

UNIVERZITET U NIŠU
FILOZOFSKI FAKULTET

Ljiljana Miodrag Janković

**ANALIZA GREŠAKA PRI UPOTREBI
NEFINITNIH KLAUZA KOD STUDENATA
ANGLISTIKE**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Niš, 2016

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF PHILOSOPHY

Ljiljana Miodrag Janković

**ERROR ANALYSIS OF THE USE OF
NONFINITE CLAUSES BY EFL
UNIVERSITY STUDENTS**

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2016

Podaci o doktorskoj disertaciji

Mentor: Prof. dr Biljana Mišić Ilić, redovni profesor, Univerzitet u Nišu,
Filozofski fakultet

Naslov: Analiza grešaka pri upotrebi nefinitnih klauza kod studenata
anglistike

Rezime:

Ova doktorska disertacija bavi se opisom i analiziranjem grešaka koje studenti na tercijarnom nivou učenja engleskog jezika prave pri upotrebi engleskih nefinitnih klauza u funkciji komplementa i modifikatora. Pojam greške se određuje kao izbegavanje upotrebe ovih glagolskih konstrukcija. Greške su identifikovane na korpusu sačinjenom od studentskih prevoda srpskih rečenica iz upitnika na engleski jezik. Polazna pretpostavka jeste da su ovakve greške posledica ne toliko sistematskog neučenja ili nepoznavanja gramatike engleskog jezika, koliko interferencije maternjeg jezika studenata, srpskog jezika, prilikom upotrebe nefinitnih glagolskih klauza, te da je neophodno te propuste shvatiti kao proizvod razlika između dva jezička sistema. Metode koje se koriste u ovom radu jesu kontrastivna i empirijska, dok se takođe koriste i deskripcija i klasifikacija. Na osnovu gramatičke literature, rad opisuje oba jezička sistema, ali se naročito fokusira na empirijski deo na osnovu koga je napravljena klasifikacija studentskih grešaka. Srpske rečenice, koje čine upitnik empirijskog istraživanja, sastavljene su tako da sadrže one konstrukcije za koje se smatra da uglavnom predstavljaju problem studentima engleskog jezika prilikom prevođenja, i to usled interferencije maternjeg jezika. One sadrže finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze u funkciji komplementa i modifikatora, izabrane upravo stoga što te iste funkcije u rečenici imaju nefinitne glagolske klauze u engleskom jeziku.

Sumarni rezultat teorijske osnove disertacije, kontrastivne analize i analize grešaka, kao i gramatičke i sintaksičke literature iz engleskog i srpskog jezika, i empirijskog istraživanja jesu tri originalna kontrastivna modela (engleski, srpski i englesko-srpski), a u okviru njih po tri pomoćna modela, koji predstavljaju originalni doprinos kontrastivnoj analizi engleskog i srpskog jezika pošto su na jednom mestu opisane, klasifikovane i kontrastirane posmatrane finitne i nefinitne klauze. Uočena su **preklapanja** između engleskih i srpskih finitnih i nefinitnih klauza u okviru njihovih **opštih sintaksičkih funkcija**, ali su identifikovane i **razlike** vezane za **broj posebnih sintaksičkih funkcija** koje one vrše, **učestalost upotrebe** i **raznovrsnost forme**. Tako su implikacije disertacije dvojake: naučne i pedagoške. Direktnim kontrastiranjem, naročito nefinitnih engleskih i srpskih klauza prema sintaksičkim kriterijumima, daje se jedan skroman doprinos daljem razvoju gramatike, posebno sintakse, u

engleskom i srpskom jeziku. Rezultati eksperimentalnog istraživanja imaju znatne pedagoške implikacije, posebno za nastavu engleskog jezika na tercijarnom nivou učenja, jer ukazuju na to da i studenti viših godina studija izbegavaju upotrebu određenih struktura engleskog jezika, posebno nefinitnih klauza.

Naučna
oblast:

Humanističke nauke

Naučna
disciplina:

Anglistička lingvistika

Ključne reči:

Kontrastivna analiza, analiza grešaka, nefinitne i finitne klauze u engleskom i srpskom jeziku, interferencija maternjeg jezika, sintaksičke funkcije komplementa i modifikatora.

UDK:

811.111'367.3

CERIF
klasifikacija:

H 350

Tip licence
Kreativne
zajednice:

CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

PhD Biljana Mišić Ilić, full professor, University of Niš, Faculty of
Philosophy

Title:

Error Analysis of the Use of Nonfinite Clauses by EFL University
Students

Abstract:

This doctoral dissertation describes and analyses the errors made by EFL university students when using the nonfinite clauses in the syntactic functions of complements and modifiers. Students' errors are defined as a special kind of learning strategy – avoidance of the mentioned structures. They are identified in the corpus containing students' translations of the Serbian sentences from the questionnaire. The starting premise is that these errors, evident in the use of the English nonfinite clauses, are not so much the product of the students' incompetence in English as of the interference of the mother tongue, Serbian. Thus, they are to be examined as the unavoidable consequences of the structural differences between the two languages. The methods used are contrastive and empirical, together with description and classification. Grammatical structures of both languages are described with a special focus on the empirical part for the classification of the students' errors. The Serbian sentences from the questionnaire are specially constructed to contain the finite nominal, relative and adverbial clauses in the syntactic functions of complements and modifiers since these structures are expected to create the mother tongue interference when translated into English.

The final results of the dissertation, based on the theoretical part (contrastive analysis, error analysis and the grammatical and syntactic framework of English and Serbian) and the empirical part are three original contrastive models (English, Serbian and English-Serbian) and three sub-models within them. These contrastive models are an original contribution to the contrastive analysis of English and Serbian since the examined finite and nonfinite clauses are described, classified and contrasted in a comprehensive way. The conclusions are: **overlapping** of the English and Serbian finite and nonfinite clauses in their **general syntactic functions** and **differences** regarding the **number of individual syntactic functions, frequency of their use** and **formal variety**.

The implications are thus twofold: scientific and pedagogical. The contrastive analysis of the English and Serbian clauses, nonfinite in particular, regarding their syntactic properties, is a modest contribution to a further development of syntax in both languages. The results of the empirical research are of a great pedagogical significance, especially for EFL tertiary level teaching, since they indicate the interference of the mother tongue in the students'

performance concerning certain structures, nonfinite clauses in particular.

Scientific
Field:

Humanities

Scientific
Discipline:

English language and linguistics

Key Words:

Contrastive analysis, error analysis, nonfinite and finite clauses in English and Serbian, mother tongue interference, syntactic functions of complementation and modification.

UDC:

811.111'367.3

CERIF
Classification:

H 350

Creative
Commons
License Type:

CC BY-NC-ND

SADRŽAJ

1. UVOD	13
1.1. Opšta razmatranja o jeziku	13
1.2. Predmet istraživanja	18
1.3. Cilj istraživanja	18
1.4. Metodološki pristup	19
1.4.1. Korpus	19
1.5. Struktura disertacije	20
2. TEORIJSKO UTEMELJENJE	24
2.1. Kontrastivna proučavanja jezika	24
2.1.1. Razvoj kontrastivne analize	24
2.1.2. Analiza grešaka pri učenju stranog jezika	32
2.1.2.1. Međujezik	45
2.1.2.2. Fosilizacija	48
2.1.2.3. Prekomerna generalizacija	50
2.1.2.4. Strategija izbegavanja	52
2.2. Zaključna zapažanja	54
3. PREGLED LITERATURE	57
3.1. Uvod	57
3.2. Gramatike engleskog jezika	57
3.2.1. Glagolska grupa	63
3.2.2. Finitni glagolski oblici	66
3.2.3. Nefinitni glagolski oblici	68
3.2.4. Funkcije nefinitnih glagolskih oblika	69
3.3. Gramatike srpskog jezika	70
3.3.1. Glagolska grupa	77
3.3.2. Finitni glagolski oblici	78
3.3.3. Nefinitni glagolski oblici	80
3.3.4. Funkcije nefinitnih glagolskih oblika	81
3.3.4.1. Infinitiv	81
3.3.4.2. Glagolski pridevi	83
3.3.4.2.1. Radni glagolski pridev	84
3.3.4.2.2. Trpni glagolski pridev	85
3.3.4.3. Glagolski prilozi	85
3.3.4.3.1. Glagolski prilog sadašnji	85
3.3.4.3.2. Glagolski prilog prošli	86
4. METODOLOŠKI I TEORIJSKI OKVIR EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	88
4.1. Metodologija	88
4.1.1. Način analize korpusa	88

4.1.2. Metode	91
4.2. Teorijske osnove empirijskog istraživanja	92
4.2.1. Klauze u engleskim gramatikama	93
4.2.1.1. Engleske zavisne klauze prema formi i funkciji	95
4.2.1.1.1. Nominalne klauze	95
4.2.1.1.1.1. Finitne nominalne klauze	96
4.2.1.1.1.2. Nefinitne nominalne klauze	99
4.2.1.1.2. Relativne klauze	104
4.2.1.1.2.1. Finitne relativne klauze	104
4.2.1.1.2.2. Nefinitne relativne klauze	108
4.2.1.1.3. Adverbijalne klauze	110
4.2.1.1.3.1. Finitne adverbijalne klauze	110
4.2.1.1.3.2. Nefinitne adverbijalne klauze	111
4.2.2. Klauze u srpskim gramatikama	115
4.2.2.1. Srpske zavisne klauze prema formi i funkciji	115
4.2.2.1.1. Nominalne (imeničke) klauze	116
4.2.2.1.2. Relativne (pridevske) klauze	120
4.2.2.1.3. Adverbijalne (priloške) klauze	126
4.2.3. Engleske i srpske zavisne klauze u kontrastu	129
5. TIPOVI NEFINITNIH KLAUZA U ENGLESKOM JEZIKU	142
5.1. Uvod	142
5.2. Sintaksičke funkcije nefinitnih klauza	145
5.2.1. Nominalne nefinitne klauze	145
5.2.1.1. <i>To</i> -infinitivne nominalne klauze	145
5.2.1.2. <i>Bare</i> infinitivne nominalne klauze	148
5.2.1.3. <i>-ing</i> nominalne klauze	150
5.2.2. Relativne nefinitne klauze	154
5.2.2.1. <i>-ing</i> relativne klauze	155
5.2.2.2. <i>-ed</i> relativne klauze	156
5.2.2.3. Infinitivne relativne klauze	157
5.2.3. Adverbijalne nefinitne klauze	159
5.2.3.1. Adverbijalne nefinitne klauze bez subjekta i subordinatora	160
5.2.3.2. Adverbijalne nefinitne klauze tipa subjekat+particip	161
5.2.3.3. Adverbijalne nefinitne klauze tipa subjekat+glagolska fraza	162
6. TIPOVI SRPSKIH FINITNIH KLAUZA U UPITNIKU	163
6.1. Uvod	163
6.2. Način analize korpusa	163
6.3. Funkcija komplementa	164
6.3.1. Nominalne finitne klauze kao direktni objekat i komplement objekta	166
6.3.2. Nominalne finitne klauze kao komplement prideva	167
6.3.3. Nominalne finitne klauze kao subjekat	168

6.4. Funkcija modifikatora	168
6.4.1. Postnominalni modifikator u okviru imeničke fraze	168
6.4.1.1. Relativna klauza sa predložko-padežnom konstrukcijom kao modifikator	169
6.4.1.2. Relativna klauza kao postnominalni modifikator	169
6.4.2. Adverbijalni i rečenični modifikator	170
6.4.2.1. Vremenske klauze koje označavaju simultanost	170
6.4.2.2. Vremenske klauze koje označavaju posteriornost	170
6.4.2.3. Namerne (finalne) klauze	171
6.4.2.4. Uzročne (kauzalne) klauze	172

7. PREVODI SRPSKIH FINITNIH KLAUZA IZ UPITNIKA

NA ENGLESKI JEZIK	174
7.1. Uvod	174
7.2. Način analize korpusa	174
7.3. Posmatrane nefinitne klauze	175
7.3.1. Funkcija komplementa	176
7.3.1.1. Nominalne infinitivne i <i>-ing</i> klauze kao direktni objekat i komplement objekta	177
7.3.1.2. Nominalne <i>-ing</i> i infinitivne klauze kao komplement prideva	178
7.3.2. Funkcija modifikatora	179
7.3.2.1. Relativne nefinitne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora	180
7.3.2.2. Adverbijalne nefinitne klauze u funkciji adverbijalnog i rečeničnog modifikatora	181
7.3.2.2.1. Vremenske klauze koje označavaju simultanost	183
7.3.2.2.2. Vremenske klauze koje označavaju posteriornost	183
7.3.2.2.3. Namerne klauze	184
7.3.2.2.4. Uzročne klauze	185
7.4. Finitne klauze	191
7.4.1. Nominalne finitne klauze	192
7.4.1.1. <i>That</i> -nominalne i <i>wh</i> -nominalne klauze	192
7.4.2. Relativne finitne klauze	193
7.4.3. Adverbijalne finitne klauze	194
7.4.3.1. Vremenske klauze	195
7.4.3.1.1. Simultanost	195
7.4.3.1.2. Posteriornost	196
7.4.3.2. Namerne klauze	196
7.4.3.3. Uzročne klauze	197
7.5. Klasifikacija funkcija srpskih finitnih klauza i njihovih prevoda na engleske nefinitne i finitne klauze	204

8. ANALIZA STUDENTSKIH PREVODA SRPSKIH REČENICA	
IZ UPITNIKA	207
8.1. Uvod	207
8.2. Način sprovođenja istraživanja	207
8.3. Način analize prevoda srpskih rečenica iz upitnika	211
8.4. Rezultati istraživanja	212
8.4.1. Sumarni prikaz rezultata	212
8.4.1.1. Rezultati eksperimentalne i kontrolne grupe	222
8.4.1.2. Rezultati prema godini studija	224
8.4.1.3. Rezultati eksperimentalne i kontrolne grupe prema godini studija	225
8.4.1.4. Rezultati studenata treće godine studija prema godini ispitivanja	227
8.4.1.5. Rezultati studenata četvrte godine studija prema godini ispitivanja	228
8.4.2. Detaljni prikaz rezultata	230
8.4.2.1. Nominalne klauze	230
8.4.2.1.1. Nominalne klauze prema godini studija i godini ispitivanja	233
8.4.2.1.2. Nominalne klauze prema funkcijama	235
8.4.2.1.2.1. Nominalne klauze u funkciji direktnog objekta i komplementa objekta	236
8.4.2.1.2.2. Nominalna klauza u funkciji komplementa prideva	238
8.4.2.1.2.3. Nominalne klauze u funkciji subjekta	240
8.4.2.2. Relativne klauze	242
8.4.2.3. Adverbijalne klauze	246
8.4.2.3.1. Adverbijalne klauze prema godini studija i godini ispitivanja	247
8.4.2.3.2. Adverbijalne klauze prema funkcijama	248
8.4.2.3.2.1. Adverbijalne klauze u funkciji rečeničnog modifikatora	249
8.4.2.3.2.2. Adverbijalne klauze u funkciji adverbijalnog modifikatora	251
8.5. Diskusija rezultata empirijskog istraživanja	254
9. ZAKLJUČAK	259
9.1. Zaključna razmatranja	259
9.2. Sumarni zaključak	262
9.3. Naučne i pedagoške implikacija	265
9.4. Mogući pravci daljeg razvoja	267
LITERATURA	268
PRILOG: UPITNIK EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	276
BIOGRAFIJA AUTORA	277

SPISAK TABELA

Tabela 1. Nefinitni glagolski oblici u engleskom jeziku	68
Tabela 2. Nefinitni glagolski oblici u srpskom jeziku	80
Tabela 3. Tipovi nominalnih klauza u engleskom jeziku	95
Tabela 4. Nominalne klauze u engleskom jeziku: vrste i funkcije	103
Tabela 5. Relativne klauze u engleskom jeziku: vrste i funkcije	109
Tabela 6. Adverbijalne klauze u engleskom jeziku: vrste i funkcije	114
Tabela 7. Nominalne klauze u srpskom jeziku: vrste i funkcije	118
Tabela 8. Relativne klauze u srpskom jeziku: vrste i funkcije	125
Tabela 9. Adverbijalne klauze u srpskom jeziku: vrste i funkcije	128
Tabela 10. Srpske i engleske nominalne zavisne klauze (finitne i nefinitne)	130
Tabela 11. Srpske i engleske relativne zavisne klauze (finitne i nefinitne)	133
Tabela 12. Engleske i srpske adverbijalne zavisne klauze (finitne i nefinitne)	138
Tabela 13. Nefinitne klauze i njihovi konstituenti	143
Tabela 14. Klasifikacija srpskih finitni klauza iz upitnika prema njihovim funkcijama u srpskom jeziku	173
Tabela 15. Klasifikacija prevoda srpskih finitnih klauza iz upitnika na engleske nefinitne klauze prema njihovim funkcijama u engleskom jeziku	187
Tabela 16. Pregled srpskih rečenica iz upitnika, njihovih prevoda na engleski jezik pomoću nefinitnih klauza i oznaka kojima su rečenice iz upitnika i njihovi prevodi označeni u tekstu rada	190
Tabela 17. Klasifikacija prevoda srpskih finitnih klauza iz upitnika na engleske finitne klauze prema njihovim funkcijama u engleskom jeziku	200
Tabela 18. Pregled srpskih rečenica iz upitnika, njihovih prevoda na engleski jezik pomoću finitnih klauza i oznaka kojima su rečenice iz upitnika i njihovi prevodi obeleženi u tekstu rada	203
Tabela 19. Klasifikacija srpskih rečenica is upitnika, koje sadrže finitne klauze i njihovih prevoda na engleske rečenice koje sadrže nefinitne klauze i na engleske rečenice koje sadrže finitne klauze prema funkcijama komplemenata i modifikatora	206
Tabela 20. Način šifriranja upitnika za III godinu studija	209
Tabela 21. Način šifriranja upitnika za IV godinu studija	210
Tabela 22. Studentski prevodi srpskih rečenica iz upitnika	219

Tabela 23. Sumarni prikaz rezultata eksperimentalnog istraživanja	220
Tabela 24. Sumarni prikaz rezultata eksperimentalne i kontrolne grupe	222
Tabela 25. Sumarni prikaz rezultata prema godini studija	224
Tabela 26. Rezultati eksperimentalne i kontrolne grupe prema godini studija	225
Tabela 27. Rezultati studenata treće godine studija prema akademskim godinama	227
Tabela 28. Rezultati studenata četvrte godine studija prema akademskim godinama	228
Tabela 29. Rečenice iz upitnika koje sadrže nominalne finitne klauze	231
Tabela 30. Rezultati prevoda srpskih nominalnih finitnih klauza	231
Tabela 31. Rezultati prevoda studenata treće godine studija	233
Tabela 32. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija	234
Tabela 33. Rezultati prevoda nominalnih klauza u funkcijama DO i komplementa objekta	236
Tabela 34. Rezultati prevoda studenata treće godine studija	237
Tabela 35. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija	238
Tabela 36. Rezultati prevoda nominalne klauze u funkciji komplementa prideva	239
Tabela 37. Rezultati prevoda studenata treće godine studija	239
Tabela 38. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija	239
Tabela 39. Rezultati prevoda nominalnih klauza u funkciji subjekta	240
Tabela 40. Rezultati prevoda studenata treće godine studija	241
Tabela 41. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija	242
Tabela 42. Rečenice iz upitnika koje sadrže relativne finitne klauze	243
Tabela 43. Rezultati prevoda srpskih relativnih finitnih klauza u funkciji modifikatora	243
Tabela 44. Rezultati prevoda studenata treće godine studija	245
Tabela 45. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija	245
Tabela 46. Rečenice iz upitnika koje sadrže adverbijalne finitne klauze	246
Tabela 47. Rezultati prevoda srpskih adverbijalnih finitnih klauza	247
Tabela 48. Rezultati prevoda studenata treće godine studija	247
Tabela 49. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija	248
Tabela 50. Rezultati prevoda adverbijalnih klauza u funkciji rečeničnog modifikatora	249
Tabela 51. Rezultati prevoda studenata treće godine studija	250
Tabela 52. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija	250
Tabela 53. Rezultati prevoda adverbijalnih klauza u funkciji adverbijalnog modifikatora	251
Tabela 54. Rezultati prevoda studenata treće godine studija	252
Tabela 55. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija	253

1. UVOD

1.1. Opšta razmatranja o jeziku

Jezik je društvena pojava jer je nastao u društvu, kroz borbu za opstanak i rad i kao izraz potrebe ljudi da jedan drugome kazuju svoje misli i osećanja. Naravno, zajednički rad i život nisu bili mogući bez upotrebe jezika koji je i ostao najsavršenije sredstvo sporazumevanja. Ljudsko mišljenje i jezik su usko povezani i čine jedno nedeljivo jedinstvo te je poznavanje zakona jezika od suštinskog značaja za razumevanje ljudskog načina razmišljanja. Sa usavršavanjem misli, usavršava se i jezik, i obrnuto. Jezik vrši komunikativnu funkciju a samim tim, pošto se njime prenose misli i osećanja, on vrši i sazajnu, kognitivnu funkciju u ljudskom društvu, odnosno značenjski izražajnu, ekspresivnu funkciju. Kako se jezikom prenose znanja i iskustva sa jedne generacije na drugu, on ima i kumulativnu funkciju, odnosno u sebi čuva tradicionalne kulturne i civilizacijske vrednosti zajednice koja tim jezikom govori.

Jezik nije nastao samo na jednom mestu, te mnogi jezici nisu ni bili isti od samog početka. Kako se ljudsko društvo menjalo i razvijalo, i jezici su se menjali, raspadali, spajali, ukrštali, nastajali novi, te tako danas postoje grupe srodnih jezika koji su nekada verovatno imali veće sličnosti među sobom jer su oni koji su ih govorili verovatno nekada pripadali istoj i vrlo bliskoj zajednici koja je nastala od etničkih grupa povezanih jednom teritorijom, zajedničkim ekonomskim životom, itd. Među mnogim različitim jezicima, jednu grupu činili su indoevropski jezici, porodica jezika koja je u svom daljem razvitku dala slovenske, germanske, romanske, mnoge indijske i druge jezike, te stoga engleski i srpski jezik predstavljaju jezike koji pripadaju velikoj porodici indoevropskih jezika.

Jedna od definicija gramatike jeste da ona predstavlja oblast jezika koja se bavi jezičkim strukturama (Jaspersen, 1933: 1), ona opisuje principe ili pravila za formiranje reči, fraza, klauza i rečenica, kao i pravila koja određuju značenja ovih navedenih jezičkih konstrukcija (Huddleston & Pullum, 2002: 3). Svaki jezik ima svoju gramatiku čiji je cilj opis jezičkih struktura tog jezika. Tako engleski i srpski jezik imaju svaki svoju gramatiku koja opisuje način na koji su reči i rečenice, fraze i klauze spojene, modifikovane i objedinjene kako bi se na tom jeziku izrazile misli, osećanja, stanja, radnje. Gramatika svakog jezika, pa samim tim i pomenutih jezika čije su određene strukture predmet ovog istraživanja, predstavlja jedan poseban sistem u okviru koga su svi elementi međusobno povezani i međusobno zavisni. Naravno, gramatika jednog jezika ne predstavlja rigidan i zatvoren

sistem koji je savršen i koji se ne menja. Naprotiv, jezik je oblast ljudske kulture koja je podložna promenama i umnogome zavisi od brojnih faktora, kako interlingvalnih (sredina, podneblje, stepen obrazovanja i razvoja govornika, ekonomska razvijenost zajednice koja koristi taj jezik, praktična upotreba jezika, potrebe da se jezik koristi, itd.), tako i intralingvalnih (promene unutar samog jezika, njegova otvorenost prema uticajima sa strane, fleksibilnost gramatičkih struktura, zastarelost određenih elemenata, itd.). Međutim, ovi faktori ne predstavljaju potpuno odvojene uticaje, već su međusobno povezani i više njih u svakom trenutku utiče na jezik i njegovu gramatiku. Nesavršenost jezika jeste u skladu sa nesavršenošću ljudske prirode koja kroz jezik, kao sistem navika, pokušava da izrazi svoje misli, osećanja, namere, želje i radnje, a naročito da sve to prenese i saopšti drugim članovima svoje zajednice. Govornici istog jezika ne koriste taj jezik na isti način u svim situacijama i pod svim okolnostima. Naime, ukoliko proučimo istorijski razvoj jezika, možemo videti da je komunikacija između udaljenih zajednica u okviru jedne države bila jako teška jer je stanovništvo uglavnom bilo statično, odnosno naseljavalo je jednu oblast i nije se mnogo selilo. Samim tim je svaka oblast razvila određeni dijalekt istog jezika koji se razlikovao od dijalekta neke druge oblasti. Pored toga, postojale su razlike između jezika koji su koristili pripadnici više, imućne klase i jezika pripadnika siromašne klase društva, jer su bogati članovi te zajednice imali više prilika i mogućnosti da putuju i upoznaju ne samo pripadnike svog naroda već i drugih kultura.

Međutim, u 21. veku, komunikacija je sastavni deo svakodnevnog života pripadnika evropskih društava. Osim toga, oblici komunikacije su raznovrsni i toliko usavršeni da je moguće komunicirati u svakom trenutku, sa bilo kim na planeti, preko prenosnih, mobilnih i digitalnih uređaja najnovije generacije. Ljudska komunikacija je verovatno dosegla svoje najveće domete i brzinu u ovom veku, što naravno ne znači da se i kvalitet jezika koji se koristi pri toj komunikaciji poboljšao ili pak održao na ranijem nivou. Paradoksalno je da je ljudski rod, sa jedne strane, toliko razvio i usavršio načine sporazumevanja i prenošenja misli, osećanja i radnji dok je sa druge, pak, stagnirao, ili čak nazadovao po pitanju struktura jezika koje se koriste u toj komunikaciji. Zahtevi postmodernog društva da se misli i radi brzinom svetlosti doveli su do toga da se jezik koji se koristi pri tom razmišljanju i delanju skraćuje, menja, secka, da se uzimaju prva slova jedne reči i poslednja druge kako bi se napravila jedna super funkcionalna reč koja će jasno, brzo, efikasno preneti značenje. Ukratko, naša civilizacija je kolaž civilizacija u kojoj su delovi prošlih vremena, komadi istorije, kulture, umetnosti, znanja, nauke, religije, lingvistike spojeni i spleteni tako da na

neki čudan način čine jednu celinu. Samim tim i naš jezik ima sve osobine jednog kolaža.

Ideja kolaža ili montaže, spajanja delova na različite načine kako bi se dobila neka celina, prisutna je u svim oblastima ljudske kulture. Na primer, urbana arhitektura je u prošlom veku bila bazirana na planiranju određenih gradskih oblasti tako da one imaju jednu funkciju, pa su postojale gradske zone namenjene stanovanju, one određene za zabavu, industrijske zone, oblasti u kojima su bile poslovne zgrade, itd. Međutim, postmoderna arhitektura je usmerena ka stvaranju kolažnih gradova, urbanih prostora u kojima svi delovi imaju sve moguće sadržaje, delova koji predstavljaju spoj sasvim različitih zgrada koje pak imaju potpuno različite funkcije. Razmišljanja ljudi su prešla iz jednog epistemološkog u jedan ontološki domen – došlo je do velike promene u načinu poimanja stvarnosti. Naime, sredinom prošlog veka čovek je nastojao da što bolje shvati vrlo složenu, zamršenu i ponekad tešku ali zato jednu, jedinstvenu realnost u kojoj živi. Danas, u 21. veku, čovek može samo da se pita koliko radikalno različitih realnosti istovremeno postoji, koliko njih se svakodnevno sukobljava, koegzistira i prožima. Granice između stvarnog i izmišljenog se gube a postmoderni čovek je u stalnom stanju zbunjenosti jer ne zna u kom se svetu nalazi, fiktivnom ili realnom, niti kako da se ponaša i radi. Ljudi novog milenijuma se nalaze u lavirintu, oni ne idu pravom linijom koja je predstavljala siguran put od prošlosti preko sadašnjosti ka budućnosti za sve pređašnje generacije. Tako jedan od Borhesovih likova kaže: „Who was I? Today's self, bewildered, yesterday's, forgotten; tomorrow's, unpredictable?” (Harvey, 1989: 41).

Pluralističke ideje postmodernizma su bitne za razvoj jezika i ljudsku komunikaciju jer se one baziraju na shvatanju da sve grupe ljudi imaju pravo da govore u svoje ime, da koriste svoj sopstveni jezik koji se mora prihvatiti kao njihov autentičan i legitiman izraz. U postmodernističkoj *heterotopiji* (Foucault) „veliki broj fragmentarnih mogućih svetova“ koegzistira u „jednom nemogućem prostoru“, odnosno jedan nesamerljiv broj svetova je ili suprotstavljen jedan drugom ili su postavljeni jedan iznad drugog. Problem postmodernih junaka romana, filmova, pa samim tim i postmodernog čoveka nije kako da reše glavnu misteriju, kako da otkriju jednu tajnu oko koje se razvijaju događaji bilo iz fikcije ili realnosti. Njihovo glavno pitanje jeste: „Koji je ovo svet? Šta u njemu treba raditi? Koje moje ja treba to da uradi?“. Ovo se može videti na primeru dva filma. U američkom klasičnom ostvarenju *Građanin Kejn* novinar ima zadatak da otkrije tajnu skrivenu iza poslednjih reči koje glavni junak izgovara na samrtnoj postelji, „ružin pupoljak“ (*rosebud*), odnosno da istraži život jednog američkog tajkuna tako što će prikupiti podatke od onih koji su živeli sa

njim ili ga se sećaju. Tajna kojom su obavijene poslednje Kejnove reči navodi mladog novinara da pokuša da je rasvetli, što on na kraju i uspeva. Njegov cilj je potpuno jasan i put kojim ide je gotovo linearan, on se kreće u jednom stvarnom svetu. U postmodernističkom filmu Dejvida Linča, *Plavi somot*, glavni junak se nalazi između dva potpuno suprotna sveta – konvencionalne, palanačke sredine u SAD 50-tih godina prošlog veka i bizarnog, nasilnog podzemlja u kome vladaju droga, demencija i seksualne perverzije. Čini se nemogućim da ova dva sveta postoje istovremeno na istom prostoru i junak priče je rastrzan između jednog i drugog, zbunjen i nesiguran koji je svet prava realnost sve dok se ove dve suprotne realnosti ne sukobe u jednom užasnom raspletu.

Dakle, ukoliko gramatiku jednog jezika shvatimo kao skup pravila koja se primenjuju prilikom produkcije tog jezika, moramo imati u vidu činjenicu da su te gramatičke izraze koje danas koristimo stvarale kroz istoriju generacije nepismenih govornika tog jezika (pošto je jezik prvenstveno govor, usmeni jezik, pa tek onda pisanje, pisano izražavanje), da su to pravila kojima se moramo povinovati čak i prilikom pisanja uzvišene književnosti, a naročito prilikom svakodnevne upotrebe jezika (Jaspersen, 1933: 15). Idiomi u engleskom jeziku ili poslovice u srpskom predstavljaju primere nelogičnosti u jeziku. Takođe se u nekim delovima gramatike mogu osetiti uticaji emocija, što je potpuno suprotno gledištu da gramatika predstavlja jedan uređen i racionalni sistem pravila i razmišljanja (modali u engleskom jeziku, na primer, ili izbegavanje upotrebe pasivnih konstrukcija u nekim registrima u srpskom jeziku). Osim toga, treba imati na umu da se lingvistički diskurs ne odvija samo pukom razmenom nepovezanih reči, već obično putem rečenica, klauza, fraza, fragmentarnih rečenica. Uprkos činjenici da u svakom jeziku postoji standard kome se treba povinovati prilikom upotrebe određenog jezika, možemo reći da se u usmenom govoru vrlo često odstupa od tog standarda, pa se koriste uglavnom rečenice, ili češće, samo rečnični fragmenti i fraze koje nisu u potpunosti u skladu sa utvrđenim gramatičkim pravilima tog jezika. Međutim, situacija je potpuno drugačija kada govorimo o pisanom jeziku – ova forma jezika mora da poštuje gramatička pravila tog jezika i da proizvodi gramatički prihvatljive i strukturalno tačne izraze i tekstove. Prednost govora nad pisanjem je ogromna. Bez obzira na to što prilikom govora čak i izvorni govornici određenog jezika prave greške, oni mogu da koriste sve ekstralingvističke elemente koji jeziku daju lepotu a samom govoru neku draž – akcenat, visina i boja glasa, govor tela, mimika.

Ovi elementi doprinose tome da je govor obojen emocijama pre negoli određen nekim racionalnim pravilima. S druge strane, pisani jezik ove „nedostatke“ nadomešćuje

upotrebom nekih drugih elemenata jezika – interpunkcija, podvlačenje određenih reči ili čitavih delova teksta, ispisivanje kurzivom, promena oblika i veličine slova, odnosno sva ona sredstva koja osiguravaju tačno shvatanje i razumevanje teksta.

Prilikom predavanja gramatike nekog jezika, naročito stranog jezika, neophodno je učenicima i studentima predavati pravila po kojima taj jezik funkcioniše i koja moraju znati ukoliko žele da taj jezik nauče i koriste na jedan korektan i gramatički prihvatljiv način. Međutim, pored **preskriptivne** gramatike, treba reći da je možda još značajnija **deskriptivna** gramatika (Jaspersen, 1933: 17) čiji cilj nije da samo daje pravila već i da prouči način na koji govornici tog jezika govore i pišu kako bi doprinela boljem naučnom sagledavanju gramatičkih pravila koja ti izvorni govornici instinktivno primenjuju. Takva gramatika bi trebalo da bude i eksplanatorna, odnosno da pokuša da objasni zbog čega se određene strukture u jeziku koji se uči ili proučava koriste na određeni način. Razlozi zbog kojih se neke strukture koriste više a druge manje mogu biti fonetske ili možda psihološke prirode, ili se nalaze u načinu na koji se taj jezik razvijao kroz istoriju, tako da su neke strukture bile više u upotrebi u prošlosti, ili su predstavljale izuzetak od pravila ali su kasnije postale pravilo. Znači, za bolje razumevanje gramatike jednog jezika, neophodno je poznavati i istorijski razvoj tog jezika. Takođe, treba voditi računa i o tome da li su pravila koja rukovode određenim jezikom jasna i nedvosmisljena ili možda postoje neka druga pravila koja se mogu bolje primeniti. Konačno, gramatika jednog jezika nije izolovani i usamljeni sistem koji postoji kao jedan entitet *sui generis*, van jezika koji opisuje. Ovaj sistem gramatičkih pravila, koja moramo naučiti da bismo pravilno koristili kako svoj maternji tako i strani jezik, treba da bude predstavljen primerima jer jedino primeri iz upotrebe jezika mogu biti pravi dokaz postojanja i validnosti jednog gramatičkog pravila. Obično se gramatika jednog jezika deli na morfologiju, koja se bavi tvorbom reči, i sintaksu, oblast koja se bavi strukturom rečenice i upotrebom jezičkih konstrukcija. Ovo istraživanje ne razmatra ove dve oblasti odvojeno, jer ih je nemoguće odvojiti budući da su međusobno zavisne i povezane. Prilikom proučavanja glagolske grupe i nefinitnih oblika u okviru nje, a prvenstveno prilikom analize forme i funkcije nefinitnih glagolskih klauza u engleskom i u srpskom jeziku, daje se i morfološki i sintaksički opis ovih jezičkih konstrukcija, ali je pri tom veći značaj dat upotrebi i funkcijama koje ovi oblici imaju u rečenici.

1.2. Predmet istraživanja

Ova doktorska disertacija se bavi opisom i analiziranjem grešaka koje studenti na tercijarnom nivou učenja engleskog jezika prave pri upotrebi nefinitnih glagolskih klauza u engleskom jeziku, i to nefinitnih glagolskih klauza koje imaju funkciju komplementa i modifikatora. Na samom početku rad određuje pojam greške kao izbegavanje upotrebe ovih glagolskih konstrukcija. Greške su identifikovane na korpusu koji čine studentski prevodi srpskih rečenica iz upitnika na engleski jezik. Polazna pretpostavka jeste da su ovakve greške posledica ne toliko sistematskog neučenja ili nepoznavanja gramatike engleskog jezika, koliko interferencije maternjeg jezika studenata, odnosno srpskog jezika, prilikom upotrebe nefinitnih glagolskih klauza, te da je neophodno te propuste shvatiti kao proizvod razlika između dva jezička sistema.

1.3. Cilj istraživanja

Primarni cilj ovog istraživanja jeste da se opiše jedan deo gramatičke strukture dva jezika, engleskog i srpskog, u kontrastu, posebno u onom delu koji se odnosi na srpske finitne klauze u funkciji komplementa i modifikatora i njihov prevod na engleske nefinitne klauze koje imaju sintaksičke funkcije komplementa i modifikatora. Nefinitni glagolski oblici, koji su sastavni deo nefinitnih klauza u oba jezika, opisuju se i predstavljaju kroz morfološki opis u engleskom i srpskom jeziku, ali je veći akcenat na njihovom sintaksičkom opisu i na ilustrovanju sintaksičkih funkcija koje ovi oblici imaju u oba jezika. Cilj ovakvog načina predstavljanja jeste poređenje njihovih formi i funkcija kako bi se pronašle sličnosti i razlike među njima. Takođe, cilj istraživanja jeste i da se poređenjem funkcija ovih klauza utvrdi u kojoj meri se one koriste od strane srpskih studenata engleskog jezika, odnosno u kojoj meri se one izbegavaju. Stoga se postavljaju dve hipoteze:

Hipoteza 1: Srpski studenti engleskog jezika uglavnom izbegavaju da upotrebljavaju nefinitne glagolske klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora u engleskom jeziku, što je posledica interferencije maternjeg, srpskog jezika. Međutim, kako su ispitanici studenti viših godina anglistike, postavljene su i sledeće dve podhipoteze:

- a) Očekuje se da će ovi studenti, bez obzira na evidentnu interferenciju maternjeg, srpskog jezika, u velikoj meri koristiti engleske nefinitne klauze u pomenutim funkcijama komplementa i modifikatora prilikom prevođenja na engleski jezik

srpskih finitnih klauza u tim istim funkcijama komplementa i modifikatora.

- b) Očekuje se da će zanemarljivo mali broj studenata prevesti srpske finitne klauze iz upitnika na engleski jezik pomoću raznih vrsta fraza (imeničkih, glagolskih i predložkih) ili da će ih prevesti gramatički neprihvatljivim ili potpuno netačnim engleskim konstrukcijama. Kako ove konstrukcije (prevod na fraze i netačni prevod) nisu predmet empirijskog istraživanja ove doktorske disertacije, to one i neće biti detaljno razmatrane.

Ova hipoteza je direktno povezana sa činjenicom da, usled velike razlike koja postoji između srpskog i engleskog jezika u delu upotrebe nefinitnih glagolskih klauza u određenim sintaksičkim funkcijama, studenti pribegavaju upotrebi onih oblika koji su sličniji njihovom maternjem jeziku, te tako izbegavaju nefinitne glagolske klauze u onim situacijama u kojima ih izvorni govornici engleskog jezika koriste.

Hipoteza 2: Direktno podučavanje o funkcijama nefinitnih glagolskih klauza kao i o njihovoj raznovrsnosti u engleskom jeziku utiče pozitivno na performansu studenata.

Ova hipoteza se bazira na empirijskom pilot istraživanju koje pokazuje da studenti engleskog jezika na tercijarnom nivou učenja u velikoj meri koriste nefinitne glagolske klauze pri produkciji engleskih rečenica, bilo prevođenjem sa srpskog na engleski, bilo pisanjem eseja, nakon predavanja na kome im se ukaže na upotrebu ovih oblika u engleskom jeziku, naročito na sve nijanse značenja i na sve stilove i registre u kojima se oni koriste.

1.4. Metodološki pristup

Metode koje se koriste u ovom radu jesu kontrastivna i empirijska, dok se takođe koriste i deskripcija i klasifikacija. Na osnovu gramatičke literature, rad opisuje oba jezička sistema, ali se naročito fokusira na empirijski deo na osnovu koga je napravljena klasifikacija studentskih grešaka.

1.4.1. Korpus

Empirijski deo rada je zasnovan na korpusu od studentskih prevoda na engleski jezik posebno sastavljenih rečenica na srpskom jeziku. Srpske rečenice su sastavljene tako da sadrže one konstrukcije za koje se smatra da uglavnom predstavljaju problem studentima engleskog jezika prilikom prevođenja, i to usled interferencije maternjeg, srpskog jezika.

Srpske rečenice koje su uključene u upitnik, koji čini korpus ovog istraživanja, jesu rečenice koje sadrže finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze u funkciji komplementa i modifikatora, i to postnominalnog modifikatora u okviru imeničke fraze i adverbijalnog i rečeničnog modifikatora, u okviru glagolske fraze. Ove konstrukcije su izabrane upravo stoga što te iste funkcije u rečenici imaju nefinitne glagolske klauze u engleskom jeziku. Analiza prevoda tako konstruisanih srpskih rečenica na engleski jezik pokazuje u kojoj meri interferencija maternjeg jezika utiče na to da studenti izbegavaju upotrebu nefinitnih klauza u engleskom jeziku za posmatrane sintaksičke funkcije komplementa i modifikatora.

Za potrebe istraživanja ovog korpusa studenti su bili podeljeni u dve grupe. Prvoj, eksperimentalnoj grupi studenata održano je eksplicitno predavanje o nefinitnim klauzama u engleskom jeziku i srpskom jeziku i njihovoj funkciji pre nego što su im date rečenice koje je trebalo prevesti sa srpskog na engleski jezik. Druga grupa je prevodila ciljano sastavljene rečenice bez ikakvih prethodnih uputstava. Cilj ovakvog načina istraživanja korpusa bio je da se potvrde dve bitne postavke:

- Da li su rezultati koji su dobijeni kontrastiranjem rezultata tačni, i
- Da li eksplicitno predavanje ima uticaja na kompetenciju studenata i u kojoj meri.

1.5. Struktura disertacije

Doktorska disertacija razmatra upotrebu, odnosno izbegavanje upotrebe engleskih nefinitnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora. Kako bi se to proverilo, rađeno je eksperimentalno istraživanje sa studentima viših godina anglistike. Tako se ova doktorska disertacija može podeliti u dve logične celine: teorijsku i empirijsku. Prva tri poglavlja razmatraju teorijske postavke na kojima se zasniva istraživanje, dok preostalih pet poglavlja opisuju empirijsko istraživanje i rezultate dobijene tim ispitivanjem. Disertacija sadrži devet poglavlja u kojima se osnovne postavke detaljno opisuju i analiziraju, a takođe i deo sa pregledom korišćene literature.

Prvo poglavlje predstavlja uvodni deo koji se sastoji od pet podpoglavlja. Nakon jednog opšteg uvoda, u kome autorka disertacije iznosi svoje generalne stavove o jeziku, slede podpoglavlja u kojima su predstavljeni cilj i predmet istraživanja sprovedenog za potrebe ove disertacije, početne hipoteze i podhipoteze, kao i metodološki pristup i korpus.

Drugo poglavlje detaljno opisuje teorijsko utemeljenje ove doktorske disertacije. Kako se za analizu korpusa dobijenog od studentskih prevoda srpskih rečenica iz upitnika koristi kontrastivna metoda, u ovom poglavlju se opisuje istorijski razvoj kontrastivne analize i analize grešaka pri učenju stranog jezika. U okviru analize grešaka, posebno se razmatra pojam međujezika, koji studenti stvaraju prilikom učenja stranog jezika, a takođe i ostali pojmovi koji su vezani za proces učenja stranog jezika, a koji se neumitno javljaju kao deo međujezika: fosilizacija, prekomerna generalizacija i strategija izbegavanja.

U trećem poglavlju doktorske disertacije daje se pregled literature koja je konsultovana kao teorijska osnova empirijskog istraživanja. Ovde su predstavljene gramatike engleskog i srpskog jezika sa posebnim osvrtom na glagolsku grupu u oba jezika. Opisani su finitni i nefinitni glagolski oblici u engleskom i srpskom jeziku, sa posebnim naglaskom na funkcijama nefinitnih glagolskih oblika. Forme i funkcije srpskih nefinitnih glagolskih oblika detaljno su opisane i ilustrovane u ovom poglavlju. Forme i funkcije engleskih nefinitnih glagolskih oblika i klauza ovde su samo pomenute jer su vrlo iscrpno analizirane i opisane u petom poglavlju ove disertacije.

Četvrto poglavlje predstavlja teorijski i metodološki okvir empirijskog istraživanja. Opisane su metode i način analize korpusa, odnosno studentskih prevoda zadatih srpskih rečenica iz upitnika. Teorijsku osnovu empirijskog istraživanja čini opis zavisnih klauza u engleskom i srpskom jeziku, koje su analizirane prema formi i funkciji. Finitne i nefinitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze u engleskom i srpskom jeziku opisane su i ilustrovane kroz primere. Ove klauze su posmatrane u funkcijama komplementa i modifikatora, sa naglaskom na nefinitnim klauzama u tim funkcijama. Kontrastiranjem engleskih i srpskih nefinitnih klauza u funkcijama komplementa i modifikatora dolazi se do zaključka da se engleski jezik odlikuje većom upotrebom i raznovrsnošću nefinitnih klauza, dok se u srpskom jeziku nefinitne klauze koriste samo u ograničenom broju sintaksičkih funkcija i formi.

Peto poglavlje iscrpno opisuje i ilustruje sve tipove nefinitnih klauza u engleskom jeziku, sa posebnim naglaskom na njihovim sintaksičkim funkcijama. Nefinitne klauze se opisuju kako prema morfološkim, tako i prema sintaksičkim i semantičkim kriterijumima. Ove klauze se razmatraju kao nominalne u funkciji subjekta i raznih vrsta komplementa, kao relativne u funkciji postnominalnog modifikatora i kao adverbijalne u funkcijama adverbijalnog i rečeničnog modifikatora.

Šesto poglavlje detaljno prikazuje sve tipove srpskih finitnih klauza koje su sadržane u rečenicama iz upitnika koje su studenti prevodili. Na samom početku poglavlja predstavljen je način analize dobijenih prevoda i spisak zadatih srpskih rečenica. Zatim su rečenice iz upitnika razmatrane ne prema redosledu kako su date u upitniku, već prema vrstama i sintaksičkim funkcijama. Tako su najpre opisane rečenice iz upitnika koje sadrže srpske nominalne finitne klauze u funkcijama direktnog objekta, komplementa objekta, komplementa prideva i subjekta. Nakon toga su analizirane rečenice iz upitnika koje sadrže srpske relativne finitne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora, i konačno rečenice koje u svom sastavu imaju adverbijalne finitne klauze u funkcijama rečeničnog i adverbijalnog modifikatora. Srpske rečenice iz upitnika koje sadrže adverbijalne finitne klauze analizirane su prema njihovim semantičkim svojstvima, tako da su posmatrane vremenske, namerne i uzročne klauze. Na kraju poglavlja data je tabela sa klasifikacijom srpskih finitnih klauza iz upitnika prema njihovim funkcijama u srpskom jeziku.

U sedmom poglavlju je autorka doktorske disertacije dala svoj prevod zadatih srpskih rečenica iz upitnika, koje sadrže finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze, na engleski jezik pomoću nefinitnih nominalnih, relativnih i adverbijalnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora. U tabeli su prevodi srpskih finitnih klauza na engleske nefinitne klauze klasifikovani prema njihovim funkcijama u engleskom jeziku. Autorka disertacije je dala i prevod zadatih srpskih rečenica iz upitnika na engleske rečenice koje sadrže finitne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora. Klasifikacija tih prevoda i njihovih funkcija u engleskom jeziku takođe je prikazana u tabeli. Na kraju poglavlja je data još jedna tabela koja sadrži klasifikaciju srpskih finitnih klauza iz upitnika, njihovih prevoda na engleske nefinitne i engleske finitne klauze prema sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora, ali su sve posmatrane i prevedene klauze predstavljene pomoću dva broja: rednog broja zadate rečenice i prevoda u tekstu disertacije i rednog broja zadate rečenice i prevoda u upitniku.

Osmo poglavlje analizira studentske prevode srpskih rečenica iz upitnika. Najpre je detaljno prikazan način sprovođenja istraživanja, podela studenata na eksperimentalnu i kontrolnu grupu, kao i način šifriranja upitnika. Rezultati dobijeni analizom studentskih prevoda predstavljeni su sumarno i detaljno kroz tabele i opise. Sumarni prikaz rezultata obuhvata rezultate dobijene analizom prevoda prema nekoliko kriterijuma: pripadnost eksperimentalnoj ili kontrolnoj grupi, godina studija ispitanika i akademska godina u kojoj je istraživanje sprovedeno. Detaljni prikaz rezultata zasniva se na sledećim kriterijumima: vrsta

posmatranih i prevedenih klauza, njihova funkcija i značenje. Diskusija rezultata eksperimentalnog istraživanja na kraju poglavlja pokazuje da rezultati dobijeni analizom studentskih prevoda u potpunosti potvrđuju drugu postavljenu hipotezu i dve podhipoteze, a delimično prvu hipotezu postavljenu na početku rada.

Deveto poglavlje ove disertacije donosi najpre opšta zaključna zapažanja koja se odnose na gramatiku i njen značaj, kao i na jezik uopšte. Nakon toga je dat sumarni zaključak a predstavljene su i naučne i pedagoške implikacije ove disertacije. Kontrastiranjem formi i funkcija zavisnih klauza u engleskom i srpskom jeziku, posebno nefinitnih klauza, dobijeni su neki vrlo zanimljivi rezultati koji mogu doprineti daljem razvoju gramatike oba jezika, posebno sintakse. Osim toga, rezultati eksperimentalnog istraživanja mogu uticati na poboljšanje nastave na departmanima za anglistiku i doprineti većoj kompetenciji studenata.

Na kraju disertacije dat je pregled literature koja je konsultovana prilikom pisanja ovog rada kao i upitnik koji je korišćen za empirijsko istraživanje.

2. TEORIJSKO UTEMELJENJE

2.1. Kontrastivna proučavanja jezika

Kontrastivna analiza se tradicionalno definiše kao jedna od oblasti kontrastivne lingvistike koja u stvari predstavlja lingvistički postupak u kome se sistematskim poredjenjem opisa dva ili više jezika dolazi do eksplicitnih sličnosti i razlika između ta dva ili više jezika (Đorđević, 1987:9), odnosno metoda kojom lingvisti mogu odrediti u kojim aspektima su dva jezika slična a u kojima se oni razlikuju (Filipović, 1975:13), ili kao „poddisciplina lingvistike koja se bavi poredjenjem dva ili više jezika ili jezičkih podistema kako bi se odredile kako razlike tako i sličnosti među njima“ (Fisiak, 1981:1).

Pored kontrastivne analize, kontrastivna lingvistika obuhvata i teoriju prevođenja koja predstavlja onu oblast kontrastivnih proučavanja jezika kojom se otkrivaju prevodni ekvivalenti, odnosno kategorija ili kategorije jednog jezika kojima se mogu prevesti kategorije drugog jezika. Kako prilikom prevođenja sa jednog na drugi jezik neumitno dolazi do poređenja dva jezička sistema ne samo na leksičkom, gramatičkom i sintaksičkom već i na semantičkom nivou, to se može reći da je prevođenje oblast kontrastivne lingvistike kojom se porede i dve kulture u kojima se koriste jezici originalnog teksta i prevoda.

Treća značajna oblast kontrastivnih proučavanja jeste analiza grešaka. Ovom metodom kontrastivne lingvistike vrši se analiza grešaka koje studenti i učenici stranog jezika prave prilikom učenja tog jezika i otkrivaju se razlozi njihovog nastanka (Đorđević, 1987: 3). Samim tim je analiza grešaka povezana kako sa pedagoškim tako i sa psiholingvističkim aspektima učenja stranog jezika, a pošto rezultati kontrastivne analize imaju kako teorijske tako i praktične implikacije, to je evidentno da su ove dve discipline kontrastivne lingvistike komplementarne.

2.1.1. Razvoj kontrastivne analize

Kontrastivna analiza podrazumeva opis i poređenje dva ili više jezika te se smatra da se ona ostvaruje kroz četiri osnovna postupka (Kurteš, 2006): a) prikupljanje podataka, b) definisanje opisa, c) obezbeđivanje potrebnih podataka i d) definisanje kontrasta (cf. James, 1980: 63 i Chesterman, 1998: 52). Mada je termin kontrastivna analiza široko prihvaćen, ipak se naročito u relevantnoj lingvističkoj literaturi tokom 20. veka, javio problem terminologije,

pa se tako ova oblast kontrastivne lingvistike naziva i „paralelni opis“ (Fries, 1945: 9), zatim „diferencijalne studije“ (Lee, 1974: 80), „diferencijalni opis“ (Mackey, 1965: 80), „dijalingvistička analiza“ (Nemser, 1971: 15), „analitička konfrontacija“ (ibid), „analitička komparacija“ (Mathesius, 1964: 60), „interlingvalna komparacija“ (Filipović, 1975: 6), kao i „komparativno-deskriptivna lingvistika“ (Halliday–McIntosh–Strevents, 1964: 112, 113) ili čak i „deskriptivno poredjenje“ (Catford, 1968: 159).

Kada se porede dva ili više jezika, onda je moguće koncentrisati se ili na njihove razlike ili na sličnosti. Kada neko uči strani jezik, ta osoba se obično usredsređuje uglavnom na razlike između svog maternjeg jezika i stranog jezika koji uči, tako da potpuno gubi iz vida mogućnost postojanja sličnosti između ta dva jezika. Ukoliko naiđe na te sličnosti tokom učenja, onda ga to iznenadi jer te sličnosti i ne očekuje. Gramatičari su, pak, u najranijim fazama učenja stranog jezika nastojali da otkriju one elemente koji su zajednički svim jezicima verujući da će na taj način, ukoliko eksplicitno ukažu na te sličnosti, pomoći i olakšati učenicima proces učenja stranog jezika. Može se reći da je ova ideja bila i osnovna inspiracija prvih kontrastivnih proučavanja (Krzyszowski, 1985: 485).

Kontrastivna istraživanja imaju dugu istoriju. Još oko 1000. godine pre nove ere Aelfric je napisao svoje delo *Grammatica*, odnosno gramatiku latinskog i engleskog jezika, na osnovu posredne pretpostavke da poznavanje gramatike jednog jezika može olakšati učenje drugog jezika. U 17. veku je John Hewes među prvima eksplicitno istakao da poznavanje gramatike maternjeg jezika ne samo što može da olakša učenje stranog, već da može doći i do interferencije između gramatika dva jezika. U prilično dugom uvodu svoje knjige *A Perfect Survey of the English Tongue Taken According to the Use and Analogie of the Latine*, objavljene 1624. godine, Hewes daje pregled osnovnih aspekata engleskog jezika kako bi učenicima omogućio uvid u „pravo poznavanje svog sopstvenog jezika u onim aspektima u kojima se on razlikuje od latinskog“. Pored složene kontrastivne analize engleskog i latinskog, Hewes ovom prilikom daje veliki broj vežbanja iz oblasti prevodjenja kako bi učenicima omogućio da prevazidju mogući negativni transfer i uglavnom se usredsređuje na one fenomene koji su različiti u latinskom i engleskom jeziku (Krzyszowski, 1990: 2).

Mnogi drugi gramatičari, kao što su Howell, (1662), Coles, (1675) i Lewis (1670?), prihvatili su ovu ideju „olakšavanja“ (ili pozitivnog transfera, u modernoj terminologiji) učenja stranog jezika i pisali svoje gramatike engleskog ili latinskog jezika tako da one budu

prilagođene potrebama govornika kojima ovi jezici nisu bili maternji. Interesantno je istaći da su ova najranija kontrastivna proučavanja bila motivisana gotovo istim idejama kao i savremena kontrastivna proučavanja. Naime, Mark Lewis je još 1670. godine napisao:

The most facil (sic!) way of introducing any in a Tongue unknown is to show what Grammar it hath beyond, or short of his Mother tongue; following that Maxime, to proceed *a noto ad ignotum*, making what we know, a step to what we are to learn (sic!) (Krzyszowski, 1990: 2).

Znači, mada se reč „kontrastiranje” kao obeležje različitih fenomena koji se javljaju u svetskim jezicima pojavila tek krajem 18. veka u jednom radu James Pickbourn-a, (1789), gde on kaže „I thought it would be useful *to contrast* (italics supplied) the English verb with the verb in other languages”, može se reći da se poredjenja jezika iz pedagoških razloga javljaju sa prvim oblicima predavanja i učenja stranih jezika, dok se prvi sistematski pisani radovi koji se bave ovom oblašću mogu naći još u 15. veku (Krzyszowski 1990: 3; Meech, 1935).

Ideja o kontrastiranju jezika, dakle, nije nova i može se reći da se javila u lingvistici još krajem 19. veka, ali se o njoj malo govorilo i na poredjenjima radilo neznatno četrdesetih godina 20. veka, da bi poseban podstrek za poredjenja medju jezicima dala knjiga Roberta Lada *Lingvistika kroz kulture (Linguistics Across Cultures)* objavljena 1957. godine baš u vreme kada je i Noam Chomsky objavio *Syntactic Structures* i kada je strukturalizam bio u procvatu (Đordjević, 1987: 12). Stoga se i ova godina može smatrati godinom kada se u savremeno doba počelo sa kontrastivnom analizom kao značajnom lingvističkom disciplinom mada su kontrastivna proučavanja „postojala pre nego što su se rodila” (Filipović, usmeno izlaganje), a njihov razvoj se može podeliti u tri perioda: tradicionalni, klasični i moderni (Đordjević, 1987: 13).

Krajem 19. veka, pojavljuje se nekoliko lingvističkih radova koji nastoje da ukažu na važnost uočavanja sličnosti i razlika medju nekim jezicima, odnosno koji prikazuju rezultate poredjenja nekih aspekata pojedinih jezika u kontrastu. Medju tim studijama, ističe se nekoliko naslova: Charles H. Grandgent, *German and English Sounds* (1892), WilhelmVictor, *Elemente der Phonetik des Deutschen, Englischen und Franzosischen* (1894), Paul Passy, *Petite phonetique comparee des principales langues europeenes* (1906), kao i Yuen Ren Chao, *A Preliminary Study of English Intonation (with American Variants) and its Chinese Equivalentents* (1933). U kontrastivna proučavanja u ovom periodu uključio se i

američki lingvista Leonard Bloomfield, koji ističe da je zadatak lingvistike u budućnosti upravo poredjenje kategorija različitih jezika i otkrivanje univerzalnih ili vrlo raširenih kategorija. Kontrastivna proučavanja su se uglavnom odvijala među glavnim evropskim jezicima da bi se kasnije prenela i na tlo Amerike i obuhvatila i kineski jezik. Tako je Benjamin Lee Whorf, proučavajući indijanske jezike i poredeći ih sa indoevropskim, u članku “Languages and Logic” objavljenom 1941. godine, prvi put upotrebio termin „kontrastivna lingvistika”. Naime, praveći razliku između komparativne i kontrastivne lingvistike, on ističe kako je ova druga oblast od velikog značaja za razvoj lingvistike u budućnosti i tada je definiše na sledeći način: „...kontrastivna lingvistika ...ocrtava najvažnije razlike među jezicima – u gramatici, logici i opštoj analizi iskustva” (Whorf, 1967: 240, u Đorđević, 1987: 14).

Nakon ovog početnog perioda u razvoju kontrastivnih proučavanja jezika, razvija se klasični period od kraja Drugog svetskog rata pa do 1965. godine, koji karakteriše razvoj kontrastivne analize kao jedne naučne, pragmatične i akademske discipline. Za nas je naročito značajan ovaj pragmatični aspekt kontrastivne analize, naime činjenica da se njeni rezultati mogu primeniti u nastavi stranih jezika i pri prevodjenju. Tako 1945. godine, Charles Fries u knjizi *Teaching and Learning English as a Foreign Language* ističe tu aplikativnu stranu kontrastivnih proučavanja (Đorđević, 1987: 15): „...najefikasniji nastavni materijali su oni koji se baziraju na naučnom opisu jezika koji se uči, temeljno upoređenim sa paralelnim opisom maternjeg jezika učenika” (Fries, 1945: 9, u Đorđević, 1987: 15).

Lingvisti David W. Read, Robert Lado i Yao Shen, u svom članku “The Importance of the Native Language in Foreign Language Learning”, ističu kako je potrebno da nastavnik stranog jezika poznaje maternji jezik učenika (Đorđević, 1987: 15):

...dati jezik se ne može uspešno predavati na identičan način učenicima koji imaju različite maternje jezike. Činjenica je, naime, da svaki maternji jezik dovodi do različite kombinacije problema u učenju datog jezika.

Od posebnog značaja za ovaj period razvoja kontrastivne analize jeste knjiga *Languages in Contact*, autora Uriel Weinreich-a, pošto se u njoj ističe značaj poredjenja dva jezika za razumevanje uticaja jednog jezika na drugi i definiše se pojam interference kao odstupanje od normi jednog od jezika. Zellig Harris u svom članku “Transfer Grammar” govori o mogućnosti opisa razlika između dva jezika. Naime, prema ovom autoru, ukoliko je gramatika jednog jezika u stvari niz uputstava i pravila kojima se generišu i opisuju rečenice

jednog jezika, onda se razlike između dva jezika mogu predstaviti kao gramatička pravila neophodna da se generišu iskazi jednog jezika od iskaza drugog jezika, odnosno da se gramatika jednog od dva jezika koji se kontrastiraju može dobiti od gramatike drugog jezika kojoj se dodaju pravila o razlici između ta dva jezika. Ova pravila o razlici između dva jezika, pravila transfera, pokazuju da znanje stranog jezika postoji onda kada se pravilima maternjeg jezika dodaju pravila stranog jezika koja ne postoje u maternjem jeziku. Robert Lado u svojoj knjizi *Lingvistika kroz kulture*, objavljenoj 1957. godine, kaže:

...učenik koji dodje u dodir sa stranim jezikom ustanoviće da su neka njegova obeležja sasvim laka, a druga neobično teška. Oni elementi koji su slični njegovom maternjem jeziku biće za njega laki, a oni elementi koji su različiti biće teški (u Đorđević, 1987: 17).

Dakle, u tom, možemo slobodno reći, ranom periodu razvoja, mnogi lingvisti (Fries, 1945, Lado, 1957) vide kontrastivnu analizu kao prvenstveno pedagoško sredstvo. Smatralo se da se proučavanjem rezultata dobijenih kontrastiranjem dva jezika, odnosno analizom njihovih sličnosti i razlika, mogu predvideti teškoće u učenju stranog jezika, što je relevantno pri izboru metode nastave stranog jezika. Međutim, u praksi ovakva predviđanja nisu se uvek pokazala dovoljno uspešnim niti tačnim. Znači, u periodu od 40-tih do 60-tih godina prošlog veka, kontrastivna istraživanja su se zasnivala na istraživanju grešaka koje učenici ili studenti prave pri učenju stranog jezika tako što su dva jezika (maternji i strani) sistematski poredjeni. Kontrastivni lingvisti tog perioda smatrali su da će uočavanje sličnosti i razlika između maternjeg i stranog jezika dovesti do efikasnijeg pedagoškog rada i boljih metoda u nastavi stranog jezika. Međutim, mada je kontrastivna analiza u tom periodu bila veoma uticajna oblast lingvistike, ipak se mora reći da su se istraživači tog perioda suočili sa ozbiljnim problemima, naročito sa gledištem da se kontrastiranjem dva jezika (maternjeg i stranog) mogu, na osnovu razlika između ta dva jezika, predvideti greške koje će učenici praviti i na taj način poboljšati nastava. Osnovna slabost ovakvog stava jeste to što zastupnici ove ideje nisu uzeli u obzir činjenicu da razlika sama po sebi ne mora neumitno da izazove teškoće u učenju stranog jezika (Brier, 1968.). Često se u praksi pokazalo da pri učenju stranog jezika veće teškoće nastaju prilikom učenja i vežbanja struktura koje su slične u oba jezika negoli prilikom učenja i vežbanja različitih struktura. Osim toga, ukoliko se greške pri učenju stranog jezika pripisuju isključivo interferenci maternjeg jezika, onda se veliki značaj pridaje uticaju sredine, a osim toga interferenca i negativni transfer nisu jedini izvor grešaka jer mnoge od njih nisu uopšte vezane za maternji jezik. Wardhaugh (1970) ističe kako je ova

druga, slabija verzija kontrastivne analize bila mnogo validnija, a povrh svega realističnija i praktičnija, te je kasnije i postala poznata kao analiza grešaka.

Moderni period razvoja kontrastivne analize karakteriše pokretanje velikog broja kontrastivnih projekata, primena modernijih pristupa kontrastiranju, saradnja stručnjaka i publikovanje velikog broja radova, tako da se umesto bibliografije pojavljuju selektivne bibliografije iz oblasti kontrastivne analize (Đorđević, 1987: 18). Godina 1970. je jako značajna za razvoj kontrastivne analize na našim prostorima jer je te godine u Zagrebu održana konferencija na kojoj su se okupili evropski stručnjaci za kontrastivnu analizu, pa je nakon toga i pokrenut Jugoslovenski srpskohrvatsko-engleski projekat koji je vrlo poznat i često citiran u svetu. Radovi koji su objavljeni u okviru ovog projekta tretiraju teorijske probleme kontrastivne analize uopšte, zatim kategorije dva jezika u kontrastu i pedagoške aspekte dobijenih rezultata.¹

Potonja empirijska istraživanja nastojala su da naprave razliku između teorijskih i praktičnih kontrastivnih studija (Fisiak, 1980; Chesterman, 1998). Teorijske studije iz oblasti kontrastivne analize slične su jezičkoj tipologiji, „starting from some shared or presumably universal property and looking at its manifestations in two languages” (Chesterman, 1998: 40, u Kurteš, 2005: 256), dok su praktične studije imale veliki značaj uglavnom sa pedagoškog stanovišta pošto te studije „start from a property or expression in one language and investigate its manifestation in another” (ibid, 256). Neki, pak, lingvisti smatraju da su obe ove vrste istraživanja važne i relevantne kako za dalji razvoj teorijske misli iz oblasti kontrastivne lingvistike, tako i za unapredjenje nastave engleskog jezika kao stranog, naročito na tercijarnom nivou učenja. Naime, centralni problem kontrastivnih istraživanja, a takodje i njihov krajnji cilj, jeste utvrđivanje sličnosti i razlika između jezika koji se proučavaju, ali i kriterijuma poredjenja. Česterman (1998) razlikuje dva pojma - „sličnost kao okidač”

---

¹

Radovi u okviru ovog projekta objavljuju se u tri vrste publikacija: Izveštaji, Studije i Pedagoški materijali (Filipović, 1969, 1976). Ovaj projekat je primenjenog karaktera i njime je uspešno rukovodio profesor Rudolf Filipović. Na polju kontrastivne analize istaklo se više jugoslovenskih anglista, i to u tretiranju teorijskih problema kontrastiranja: Rudolf Filipović, Ljubomir Mihailović, Vladimir Ivir, Leonardo Spalatin, Željko Bujas, Midhat Ridjanović i Ranko Bugarski, a u poredjenju konkretnih kategorija dva jezika: Vladimir Ivir, Leonardo Spalatin, Ljiljana Mihailović, Željko Bujas, Damir Kalogjera, Ljiljana Bibović, Midhat Ridjanović, Dora Maček, Vjekoslav Suzanić, Mira Vlatković, Ranko Bugarski, Maja Dubravčić, Draginja Pervaz, Olga Tomić, Gordana Gavrilović, Omer Hadžiselimović, Radmila Šević, Zorica Grdanički, Mladen Mihajlović, Ljubica Vojnović i Mladen Vitezović.

(*similarity-as-trigger*), koji on definiše na sledeći način: „the notion of a particular relation existing between entities in the world, a relation that ipinges upon human perception, from matter to mind” (u Kurteš, 2005: 262), i „sličnost kao atributivnost” (*similarity-as-attribution*), koja se kreće u suprotnom smeru, od uma ka materiji, tako da je proces kojim se dva entiteta vide kao slična u suštini jedan subjektivan, kognitivan proces (Ibid, 263). Međutim, pre nego što se započne sa bilo kakvom analizom, treba uspostaviti kriterijum komparativnosti, odnosno treba utvrditi šta se može porediti u dva ili više jezika koji se istražuju. Kriterijum komparativnosti može se uspostaviti na semantičkom ili formalno-gramatičkom nivou, ali takodje i definisanjem odnosa ekvivalencije, sličnosti i razlike, u dva jezika.²

Ekvivalencija je pojam preuzet iz teorije prevođenja koji obuhvata i koncept prevodne ekvivalencije (Ivir, 1969), ali, kada se govori o kontrastivnim proučavanjima, onda ovaj pojam znači da postoji jedna univerzalna osobina, jedna referentna tačka, *tertium comparationis*, koja omogućava da se poređenje ostvari, te lingvisti koji se bave kontrastiranjem jezika proučavaju do koje mere se ta univerzalna osobina može realizovati u dva jezika. Znači, ekvivalencija predstavlja jedan od ključnih pojmova u kontrastivnoj analizi, tako da se dva jezika koja se porede mogu grafički predstaviti kao trougao u kome je treći element (pored dva elementa, odnosno dve tačke u kojima se dve stranice trougla spajaju, jezika A i jezika B), odnosno treća tačka trougla koja povezuje dva jezika u kontrastu u stvari *tertium comparationis* (Đorđević, 1987: 58). Ideja o postojanju trećeg elementa u kontrastiranju dva jezika, *tertium comparationis*, razvijala se u toku razvoja i same kontrastivne analize, tako da se u tradicionalnim kontrastivnim studijama on definiše kao zajednička referentna tačka (Krzyszowski, 1990: 15) i polazna tačka poređenja *sine qua non*, te je dva jezika moguće porediti upravo zbog ovog elementa (Đorđević, 1987: 58). Tokom klasičnog perioda razvoja kontrastivne analize, *tertium comparationis* se uspostavlja kako sa formalnog tako i sa semantičkog aspekta (James, 1980), pa se sličnosti izmedju dva jezika definišu ili kao „formalna korespondencija”, ili one uglavnom zavise od prevoda (koji, pak, zavisi od intuicije izvornog govornika, bilingvalne kompetencije, itd.) (Chesterman, 1998: 58).

---

²

U klasičnom periodu razvoja kontrastivne analize, kriterijum komparativnosti obuhvatao je dva osnovna odnosa, sličnosti i razlike, koji su posmatrani na tri posebna nivoa: na nivou forme, značenja i distribucije. Ovaj stav je prvi uveo Lado (1957).

Razvoj različitih, i čak suprotnih lingvističkih teorija tokom 20. veka, posebno univerzalističkih i relativističkih, doveo je do toga da se i *tertium comparationis* drugačije shvata. Međutim, čini se da su upravo ove dve teorije, naročito u svojim radikalnijim verzijama, dovele, ma kako to paradoksalno zvučalo, u pitanje i samu mogućnost kontrastiranja jezika. Naime, ukoliko se složimo sa tim da je svaki jezik entitet za sebe, *sui generis*, i da svaki na drugačiji, poseban način uzrokuje kogniciju (Whorf, 1967: 240), onda je gotovo nemoguće definisati sam koncept sličnosti između dva jezika. S druge strane, ukoliko prihvatimo shvatanje da je u osnovi svih jezika jedan isti, univerzalni obrazac, struktura zajednička svim jezicima, onda se s pravom možemo zapitati čemu uopšte poređenje jezika.

Savremenije kontrastivne studije nastoje da načine neku vrstu kompromisa između ova dva gledišta i fokusiraju se na nešto što može da se definiše kao „overlap between different ways speakers of different languages tend to speak” (Chesterman, 1998: 50, u Kurteš, 2009: 235); takođe je prisutna i tendencija da se uočene sličnosti između dva entiteta shvate samo kao nešto relativno. Prihvatajući nove, interdisciplinarnе pristupe u kontrastivnoj analizi, lingvisti se ne trude da zauzmu radikalni stav niti pak da teže ka tome da pronađu bilo neku zajedničku osnovu svih jezika bilo neke razlike koje se ne mogu premostiti, i.e. „neither to an identical universal base nor to insurmountable difference” (ibid, 235) jezika u kontrastu.

Johansson i Hofland smatraju da je poređenje jezika vrlo značajna lingvistička disciplina koja ima svoj teoretski i svoj praktični aspekt (Johansson & Hofland, 1994: 25) jer kontrastivna istraživanja mogu biti čisto teorijska, bez mogućnosti praktične primene njihovih rezultata ili primenjena, aplikativna koja se sprovode kako bi se postigao određeni praktični cilj, kako bi se praktično dokazale neke teorijske postavke. Ova druga vrsta kontrastivnih istraživanja jeste kontrastivna analiza (Jie, 2008) i ona pripada polju primenjene lingvistike. Kontrastivna analiza uglavnom istražuje uticaj maternjeg jezika prilikom učenja stranog jezika i to na svim nivoima. Ukoliko se pođe od biheviorističkog gledišta da je jezik samo skup navika a učenje stvaranje novih navika, to znači da studenti koji uče strani jezik (u našem slučaju engleski) mogu svoje navike stečene pri učenju maternjeg jezika (u ovom istraživanju srpskog) koristiti pri učenju stranog jezika jedino ukoliko u osnovi i maternjeg i stranog jezika leže podudarne strukture. U tom slučaju dolazi do pozitivnog transfera i do uspešnog prenošenja navika i znanja stečenih pri učenju maternjeg jezika na učenje stranog jezika. Međutim, ukoliko za određene elemente maternjeg jezika ne postoje podudarne, korespondentne strukture u ciljnom, stranom jeziku, onda dolazi do negativnog transfera ili

interferencije, tako da to uzrokuje greške koje se javljaju pri upotrebi stranog jezika jer studenti prenose ona svojstva maternjeg jezika koja nemaju odgovarajuće podudarne elemente u stranom jeziku.

U vezi sa prethodno navedenim, može se govoriti o jačoj i slabijoj verziji kontrastivne analize. Zagovornici jače verzije nastoje da predvide teškoće koje će se javiti pri učenju stranog jezika i naravno, odgovarajuće nastavne metode na osnovu poređenja fonoloških, gramatičkih i sintaksičkih osobina maternjeg i stranog jezika. Oni koji se pak zalažu za neku slabiju verziju kontrastivne analize nastoje da istraže greške koje studenti/učenici stalno prave pri učenju stranog jezika kako bi na osnovu tih grešaka utvrdili razlike i sličnosti koje postoje između maternjeg i stranog jezika.

2.1.2. Analiza grešaka pri učenju stranog jezika

Analiza grešaka je postala priznata oblast primenjene lingvistike 70-tih godina prošlog veka. Naime, kako se jača verzija kontrastivne analize nije pokazala baš korisnom u pedagoškom pogledu, to je „the study of linguistic ignorance, the investigation of what people do not know and how they attempt to cope with their ignorance” (James, 2013: 62) zauzelo centralno mesto u kontrastivnim studijama. Corder je u svom ključnom radu još 1967. godine ukazao na to da je došlo do neke vrste pomeranja pedagoškog interesovanja sa kontrastivne analize na analizu grešaka i time je dao inicijativu za veliki broj empirijskih radova koji su kasnije usledili (Corder, 1967).

Lingvisti koji se bave analizom grešaka smatraju da su omaška (*mistake*) i greška (*error*) „tehnički dva različita pojma” (Brown, 1994: 205). Corder koristi razliku koju Chomsky pravi između kompetencije i performanse, te smatra da su greške povezane sa kompetencijom dok omaške nastaju u performansama. Svi ljudi prave omaške i to ne usled nedostatka kompetencije, jer one nastaju i pri upotrebi maternjeg i pri upotrebi stranog jezika kao rezultat velikog broja uzroka: oklevanje da se upotrebe određeni izrazi ili strukture, nasumična upotreba, konfuznost u odredjenom trenutku, upotreba slenga, omaške u govoru, itd. Međutim, izvorni govornici mogu te omaške da isprave, potpuno su ih svesni i prepoznaju ih kao pogreške i propuste.

S druge strane, greške se mogu definisati kao jezičke situacije u kojima se krše pravila jezika koji se koristi, koje predstavljaju vrlo uočljiva odstupanja od gramatike ciljnog jezika i

nastaju uglavnom usled nedovoljnog poznavanja tog jezika. Izvorni govornici prave greške takođe, međutim oni mogu da ih isprave, dok oni koji uče strani jezik i koji prave greške pri upotrebi tog jezika obično ne mogu da ih isprave.

Centralno mesto u analizi grešaka zauzima izučavanje izvora grešaka. Richards (1971) smatra da postoje greške nastale usled interferencije maternjeg jezika, intralingvalne greške u okviru samog stranog jezika kao i razvojne greške, odnosno one greške koje odražavaju nastojanje učenika/studenata da iz svog (ograničenog) iskustva vezanog za strani jezik sami stvore svoje sopstvene hipoteze o nekim oblastima stranog jezika. Richards se usredsređuje na intralingvalne i razvojne greške: 1) prekomerna generalizacija (*overgeneralization*) koja nastaje u situacijama kada učenici/studenti prave devijantne strukture u stranom jeziku na osnovu već naučenih struktura; 2) nesposobnost da se uoče ograničenja određenih struktura u stranom jeziku; 3) nepotpuna primena pravila jezika, odnosno nemogućnost da se sastave prihvatljive rečenice u stranom jeziku; i 4) pogrešno razumevanje različitih koncepata koji postoje u stranom jeziku.

Dakle, analiza grešaka predstavlja sistematsko proučavanje grešaka koje studenti prave pri učenju stranog jezika. Kako se učenje jezika shvata kao aktivnost u koju su studenti aktivno uključeni, stoga se greške smatraju prirodnom pojavom koja mora da nastane prilikom učenja stranog jezika i da, u stvari, prethodi stadijumu tačne upotrebe stranog jezika. Mnogi autori (Corder, 1967, Zhuang Zhixiang Shu Dingfang, 1994, Bley-Vroman, 1989) smatraju da je analiza grešaka značajna iz sledećih razloga:

– Najpre, greške mogu nastavnicima ukazati na to koliko su učenici napredovali i šta još treba da nauče, koliko su nastavni materijali koje nastavnici koriste efikasni, da li su nastavne metode adekvatne i šta nije dobro naučeno, te ih tako motivišu da unaprede svoj način rada i imaju veliki pedagoški značaj;

– Greške su lingvistima pokazatelj toga kako se strani jezik uči i usvaja (Corder, 1967), odnosno one ukazuju na to da učenici vrlo često pri učenju stranog jezika koriste iste strategije koje su koristili prilikom usvajanja maternjeg jezika;

– Pomoću analize sopstvenih grešaka sami učenici mogu da testiraju svoje alternativne hipoteze koje su sami stvorili u pogledu stranog jezika koji uče; uočava se da su greške sastavni deo učenja stranog jezika, da ih učenici neumitno prave jer time na neki način proveravaju svoja sopstvena pravila koja su napravili učeći strani jezik (Corder, 1967,

Zhuang Zhixiang Shu Dingfang, 1994, Bley-Vroman, 1989, Selinker, 1992).

Međutim, ovom prilikom treba istaći da sama analiza grešaka ima i nekih nedostataka, te su naročito metodološki problemi bili predmet kritike tokom 70tih godina prošlog veka. Naime, vrlo je teško načiniti veće baze podataka svih grešaka koje studenti prave prilikom učenja stranog (engleskog) jezika, a takodje i izvršiti tipologiju koja bi obuhvatila gotovo sve vrste grešaka. Analiza grešaka proučava greške koje studenti prave u određenom trenutku, znači ograničena je vremenom, te samim tim ne može da pruži dovoljno podataka vezanih za to kako se znanje studenata razvija i usavršava tokom dužeg perioda učenja engleskog/stranog jezika. Vrednost rezultata bilo kog lingvističkog istraživanja koje se bazira na analizi grešaka može se potvrditi jedino korišćenjem podataka dobijenih dijahronom analizom razvojnih stadijuma studenata pri učenju engleskog jezika³. Tačno je da se u svakoj fazi učenja stranog jezika vrste grešaka i njihova učestalost menjaju, te je tako vrlo teško postići neke validne rezultate pomoću analize grešaka ukoliko se ne uzmu u obzir i longitudinalni podaci (objasni u fusnoti) vezani za nivo znanja stranog jezika.

Postoji još jedan nedostatak analize grešaka kao lingvističke metode, a to je da se ovom metodom dobija samo delimična slika onoga što se dešava pri učenju stranog jezika. Analiza grešaka je efikasna jedino kod analize produkcije studenata (govor i pisanje), ali ne i

---

³

U oblasti kontrastivne lingvistike važne su tri oblasti interesovanja lingvista: proučavanje pojedinačnih jezika, proučavanje većeg broja jezika i proučavanje jezika uopšte. Lingvisti prve grupe vezani su za dve oblasti lingvistike: *deskriptivnu lingvistiku*, koja se bavi sinhronim opisima pojedinačnih jezika i *istorijsku lingvistiku*, koja se bavi dijahronim opisima pojedinačnih jezika. Lingvisti druge grupe bave se *kontrastivnom lingvistikom* (sinhrono poredjenje dva ili više jezika) i *komparativnom lingvistikom* (dijahrono poredjenje dva ili više jezika). Treća grupa lingvista bavi se *opštom lingvistikom*, zakonitostima koje leže u osnovi svih svetskih jezika.

Dijahrona poredjenja dva ili više jezika imaju za cilj izučavanje karaktera jezičkih promena u pojedinim jezicima i dokazivanje srodnosti tih jezika, tako da se primenjuju intralingvalna poredjenja, poredjenja u okviru jednog jezika da bi se uočile promene tog jezika u određenim fazama razvoja, ali i interlingvalna poredjenja kako bi se formulisale zakonitosti koje dovode do jezičkih promena uopšte. Sinhrono poredjenje je poredjenje srodnih jezika, pri čemu se misli na srodnost u okviru jedne grupe jezika. Neki autori koriste termin konfrontativna analiza da bi označili istraživanje sličnosti i razlika između dva ili više jezika bez obzira da li su ti jezici srodni ili ne, a termin kontrastivna analiza za poredjenje jezika prema razlikama.

Dakle, sinhronim proučavanjem jednog jezika bavi se deskriptivna lingvistika, a dva ili više jezika kontrastivna lingvistika. Istorijska lingvistika dijahrono proučava jedan jezik, dok je komparativna lingvistika dijahrono izučavanje dva ili više jezika. Opšta lingvistika proučava sve svetske jezike i sinkrono i dijahrono (Đorđević, 1987: 6-7).

kod načina na koji oni percipiraju strani jezik (slušanje i čitanje). Analiza grešaka se usredsređuje na one strukture stranog jezika u kojima studenti greše, ali, možemo slobodno reći, na neki način zanemaruju one strukture stranog jezika koje studenti koriste pravilno. Konačno, analiza grešaka ponekad ne uzima u obzir činjenicu da studenti vrlo često pribegavaju tzv. strategiji izbegavanja određenih struktura stranog jezika (*avoidance strategy* ili *dodging strategy*) pa tu leži, po nekim autorima (Schachter, 1974), i jedan od osnovnih nedostataka analize grešaka. Naime, analiza grešaka vrlo često prenebregava činjenicu da studenti u velikom broju slučajeva ne prave baš očekivane greške upravo zbog toga što nastoje da pri produkciji engleskog/stranog jezika izbegavaju onu leksiku i one gramatičke strukture koje ne znaju dovoljno.

Corder (1967) tako smatra da su nova saznanja iz oblasti lingvistike i psihologije dodala novu dimenziju proučavanju studentskih grešaka prilikom učenja stranog/drugog jezika – da su greške posledica interferencije navika koje su studenti stekli pri učenju maternjeg jezika, te da se te greške mogu proučavati putem kontrastiranja sistema stranog jezika koji se uči i maternjeg jezika studenata. Na taj način bi se jasno mogle definisati one oblasti iz stranog jezika koje predstavljaju problem prilikom učenja tog jezika, odnosno mogao bi se napraviti sistem očekivanih poteškoća i problema. Međutim, nije bitno samo utvrditi gde se ti problemi nalaze, već i kako se nositi sa tim oblastima iz stranog (engleskog) jezika, koje očigledno predstavljaju problem studentima jer u tim oblastima prave greške. Stoga su se, imajući u vidu greške koje studenti prave pri učenju stranog jezika, razvile dve škole:

1. Prema prvoj, ukoliko bi postojao neki savršen metod učenja stranog jezika, onda se greške i ne bi pravile, te bi postojanje grešaka bilo dokaz da su metode koje se primenjuju prilikom nastave stranog jezika neadekvatne;
2. Prema drugoj, mi živimo u jednom nesavršenom svetu te će se greške uvek javljati bez obzira na to koliko se nastavnici i studenti trude da ih ne naprave.

Primena ovakvih shvatanja u nastavi stranog jezika poznata je kao audiolingvalna metoda. Prema ovoj metodi (Hendrikson), koja se razvijala tokom 50-tih i 60-tih godina prošlog veka, studenti su morali da uče napamet dijaloge, ponavljaju određene jezičke obrasce i uče gramatička pravila i cilj takve nastave stranog jezika (koja se odvijala po principu *practice makes perfect*) bio je da studenti nauče pravilan jezički model kako bi u budućnosti mogli da ga primene prilikom komunikacije sa izvornim govornicima jezika koji

uče. Međutim, pokazalo se da su studenti koji nisu koristili kasnije strani jezik koji su učili ubrzo zaboravili sva jezička pravila koja su ranije memorisali i sve obrasce koje su znali napamet. Mnogi pobornici ove metode su na greške koje studenti prave pri produkciji stranog jezika koji uče gledali iz neke 'puritanske' perspektive. Na primer, Nelson Brooks u svojoj knjizi *Language and Language Learning* (1960: 58), smatra da je odnos greške i učenja stranog jezika sličan odnosu između greha i vrline: „Like sin, error is to be avoided and its influence overcome, but its presence is to be expected”. On u svojoj knjizi predlaže neku vrstu posebne nastavne procedure (*instructional procedure*) koja bi pomogla studentima stranog jezika da stvaraju rečenice u kojima neće biti grešaka (*error-free utterances*): „The principal method of avoiding error in language learning is to observe and practice the right model a sufficient number of times; the principal way of overcoming it is to shorten the time lapse between the incorrect response and the presentation once more of the correct model”.

Godinu dana kasnije, 1961., pojavio se *The Teacher's Manual for German, Level One*, koji je pripremio Modern Language Materials Development Centre. U priručniku su se nalazila uputstva nastavnicima kako da ispravljaju studentske greške. Prema ovom priručniku, nastavnici moraju da ispravljaju studentske greške istog trenutka kada se one jave, odmah (str. 3, 17, 21, 26) i ne sme se dozvoliti da studenti sami uvide i ispravljaju svoje sopstvene greške.

Većina nastavnika nije uopšte dovodila u pitanje validnost ovakvog mehanističkog pristupa greškama pri učenju stranog jezika. Tako su se u uvodnom delu knjige za početni kurs engleskog jezika iz 1970. godine našle i ovakve ideje: „One of the teacher's aims should be to prevent mistakes from occurring. In the early stages while the pupils are wholly dependent on the teacher for what they learn, it should be possible to achieve this aim” (Lee, 1970).

Sličan savet dat je nastavnicima stranog jezika u jednom udžbeniku za španski jezik štampanom 1974. godine. Naime, u delu pod nazivom „Suggestions for classroom procedures”, autori navode predlog broj 5: „Whenever a mistake is made, the teacher should correct it at once and then repeat the correct pattern or question for the benefit of the entire class” (Hansen i Wilkins, 1974: xvii).

Međutim, nakon toga perioda u lingvistici vezanog za shvatanje grešaka, razvija se strukturalna lingvistika, te se fokus pomera sa nastave na proces učenja (*from teaching to learning*) (Corder: 1967). Strukturalizam se, kao lingvistički pravac, razvijao od 1916. do

1957. godine, i to u četiri varijante:

1. Ženevska škola, koju predstavlja rad Ferdinand de Saussure-a
2. Američka škola, čiji su predstavnici Boas, Sapir, Bloomfield i Whorf
3. Praška škola, za koju je vezano ime Trubetzkoy-a, i
4. Kompenhaška škola sa Hjelmslevom na čelu (prema Đorđević, 1987: 23,24)

Mada među ovim školama i lingvistima postoje razlike, ipak se može reći da se im zajedničke neke osnovne postavke o jeziku, koje ovom prilikom treba istaći, kako bi se bolje razumelo shvatanje o analizi grešaka i kako se one mogu tumačiti.

Naime, osnovna ideja strukturalne lingvističke teorije jeste da su jezički znakovi sistematični, tako da jedan element jezika zavisi od drugog jer su svi članovi jezičkog sistema. Sam naziv, strukturalizam, dolazi od ove postavke da elementi jezika čine sistem ili strukturu. Samim tim je cilj lingvistike opisivanje jezičkih pojava u sistemu, strukturi, a ne opisivanje pojedinačnih jezičkih oblika.

Kako su američki lingvisti, pripadnici strukturalizma, proučavali na terenu i indijanske jezike, došli su do zaključka da se oni po svojoj strukturi razlikuju od indoevropskih jezika, te da ih je nemoguće opisati po uzoru na latinski jezik, kako se inače i radilo prema rasprostranjenoj metodologiji tradicionalizma. Na osnovu svog empirijskog istraživanja ovih jezika, oni su došli do zaključka da svaki jezik ima svoju imanentnu strukturu, te da se ne može govoriti o sinhronoj univerzalnosti jezika, jer među jezicima sveta postoje velike strukturalne razlike. „Preskripciji, odnosno označavanju nekih oblika pravilnim, a drugih nepravilnim, prema tome, nema mesta u lingvistici i cilj deskriptivne lingvistike sastoji se u tome da opiše sve oblike koji se u jednom jeziku javljaju u okviru sistema tog jezika, pa je deskriptivizam osnovno obeležje škole” (Đorđević, 1987: 24).

Strukturalisti takođe smatraju da se sinhrona i dijahrona izučavanja jezika moraju razdvojiti, ističući primarnost govornog medijuma jezika iz koga treba uzimati podatke o elementima jezičkog sistema. To je, uz rad Trubetzkoy-a (Đorđević, 1987: 25), dovelo do procvata fonoloških studija, a u kasnijim periodima strukturalizma i do razvoja morfofonemskih proučavanja u kojima se gramatički aspekti jezika povezuju sa fonološkim.

Prema Bloomfield-u, pri izučavanju jezika osnovni aspekt jeste pojam objektivnosti: proučavati one jezičke pojave koje su dostupne našem posmatranju, a to su forma i distribucija jezika, odnosno mesto elemenata u rečenici. Samim tim, oni ne analiziraju

značenje, budući da je to manifestacija jezika koja se ne može objektivno posmatrati. Strukturalisti priznaju samo ono značenje koje proističe iz distribucije jezičkih oblika, strukturno značenje ili struktrune signale, jer se samo ono može objektivno posmatrati i analizirati. Njihov odnos prema značenju se stoga i naziva mehanicističkim, za razliku od tradicionalnog mentalizma, prema kome se jezička značenja uključuju u opis jezika oslanjanjem na jezičko osećanje onoga ko opisuje jezik.⁴ Međutim, Saussure, začetnik strukturalizma, govori o značenju a njegova teorija značenja svodi se na objašnjenje lingvističkog znaka koji predstavlja direktan odnos između označavajućeg (*signifiant*), odnosno senzorne predstave zvuka i označenog (*signifié*), odnosno pojma koji je još apstraktnija mentalna kategorija (Đorđević, 25). Saussure se interesovao i za društvena obeležja jezika, pa otuda i njegova distinkcija između jezika kao apstraktnog sistema jedne govorne zajednice (*langue*) i jezika u jezičkoj upotrebi te zajednice (*parole*).

Pojam objektivnosti koji su strukturalisti uveli u proučavanje jezika usko je povezan sa njihovim shvatanjem da se jezik može objektivno posmatrati jedino u jezičkom ponašanju ljudi, a jezičko ponašanje jeste način na koji ljudi putem jezika reaguju na određene stimulse. Opisivanje sintakse jednog jezika je stoga sastavljanje liste rečeničnih obrazaca, struktura koje ljudi, izvorni govornici tog jezika, koriste kada dobiju određene stimulse. „Drugim rečima, jezik je oblik ponašanja, aktivnost, sistem automatskih odgovora na date stimulse” (Đorđević, 1987: 26).

Stoga se strukture ili obrasci jednog jezika analiziraju u gramatici tog jezika tako što se one rastavljaju na neposredne konstituente:

Children play football.

Kontrastivna analiza koja je rađena na osnovu strukturalnog modela jezika konstatovala je razlike i sličnosti između dva jezika na tri nivoa: na nivou jezičke forme, strukturnog značenja i na nivou površinske distribucije. Prvi primer primene strukturalnog kontrastivnog modela nalazimo u već pomenutoj knjizi Roberta Lada, *Lingvistika kroz*

---

⁴ Razlike između mentalizma i mehanicizma se najbolje vide iz njihovih definicija jezičkih pojmova, na primer, rečenice. Tako je tipična tradicionalna definicija rečenice: *A sentence is „...an expression of a thought or feeling by means of a word or words used in such form a manner as to convey the meaning intended”* (Curme, 1931:1), dok je tipična strukturalna definicija: *„A sentence is a word or group of words standing between an initial capital letter and a mark of end punctuation...”* (Fries, 1952:9).

kulture, dok primer kontrastivne gramatike pisane na osnovama strukturalnog modela nalazimo kod Agarda–Di Pietra.

Naravno, razvoj strukturalizma doveo je do toga da su lingvisti razmatrali odnos i postojanje sličnosti između dva procesa: usvajanja maternjeg jezika i učenja stranog jezika. Tako Lambert (1966, prema Corder, 1967: 163) razmatra i ističe razlike između ova dva procesa (*acquisition and learning*), dok Carroll (1966, prema Corder, 1967: 163) govori o tome da se o načinu učenja stranog jezika može dosta saznati na osnovu proučavanja načina na koji se usvaja maternji jezik.

Razlike između ova dva procesa su očigledne (Corder: 1967: 163), međutim, to nikako ne olakšava njihovo razumevanje:

1. Učenje maternjeg jezika je nešto što je neophodno, dok, naravno, nije neophodno učiti strani (drugi) jezik;
2. Učenje maternjeg jezika predstavlja sastavni deo procesa odrastanja i sazrevanja, dok se sa učenjem stranog jezika počinje uglavnom kasnije, nakon što je taj proces završen (mada nije uvek tako, postoje brojne situacije, u savremeno doba sve češće, kada se sa učenjem stranog jezika, naročito engleskog, započinje veoma rano, te se taj proces odvija gotovo istovremeno sa procesom učenja maternjeg jezika; ovo se dešava u situacijama kada dete odrasta u engleskom govornom području a maternji jezik mu nije engleski, kada odrasta u porodici u kojoj je barem jedan roditelj profesor engleskog jezika, te je od malena izloženo ovom jeziku /mada psiholozi smatraju da ne bi trebalo da taj strani jezik uče od majke jer od nje već uče maternji jezik, pa može doći do konfuzije kod deteta, mada to iskustvo ne pokazuje/, ili kada se, zbog toga što su roditelji svesni važnosti znanja stranog jezika u savremenom svetu, počne sa učenjem ovog jezika dosta rano, još u vrtiću; ovo je interesanto za ovaj rad pošto se čini kako, mladi ljudi naročito, govornici srpskog jezika počinju sve ranije da uče engleski jezik, međutim, to ne znači da ga oni i znaju, odnosno da postižu kompetenciju izvornih govornika ovog jezika; čini se da se engleski jezik sve manje zna što se više uči i što se ranije dete izloži ovom jeziku; videti u Prčić, 2005);
3. Malo dete uči svoj maternji jezik nesvesno i spontano, dok se strani jezik uči

na određeni, organizovani način (učeći maternji jezik, dete ne pokazuje nikakvo očigledno jezičko ponašanje (*overt language behaviour*), koje pokazuju učenici stranog jezika;

4. Motivacija za učenje maternjeg i stranog jezika je potpuno različita.

Prema Corder-u, hipoteza koja se može primeniti na oba procesa učenja jezika (maternjeg i stranog) jeste bihevioristička. Na osnovu ovog tumačenja, dete se rađa sa urođenim predispozicijama da usvaja jezik, ono mora biti izloženo jeziku da bi ga usvojilo, svako poseduje neku vrstu unutrašnjeg mehanizma koji mu omogućava da od ograničenog broja podataka konstruiše gramatička pravila određenog jezika. Primena ove hipoteze na učenje stranog jezika nije nova, i nju je predložio Harold E. Palmer još 1917. godine. Prema njegovom tumačenju, ljudi imaju prirodnu sposobnost da usvajaju jezik a ta sposobnost se zadržava i kasnije, nakon perioda usvajanja maternjeg (ili prvog) jezika⁵. Istraživanja Lenneberg-a (1966) pokazala su da ukoliko dete ne uspe, iz bilo kojih razloga (npr. gluvonemost), da usvoji maternji jezik pre nego što napuni 12 godina, onda ono kasnije ubrzano gubi sposobnost bilo kakvog usvajanja jezika, gubi mogućnost da razvije bilo kakve jezičke navike (*language behaviour*).

Znači, procedure koje studenti primenjuju prilikom učenja stranog jezika su slične (ili iste) onima koje se primenjuju pri učenju maternjeg (prvog, primarnog) jezika. Osnovna karakteristika na osnovu koje se ova dva procesa razlikuju jeste prisustvo ili odsustvo motivacije. Stoga se može zaključiti (Corder, 1967: 164) da će studenti koji imaju dovoljno motivacije da uče strani jezik, taj jezik i naučiti ukoliko su izloženi samom jeziku. Motivacija i inteligencija studenata jesu osnovni faktori koji značajno utiču na postizanje uspeha pri učenju stranog jezika.

Prilikom učenja tog jezika, ma kako motivisani i inteligentni bili, studenti neumitno prave greške. Ukoliko razmotrimo greške koje prave deca prilikom učenja svog maternjeg jezika i greške koje prave učenici tog jezika kao stranog (u ovom slučaju engleskog), možemo doći do nekih zaključaka. Naime, ukoliko dete, koje tek usvaja engleski kao svoj maternji jezik, izgovori rečenicu *'This mummy chair'*, naravno da taj iskaz nećemo odmah smatrati devijantnim, pogrešnim ili nepravilnim. Ova rečenica jeste samo odraz normalne

---

⁵

Videti u Palmer, Harold E. 1917. *The Scientific Study and Teaching of Languages*. London.

komunikacije deteta i predstavlja dokaz u kom stadijumu lingvističkog razvoja se dete nalazi. Takve greške pokazuju da se dete jezički razvija, da usvaja svoj maternji jezik, i one jesu vrlo značajan dokaz koji pokazuje stepen znanja deteta u bilo kom periodu njegovog jezičkog razvoja. Kao što Brown i Fraser ističu (1964, prema Corder, 1967: 165), upravo pojava sistematskih grešaka jeste pravi dokaz toga da dete razvija gramatička pravila svog jezika, jer, ukoliko dete govori i koristi jezik pravilno, onda to obično znači da ono samo ponavlja i imitira one konstrukcije koje je čulo. Ova tendencija koju dete razvija a koja pokazuje njegovo nastojanje da primeni pravila otkriva se kroz nastojanje deteta da jezik svede na vrlo jednostavan sistem.

S druge strane, prilikom učenja stranog jezika, znamo kom jezičkom materijalu su studenti i učenici stranog jezika izloženi, jer je to materijal koji uglavnom dobijaju od nastavnika. Naravno, materijal (input) kome su studenti izloženi može se kontrolisati planom nastave stranog jezika. Znači, studenti stranog jezika kontrolišu input, dok dete koje usvaja taj jezik kao maternji bira šta će biti input. Stoga je bitno uzeti u obzir potrebe učenika stranog jezika prilikom planiranja programa, te Carroll (1955, prema Corder, 1967: 165) predlaže da bi dobro bilo da se napravi situacija u kojoj treba rešiti neki problem (*problem-solving situation*), tako da student stranog jezika, konsultujući nastavnika ili rečnik, mora da sam pronađe odgovarajuće verbalne odgovore neophodne za rešenje zadatog problema. Prema njemu, kreiranje ovakve situacije u učionici pri učenju stranog jezika jeste slično onome što se najverovatnije događa prilikom usvajanja maternjeg jezika u detinjstvu.

Vredno je navesti predlog koji daje Mager (1961) (prema Corder, 1967: 166), mada nije povezan sa nastavom stranog jezika:

Whatever sequencing criterion is used it is one which the user calls a 'logical' sequence. But although there are several schemes by which sequencing can be accomplished and, although it is generally agreed that an effective sequence is one which is meaningful to the learner, the information sequence to be assimilated by the learner is traditionally dictated entirely by the instructor. We generally fail to consult the learner in the matter except to ask him to maximize the effectiveness of whatever sequence we have already decided upon.

Postavlja se, u stvari, pitanje koji program, silabus je efektivniji: program koji je usmeren na učenika (*learner-generated sequence*) ili program koji je usmeren na nastavnika (*instructor-generated sequence*). Problem jeste ustanoviti da li zaista postoji već ugrađeni

silabus, *built-in syllabus*, i opisati ga. Takvo jedno istraživanje je neophodno kako bi se ispitale greške koje studenti stranog jezika prave i kako bi se ustanovilo da li su one slične greškama koje prave deca pri učenju maternjeg jezika, pošto je osnovna ideja u oba slučaja to da i dete a i učenik stranog jezika koriste određeni jezički sistem u svakom trenutku procesa učenja i usvajanja jezika (bilo kao maternjeg bilo kao stranog) – greške koje prave su dokaz postojanja tog sistema jer su i one same sistematične.

Ovde treba istaći razliku između sistematičnih i nasumičnih grešaka. Prilikom svakodnevne upotrebe jezika, svi izvorni govornici prave greške koje su pak posledica samo performanse i ne odražavaju nedostatak jezičkog znanja. S druge strane, postoje greške koje učenici stranog jezika konstantno prave i one jesu greške koje su sistematične i predstavljaju greške tranzicione kompetencije (znanja koje učenici u tom trenutku poseduju iz stranog jezika koji uče) – razlika između nesistematičnih, nasumičnih grešaka performanse (*errors of performance*) i sistematičnih grešaka tranzicione kompetencije (*errors of transitional competence*).

Takođe, čak i kada učenici ili studenti stranog jezika proizvedu tačne forme tog jezika, to se ne može uvek uzeti kao dokaz da su oni naučili sistem na osnovu koga izvorni govornik tog jezika generiše tačne oblike, već da možda samo ponavljaju naučene oblike koje su čuli, te se takvo ponašanje ne može okarakterisati kao jezičko, već, prema onome što kaže Spolsky (1966, prema Corder, 1967: 168), kao ponašanje slično jezičkom (*language-like behaviour*).

Konačno, ma koliko da su proces usvajanja maternjeg jezika i učenja stranog jezika slični, ipak treba istaći i nešto po čemu se razlikuju. Naime, mada oni koji u detinjstvu uče ili, bolje rečeno, usvajaju svoj maternji jezik, postavljaju neograničen broj hipoteza vezanih za prirodu svog maternjeg jezika, hipoteza koje proveravaju tokom učenja, može se reći da se učenici drugog/stranog jezika suočavaju samo sa jednim te istim problemom: da li je sistem stranog jezika koji uče sličan ili različit od sistema njihovog maternjeg jezika, i ukoliko je različit, koje su njegove karakteristike. Dokaz da ovo jeste neka vrsta hipoteze koju gotovo svi učenici stranog jezika sebi postavljaju jeste i činjenica da se veliki broj grešaka prilikom produkcije tog stranog jezika koji se uči može pripisati razlici između dva jezika, odnosno prirodi maternjeg jezika koji je drugačiji od stranog jezika. Ovo uplitanje maternjeg jezika u strani jeste interferenca maternjeg jezika i jezičkih navika stečenih prilikom njegovog usvajanja. Medjutim, te greške ne treba shvatiti kao neumitno zadržavanje starih jezičkih navika, već više kao naznaku toga da sami učenici istražuju sistem stranog jezika koji uče.

Maternji jezik ne mora da bude otežavajuća okolnost prilikom učenja stranog jezika, već može i da olakša to učenje, a greške ne treba shvatiti kao znak neznanja već pokazatelj da učenici stranog jezika razvijaju svoje sopstvene strategije prilikom učenja.

Von Humboldt smatra da jezik ne možemo stvarno predavati, već da možemo samo stvoriti uslove u kojima će se taj jezik spontano razvijati u umu učenika na svoj sopstveni način (Corder, 1967: 169). Te uslove možemo razviti i poboljšati jedino ukoliko razvijemo naša saznanja o tome na koji način neko uči strani jezik i koji je njegov ugrađeni program (*built-in syllabus*).

Kontrastivna analiza je, dakle, način da se dva jezika uporede kako bi se odredile potencijalne greške i kako bi se izdvojilo ono što treba naučiti u stranom jeziku od onog što ne treba. Kao što Lado (1957: 2) i naglašava, student stranog jezika poredi sve delove jezika, glasove, morfološke strukture, sintaksu, pa čak i kulturološki sistem dva jezika kako bi otkrio sličnosti i razlike. Konačni cilj je otkriti ili predvideti one oblasti stranog jezika koje će biti lake ili teške da se nauče. Prema Ladu (1957: 59), one strukture koje su slične biće lake da se nauče dok će strukture koje se razlikuju morati da se promene kako bi se koristile:

Since even languages as closely related as German and English differ significantly in the form, meaning, and distribution of their grammatical structures, and since the learner tends to transfer the habits of his native language structure to the foreign language, we have here the major source of difficulty or ease in learning the structure of a foreign language. Those structures that are similar will be easy to learn because they will be transferred and may function satisfactorily in the foreign language. Those structures that are different will be difficult because when transferred they will not function satisfactorily in the foreign language and will therefore have to be changed.

Prema Selinkeru (2008: 96), iz kontrastivne analize proizašli su mnogi stavovi od pedagoškog značaja:

1. Kontrastivna analiza se zasniva na teoriji o jeziku na osnovu koje se tvrdi da je jezik navika i da učenje jezika jeste uspostavljanje novih navika.
2. Osnovni izvor grešaka pri produkciji i/ili recepciji stranog jezika jeste maternji jezik.
3. Greške se mogu otkriti proučavanjem razlika između maternjeg i stranog jezika.
4. Iz prethodnog proizilazi da je broj grešaka veći što su veće razlike između dva

jezika.

5. Student treba pri učenju stranog jezika da uči razlike između svog maternjeg i stranog jezika. Sličnosti se mogu slobodno ignorisati jer tu i ne dolazi ni do kakvog učenja ničeg novog. Drugim rečima, mora se učiti ono što je različito između dva jezika.
6. Upravo razlike između dva jezika koji se kontrastiraju određuju da li se neke strukture uče lakše ili teže.

Kao što je već navedeno, razvila su se dva gledišta u odnosu na Hipotezu kontrastivne analize⁶, koja su se različito definisala: *a priori* nasuprot *a posteriori* stavu, ili jaka nasuprot slaboj verziji, a takođe i prediktivni nasuprot eksplanatornom stanovištu. Prema jačoj verziji kontrastivne analize student može da sam, na osnovu poređenja dva jezika, predvidi tok učenja stranog jezika kao i koliko će uspešno savladati nastavne materijale. Slabija verzija kontrastivne analize fokusira se na one greške koje studenti stranog (engleskog) jezika stalno prave, odnosno polazi se od toga šta studenti mogu postići pa se tek onda objašnjavaju eventualne greške na osnovu analize razlika između maternjeg i stranog jezika. Ova slabija verzija kontrastivne analize postala je deo analize grešaka jer je njen neposredan doprinos analizi grešaka bilo upravo činjenica da se pažnja usmerava na samog studenta stranog jezika, na one strukture i forme koje student proizvodi i na strategije koje student primenjuje ne bi li dostigao kompetenciju izvornog govornika stranog jezika.

Sama činjenica da su prepoznate i sagledane sve neadekvatnosti bihejviorističke teorije jezika imala je veliki uticaj na teorije vezane za učenje stranog jezika. Naime, ukoliko deca pri učenju maternjeg jezika ne pribegavaju jednostavnoj imitaciji struktura koje čuju, onda verovatno ni studenti i učenici stranog jezika to ne čine. Ovo je postalo evidentno kada su lingvisti počeli da sagledavaju greške koje učenici stranog jezika prave što je pokazalo da te greške nadilaze greške koje bi nastale usled uticaja maternjeg jezika. Na primer (Selinker, 2008: 98), početnici u učenju engleskog jezika vrlo često stvaraju rečenice poput ove: *He comed yesterday*. Ovakva rečenica pokazuje nastojanje studenta/učenika da generalizuje pravilo o formiranju oblika glagola za prošlo vreme, odnosno da nametne regularnost jednom

---

⁶

Contrastive Analysis Hypothesis (CAH) "is a way of comparing languages in order to determine potential errors for the ultimate purpose of isolating what needs to be learned and what does not need to be learned in a second-language-learning situation" (Gass & Selinker, 2008: 96).

nepravilnom glagolu, te je ovde pre reč o strategiji koju učenik bira (prekomerna generalizacija) negoli o interferenciji maternjeg jezika. Takođe je primećeno da ne samo da su se javile greške koje nisu bile predviđene da će se desiti, već i da se predviđene greške nisu uopšte javile. Znači, ova teorija nije precizno mogla da predvidi šta se zaista dešava u stranom govoru, u jeziku koji nije maternji.

2.1.2.1. Međujezik

Koncept međujezik, inače vrlo značajan za analizu grešaka, prvi je upotrebio Selinker u svom radu "Interlanguage" objavljenom 1972. godine u časopisu *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. Prema ovom autoru, studenti pri učenju engleskog jezika stvaraju svoj poseban varijetet engleskog jezika koji ima svoje osobine i pravila. Ovaj sistem studenti stvaraju u određenoj fazi učenja stranog jezika tako da se može reći da u svakom trenutku produkcije stranog jezika student koristi jezik koji nije niti strani (koji uči) a niti maternji (koji je već usvojen), već neki treći jezik koji ima svoju sopstvenu gramatiku, leksiku, sintaksu, itd. Najranije naznake međujezika nalazimo još kod Cordera (1967) koji znanje stranog jezika učenika shvata kao jedinstvenu celinu u kojoj su nova znanja integrisana sa već postojećim znanjem maternjeg jezika i organizovana na sasvim nov način. Pomoću sistema pokušaja i pogrešaka (*trial-and-error*) ili proveravanjem sopstvenih hipoteza o stranom jeziku, studenti postepeno stvaraju jezički sistem koji je najbliži jezičkom sistemu izvornih govornika. Autori koriste različitu terminologiju pri definisanju međujezika, pa je za neke to „idiosinkratični dijalekt“ (*idiosyncratic dialects*) (Corder, 1971; Ellis, 1985: 118; Brown, 1994: 203–204; Freeman & Long, 1991: 60–61) koji predstavlja samo jednu jednu „prelaznu kompetenciju“ (*transitional competence*) i pokazuje dinamiku kojom se razvija znanje stranog jezika. Neki ga nazivaju „aproksimativnim sistemom“ (*approximative system*) (Nemser, 1971) jer predstavlja samo jednu od brojnih faza kroz koje studenti prolaze prilikom učenja stranog jezika nastojeći da se što više približe kompetenciji i performansu izvornih govornika.

Međujezik u osnovi predstavlja jednu strategiju adaptacije pri učenju stranog jezika jer studenti pribegavaju simplifikaciji, redukciji, generalizaciji, transferu, izbegavanju, substituciji i restrukturiranju odredjenih delova stranog jezika (Selinker, 1972) pa na svom složenom i slojevitom putu ka „potpunom“ ovladavanju stranim jezikom i postizanju kompetencije izvornih govornika (što se često očekuje i nastoji da postigne kod studenata

engleskog jezika na tercijarnom nivou učenja). Ove međusobno povezane faze u učenju stranog jezika formiraju nešto što Corder (1967) naziva „ugardeni silabus“ (*built-in syllabus*), odnosno međujezički kontinuum (*interlanguage continuum*).

Kako je o međujeziku najviše pisao Selinker, koji je i skovao taj naziv, treba istaći pet kognitivnih procesa kojima studenti pribegavaju prilikom učenja stranog jezika: jezički transfer, transfer učenja, strategije učenja stranog jezika, strategije komunikacije na stranom jeziku i generalizacija lingvističkog materijala stranog jezika. Pomoću ovih procesa studenti nastoje da na neki način usvoje i internalizuju sistem stranog jezika. Tako je moguće uočiti sledeće karakteristike međujezika koji pritom nastaje:

- Fleksibilnost, pošto pravila koja studenti stvaraju pri učenju stranog jezika u gotovo svakoj fazi učenja nisu fiksna, već su, naprotiv, podložna izmenama (Ellis, 1985: 50);
- Dinamičnost, jer student stalno proverava već stečene navike i metode učenja jezika (maternjeg, prvenstveno) kako bi ih prilagodio novim pretpostavkama koje sam stvara o jezičkom sistemu stranog jezika koji uči;
- Sistematičnost, pošto međujezik ima svoja pravila, student zasniva svoju produkciju stranog jezika na svom ličnom, već uspostavljenom sistemu skoro na isti način na koji izvorni govornik bazira svoju produkciju jezika (za njega maternjeg) na već ranije usvojenom znanju tog jezika.

Od 70-tih godina prošlog veka, međujezik se shvata kao neka vrsta mentalnog procesa pomoću koga studenti koji uče strani jezik reorganizuju svoju sopstvenu verziju sistema stranog jezika i pokušavaju da razumeju njegove karakteristike. U teoriji o međujeziku dolazi do pomeranja fokusa sa nastavnika na učenika, odnosno, kako se smatra da učenici igraju aktivnu ulogu u procesu učenja stranog jezika, u samoj nastavi, to znači da se objašnjenja za stvaranje neke vrste međujezika mogu naći u mentalnim procesima pomoću kojih učenici ono što nauče pretvaraju u znanje, a sazajne sisteme koje stvaraju mentalno manifestuju kroz svoju produkciju i performansu.

Naravno, teorije o međujeziku bile su izložene kritici, i to uglavnom iz sledećih razloga:

- Ove teorije se previše koncentrišu na morfosintaksu te im promiče napredak u učenju stranog jezika koji se javlja na nivou semantike (Ellis, 1982), shvatanja o postojanju

međujezika su ograničena na morfologiju i sintaksu, te se retko bave vrlo bitnim aspektom kao što je značenje koje se prenosi upotrebom stranog jezika;

- Prema Spolskom (1989: 33), ovaj koncept se ne definiše dovoljno jasno u lingvističkoj literaturi, te on smatra da je sama ideja o postojanju međujezika problematična jer može da dovede do toga da se proces učenja i model kompetencije shvate kao jedno te isto;
- Teorije o međujeziku nisu dovele do napretka u empirijskim istraživanjima, te je neophodno u budućnosti iznaći nove i komplementarne metode kako bi se prodrlo u samu prirodu i principe učenja stranog jezika.

Dakle, prema kontrastivnoj analizi veliki broj grešaka nastaje usled negativne interferencije maternjeg jezika studenata, odnosno, neumitno se razvija međujezik koji se razlikuje od stranog jezika koji se uči. U tom sistemu koji studenti sami razvijaju tokom učenja stranog jezika, oni prolaze kroz različite „faze“ ili „etape“, uslovno rečeno, trudeći se da se što više približe kompetenciji izvornih govornika engleskog jezika. To su periodi učenja ili neučenja engleskog jezika u kojima se studenti duže ili kraće zadržavaju, periodi u kojima oni proveravaju sopstvene hipoteze o engleskom kao stranom jeziku. Te etape (koje Selinker još i naziva *learning strategies*, strategije učenja) su fosilizacija (*fossilization*), prekomerna generalizacija (*overgeneralization*), izbegavanje (*avoidance or dodging strategy*), simplifikacija (*simplification*), a takođe i prekomerna upotreba određenih struktura engleskog jezika (*overuse*) (Selinker, 1972). Od navedenih strategija, koje se ipak mogu više shvatiti kao etape u procesu učenja stranog jezika, naročito na tercijarnom nivou učenja, kod srpskih studenata engleskog jezika najviše se mogu uočiti fosilizacija, prekomerna generalizacija i izbegavanje određenih struktura engleskog jezika, koje sve nastaju usled interferencije maternjeg jezika, odnosno baziraju se na međujeziku koji studenti stvaraju tokom svog dugogodišnjeg studiranja engleskog kao stranog jezika. Sve to pokazuje da je uticaj maternjeg jezika jako veliki i da čak i na ovako visokom stepenu učenja engleskog jezika dominira performansom studenata, naročito u onim situacijama kada oni, zbog svog poznavanja engleskog jezika, mogu da pribegnu izbegavanju određenih konstrukcija jer su one koje izaberu da koriste bliže po svojoj strukturi konstrukcijama iz maternjeg jezika. Stoga ćemo i predstaviti ove tri najbitnije strategije koje studenti engleskog jezika primenjuju a čiji se rezultati mogu videti na osnovu empirijskog istraživanja predstavljenog u narednim poglavljima.

2.1.2.2. Fosilizacija

Kao što je već rečeno, Selinker je još 1972. godine istakao kako se učenje stranog jezika kod odraslih osoba rukovodi mehanizmom poznatim kao latentna psihološka struktura i koji se sastoji iz pet procesa: a) transfer, b) prekomerna generalizacija, c) strategije učenja, d) strategije komunikacije i e) transfer podučavanja. Ovih pet procesa, prema Selinkeru, doprinose kako učenju stranog jezika, tako i tzv. neučenju, te on u literaturu uvodi pojam fosilizacije kao posebne etape u procesu učenja/neučanja stranog jezika koji predstavlja permanentno stanje uma i ponašanja:

fossilisable linguistic phenomena are linguistic items, rules and subsystems which speakers of a particular NL native language tend to keep in their IL interlanguage relative to a particular TL target language, no matter what the age of the learner or amount of explanation and instruction he receives in the TL. Fossilisable structures tend to remain as potential performance, reemerging in the productive performance of an IL even when seemingly eradicated (Selinker, 1972: 215).

Mada ovaj Selinkerov koncept ne definiše u potpunosti proces fosilizacije, ipak (Zhao Hong Han, Terence Odlin, 2006: 3) nam pruža neku vrstu objašnjenja iz koga se mogu izvući zaključci u pogledu osnovnih karakteristika ovog procesa (Selinker & Han, 2001: 279): a) doprinosi razvoju onih karakteristika međujezika koji odstupaju od normi stranog jezika koji se uči; b) može se uočiti u svim oblastima jezika (na nivou fonologije, sintakse, morfologije, itd.); c) trajan je i vrlo rezistentan proces; d) javlja se kako kod mlađih tako i kod starijih učenika stranog jezika, i e) najčešće ukazuje na to da je došlo do nazadovanja u učenju stranog jezika.

Dakle, fosilizacija je proces koji se javlja prilikom učenja stranog jezika i obuhvata pogrešno naučene oblike stranog jezika koje studenti koriste i koji se ne ispravljaju već dominiraju njihovom produkcijom (Hyltenstam, 1988: 68). Sam termin sačinio je Selinker (1972) kako bi njime označio one lingvističke elemente, pravila i podsisteme koje studenti stranog (engleskog) jezika i dalje koriste u svom međujeziku, a koji su drugačiji od onih koji postoje u ciljnom jeziku, jeziku koji se uči, odnosno on definiše fosilizaciju kao „a cessation of IL learning often far from TL norms” (1992: 243). Prema Nakumi (2006: 23), fosilizacija predstavlja „dugoročnu stagnaciju u razvoju međujezika“, dok Taroun (1988: 157) smatra da je fosilizacija „stagnacija kontinuiranog razvoja međujezika koja nastaje tokom određenog vremenskog perioda“. Hyltenstem (1988: 68) ističe da je fosilizacija „proces koji se javlja pri

učenju stranog/drugog jezika nasuprot procesu usvajanja prvog/maternjeg jezika. On obuhvata one karakteristike međujezika koji učenici razvijaju a koje odstupaju od normi izvornih govornika i koje se dalje ne razvijaju, ili one devijantne (pogrešne) lingvističke navike studenata koje, mada naizgled zaboravljene, ipak nekako izbijaju na površinu pri upotrebi stranog jezika u određenim situacijama. Stoga, fosilizacija ukazuje na to da studenti ili nisu nastavili da uče strani jezik ili da se njihovo znanje vratilo na raniji nivo“. Ukoliko se ove greške fosilizacije ne isprave, studenti će nastaviti da stalno koriste ove, možemo reći, poludevijantne oblike u produkciji stranog jezika, upravo stoga što strukture stranog, u ovom slučaju engleskog, jezika ne odgovaraju strukturama njihovog maternjeg, odnosno srpskog, jezika. Interesantno je da fosilizacija nastaje čak i na visokom nivoima učenja engleskog jezika, pa čak i na tercijarnom nivou. Naime, studenti koji studiraju engleski jezik i čije znanje ovog jezika jeste na visokom nivou, ipak pokazuju tendenciju ka tome da u nekom trenutku studija stagniraju uprkos „stalnim jezičkim vežbama i izloženosti stranom (ciljnom) jeziku“ (Smith, 1994: 37). Dakle, postavlja se pitanje zbog čega studenti na različite načine prolaze kroz fosilizaciju, kao i zbog čega studenti pokazuju drugačije rezultate čak i pod gotovo sličnim uslovima učenja stranog jezika. Za ovo istraživanje je značajno i pitanje da li direktno podučavanje iz određenih oblasti engleskog kao stranog jezika može smanjiti pojavu fosilizacije.

Ukoliko fosilizacija nastaje usled uticaja maternjeg jezika prilikom produkcije stranog jezika, onda je reč o jezičkom transferu (*language transfer*) ili interferenciji (*interference*) (Selinker, 1972). Interferencija se može definisati kao korišćenje elemenata maternjeg jezika pri upotrebi stranog jezika i može se javiti na nivou fonetike/fonologije, morfologije, sintakse, vokabulara i semantike (Ričards, 1971). Greške interferencije nastaju upravo u onim oblastima u kojima se maternji i strani jezik prilično razlikuju, pa tako studenti nastoje da gramatičke i stilske elemente maternjeg jezika prenesu na upotrebu stranog jezika (Wang, 2008; Hayim, 2002).

Nastavnik koji uspe da sagleda systemske razlike između maternjeg i stranog jezika može da razvije i primeni takve metode kojima će omogućiti svojim studentima da manje greše pri upotrebi stranog jezika. Naime, studenti neumitno prenose forme i značenja maternjeg jezika i spostvene kulture, kao i oblike njihovog izražavanja, na strani jezik i kulturu koje uče, pa će u onim slučajevima u kojima su oni različiti doći do negativnog transfera ili interference (Larsen–Freeman and Long, 1991).

2.1.2.3. Prekomerna generalizacija

Prekomerna generalizacija predstavlja strategiju pomoću koje studenti na neki način reorganizuju jezički materijal stranog jezika, odnosno koriste već naučene analogije i dostupne strategije u novim situacijama (Selinker 1969: 8; Jakobovits 1970: 111–112). Prekomerna generalizacija se javlja u onim slučajevima kada student stvara i koristi neku devijantnu strukturu na osnovu svog sopstvenog iskustva pri upotrebi i učenju drugih struktura u jeziku koji uči. Na primer, oblici kao što su: *He can singe, We are hope, It is occurs, He come from* (Richards, 1971). Prekomerna generalizacija u stvari podrazumeva stvaranje jedne devijantne forme namesto dve regularne, pravilne strukture. Studenti najčešće primenjuju ovakvu strategiju pri učenju stranog jezika kako bi smanjili lingvistički teret koji treba da ponesu pri savladavanju formi tog stranog jezika. Na primer, izostavljanje nastavka -s iz trećeg lica jednine prezenta u engleskom jeziku može biti pokazatelj toga da je student želeo da ne iskoristi to pravilo o slaganju glagola sa licem, i tako sebe, na neki način, oslobodi, liši napora koji treba da uloži kako bi naučio i primenio to pravilo. Duskova o tome kaže: „Since (in English) all grammatical persons take the same zero verbal ending except for the third person singular in the present tense ... omissions of the s in the third person singular in the present tense may be accounted for by the heavy pressure of all the other endingless forms. The endingless form is generalized for all persons” (u Richards, 1971: 9).

Prekomerna generalizacija se može povezati i sa potrebom da se redukuje sve ono što izgleda kao višak u stranom jeziku. Može se, na primer, javiti kod upotrebe onih oblika koji postoje u stranom jeziku ali koji za studenta tog jezika na neki način ne predstavljaju nikakav očigledan kontrast u odnosu na ostale oblike, odnosno ne uviđaju ga kao neophodan. Na primer, nastavak *-ed* za oblik glagola u prošlom vremenu u engleskom jeziku često za studente kojima je engleski strani jezik nema u sebi nikakvo značenje, ne nosi obeležja prošlog vremena, jer se prošlo vreme može odrediti i upotrebom određene leksike, odnosno može se i leksički, ne samo gramatički, izraziti, tako da se redosled događaja u jednom narativu u prošlosti može jednako dobro izraziti i upotrebom prezenta: *Yesterday I go to the university and I meet my new professor*. Na taj način, sam student sebe oslobađa dodatnog napora koji treba da uloži pri produkciji rečenice u prošlom vremenu. Ervin-Tripp kaže: „moguće je da je morfološka i sintaksička simplifikacija kojoj pribegavaju studenti stranog jezika slična nekoj vrsti simplifikacije koju primenjuju deca kada taj jezik uče kao maternji (odnosno, izvorni govornici tog jezika)” (u Richards, 1971: 33).

Ričards takođe smatra da do prekomerne generalizacije može doći i usled određenih tehnika predavanja. Veliki broj vežbanja i transformacija sadrži jezičke strukture koje mogu da se preklapaju, odnosno dolazi do interferencije pri upotrebi, te nastaju hibridne strukture;

Nastavnik: *He walks quickly* Instrukcije: promeniti u trajni oblik Student: *He is walks quickly*

Ovo se može opisati kao primer gde dolazi do toga da su neke jezičke strukture preučene.

Usko povezana sa generalizacijom devijantnih jezičkih struktura jeste primena pravila u kontekstima u kojima se ona ne primenjuju, odnosno pojava da student stranog jezika ne može da uvidi da se postojeće strukture mogu koristiti u određenim kontekstima:

The man who I saw him - krši pravilo vezano za oblik subjekta u rečenicama sa *who*.
I made him to do it - krši pravilo vezano za upotrebu glagola *make*.

Ovi primeri su opet neka vrsta generalizacije ili transfera pošto student koristi ranije naučeno pravilo u novoj situaciji.

Greške koje nastaju usled analogije takođe mogu biti neka vrsta generalizacije. Ove greške su naročito prisutne kod upotrebe predloga. Kada student nauči da se neki predlog koristi uz određeni glagol onda nastoji, naravno putem analogije, da taj isti predlog koristi sa sličnim glagolima.

He showed me the book može dovesti do *He explained me the book*.
He said to me može prouzrokovati konstrukciju kao *He asked to me*. (Richards, 1971: 9)

Ponekad i sam tip vežbanja koja se zadaju studentima mogu da dovedu do konfuzije. Na primer, ukoliko se kroz iste konstrukcije, odnosno po istoj šemi, vežba upotreba glagola *make* zajedno sa upotrebom glagola *enable, allow, cause, permit*, onda će neminovno doći do pogrešne upotrebe glagola *make* po analogiji.

2.1.2.4. Strategija izbegavanja

Lingvisti su kroz istoriju zauzimali različit stav po pitanju uticaja maternjeg jezika na učenje stranog jezika, odnosno toga da li jezički transfer ima presudnu ulogu u formiranju međujezika (Selinker, Gass, 2008: 136). Prema nekim stavovima očigledno je da maternji jezik ima samo neku vrstu mehaničke uloge, odnosno da se njegov uticaj ne može smatrati relevantnim prilikom učenja stranog jezika, a naročito prilikom stvaranja selekcije od strane studenata koje će strukture iz tog stranog jezika koristiti. Pogledajmo samo neka mišljenja:

„language background did not have a significant effect on the way ESL learners order English morphemes” (Larsen–Feeman, 1978: 372).

„Interference, or native to target language transfer, plays such a small role in language learning performance” (Whitman and Jackson, 1972: 40).

„Direct interference from the mother tongue is not a useful assumption” (George, 1972: 45).

Međutim, novija istraživanja relevantnosti maternjeg jezika i načina usvajanja i učenja stranog jezika ne mogu u potpunosti prihvatiti ovakve stavove. Naime, verovatnije je pretpostaviti da sami studenti engleskog jezika, posebno na tercijarnom nivou učenja, određuju, vrše selekciju onoga što će prebaciti ili prihvatiti iz svog maternjeg jezika. Počev od 70-tih godina prošlog veka, lingvistička istraživanja transfera pri učenju stranog jezika pošla su malo drugačijim tokom, odnosno zagovarala su ideju da transfer ne mora da pripada biheviorizmu, već da se on može shvatiti i kao kreativan proces.

To su dokazala istraživanja nekih lingvista. Na primer, Schachter (1974) ističe kako su ispitanici izbegavali određene strukture engleskog jezika upravo zbog uticaja maternjeg jezika. Prema ovom autoru, student stranog jezika jeste u stalnom kontaktu sa tim jezikom, on razvija nove hipoteze u pogledu strukture jezika koji uči a takođe modifikuje ili čak odbacuje one koje je ranije naučio (Schachter, 1974: 442).

Maternji jezik može umnogome da utiče na to koje strukture u stranom jeziku student može da proizvede a koje ne želi, odnosno koje će izbegavati da koristi. Na primer, Selinker (2008: 138) navodi istraživanje koje je sproveo Kleinmann (1977). Ova studija se bavi analizom i poređenjem upotrebe engleskih konstrukcija, pasiva, trajnog prezenta, infinitivnih komplemenata i zamenica za direktni objekat (*passives, present progressive, infinitive complements, direct object pronouns*) od strane dve grupe studenata, jedne čiji je maternji

jezik bio arapski i druge čiji je maternji jezik bio španski odnosno portugalski. Svi učesnici ovog istraživanja poznavali su strukture engleskog jezika čija je upotreba ispitivana, te se različiti rezultati ne mogu pripisati nedostatku znanja već samo njihovom sopstvenom izboru, odluci da upotrebe baš neke određene strukture kako bi izrazili svoje misli ili radnje. Kleinmann pripisuje izbor uticaju maternjeg jezika.

Međutim, izvor izbegavanja određenih struktura u stranom jeziku može biti višestruk. Očigledno je to uglavnom činjenica da postoje velike razlike između maternjeg jezika i stranog jezika koji se studira, te se izbegavaju one forme koje ili ne postoje u maternjem jeziku ili su drugačije.

Ponekad do izbegavanja može doći ukoliko se studentima učini da su neke strukture u stranom jeziku isuviše složene te ih ne mogu prihvatiti niti primeniti. Učenici koji uče engleski jezik kao strani jezik a kojima je maternji jezik jevrejski (Dagut and Laufer, 1985) nalaze da je učenje fraznih glagola u engleskom jeziku preteško, verovatno zbog toga što njihov maternji jezik nema fraznih glagola, te oni izbegavaju upotrebu ovih glagola i radije koriste „prave” glagole (umesto *come in* koriste *enter*, ili *remove* umesto *take away*). Takođe, radije koriste, ukoliko moraju, one frazne glagole čije je značenje očigledno (*go out, get in*) od glagola koji imaju preneseno značenje (*mix up, face up to*). Na osnovu ovoga, Dagut i Laufer zaključuju da je na pojavu izbegavanja ovih oblika u engleskom jeziku više uticala složenost tog dela engleskog jezika negoli razlike između maternjeg i stranog jezika. Međutim, možemo dodati da je u osnovi ovog izbegavanja ipak uticaj maternjeg jezika, u ovom slučaju jevrejskog, jer u tom jeziku, kao što je već navedeno, nema fraznih glagola.

Jedna druga studija (Hulstijn and Marchena, 1989) proučavala je upotrebu engleskih fraznih glagola od strane holandskih studenata engleskog jezika (holandski, kao i engleski, ima frazne glagole). Rezultati su pokazali da su holandski studenti izbegavali da koriste one frazne glagole koji su bili jako slični holandskim, verovatno usled toga što nisu mogli da poveruju da bi i neki drugi, strani jezik mogao da ima sličnu strukturu ili oblik kao i njihov maternji.

Laufer i Eliasson (1993) vršili su ispitivanje do koje mere švedski studenti engleskog jezika na naprednom nivou učenja koriste, odnosno izbegavaju engleske frazne glagole (švedski ima frazne glagole). Studentima su data dva testa: jedan je bio test sa više ponuđenih odgovora od kojih je trebalo zaokružiti jedan (*multiple-choice test*), a drugi je bio tekst koji je trebalo prevesti na engleski jezik. Cilj istraživanja bio je da se vidi u kojoj meri švedski

studenti prilikom rešavanja testa ili prevođenja koriste engleske frazne glagole, odnosno u kojoj meri ih izbegavaju. Naravno, uzete su u obzir razne vrste engleskih fraznih glagola, i oni sa bukvalnim i oni sa prenesenim značenjem. Nakon poređenja rezultata ovog istraživanja sa rezultatima već navedenog istraživanja sprovedenog na jevrejskim studentima, došlo se do zaključka da je najveći uzrok primene strategije izbegavanja pri učenju engleskog jezika kao stranog u stvari razlika između maternjeg i stranog jezika. Mada velika sličnost maternjeg i stranog jezika (slučaj sa holandskim studentima), kao i velika složenost strukture engleskog jezika koja se koristi mogu uticati na pojavu izbegavanja, ipak je razlika između maternjeg i stranog jezika od ključne važnosti.

2.2. Zaključna zapažanja

Analiza grešaka bi trebalo da bude od pomoći pri učenju stranog jezika i da doprinese unapređenju te nastave. Efikasno učenje stranog jezika treba da se zasniva kako na usvajanju pravila koja se nalaze u osnovi sistema tog jezika, tako i na odgovarajućoj generalizaciji tih pravila. Učenje stranog jezika treba zasnovati na uočavanju razlika između maternjeg i stranog jezika kroz neprestana poredjenja oba jezička sistema. Nastavnicima je neophodan stalan uvid u greške koje studenti prave. Oni moraju biti svesni toga da su greške prirodni i neophodni deo procesa učenja stranog jezika, onaj deo koji ne treba niti tolerisati niti ga preterano korigovati. Ukoliko se greške previše tolerišu, onda postoji rizik od pojave fosilizacije u međujeziku, koji onda ostaje na jednom određenom nivou i nikada ne dostigne nivo neophodan da se što je moguće više približi kompetenciji izvornih govornika. Lingvisti koji se bave analizom grešaka pri učenju stranog jezika smatraju da je upravo ova pojava, fenomen da ne dolazi do napretka u učenju bez obzira što su studenti stalno izloženi nastavi stranog jezika i imaju mogućnosti da taj jezik vežbaju, predstavlja osnovni problem kojem bi istraživanja učenja stranog jezika trebalo da se posvete. Naime, svi delovi sistema stranog jezika koji se fosilizuju ostaju u tom fosilizovanom obliku u međujeziku, pa kasnije, prilikom performanse, izbijaju na površinu i narušavaju i usporavaju sam proces učenja stranog jezika.

Međutim, kako nisu sve greške pravi pokazatelj toga da je došlo do stagnacije u učenju, to se može reći da preterano, rigidno i momentalno ispravljanje grešaka može na neki način narušiti već utvrđeni način usvajanja struktura stranog jezika i prouzrokovati ozbiljne psihološke frustracije kod studenata. Znači, nastavnici bi trebalo da uoče greške i da se njima pozabave ne u trenutku kada su napravljene, jer im to malo odloženo ispravljanje grešaka

može pružiti priliku da naprave efikasna vežbanja kojima bi omogućili svojim učenicima da vežbaju tačne oblike.

Dakle, poslednjih dvadesetak godina došlo je do neke vrste pomeranja fokusa u kontrastivnoj analizi, posebno u analizi grešaka, sa prevashodnog proučavanja fonologije i morfologije, a kasnije i sintakse, ka semantici i pragmatici. Tome su doprinele, naravno, i nove teorije koje se javljaju u psihologiji, naime, da se ne proučava samo jezik kao puki zbir odvojenih, posebnih elemenata u asocijativnom nizu, već i ljudski konceptualni i perceptivni sistemi, što je dovelo do povećanog interesovanja za jezičku pragmatiku. Osim toga, došlo je do promena i u oblasti proučavanja načina na koji se usvaja maternji jezik. Skinner (1957), Mouer (1960) i Stats (1971) smatraju da je učenje stranog jezika jednako usvajanju i formiranju navika, dok, prema Mac Neill-u (1970), u svakoj osobi postoji urođena sposobnost za učenje jezika. Biver (1970) govori o perceptualnim i semantičkim strategijama koje olakšavaju učenje stranog jezika, dok Braun (1973) smatra da su semantički odnosi podjednako bitni kao i pragmatički. U stvari, čini se da je verovatno najstarije i najkontroverznije pitanje koje muči lingviste već decenijama sledeće: da li je učenje stranog jezika proces sličan procesu učenja maternjeg jezika, ili čak potpuno sličan njemu? Gledište da ljudi uče neki jezik tako što ga koriste a ne tako što ga proučavaju i svesno uče jeste pojednostavljivanje ovog problema, jer se time ignorišu aspekti poput individualnih lingvističkih sposobnosti i iskustva, preference pri učenju, kao i individualni motivi i ciljevi studenata koji rukovode njihovom odlukom da studiraju određeni strani jezik. Naravno, ne treba gubiti iz vida i činjenicu da se učenje stranog jezika odvija u raznovrsnim uslovima i okolnostima.

Jedna od protivrečnosti na koje se nailazi pri proučavanju grešaka koje studenti prave pri učenju stranog (engleskog) jezika jeste da li su te greške posledica negativnog transfera (interference) iz maternjeg jezika ili predstavljaju samo trenutne greške svojstvene određenom stadijumu učenja, te time imaju univerzalni karakter, jer su slične greškama koje i sami izvorni govornici (engleskog jezika) prave pri učenju tog jezika kao maternjeg. Prema nekim autorima, čak i one greške koje su očigledan primer mešanja gramatike maternjeg jezika pri učenju stranog jezika nastaju usled toga što sami studenti na neki način proveravaju pravila i svoje sopstvene hipoteze o stranom jeziku koji uče (Corder 1967). Ovo potpuno odgovara teoretskim postavkama (čiji je začetnik Chomsky, 1965: 30) da čak i kada se uči maternji jezik dolazi do neke vrste proveravanja, testiranja hipoteza povezanih sa prirodom tog jezika koji se uči. U skladu sa ovim učenjem može se reći da je čak i tokom 50-tih i 60-tih

godina prošlog veka, kada je fokus bio na pedagoškim implikacijama analize grešaka, došlo do neke vrste pomeranja interesovanja. Naime, Corder-ov već pomenuti rad (1967, "The Significance of Learners' Errors") doveo je do toga da se studentske greške drugačije shvate i konceptualizuju, odnosno, da greške pri učenju stranog jezika ne predstavljaju nešto što neumitno treba otkloniti tokom učenja stranog jezika, već da su same po sebi bitne kao pokazatelj stadijuma do koga su studenti došli pri učenju tog stranog jezika. Greške ne treba shvatati kao proizvod nedovoljnog ili nepravilnog učenja stranog jezika, kao odraz pogrešnog oponašanja lingvističkih navika izvornih govornika, već kao odraz toga da sami studenti nastoje da shvate na koji način strani jezik koji uče funkcioniše i da prepoznaju norme i pravila na osnovu kojih se taj jezik koristi. Tako shvaćene, greške pri učenju stranog (engleskog) jezika dokazuju da tokom čitavog procesa učenja postoji neka vrsta sistema koji se bazira na individualnim pravilima.

Corder takođe pravi razliku između omaški (koje se uglavnom dogode jedanput i predstavljaju trenutno pogrešno upotrebljenu neku formu jezika) i grešaka, koje učenici prave sistematično i nisu svesni toga da su to greške. One nastaju kad učenici ili studenti u svoj sopstveni sistem, koji su stvorili tokom učenja stranog jezika, inkorporiraju neki pogrešan oblik. Stoga su to greške samo sa stanovišta nastavnika, ne i sa stanovišta učenika ili studenata, jer oni sami stvaraju sistem, međujezik, tako da sve ono što čini deo tog međujezika ne predstavlja grešku. Greške su sve ono što se odnosi na neki spoljašnji sistem, znači, ne na individualni međujezik, već na ciljni, strani jezik.

Kako je analiza grešaka lingvističko proučavanje grešaka koje studenti prave tokom učenja stranog jezika, odnosno poređenje između tačnih oblika ciljnog jezika i oblika koje sami studenti koriste tokom učenja tog jezika, dok je kontrastivna analiza uglavnom poređenje dva jezička sistema, ovaj rad će pokušati da, kontrastiranjem dva jezika, srpskog (maternjeg jezika studenata) i engleskog (stranog jezika koji se studira), istraži vrste grešaka koje studenti prave pri produkciji određenih oblika engleskog jezika i da pokažu kako one nastaju uglavnom usled negativnog transfera, odnosno interference, maternjeg jezika. Cilj ovog istraživanja jeste kako naučni doprinos anglističkoj lingvistici, naročito oblasti kontrastivne analize, tako i doprinos unapređenju i poboljšanju nastave engleskog jezika na tercijarnom nivou učenja.

3. PREGLED LITERATURE

3.1. Uvod

Teorijsku osnovu ove doktorske disertacije, pored kontrastivne lingvistike, i u okviru nje kontrastivne analize i analize grešaka, čini i gramatička i sintaksička literatura iz engleskog i srpskog jezika. Naredna poglavlja daju prikaz onih gramatika koje su posebno konsultovane prilikom analize glagolske grupe i posebno nefinitnih i finitinih zavisnih klauza u funkcijama komplementa i modifikatora u engleskom i srpskom jeziku.

3.2. Gramatike engleskog jezika

Ovakvo jedno istraživanje mora se zasnivati na iscrpnoj analizi gramatike engleskog jezika. Ovde je dat pregled samo onih gramatika koje su posebno konsultovane jer bi pregled svih radova i knjiga koje su poslužile kao referentna literatura zauzelo dosta prostora. Jedna od najpoznatijih gramatika engleskog jezika nastala u prvoj polovini 20. veka jeste sigurno delo *Essentials of English Grammar*, Otto Jaspersen (1933), koju konsultuje svako ko iole želi ozbiljno da se bavi nekim oblastima strukture ovog jezika. Drugu polovinu 20. veka sigurno je obeležilo delo *A Comprehensive Grammar of the English Language*, autora Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech and Jan Svartvik (1985) koje predstavlja kulminaciju čitavog niza gramatika koje su ovi autori objavili počevši od 70-tih godina prošlog veka. *Longman Grammar of Spoken and Written English*, Biber et al., (1999) bazira se na vrlo obimnom korpusu i na gotovo identičnom analitičkom pristupu kao i prethodna, sa tom razlikom da je u ovoj gramatici dosta prostora posvećeno kvantitativnoj analizi učestalosti određenih konstrukcija koje se pojavljuju u upotrebi engleskog jezika u različitim stilovima i registrima govornog i pisanog engleskog jezika. Takođe treba pomenuti i gramatiku autora Sidney Greenbaum-a, *The Oxford English Grammar* (1996), koja se bazira na transformaciono-generativnom modelu.

Dakle, postoji više gramatika engleskog jezika na osnovu kojih se može predstaviti struktura ovog jezika. Ovom prilikom treba napomenuti jednu savremenu gramatiku engleskog jezika, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Huddleston & Pullum (2002), upravo zbog toga što ona predstavlja jednu sinhronijsku, deskriptivnu gramatiku koja daje vrlo detaljan pregled i opis principa koji se koriste pri tvorbi reči, fraza, klauza i rečenica u ovom jeziku.

Autori, naravno, postavljaju razliku između sinhronijskog i dijahronijskog opisa jezika, kao kriterijuma koji uzima u obzir vremensku dimenziju. Kao što je već ranije napomenuto, za razliku od dijahronijskog, istorijskog opisa jezika, sinhronijska orijentacija jeste predstavljanje jezika u jednom trenutku, odnosno, tačnije periodu razvoja, što znači da je to jedan savremeni opis tog jezika. Nezamislivo je predstaviti bilo koji jezik, pa i engleski, onako kako se on govori ili koristi nekog određenog dana ili u jednom određenom trenutku, ali je moguće opisati i kroz primere ilustrovati one strukture jezika koje se nisu značajno promenile kroz istoriju i koje su aktuelne u engleskom jeziku negde od sredine prošlog veka (Huddleston & Pullum, 2002: 2).

Ova gramatika engleskog jezika teži ne da propiše pravila prema kojima jezik funkcioniše, već da opiše i predstavi principe na osnovu kojih se formiraju reči i rečenice u savremenom engleskom jeziku. Pritom se nijedno pravilo ne favorizuje u odnosu na neka druga, niti se određene upotrebe u engleskom jeziku odbacuju kao potpuno netačne.

Ovakva gramatika upravo i odgovara ovom istraživanju. Naime, cilj ovog istraživanja jeste da se nefinitni glagolski oblici i klauze i njihove funkcije u rečenici u engleskom jeziku opišu, predstavljaju kroz primere i porede sa tim oblicima i njihovim upotrebama u srpskom jeziku, ali ne da bi se upotreba tih oblika predstavila kao potpuno tačna ili netačna, već da bi se dali saveti u kojim situacijama se oni mogu upotrebiti da bi se ostvario krajnji cilj učenja stranog jezika, a to je uspešno prenošenje misli, osećanja, ideja i radnji sa jednog na drugi jezik i istovremeno postizanje performanse izvornih govornika engleskog kao stranog jezika na tercijarnom nivou učenja. Znači, cilj ovog istraživanja se poklapa sa ciljem savremenih gramatika engleskog jezika – da se opiše lingvistički sistem tog jezika, u ovom slučaju glagolska grupa, a unutar nje nefinitni (nelični) glagolski oblici i klauze.

Modernim engleskim jezikom smatra se jezik koji se koristi od 1776. godine. Međutim, kada je reč o savremenom engleskom jeziku, može se reći da je to jezik koji se koristi od Drugog svetskog rata pa do danas (Huddleston & Pullum, 2002: 3), jer se u tom periodu nisu dešavale neke bitnije lingvističke promene u ovom jeziku, kao pre toga, odnosno, struktura engleskog jezika se nije mnogo menjala. To nikako ne znači da su neke starije forme netačne ili neprihvatljive, već prosto da se ili više ne upotrebljavaju ili da se vrlo retko koriste. Na primer, kada govorimo o nefinitnim glagolskim oblicima, jedna od njihovih funkcija je, između ostalog, funkcija redukcije vremenske rečenice. Tako su u savremenom engleskom jeziku, bilo govornom bilo pisanom, vrlo česti oblici poput ovog: *He entered the*

room talking on the phone, što ne znači da je to jedini prihvatljiv oblik da se iskaže istovremenost vršenja radnje u glavnoj i zavisnoj rečenici, a da je duži, puni oblik, *He entered the room as he was talking on the phone* neprihvatljiv jer se ređe koristi. Infinitiv se, na primer, u engleskom jeziku može koristiti u funkciji skraćene namerne rečenice, kao u *He stood up to open the door*. Međutim, ovaj oblik je jednako dobar kao i *He stood up because he wanted/intended to open the door*, ili *He stood up with the intention/purpose of opening the door*, ili *He stood up wishing/intending to open the door*. Znači, u engleskom jeziku, kao uostalom i u drugim savremenim jezicima, ne možemo zauzimati jedan isključiv stav prema jezičkim konstrukcijama. Ukoliko su one u skladu sa važećim pravilima gramatike tog jezika, onda ih možemo opisati, predstaviti kroz primere i samo navesti da se neke od njih koriste češće a druge ređe, da su neke karakteristične za određeni registar, ili da su možda arhaične, poetske, zastarele, ali nikako netačne.

Prema *Comprehensive Grammar of the English Language*, gramatika obuhvata složen sistem pravila na osnovu kojih se vrši kombinovanje reči u veće strukture, te ona obuhvata sintaksu kao i deo morfologije koji se bavi infleksijom (Quirk et al., 1985: 12). I u ovoj gramatici se govori o razlici između preskriptivne i deskriptivne gramatike. Smatra se da je preskriptivne gramatika grupa pravila baziranih na proceni šta je pravilno a šta nepravilno u standardnom engleskom jeziku. Naravno, te procene prave određeni autoriteti i one su samo odraz njihovog, uglavnom subjektivnog, mišljenja zasnovanog na tome šta se u jeziku može nazvati prihvatljivim i prikladnim. Kako je ovde više reč o tome da li se nešto može izgovoriti ili napisati na engleskom a da bude formalno, to pristalice preskriptivne orijentacije nastoje da nametnu mišljenje kako određene strukture treba izbegavati. To je dovelo do toga da se javljaju slučajevi hiperkorekcije, posebno kod učenika i studenata engleskog kao stranog jezika, upravo zbog nastojanja da se izbegnu greške po svaku cenu.

Longman Grammar of Spoken and Written English, Biber et al., (1999) takođe insistira na tome da se gramatika engleskog jezika može proučavati iz teoretske ili iz deskriptivne perspektive. Ukoliko je primarni cilj teoretski, onda se istraživanje koncentriše na to da se otkriju apstraktna pravila koja leže u osnovi gramatičke strukture i to u odnosu na neki model lingvističke kompetencije. Za razliku od ovog, cilj istraživanja može biti i da se opišu gramatičke pojave u jednom jeziku. Tom prilikom se opisuju sintaksa i morfologija, ali takođe i povezanost gramatike sa ostalim pojavnim oblicima u kojima se jedan jezik ispoljava, kao što su fonologija, leksika i naravno semantika.

Ova gramatika je okrenuta ovom drugom cilju i nastoji da opiše ne samo gramatičke strukture engleskog jezika već i njihovu upotrebu pomoću empirijskog istraživanja jednog velikog korpusa. Na osnovu istraživanja, autori, na primer, zaključuju da govornici ovog jezika koriste prilikom usmene komunikacije jedan broj vrlo složenih gramatičkih struktura, što je sasvim suprotno stavu da je usmena komunikacija gramatički jednostavna. S druge strane, pokazalo se da su se neke neeksplicitne gramatičke osobine pojavile u formalnom pisanom tekstu (Biber et al, 1999: 7,8). Ova gramatika je interesantna za ovo istraživanje i po tome što ispituje osobine gramatike engleskog jezika pomoću analize tri međusobno povezana aspekta upotrebe engleskog jezika: 1) registar, 2) leksičko-semantičke gramatičke strukture i 3) gramatički i diskursni faktori.

Kada je reč o registru, autori razlikuju četiri osnovna registra, po čemu se njihovo mišljenje vezano za ovu temu malo razlikuje od već pomenutog stava iznetog u gramatici engleskog jezika autora Quirk et al. To su: govorni, literarni (književni), novinarski i akademski stil koji se međusobno prilično razlikuju u pogledu lingvističkih osobina. Te razlike su uglavnom određene funkcijama koje tekstovi i rečenice izgovoreni ili napisani u udređenom registru imaju. Tako se ističe da se, na primer, u novinskim člancima koriste potpune, složene ili prostoproširene rečenice, da su glagoli u nekom od prošlih vremena, da su rečenice objektivne, odnosno da nisu u prvom licu, da se koriste uglavnom imenice i predloške fraze. S druge strane, u govoru su rečenice ponekad fragmentarne, obojene ličnim stavovima, u sadašnjem vremenu, a kada su u pitanju vrste reči, dominiraju glagoli i prilozi (Biber et al., 1999: 12).

Biber takođe zapaža i nešto vrlo bitno za ovo istraživanje. Naime, pored toga što su *that*-nominalne klauze daleko najčešće u pisanom jeziku, može se reći da se vrlo često koriste i infinitivne klauze ali sa daleko većim izborom glagola za glavnu rečenicu negoli što je to slučaj kod odnosnih rečenica. Ove dve vrste rečenica su najčešće u pisanom jeziku, ali se infinitivne klauze javljaju uz veliki broj različitih glagola iz raznih semantičkih polja dok se *that* nominalne klauze javljaju uz ograničeni broj glagola iz jednog semantičkog polja (say, tell, ...).

Znači, gramatičke strukture su usko povezane sa engleskom leksikom jer i jedna i druga komponenta imaju za cilj što bolju komunikaciju. Ove leksičko-gramatičke veze razlikuju se u odnosu na registar, pa je za njihovo potpuno razumevanje neophodna iscrpna analiza i gramatičkih struktura i leksike.

Obično se značajne gramatičke razlike mogu uočiti u konstrukcijama koje se koriste u različitim registrima, te se u ovoj gramatici definišu četiri osnovna registra: razgovorni, literarni ili književni registar, novinarski stil i akademska proza. Ovi registri predstavljaju različite kombinacije situacija u kojima se koriste. Tako se govorni jezik razlikuje od ostalih po tome što se jedini ne javlja u pisanoj formi kao i po tome što usmena komunikacija predstavlja osnovni i najstariji oblik ljudske komunikacije. S druge strane, pak, pisani oblici komunikacije se odlikuju time da se ne obraćaju nijednom posebnom slušaocu niti im je cilj da ispune neke lične ili individualne ciljeve samog pisca. Međutim, pored ovih osnovnih, postoji i niz dodatnih registara čime se samo usložnjava i povećava raznovrsnost lingvističkog materijala.

Istraživanje se u ovoj disertaciji bazira na prevodu formalnih, gramatički tačnih rečenica na srpskom jeziku. Pošavši od činjenice da standardni engleski nije jedan zatvoreni sistem koji insistira na ujednačenosti i dopušta da je samo jedna varijanta neke konstrukcije tačna, smatra se da prilikom analize ovih prevoda treba istaći da se za svaku zadatu konstrukciju može naći nekoliko prihvatljivih rešenja, a da je cilj opisati i analizirati ona koja su studenti ponudili u svetlu upotrebe engleskog jezika, bez donošenja suda o tome koja su rešenja jedino tačna. Vrlo je važno objasniti moguće razloge zbog kojih su neka rešenja češća i u kojim situacijama, odnosno zbog čega se neka druga izbegavaju.

Činjenica je da su gramatičke razlike u okviru standardnog engleskog jezika uočljivije kada se porede registri u kojima se koristi taj jezik negoli one koje se javljaju kod dijalekata ili različitih varijeteta ovog jezika (britanski i američki engleski i gramatičke, leksičke i ortografske razlike između ova dva varijeteta). Kada govornici engleskog jezika koriste različite registre, onda oni koriste taj jezik da bi ostvarili različite ciljeve, tako da su tada izbori određenih struktura engleskog jezika uslovljeni funkcijama koje govornici tog jezika žele da postignu u određenoj situaciji. Samim tim postoje i velike lingvističke razlike između registara koji se koriste.

U svetlu ovog istraživanja, a da bi se proverila učestalost ili odsustvo upotrebe nefinitnih glagolskih klauza kod srpskih studenata engleskog jezika na tercijarnom nivou učenja, korišćene su rečenice koje pripadaju formalnom srpskom jeziku koji se može sresti kako u svakodnevnoj komunikaciji tako i u književnosti, ali i rečenice koje se koriste u nastavi engleskog jezika na tercijarnom nivou učenja radi provere razumevanja i upotrebe

određenih struktura u engleskom jeziku.

Dakle, sama reč gramatika se različito koristi. Njome se, na primer, može označiti i sama knjiga, odnosno gramatika koja opisuje pravila jednog jezika (deskriptivna) ili gramatika koja propisuje kako treba koristiti jezik (preskriptivna). Osim toga, ovaj termin se može koristiti da se njime označi teorijski opis jezika koji se može primeniti na pojedinačne jezike. Međutim, u ovom istraživanju reč gramatika koristi se da označi opis sintakse engleskog jezika zbog toga što se rad bavi istraživanjem sintaksičkih funkcija nefinitnih klauza u engleskom jeziku, odnosno analizom grešaka koje studenti engleskog jezika prave prilikom upotrebe, tačnije, prilikom izbegavanja da upotrebe određene nefinitne klauze za iskazivanje sintaksičkih funkcija modifikacije i komplementacije u engleskom jeziku.

Imajući ovo u vidu, naredno poglavlje će opisati glagolsku grupu u engleskom jeziku, i u okviru nje nefinitne i finitne glagolske fraze, odnosno klauze. Ovom prilikom treba ukazati i na termine koji će se koristiti u radu. Najpre, rad se bazira na osnovnoj podeli u sintaksi, a to su forma i funkcija. Kada je forma u pitanju, može se govoriti o dve grupe: pojedinačne reči i grupe reči (frazе, klauze i rečenice). Ovaj rad će se baviti ovom drugom grupom, i to finitnim i nefinitnim klauzama: nominalnim, relativnim i adverbijalnim klauzama. Kada je reč o funkcijama, rad ovaj termin tretira kao sintaksička funkcija, odnosno uloga koju navedene klauze imaju u okviru rečenice, i to su funkcije modifikatora i komplementa.

Termin glagolska grupa se koristi u njegovom najširem značenju, dakle kao sve reči ili fraze (sintagme) koje mogu imati funkciju glagola u rečenici. Termin glagolska fraza označava sintaksičku jedinicu koja se sastoji od glagola i ostalih reči koje stoje uz glagol i bliže ga određuju tako što se javljaju u funkcijama pomoćnih reči, modifikatora i komplementa. Sam glagol je upravna reč u glagolskoj frazi (*head verb* ili *verb head*), dok ostali elementi glagolske fraze mogu biti pozicionirani ispred glagola (to su uglavnom pojedinačne reči koje imaju funkcije pomoćnih reči, negativnosti i premodifikatora) ili iza glagola. U ovom poslednjem slučaju, radi se uglavnom o grupama reči koje mogu biti postmodifikatori i komplementi. Postmodifikatori se uglavnom označavaju kao adverbijalni modifikatori (AM), odnosno kao adverbijali (koji po formi mogu biti prilozni, predložke fraze ili adverbijalne klauze) koji modifikuju glagol (kazuju vreme, mesto, način, razlog, itd., vršenja radnje ili stanja iskazanog samim glagolom). Komplementi imaju ulogu direktnog ili indirektnog objekta, kao i komplementa (dopune) subjekta, objekta ili prideva (a po formi

moгу biti imenice i imeničke fraze, zamenice i nominalne klauze).

Termin klauza koristi se u značenju sintaksičke jedinice koju karakteriše subjekatsko-predikatski odnos i koja je deo veće sintaksičke jedinice, odnosno rečenice. Klauze mogu biti glavne (takođe poznate i kao nezavisne) klauze, one koje mogu samostalno da stoje u rečenici, i zavisne, one koje ne mogu samostalno stajati u rečenici. Takođe, na osnovu toga da li klauze sadrže glagol u ličnom ili neličnom glagolskom obliku, one mogu biti finitne i nefinitne klauze. Prema funkciji koju imaju u okviru rečenice, i finitne i nefinitne klauze mogu biti nominalne, relativne i adverbijalne.

3.2.1. Glagolska grupa

Kao što je već rečeno, ovo istraživanje se fokusira na nefinitne glagolske klauze u engleskom i srpskom jeziku i njihove funkcije, tako da te konstrukcije treba tako i posmatrati. Klauza se grubo može podeliti na dva osnovna dela, „imeničku grupu, ili tradicionalnim terminima rečeno, subjekt, i glagolsku grupu, ili predikat” (Đorđević, 1996: 10)⁷. Neke vrste reči vezane su isključivo za imeničku a druge za glagolsku grupu, dok postoje i vrste reči koje, u okviru rečenice, nisu vezane ni za jednu od ove dve osnovne grupe. U glagolskoj grupi se javljaju uglavnom ove vrste reči i funkcije⁸ :

- glagoli u funkciji verbala, prilozu u funkciji adverbijala, nominali/imeničke fraze u funkciji objekta glagola i pridevi kao imenski deo predikata sa kopulativnim glagolima (glagolima nepotpune predikacije)⁹ .

⁷

Ova podela svake rečenice na dva osnovna dela tipična je za transformaciono-generativnu gramatiku, odnosno za njenu standardnu verziju.

⁸

O terminu funkcija, Radmila Đorđević kaže da se vezuje za klauze (u okviru koje se javljaju funkcije subjekta, verbala, objekta, komplementa i adverbijala), za fraze (u kojima su moguće funkcije determinatora, modifikatora i komplementa, a takođe i neretko apozicije) i za vrste reči (te se reči mogu javiti u funkciji nominala, determinatora, adjektivala, numeralna, verbala, adverbijala i konektiva) (Đorđević, 1996: 11).

⁹

Kopule (*copulas/copular verbs/linking verbs/verbs of incomplete predication*) su glagoli koji bez dopune nemaju značenje, a ta obavezna dopuna opisuje subjekat kao neka vrsta ekstrapozicije, ona je komplement subjektu. Komplementi/dopune nazivaju se imenskim delom predikata/predikativom i mogu biti nominali

Takođe, prema nekim gramatikama (Biber et al., 1999 :358; Quirk et al., 1985: 96), glagoli mogu funkcionisati kao glavni glagol (*main verb*) i kao pomoćni glagol (*auxiliary verb*) u okviru glagolske fraze. Postoje tri osnovne grupe glagola: leksički ili pravi glagoli (*lexical/full verbs*), osnovni glagoli (*primary verbs*) i modalni glagoli (*modal verbs*). Leksički glagoli imaju samo funkciju glavnog glagola u klauzi, osnovni glagoli (*be, have, do*) mogu biti ili glavni ili pomoćni glagol, dok modali imaju samo funkciju pomoćnog glagola. Funkcija glagola se ostvaruje u okviru glagolske fraze (Quirk et al., 1985: 96). Huddleston & Pullum smatraju da se glagoli mogu podeliti na dve grupe, leksičke i pomoćne (u koje, pored već navedenih pomoćnih glagola, ubrajaju i modalne glagole) (Huddleston & Pullum, 2002: 74). Oni smatraju da se svi glagoli mogu javiti u šest različitih oblika (*inflectional forms*), te

to nazivaju paradigmom glagola¹⁰. U svakom slučaju, većina glagola spada u sadržajne reči, ili otvorenu klasu, dok samo mali broj glagola, pomoćni i kopulativni glagoli, imaju osobine funkcijskih reči i spadaju u zatvorenu klasu (Đorđević, 1996: 283)¹¹. Glagoli imaju određena semantička i sintaksička svojstva. Osnovno semantičko svojstvo glagola jeste da izraze radnju ili stanje, „dinamičnu stranu entiteta realnosti, ali i statičnu stranu ovih entiteta” (Đorđević, 1996: 284). Sintaksička svojstva glagola takođe imaju svoja obeležja. Za razliku od imenica koje se mogu analizirati nezavisno od ostalih rečeničnih delova i koje se u engleskom jeziku nalaze u inicijalnom položaju klauze, glagoli se mogu analizirati samo u odnosu na ostale delove klauze, odnosno „svi drugi elementi klauze su podređeni glagolu” (ibid, 284). Prilikom određivanja gramatičkih svojstava glagola koriste se termini koji se koriste da bi se pokazala i značenja glagola u glagolskoj frazi (Quirk et al., 1985: 175). Te gramatičke kategorije glagola čine konjugaciju glagola (Đorđević, 1996: 284), koje ćemo ovde ukratko predstaviti jer se ovaj rad bavi funkcijama nefinitnih glagolskih fraza i kaluza u engleskom jeziku:

(imenice, imeničke fraze i zamenice) i modifikatori (pridevi i brojevi) (prema Đorđević, 1996: 324).

¹⁰ ...all lexical verbs have a paradigm with six forms...: *primary form (preterite and present tense /3rd sg + plain/)* and *secondary form (plain form, gerund-participle, past participle)* (Huddleston & Pullum, 2002: 74).

¹¹ Termini otvorena i zatvorena klasa reči se upotrebljavaju kao oznaka za dve zamišljene osnovne klase reči u jeziku. Otvorena klasa je ona čije je članstvo u principu neodređeno ili neograničeno: stalno se dodaju novi članovi, s pojavom novih ideja, pronalazaka itd. Zatvorena klasa je ona čiji su članovi strogo utvrđeni ili brojem ograničeni. Nove jedinice se obično ne dodaju (Kristal, 1987: 177, 287).

- Vreme (*Tense*) je kategorija pomoću koje se radnje i stanja koje glagol označava smeštaju u određeno vreme, te se statični i dinamični elementi realnosti smeštaju kao događaji u sadašnjost ili prošlost (Đorđević, 1996: 284; Hockett, 1958: 237). Sa strukturalističkog stanovišta, engleski glagoli imaju obeležja samo za dva vremena: sadašnjost i prošlost, dok mnoge glagolske fraze i nemaju obeležja vremena (zapovedne ili nefinitne klauze) (Biber et al., 1999: 453).
- Aspekt/vid (*Aspect*) je kategorija glagola kojom se kazuje načine na koje se ono što glagol kazuje može smatrati izvršenim ili neizvršenim, trajnim ili svršenim. „Aspekt govori o temporalnoj distribuciji, o prostiranju događaja u vremenu” (Đorđević, 1996: 284). Mada se, sa semantičkog stanovišta, i vreme i aspekt engleskog glagola odnose prvenstveno na vremensku odrednicu, ipak kategorija aspekta definiše samo ona svojstva glagolske fraze kao što su svršenost ili nesvršenost radnje ili stanja iskazanih glagolom, odnosno njihovo trajanje (Biber et al., 1999: 460). Stoga se smatra da u engleskom jeziku postoje dva tipa aspekta: perfektivni/svršeni (*perfect*) aspekt i progresivni/trajni (*progressive*) aspekt (Đorđević, 1996: 284; Biber et al., 1999: 260).
- Način (*Mood*) je gramatička kategorija „kojom se pravi razlika između indikativa kojim se izražava činjenično stanje koje ne pripada glagolskom načinu i glagolskog načina kojim se izražava stav govornika prema nekom događaju, što predstavlja osnovu glagolskog načina” (Đorđević, 1996: 285). Pored indikativa, postoje još imperativ, konjunktiv, kondicional i modalni glagoli – oblici kojima se kazuje način u engleskom jeziku.
- Lice (*Person*) je kategorija koja opisuje slaganje glagola sa licem subjekta.
- Broj (*Number*) pokazuje slaganje glagola i subjekta u broju.
- Prelaznost/tranzitivnost i neprelaznost/netranzitivnost (*Transitivity/Intransitivity*) je gramatička kategorija koja u engleskom jeziku pokazuje osobinu glagola da se veže za objekat rečenice ili neke druge elemente klauze.
- Stanje (*Voice*) i njegove realizacije, aktiv i pasiv (*Active Voice – Passive Voice*), pokazuju da se radnja u engleskoj klauzi može sagledati na dva načina: iz ugla subjekta, vršioca radnje (*Agens*), ili iz ugla objekta rečenice (*Paciens*) (Quirk et al., 1972: 801-802), odnosno ovim svojstvom glagola pokazuje se odnos subjekta i objekta prema radnji (da li je vrši, aktivno učestvuje u njoj ili je trpi).
- Finitnost/nefinitnost (*Finite/Non-finite*) jeste gramatička kategorija glagola ali ujedno i predstavlja osnovu za podelu engleskih glagolskih oblika na dve velike grupe: finitne i nefinitne (Biber et al., 1999: 452). Finitni glagoli su ograničeni kategorijama

vremena, načina, lica, broja, aspekta i stanja, dok su nefinitni glagoli obeleženi manjim brojem kategorija (nemaju obeležja lica, broja i načina, a aspekt i stanje su delimično obeleženi). Finitni glagoli se upotrebljavaju u glavnim klauzama, dok su nefinitni ograničeni na zavisne klauze u rečenicama.

Ovo poslednje obeležje glagola omogućava da se u engleskom jeziku stvaraju finitne i nefinitne glagolske fraze, o kojima će sada biti reči. Međutim, prvo treba reći da glagolske fraze u engleskom jeziku mogu biti proste (koje se sastoje od leksičkog glagola) i složene (sastavljene od pomoćnih i leksičkih glagola), te da mogu biti finitne i nefinitne¹².

3.2.2. Finitni glagolski oblici

Finitni glagolski oblici u engleskom jeziku su oni koji su, kao što je već navedeno ranije, obeleženi svojstvima vremena, aspekta, stanja, lica, broja, a prema nekim gramatikama (Biber et al., 1999: 452) i kategorijama modalnosti, negacije i tipa klauze čiji su sastavni deo (da li je potvrdna/izjavna ili upitna).

1) Prostu glagolsku frazu predstavljaju tri oblika koji pripadaju kategoriji vremena:

1. Prezent – prost oblik: *work / works*
2. Preterit – prost oblik: *worked*.

Pored ovih oblika, postoje još dva prosta oblika koji ne učestvuju u obrazovanju složenih glagolskih fraza (Quirk et al., 1985: 151): imperativ – *work*, i konjuktiv 3. lica jednine *work* (Đorđević, 1996: 375).

2) Složena glagolska fraza sadrži četiri osnovna tipa: modalni, sadašnji, prošli, perfektivni, progresivni i pasivni (sastavljeni od nekih oblika pomoćnih i leksičkih glagola), tako da u obrazovanju složene glagolske fraze učestvuje šest obeležja: sadašnjost, prošlost, modalnost,

---

¹²

Ove proste i složene glagolske fraze se definišu i na drugi način. Tako Palmer ističe da se prosta finitna glagolska fraza sastoji od bilo kog broja pomoćnih glagola, od kojih je samo prvi finitni, i jednog leksičkog glagola (Palmer, 1985: 16–18). Složena finitna glagolska fraza sastoji se od više prostih glagolskih fraza, odnosno od više leksičkih glagola.

perfektivnost, progresivnost i pasivnost¹³. Kombinacijom gramatičkih kategorija vremena i aspekta, mogu se dobiti sledeće složene finitne glagolske fraze: Present Perfect (*has/have worked*), Past Perfect (*had worked*), Present Progressive (*is/are working*), Past Progressive (*was/were working*), Present Perfect Progressive (*has/have been working*) i Past Perfect Progressive (*had been working*). Kombinacijom kategorija modalnosti i aspekta mogu se dobiti modalni prezent (*would/will work*), modalni perfekat (*would/will have worked*), modalni progresiv (*would/will be working*) i modalni perfektivni progresiv (*would/will have been working*). Složene pasivno-aspekatske glagolske fraze nastaju kombinovanjem kategorija vremena, aspekta i pasiva: prezent pasiva (*is worked*), preterit pasiva (*was worked*), sadašnji perfekat pasiva (*has been worked*), prošli perfekat pasiva (*had been worked*), sadašnji progresiv pasiva (*is being worked*), prošli progresiv pasiva (*was being worked*). Kombinovanjem kategorija modalnosti, aspekta i pasiva nastaju sledeće složene modalno-aspekatske glagolske fraze: modalni/budući pasiv (*would/will be worked*), modalni/budući perfektivni pasiv (*would/will have been worked*) (prema Đorđević, 1996: 376–379)¹⁴.

Finitni glagolski oblici ulaze u sastav finitnih klauza koje, uzimajući u obzir njihove sintaksičke funkcije u rečenici, mogu biti nominalne, relativne, adverbijalne i komparativne. One takođe mogu biti glavne klauze ali i zavisne, ukoliko počinju nekim subordinatom.

13

Radmila Đorđević ova obeležja naziva tipovima: sadašnjost (tip S), prošlost (tip P), modalnost (tip M), perfektivnost (tip Pe), progresivnost (tip Pr) i pasivnost (tip Pa) (Đorđević, 1996: 376). O ovim tipovima može se videti i u Palmer (1969: 101–102) i Quirk et al. (1985: 151–152).

14

Napomena: prilikom navođenja složenih pasivno-aspekatskih glagolskih fraza izostavljeni su oblici sadašnji perfektivni progresiv pasiva (*has been being played*) i prošli perfektivni progresiv pasiva (*had been being played*), a prilikom navođenja složenih pasivnih modalno-aspekatskih glagolskih fraza izostavljeni su oblici modalni/budući progresivni pasiv (*would/will be being played*) i modalni/budući perfektivno-progresivni pasiv (*would/will have been being played*), pošto su kombinacije ovog tipa vrlo retke u engleskom jeziku i izbegavaju se. Neki autori čak i navode načine izbegavanja ovakvih pasivnih konstrukcija. One se mogu izbeći na tri načina: a) korišćenjem aktivnih složenih glagolskih fraza umesto pasivnih; b) upotrebom predložkih fraza (*on trial, on sale, under construction, under supervision, etc.*); c) promenom vrste reči i korišćenjem određenih fraza umesto složenih pasivnih konstrukcija (*He has been having interviews all morning* umesto *He has been being interviewed all morning*).

3.2.3. Nefinitni glagolski oblici

Ovde najpre treba ukazati na terminološku dilemu kada su u pitanju nefinitne glagolske konstrukcije u engleskom jeziku. Naime, mada na prvi pogled nefinitni glagolski oblici izgledaju kao glagolske fraze (nemaju subjekat niti subordinatore), ipak treba reći da ih mnoge savremene gramatike tretiraju kao klauze. „This becomes particularly convincing when such constructions are viewed in context, where it is possible to 'recover' the missing subjects and provide the adequate semantic interpretation despite syntactic 'emptiness'” (Mišić Ilić, 2008: 171). Dakle, ukoliko se ove glagolske fraze posmatraju izolovano, van konteksta onda se i mogu označiti kao nefinitne glagolske fraze (*to see, to be alone*). „However, when such structures are used in a sentence, it is important to take into consideration the context, which may suggest that actually we can understand who/what the subject is” (Ibid, 134).

Nefinitne glagolske oblike u engleskom jeziku možemo predstaviti u sledećoj tabeli:

	INFINITIV	GERUND	PARTICIP
AKTIVNI OBLICI Sadašnji	PLAY	PLAYING	PLAYING
ASPEKATSKI OBLICI perfektivni	HAVE PLAYED	HAVING PLAYED	HAVING PLAYED
progresivni	BE PLAYING	-	-
perfektivno- progresivni	HAVE BEEN PLAYING	HAVING BEEN PLAYING	HAVING BEEN PLAYING
PASIVNI OBLICI sadašnji/progresivni	BE PLAYED	BEING PLAYED	BEING PLAYED
perfektivni	HAVE BEEN PLAYED	HAVING BEEN PLAYED	HAVING BEEN PLAYED
Prošli	-	-	PLAYED

Tabela 1. Nefinitni glagolski oblici u engleskom jeziku

Nefinitne glagolske fraze čine sastavni deo zavisnih rečenica u engleskom jeziku, odnosno nefinitnih klauza, nemaju kategorije vremena i načina niti se mogu javiti sa subjektom glavne nezavisne klauze (ne slažu se sa njim u licu i broju). Javljaju se kroz tri osnovna tipa: perfektivni, progresivni i pasivni. Nefinitne glagolske fraze mogu biti infinitivne, gerundijumske i participske. Međutim, neke novije gramatike ne prave razliku između participa i gerunda već ih nazivaju *-ing* ili *gerund-participskim* glagolskim oblicima (Huddleston and Pullum, 2002). Sve one mogu imati svoje proste i složene oblike. Tako se kao nefinitna glagolska fraza mogu javiti sledeće proste i složene forme infinitiva: sadašnji

infinitiv (*to work*), infinitiv perfekta (*to have worked*), progresivni infinitiv (*to be working*), perfektivno-progresivni infinitiv (*to have been working*), pasivni infinitiv prezenta (*to be worked*) i pasivni infinitiv perfekta (*to have been worked*). Kako su po svojoj formi iste, proste i složene forme gerunda i participa mogu biti: sadašnji gerund/particip (*working*), gerund/particip perfekta (*having worked*), perfektivno-progresivni gerund/particip (*having been working*), pasivni gerund/particip (*/being/ worked*), pasivni perfektivni gerund/particip (*having been worked*)¹⁵.

Nefinitne glagolske fraze učestvuju u konstruisanju nefinitnih klauza koje su zavisne. Bez obzira na to što ne mogu da iskažu lice niti da imaju svoj subjekat, one su tesno povezane sa subjektom finitne klauze. Kao i finitne, i engleske nefinitne klauze mogu biti nominalne, relativne i adverbijalne prema sintaksičkim funkcijama koje imaju u rečenici, dok se prema formi mogu podeliti na infinitivne klauze (*I don't know **what to do***), *-ing* klauze (***Crossing the street**, she saw her friend*) i *-ed* klauze (*This is more interesting than **the one already mentioned***) (Biber et al., 1999: 198).

3.2.4. Funkcije nefinitnih glagolskih klauza

Nefinitni glagolski oblici i nefinitne klauze imaju određene sintaksičke funkcije u rečenici (videti u poglavlju 5.). Empirijsko istraživanje ove doktorske disertacije zasniva se na analizi studentskih prevoda srpskih rečenica iz upitnika, koje sadrže srpske zavisne finitne klauze u funkcijama komplementa i modifikatora, za koje se očekivalo da će ih prevesti engleskim nefinitnim zavisnim klauzama, nominalnim, relativnim i adverbijalnim, koje su u navedenim funkcijama:

- 1) **komplement**, posebno nominalne infinitivne klauze u funkciji direktnog objekta i komplementa objekta, nominalne *-ing* klauze u funkciji direktnog objekta i infinitivne i *-ing* klauze u funkciji komplementa prideva;

---

¹⁵

Izostavljene su određene forme nefinitnih glagolskih fraza: Pasivni progresivni infinitiv (*to be being worked*), Pasivni perfektivno-progresivni infinitiv (*to have been being worked*), Progresivni gerund/particip (*being working*), Pasivni progresivni gerund/particip (*being being worked*) i Pasivni perfektivno-progresivni gerund/particip (*having been being worked*) jer su to oblici koji se retko sreću ili su jedva prihvatljivi u engleskom jeziku te neće biti uključeni u razmatranje u poglavlju o nefinitnim oblicima i klauzama u engleskom jeziku.

2) **modifikator**, i to

- a) postnominalni modifikator u okviru imeničke fraze, a rad posebno analizira relativne infinitivne klauze sa relativom i sa elidovanim relativom, relativne *-ing* klauze i relativne *-ed* klauze u ovoj sintaksičkoj funkciji;
- b) adverbijalni modifikator u okviru glagolske fraze; ovo istraživanje razmatra adverbijalne klauze uzimajući u obzir ne samo njihovu funkciju već i njihova semantička svojstva, tako se u funkciji adverbijalnog modifikatora u analiziranim prevodima zavisnih finitnih klauza iz upitnika javljaju adverbijalne infinitivne i *-ing* klauze koje su po značenju engleske zavisne namerne i uzročne klauze;
- c) rečenični modifikator; u skladu sa već navedenim semantičkim kriterijumom, empirijski deo rada analizira adverbijalne nefinitne *-ing* i *-ed* zavisne klauze koje su po značenju engleske zavisne vremenske i uzročne klauze.

O nefinitnim klauzama i njihovim funkcijama biće više reči u poglavlju 5, gde će ove klauze biti detaljno opisane kako sa stanovišta morfologije tako i sa stanovišta sintakse.

3.3. Gramatike srpskog jezika

Srpski jezik pripada grupi južnoslovenskih jezika. Sudeći prema sličnosti između savremenih slovenskih jezika, naravno da nema sumnje da su oni potekli od jednog zajedničkog jezika kojim su govorili pripadnici jedne vrlo bliske zajednice na jednoj teritoriji.

Jeziči južnoslovenske grupe mnogo su sličniji između sebe negoli sa jezicima iz ostale dve grupe slovenskih jezika jer su narodi koji njima govore bili i ostali u vrlo tesnim vezama. Međutim, i unutar same jezičke grupe, neki narodi su bili bliže i duže povezani jedni sa drugima te se njihovi jezici i odlikuju vrlo sličnim osobinama. Mada je jezik bitno obeležje jednog naroda, ima slučajeva da različiti narodi koriste isti jezik, odnosno varijetete, narečja tog jezika (kao što je to slučaj sa engleskom jezikom, što je već pomenuto, odnosno da postoje britanski i američki varijetet engleskog jezika).

Govoreći o gramatici srpskog jezika, autori se uglavnom slažu u definisanju ovog pojama, te je definišu slično kao i autori koji opisuju i definišu gramatiku drugih jezika,

engleskog, na primer. Tako je gramatika „nauka koja na određenoj jezičkoj građi proučava zakone jezika, utvrđuje njegove oblike i određuje značenje i službu njihovu. Praktično – gramatika nas uči pravilnosti jezika” (Stevanović, 1979: 3). Neki, pak, autori ističu da je gramatika „nauka koja opisuje strukturu jezika, utvrđujući njegove glasovne, obličke, tvorbene i rečenične osobine” (Stanojčić i Popović, 1992: 5). Stoga se gramatika deli na fonetiku, morfologiju i sintaksu, i predstavlja kako deskriptivnu tako i preskriptivnu gramatiku, jer predstavlja ujedno i skup pravila o jezičkim jedinicama, te uči i o pravilnosti jezika.

Osnove današnjeg srpskog jezika postavljene su u 19. veku, a za osnovu je uzeto najrasprostranjenije štokavsko narečje. Na temelju narodnog jezika nastao je opšti, zajednički, književni (standardni) srpski jezik. Srpski književni jezik je govorni i pisani jezik kojim se članovi srpske zajednice služe u svakodnevnoj komunikaciji, u obrazovanju, nauci, publicistici, književnosti, radu i kulturi uopšte, i koji je baziran na utvrđenim fonetskim, morfološkim i sintaksičkim obrascima koji čine normu književnog jezika.

Norma je skup pravila kojih se svi koji koriste srpski jezik moraju pridržavati. Ukoliko gramatiku shvatimo kao deo jezika koji predstavlja „sistem morfoloških i semantičkih kategorija, odnosno njima obuhvaćenih jedinica, njihovih oblika, značenja i funkcija” (Piper i Klajn, 2013: 5), onda možemo reći da su i pravila po kojima su te jezičke jedinice organizovane i na osnovu kojih se upotrebljavaju vrlo važna jer na neki način čine „gramatiku u širem smislu” (Piper i Klajn, 2013: 5). U osnovi gramatike jeste i određivanje, opisivanje i objašnjavanje onoga što je u srpskom jeziku pravilno i obavezno, te se lingvisti bave proučavanjem i utvrđivanjem književnojezičke norme, kao i načina njene primene u svakodnevnoj upotrebi jezika.

Književnojezička norma ili *književni srpski jezik* ovde se koriste u značenju širem od *jezik književnosti*, a više u značenju *standardni srpski jezik*. Naime, on predstavlja standard, osobine srpskog jezika koje su određene kao propisano, odnosno društveno prihvatljivo ponašanje na srpskom jeziku.

Možemo reći da je srpska gramatika, u stvari, više preskriptivna nego deskriptivna (mada se njome i opisuje upotreba jezika i u kojoj meri se neka pravila primenjuju), odnosno gramatike srpskog jezika uglavnom predstavlja i objašnjavaju pravila kojih se govornici ovog jezika moraju pridržavati kako bi jezik koji koriste bio standardni srpski jezik. Međutim, ova pravila predstavlja preskriptivnu praksu, odnosno baziraju se na onome što

pripada upotrebi srpskog jezika, te pripadaju primenjenoj normativnoj lingvistici, odnosno njenom delu poznatom kao normativna gramatika.

Naime, svako civilizovano društvo nastoji da uredi sve važnije oblasti svog života, uključujući i oblast znanja i upotrebe jezika koji se u tom društvu koristi. Naporedo sa razvojem društva razvijala se i preskriptivnost (propisivanje pravila vezanih za društveno prihvatljivo jezičko ponašanje), odnosno normativna lingvistika, i to kao teorijska (koja donosi pravila) i kao primenjena normativna lingvistika (koja objašnjava upotrebu tih pravila). Govorni predstavnici srpskog jezika imaju vrlo različite stavove prema književnojezičkoj normi ovog jezika: od potpunog ignorisanja norme, preko njenog prilagođavanja sopstvenim stavovima i jezičkom ponašanju sredine u kojoj žive, preko spontanog menjanja nekih delova norme i stvaranja individualnih hipoteza o primeni pravila ili odsustvu te primene, pa do zahteva i nastojanja da dobiju od merodavnih stručnjaka vrlo precizna uputstva i popis pravila koja važe u srpskom jeziku, bez ikakvih ublažavanja ili navođenja mogućih izuzetaka od tih pravila. Stoga je formiranje stava o književnojezičkoj normi srpskog jezika uslovljeno kako tipom ličnosti govornika, tako i stepenom lingvističkog obrazovanja tog govornika, i time koliko je ta osoba upućena u osnovne pojmove teorijske i primenjene normativne lingvistike.

Kako se ovo istraživanje bazira na analizi prevoda gramatički tačnih rečenica iz standardnog srpskog jezika na engleski jezik od strane srpskih studenata anglistike na tercijarnom nivou učenja, ovaj podatak je vrlo bitan. Naime, studenti anglistike poseduju veliko lingvističko obrazovanje te je analiza njihovih prevoda od izuzetnog značaja. Ona će nam pokazati ne samo neizbežnu interferenciju maternjeg, srpskog jezika pri upotrebi engleskog, već i potvrditi hipotezu da je jedan od trajnih zadataka dalja i veća edukacija čak i lingvistički obrazovanih studenata anglistike o tome šta je norma oba jezika, ali i o tome kako se ta norma primenjuje u standardnom književnom jeziku, odnosno veće edukovanje iz oblasti kako teorijske tako i primenjene normativne lingvistike.

Naravno, u centru ovog procesa dalje edukacije nalaze se lingvisti i jezički stručnjaci jer oni direktno učestvuju u određivanju književnojezičke norme srpskog jezika. Ipak, ovde treba voditi računa i o tome kako se ta norma upotrebljava u standardnom govoru, odnosno treba obratiti pažnju na govorne predstavnike srpskog jezika i njihovu realnu govornu praksu. Lingvistički stručnjaci učestvuju u određivanju i donošenju normi, ali nakog toga treba da usledi kvalitetna normativna edukacija koja bi idealno dovela do kvalitetne normativne

primene onoga što se propisuje. „Govoreći određenije, za kvalitet književnojezičke norme važni su i *kodifikatori*, i *edukatori* i *realizatori*, kao i njihova stalna puna svest o svojim komplementarnim ulogama u diskursu normativne lingvistike” (Piper i Klajn, 2013: 7). *Kodifikatori* donose i određuju književnojezičku normu, ali je oni i primenjuju u svom svakodnevnom jezičkom ponašanju, kao *realizatori*, ali i u procesu podučavanja i ispravljanja mlađih od sebe, kao nastavnici ili roditelji, odnosno kao *edukatori*. Na osnovu ovoga može se reći da su svi govornici srpskog jezika *realizatori* ovog jezika, ali da su neki *edukatori* jer prenose svoje znanje standardnog srpskog jezika ili na svoje učenike ili na svoju decu, a da je samo vrlo mali broj njih u ulozi *kodifikatora*, odnosno onih koji određuju i donose književnojezičku normu.

Treba istaći da su u ovom procesu vrlo važna oba pojma: kvalitet propisane standardne norme srpskog jezika i kvalitet primene ove norme. Kvalitet govorne kulture srpskog jezika vrlo je bitan kod studenata stranog jezika, u ovom slučaju engleskog, jer se proces učenja stranog jezika prema mnogim teorijama može porediti sa načinom usvajanja maternjeg jezika u ranom detinjstvu. Kvalitet govorne kulture srpskog jezika može zavistiti od kvaliteta norme koja je doneta. Naime, možda je upotreba srpskog jezika loša jer je norma površna, zasnovana na nedovoljnom broju podataka ili ne pokriva sve delove jezika koji se normiran. S druge strane, upotreba srpskog jezika može biti nezadovoljavajuća usled odsustva dovoljno dobre i neophodne edukacije govornika srpskog jezika na svim nivoima obrazovanja, ili se uzrok toga može naći „u nedostatku dovoljnog broja kvalitetnih i dostupnih priručnika, u odsustvu dovoljno izražene želje i volje da se književnojezička norma sazna, usvoji i primeni, u odsustvu šire društvene podrške normativnoj lingvistici, itd.” (Piper i Klajn, 2013: 8).

Vrlo bitni u procesu govorne kulture srpskog jezika jesu *edukatori*, koji ne moraju biti samo nastavnici i profesori jezika, od kojih se i najviše očekuje da edukuju mlade generacije i da vode brigu o nastavi književnojezičke norme. Tu ulogu negovanja književnojezičke norme bi trebalo na sebe da preuzmu gotovo svi obrazovani ljudi u prilici kada znanje koje imaju o jeziku mogu da prenesu na mlade od sebe. Dakle, oni su neka vrsta posrednika između napisane i propisane norme standardnog srpskog jezika i njene primene u svakodnevnoj upotrebi jezika, te oni, pored edukacije, imaju i ulogu vezanu za predviđanje i analizu grešaka, „objašnjavanje i predupređivanje predavanjima ili obezbeđivanjem stručne literature tipa jezičkih savetnika i priručnika, odgovarajućih rubrika u novinama, obrazovnih emisija na radiju i televiziji, itd.” (Piper i Klajn, 2013: 9).

Uloga *edukatora* vrlo je važna za ovo istraživanje. Naime, jedna od hipoteza jeste da do određenih grašaka i propusta u upotrebi engleskog jezika na tercijarnom nivou učenja dolazi i usled nedovoljne edukacije iz oblasti maternjeg jezika (srpskog). Funkcija edukatora obuhvata ne samo obaveštavanje o normi ili pravilima srpskog jezika, već i proveravanje i ispravljanje, naročito kod studenata jezika. Znači, u skladu sa još jednom hipotezom, veliki je značaj direktnog predavanja vezanog za pravila jezika, ali i objašnjavanja, provere i vežbanja materijala koji se predaje, kao i analize načinjenih grešaka i njihove sistematizacije. Takođe, greške ne treba samo uočavati i ispravljati, već i objasniti zbog čega je određeno jezičko ponašanje prihvatljivo a zbog čega se nešto drugo smatra narušavanjem književnojezičke norme.

Dakle, „od stabilnosti književnojezičke norme u dobroj meri zavisi stabilnost književnog jezika, kao što od stabilnosti književnog jezika dosta zavisi stabilnost nacionalne kulture, i kao što u krajnjoj liniji od stabilnosti nacionalne kulture dosta zavisi ukupna društvena stabilnost u nekom društvu” (Piper i Klajn, 2013: 9).

Zadatak nastave jezika u obrazovnom sistemu, a posebno na tercijarnom nivou učenja, trebalo bi da bude obrazovanje stručnjaka koji odlično poznaju kako deskriptivnu tako i preskriptivnu lingvistiku svog maternjeg (srpskog) ali i stranog (engleskog) jezika koji studiraju, koji aktivno koriste gramatičku literaturu iz oba jezika, te mogu prepoznati sporna pitanja iz oba jezička sistema, naročito one delove jezika u kojima se obično prave greške sa stanovišta jezičke norme, predvideti moguće greške, koji prepoznaju funkcionalno-stilske i žanrovske osobine teksta kao i lični stil autora.

Uloga *realizatora* takođe je vrlo važna u procesu primene propisane standardne norme srpskog jezika. Cilj obrazovanja bi trebalo da bude i taj da *realizatori* ne budu samo oni koji praktično u svakodnevnom govoru koriste propisanu normu jezika, već i oni koji su svesni koliki je značaj očuvanja zajedničke književnojezičke norme srpskog jezika te mogu dalje raditi kako na samoedukovanju tako i na edukovanju drugih govornika ovog jezika i na iniciranju novih rešenja na osnovu svakodnevnog jezičkog ponašanja (Ibid, 10). Takođe, to znači da se književnojezičke norma mora povremeno menjati i usklađivati sa upotrebom srpskog jezika, ali nikako da se ona treba menjati stalno, jer bi to kod ljudi stvorilo utisak da su određena pravila srpskog jezika nestalna i uslovna, i da ih zato i ne treba učiti i poštovati. Veliki broj ljudi, stoga, potcenjuje pravila standardnog srpskog jezika, što se nažalost, pored sredstava javnog informisanja („gde, stiče se utisak, mnogi misle da imaju ‘novinarski

imunitet' u odnosu na književnojezičku normu i da princip 'piši kao što govoriš' treba shvatiti na najširi mogući način", Piper i Klajn, 2013: 10), evidentno i u drugim oblastima – svakodnevnom govoru, akademskom pisanju, čak i na nekim nivoima obrazovanja.

Taj jedan negativni stav prema učenju i savladavanju pravila koja određuju jedan jezik prenosi se sa maternjeg (srpskog) na učenje stranog (engleskog) jezika, te se kod studenata anglistike zapaža jedna odbojnost prema svakom obliku upoznavanja sa normama i jednog i drugog jezika. Zadatak nastave stranog jezika na tercijarnom nivou učenja jeste u tome da se neguje svest o postojanju književnojezičke norme i maternjeg i stranog jezika, da se to mora savladati kako bi se i shvatila činjenica da se norma jezika menja, ali ne naglo već postepeno, te se ni te promene i nova pravila ne mogu usvojiti i primenjivati ukoliko se dobro ne poznaju postojeća.

Kao što je već rečeno (Stanojčić i Popović, 1992: 19), srpski književni (standardni) jezik zasniva se na utvrđenim fonetskim, morfološkim i sintaksičkim obrascima koji čine normu književnog jezika, „sistem pravila obaveznih za sve one koji tim jezikom govore i pišu i prema kojima se ocenjuje pravilnost ili nepravilnost jezičkog izraza” (Stanojčić i Popović, 1992: 19). Može se reći da je norma srpskog jezika stroga u pogledu fonetskog, morfološkog i sintaksičkog sistema jezika, ali ne toliko u leksičkom normiranju, što je donekle i prirodno jer se standardni srpski jezik koristi i u svakodnevnom govoru, kao i u naučnim, tehničkim, društvenim i prirodnim oblastima života, a takođe i u književnosti, drami, prozi, poeziji. Stoga izbor reči zavisi od vrste teksta, da li je prozni ili pesnički, da li je umetnički ili naučni. Samim tim se jezički izraz bogati upotrebom reči iz stranih jezika (posebno u akademskim i naučnim tekstovima), dijalekata (u svakodnevnom govoru ili u umetničkog prozi pri navođenju dijaloga, na primer) ili arhaizama (posebno u poeziji ili bajkama).

Baš kao što se sam srpski narodni jezik tokom vekova raslojavao (usled migracija, feudalnih podela, geografskih ograničenja) na narečja, a ova na dijalekte i govore, tako se i književni jezik, koji je definisan i utvrđen u 19. veku standardizacijom, ostvaruje u više vidova, odnosno u njemu se stvaraju jezički slojevi koji istovremeno koegzistiraju.

Ova raslojavanja književnog srpskog jezika obuhvataju:

- 1) Teritorijalno raslojavanje, i to
  - a) Teritorijalno-dijalekatsko, koje znači ostvarivanje opšteg književnog jezika na pojedinim dijalekatskim područjima, što se ogleda naročito u fonetici (u izgovoru

glasova, akcentovanja reči, odsustvu foneme ili u njihovom zamenjivanju). Međutim, odlike ovog raslojavanja vidljive su i u morfologiji, sintaksi i leksici, pa unose posebne, regionalne crte u srpski književni jezik (kao što je, na primer, proza Stevana Sremca, Bore Stankovića, ili Ive Andrića). Ovaj sloj, u skladu sa razvitkom srpskog društva, ima i svoje ruralne i urbane posebnosti (proza Mome Kapora, kao primer urbanog sloja).

- b) Teritorijalno-varijantno raslojavanje je ostvarivanje opšteg standardnog srpskog jezika „sa onim posebnostima koje su vezane za različit istorijski razvoj naroda koji govore istim jezikom i čiji je zajednički književni jezik zasnovan na narodnim govorima novoštokavskih dijalekata od Vukove reforme i ilirskog pokreta do danas” (Popović i Stanojčić, 1992: 21). U ovom sloju, veće razlike nalaze se u rečniku (leksici), što je i prirodno uzevši u obzir granice kultura, religija i država koje su se protezale ovim područjem.
- 2) Sociolekt (socijalni dijalekt) predstavlja upotrebu standardnog srpskog jezika koja se zasniva na osobenostima pojedinih slojeva društva koji inače koriste standardni (književni) jezik. Ti slojevi formiraju se prema obrazovanju, profesiji, polu, načinu života, itd. Odlika sociolekta (ponekad u nauci o jeziku poznat i kao žargon) jeste da se taj jezik pridržava svih pravila standardnog (književnog) srpskog jezika u pogledu fonetike, morfologije i sintakse, ali se na leksičkom nivou raslojava na više nivoa. „Tako će obrazovani ljudi, zavisno od svojih užih, najčešće profesionalnih, sredina, negovati jezički izraz tako strogo da i u svakodnevnoj njihovoj komunikaciji ima odlike odgovarajućeg funkcionalnog stila” (Stanojčić i Popović, 1992: 21). Poznatiji su sociolekti lekara, vojnika, advokata, a među njima i žargon đaka i studenata (*Očistio sam prvu godinu = Položio sam sve ispite sa prve godine studija*).
- 3) Funkcionalno raslojavanje se odnosi na činjenicu da se književni srpski jezik ostvaruje u sledećim funkcionalnim stilovima:
- (a) Razgovorni jezik, koji je sredstvo svakodnevne komunikacije te se odlikuje užim izborom leksike, pojednostavljenom sintaksom i malo izmenjenom fonetskom (obično se zasniva na izgovoru jezičke sredine govornika);
  - (b) Administrativni (kancelarijski ili uredski) stil jeste upotreba standardnog srpskog jezika koja se odlikuje upotrebom ustaljenog reda reči, ustaljenih izraza i rečenica, leksikom ograničenom na delatnost onih koji komuniciraju;
  - (c) Publicistički (novinarski) stil predstavlja stil koji se odlikuje kratkim, jasnim i preciznim rečenicama i izborom reči koje su poznate širem krugu čitalaca ili

slušalaca različitog obrazovanja;

- (d) Naučni stil se odlikuje logički zasnovanim računicama, objektivnim izrazima i rečenicama lišenih emocija, kao i leksikom zasnovanom na predmetu naučnog saopštenja ili istraživanja iz naučne, odnosno stručne oblasti;
- (e) Književno-umetnički stil je posebna upotreba standardnog srpskog jezika jer se više tipova upotrebe jezika spaja sa individualnim stilom pisca koji se služi onim jezičkim sredstvima kojima će najbolje uspeti da čitaocu približi i pokaže svoju poruku. Ovaj stil se obično deli na pesnički (poetski) i pripovedački (narativni).

Kao i drugi jezici, i standardni srpski jezik ima svoje nestandardne varijetete (podvrste) koji nemaju oštru granicu ni prema opštem književnom (standardnom) jeziku ni prema teritorijalno-dijalekatskom sloju, a koristi se u razgovornom jeziku i stvaraju ih pojedinci u različitim situacijama.

Kada je reč o gramatici srpskog književnog jezika, može se reći da ona „proučava i opisuje utvrđeni književni (standardni) jezik, koji je sredstvo opštenja u svim oblastima života, u svakodnevnoj komunikaciji, u raznim delatnostima i proizvodnji materijalnih dobara, naučnih, kulturnih dobara” (Stanojčić i Popović, 1992: 24). Gramatika srpskog jezika bavi se svim jezičkim jedinicama, od rečenice kao osnovne jedinice kojom se iznosi ili traži obaveštenje (njenih delova i strukture) do reči, kao manje govorne jedinice (oblik reči, njihova funkcija u rečenici i jeziku, struktura reči, pravila tvorbe reči, pravila stvaranja glasova i njihova služba). Pošto se ovo istraživanje zasniva na analizi interferencije srpskog jezika pri upotrebi nefinitnih glagolskih klauza u engleskom kao stranom jeziku, sledeće poglavlje će dati prikaz i opis glagolske grupe u srpskom jeziku, finitnih i nefinitnih glagolskih oblika a takođe i njihovih funkcija.

3.3.1. Glagolska grupa

Srpski jezik pripada fleksivnim jezicima, te reči u njemu imaju karakteristike koje ih dele na promenljive (imenice, pridevi, zamenice, brojevi od jedan do četiri, redni i zbirni brojevi, glagoli i prilozni u elementu poređenja) i nepromenljive reči (prilozni, osim u elementu poređenja, brojevi od pet nadalje, predlozi, veznici, rečice i uzvici) (Stanojčić i Popović, 1992: 74).

Glagoli pripadaju grupi promenljivih reči koje imaju svoja leksička značenja (radnja,

stanje, zbivanje) i svoja gramatička značenja. Njihova gramatička značenja sastoje se iz sledećih gramatičkih kategorija:

a) - glagolski vid (aspekt)	b) - lice
- glagolski rod (dijateza)	- gramatički broj
- glagolsko vreme (temporalnost) i način (modus)	- gramatički rod
- potvrđnost / odričnost	

Prvi niz gramatičkih kategorija (a) pripada samo glagolskim rečima, dok drugi niz (b) povezuje glagole sa imenskim rečima, jer i oni imaju oblike jednine i množine, a neki oblici imaju i gramatičke nastavke za označavanje roda. Ovako su glagoli predstavljeni u morfologiji, odnosno kao promenljive reči koje na osnovu svojih gramatičkih kategorija imaju svoju posebnu promenu (konjugaciju), ostvarenu kroz njihove proste i složene oblike. Svi, pak, glagolski oblici mogu imati svoja značenja i svoje funkcije (službe) u rečenici kao osnovnoj jedinici jezičke komunikacije. Njih opisuje sintaksa glagolskih oblika, prema kojoj oni mogu biti lični (finitni): vremena (aorist, imperfekat, perfekat, pluskvamperfekat, prezent i futur) i načini (imperativ, potencijal i futur II), i nelični (nefinitni ili infinitni): infinitiv, glagolski pridevi (radni i trpni) i glagolski prilozi (sadašnji i prošli). Najznačajnija razlika između ova dva oblika jeste da lični glagolski oblici mogu da obrazuju predikat u rečenici, dok nelični nemaju tu mogućnost. „Na ovoj neidentičnoj im svojstvenosti zasniva se i funkcija ličnih i neličnih glagolskih oblika u rečenici” (Tanasić, 2005: 345).

3.3.2. Finitni glagolski oblici

Finitni glagolski oblici javljaju se u kategorijama vremena i načina u srpskom jeziku. Glagolsko vreme (tempus) je kategorija zasnovana na obličkom (morfološkom) označavanju vremena vršenja radnje, stanja ili zbivanja u odnosu na govornikovo vreme, odnosno u odnosu na vreme saopštavanja o datim radnjama, stanjima ili zbivanjima (Stanojčić i Popović, 1992: 110, Stanojčić, 2010: 358). Glagolskim vremenima se, dakle, „određuje vezanost radnje ili stanja, odnosno osobine i zbivanja, za tri vremenska perioda: za prošlost, sadašnjost i budućnost” (Stevanović, 1991: 574, Stanojčić, 2010: 359). Glagolski način (modus) je kategorija zasnovana na obličkom (morfološkom) označavanju stava govornika (ili subjekta u rečenici) prema (još) nerealizovanoj radnji, stanju ili zbivanju koje glagol označava (Stanojčić i Popović, 1992: 111), odnosno to je subjektivni odnos prema onome što se glagolom kazuje (Stevanović, 1991: 573, Stanojčić, 2010: 374). U srpskom jeziku

glagolski načini (modusi) su oblici imperativa (zapovedni način), potencijala (način kojim se kazuje govornikov stav da je radnja mogućna, poželjna, uslovna, itd.) i futura II (način kojim se kazuje govornikov stav da je radnja uslov za vršenje neke druge radnje). Finitni glagolski oblici se u srpskom jeziku menjaju po vremenima i načinima. Glagolska vremena se dele na proste glagolske oblike (koji se grade od prezentske ili infinitivne osnove i nastavaka): prezent, aorist i imperfekat, i složene glagolske oblike (koji se grade od pomoćnog glagola *jesam*, *biti* ili *hteti* u ličnom obliku, obično enklitičkom, i od odgovarajućeg glagolskog prideva, odnosno infinitiva): perfekat, pluskvamperfekat, futur I, futur II i potencijal (u aktivnom i pasivnom stanju).

Finitni glagolski oblici čine sastavni deo finitnih glagolskih fraza i klauza u srpskom jeziku i predstavljaju osnovne nosioce predikacije kako u nezavisnim tako i u zavisnim klauzama. Naime, rečenica u širem smislu (komunikativna rečenica) predstavlja „sintaksičko-komunikativnu jedinicu kojom se iskazuje celovita (odn. završena) poruka” (Stanojčić i Popović, 1992: 204), ili se definiše kao „najmanja jezička jedinica koja može samostalno imati komunikacijsku funkciju i koja se u govoru može aktuelizovati kao iskaz“ (Piper i Klajn, 2013: 257). Međutim, rečenica u užem smislu, tzv. predikatska rečenica, jeste jezička jedinica koja nastaje pomoću glagola u ličnom (finitnom) obliku upotrebljenog u funkciji

predikata i koja označava neku situaciju ¹⁶, i naziva se klauzom. Neki autori (Piper i Klajn 2013: 258) smatraju da pored rečenice i iskaza kao komunikacijskih sintaksičkih jedinica postoje i sintaksičke jedinice čija je osnovna funkcija učestvovanje u formiranju komunikacijskih sintaksičkih jedinica, mada se neke od njih mogu upotrebiti i kao komunikacijske sintaksičke jedinice. U ovu grupu oni ubrajaju (pored reči, sintagmi i imenskih izraza) i klauze, koje definišu kao proste rečenice koje su sastavni deo složene rečenice. Znači, klauza jeste sintaksička jedinica koja se formira pomoću glagola i njen centar je predikat, odnosno glagol u ličnom (finitnom) obliku, tj. u nekom glagolskom vremenu ili načinu. Osnovni tip predikatske rečenice je subjekatsko-predikatska rečenica u kojoj su glavni konstituenti subjekat (imenička fraza ili sintagma u nominativu) i predikat (u nekom ličnom glagolskom obliku). Subjektat i predikat zajedno čine gramatički centar rečenice (Piper i Klajn, 2013: 280). Predikat je glagol koji je kongruentan sa subjektom u licu, broju i,

---

¹⁶

„Predikatskom rečenicom označava se neka radnja, zbivanje, proces, stanje i sl. U nedostatku boljeg termina koji bi obuhvatio sva ova značenja, u lingvistici se kao tehnički termin (tj. kao reč koja nije upotrebljena u svom svakodnevnom značenju) upotrebljava termin situacija” (Stanojčić i Popović, 1992: 205).

ako glagolski oblik razlikuje rod, u rodu. „Zahvaljujući mogućnosti biranja odgovarajućeg vremena ili načina, u ovakvoj glagolskoj jedinici konkretizovano je vreme odnosno način realizacije rečenicom označene situacije” (Stanojčić i Popović, 1992: 339). A zahvaljujući činjenici da u ovakvoj rečenici postoji subjekat i da glagol kongruira s njime, „situacija se iskazuje kao eksplicitno pripisana svome nosiocu, odnosno subjekatskom pojmu” (Ibid, 339). Predikatska rečenica može imati komunikativnu funkciju (obaveštajna, upitna i zapovedna), ali se može koristiti i za realizovanje konstituentskih funkcija (subjekat, predikat, dopune i odredbe), jer je sistematisana u određene vrste nezavisnih i zavisnih rečenica, a konstituentke funkcije se realizuju a) imeničkim, pridevskim, priloškim i glagolskim rečima i sintagmama (frazama) u odgovarajućem obliku i b) zavisnim rečenicama.

3.3.3. Nefinitni glagolski oblici

Međutim, predikatska rečenica nije jedina sintaksička jedinica koja se obrazuje pomoću glagola, jer se glagolska konjugacija ne sastoji samo od finitnih glagolskih oblika, već i od neličnih (nefinitnih) oblika, koji obuhvataju infinitiv, radni i trpni glagolski pridev, sadašnji i prošli glagolski prilog.

INFINITIV	Čekati
RADNI GLAGOLSKI PRIDEV	čekao, čekala, čekalo čekali, čekale, čekala
TRPNI GLAGOLSKI PRIDEV	čekan, čekana, čekano čekani, čekane, čekana
GLAGOLSKI PRILOG SADAŠNJI	Čekajući
GLAGOLSKI PRILOG PROŠLI	Čekavši

Tabela 2. Nefinitni glagolski oblici u srpskom jeziku

Infinitiv predstavlja glagol kao leksemu u rečniku i osnovni oblik glagola kao morfosintaksičke reči. Ovaj oblik nema kategoriju lica, vremena i načina, kao ni kategorije gramatičkog broja i roda, pa se često i naziva neodređeni glagolski oblik. Radni glagolski pridev koristi se kao glavni deo složenih glagolskih oblika – onaj deo koji nosi leksičko značenje u takvim oblicima. Trpni glagolski pridev služi za građenje pasiva i to svih glagolskih vremena i načina. Glagolski prilog sadašnji uglavnom označava radnju koja je naporedna sa radnjom označenom glagolom u ličnom glagolskom obliku. Glagolski prilog prošli označava radnju koja prethodi radnji iskazanoj glagolom u ličnom glagolskom obliku.

3.3.4. Funkcije nefinitnih glagolskih oblika

Kako je već ranije navedeno, cilj ovog rada jeste da se istraže funkcije glagolskih oblika, fraza i klauza, u engleskom i srpskom jeziku, odnosno rad se bazira na sintaksi glagola. Stoga će ovde ukratko biti predstavljene funkcije nefinitnih glagolskih oblika u srpskom jeziku.

3.3.4.1. Infinitiv

Infinitiv vrši sledeće sintaksičke funkcije: 1) funkciju predikata, 2) funkciju dopune, 3) funkciju subjekta, 4) funkciju zamene nekih tipova zavisne rečenice s veznikom *da* (konstrukcija *da* + prezent).

1) U funkciji predikata, infinitiv se javlja a) u rečenicama sa preskriptivnom ili prospektivnom semantikom i b) u nekim upitnim rečenicama (Tanasić, 2005: 470).

Preskriptivno značenje sa infinitivom u predikatskoj poziciji podrazumeva da se daje podsticaj za ostvarenje onog što se infinitivom kazuje: *Ovde **ostaviti** obaveštenje*. U ovakvim rečenicama, depersonalizovani su i davalac podsticaja i vršilac infinitivom iskazane radnje (Tanasić, 2005: 470), što jeste svojstvo koje infinitiv ovde razlikuje od imperativa. Kada se infinitivom iskazuje prospektivno značenje, „onda je, u stvari, reč o obelodanjivanju potrebe koju za ostvarivanjem nekakve radnje oseća, u sebi, neko dato lice: (1) *Išao je žurno širokim stepenicama narodne skupštine, zasut blicevima. Vladu **komponovati** svojim ljudima, odanim, sposobnim. **Stvoriti** energičan, odan, sposoban, demokratiski sistem* (M. Ivić 1972). (2) *Komandir je ispred kolone: **stići** do kuće najbržim putem* (M. Stevanović 1991). (3) ***Otići, otići** odavde. Povazdan to prati Marušku* (B. Ćopić)” (Tanasić, 2005: 471). Razlika između preskriptivnog i prospektivnog značenja može se utvrditi proverom na sintaksičkom planu: ispred preskriptivnog infinitiva može se uvek staviti prezent glagola **trebati** (koji ima funkciju signalizovanja prinudnosti, u Ivić, 1972: 116) – *Ovde **treba** ostaviti obaveštenje*, dok je ispred prospektivnog infinitiva bolje koristiti potencijalni oblik glagola **trebati**, tj. *trebalo bi (biće potrebno): **Trebalo bi (biće potrebno)** ovde ostaviti obaveštenje*. Međutim, infinitiv se u ovoj funkciji javlja u vrlo specifičnim kontekstima, te se može reći da u ovoj službi ima ograničen domen upotrebe. Ovu funkciju infinitiva neki lingvisti tretiraju kao stav prema nerealizovanoj radnji (Stanojčić i Popović, 1992: 406).

Infinitiv se može javiti u funkciji predikata u upitnim rečenicama, bilo da se radi o totalnim ili parcijalnim pitanjima: (1) *Da li odgovoriti na ovo pitanje?* (2) *Kuda poći?* (Tanasić, 2005: 471, 472). Parcijalna pitanja, odnosno pitanja bez upitne rečice, nije moguće postaviti jedino kada se ona odnose na subjekat u rečenici (**Ko čitati? - Ko da čita?*).

2) Infinitiv se može u rečenici javiti u funkciji dopune, i to kao:

- a) Dopuna glagolima nepotpunog značenja (**moći, trebati, morati, hteti**) – *Noćas moraju krenuti na avion*. Neki autori smatraju da se dopunski infinitiv najčešće upotrebljava uz neke modalne reči i izraze (Piper i Klajn, 2013: 412), ali da je u istoj funkciji moguće umesto infinitiva upotrebiti konstrukciju **da + prezent**: *Možete ući. / Možete da uđete*. Ovo „donekle zavisi od funkcionalnog stila, ličnog stila ili od nekih drugih okolnosti“ (Piper i Klajn, 2013: 412).
- b) Dopuna glagolima delimično nepotpunog značenja (**želeći, smeti, umeti**): *Ona ne ume računati*.
- c) Dopuna glagolima kretanja, s funkcijom i značenjem zavisne namerne rečenice: *Pošli su potražiti bolje mesto za kampovanje*. Međutim, takva upotreba nije tipična za savremeni srpski jezički standard, i do upotrebe infinitiva umesto namerne rečenice dolazi samo u onim slučajevima u kojima je identičan vršilac obeju radnji (Tanasić, 2005: 472). Takva upotreba infinitiva je uvek kontekstualno uslovljena i „ciljni infinitiv može se javiti samo uz ograničen krug glagolskih leksema u predikatu: uz glagole kretanja“ (Kovačević, 2015: 128). Takav infinitiv je „čisto dopunska sintaksička jedinica“ (Ibid, 128). Njega je uvek moguće zameniti konstrukcijom **da + prezent**, ali obrnuta supstitucija nije moguća pošto „konstrukcija **da + prezent** ima mnogo širu distribuciju jer ne mora dijeliti isti subjekat sa predikatom osnovne klauze niti mora dolaziti samo uz glagole kretanja“ (Ibid, 129).
- d) Dopuna tzv. faznim glagolima, glagolima koji znače početak, prekid i nastavak radnje: *Počeo se skupljati crni oblaci*.
- e) Dopuna izrazima s imenicama, pridevima i priložima delimično nepotpunog značenja: *Nema smisla braniti što se ne može odbraniti. Studentima je dužnost učiti i spremati se za životni poziv*. (Stanojčić i Popović, 1992: 406)

Međutim, o infinitivu u funkciji dopune modalnim i faznim glagolima u nekim gramatikama se govori kao o pojavi složenog predikata (Tanasić, 2005: 473).

3) Infinitiv se može javiti u funkciji subjekta, mada postoje zapažanja da se u ovoj funkciji on

ne javlja često (Ivić, 1972, Piper i Klajn, 2013: 412). U ovoj funkciji, upotrebljava se kad je radnja označena infinitivom centar govora, mišljenja, stanja ili zbivanja, odn. kada je neka kvalifikacija (Stanojčić i Popović, 1992: 406). Samim tim, u ovoj funkciji infinitiv se češće koristi u konstrukcijama sa pomoćnim glagolom: *Kupovati je naporno. Nije lako raditi po vrućini. Čitati kriminalističke romane je vrlo zanimljivo.* U ovoj službi infinitiv je najčešće upravni član subjekatske sintagme: *raditi po vrućini, čitati kriminalističke romane*, ali može biti upotrebljen i samostalno (*Kupovati je naporno*). Kada je infinitiv u inicijalnom položaju rečenice, onda nema sumnje da je u službi subjekta. Međutim, on se može naći i u finalnoj poziciji (*Naporno je kupovati*). Neki lingvisti smatraju da tako postavljen ima službu dopune (Stevanović, 1991 u Tanasić, 2005: 473). Uobičajeni red reči u srpskom jeziku podrazumeva subjekat na početku rečenice, te je verovatno i interpretacija infinitiva time uslovljena. „... instistiranje na pretežnijoj subjekatskoj funkciji infinitiva i u finalnoj poziciji sukobljava se i sa njegovom mogućnošću da vrši dopunsku funkciju. Tako, gledajući na infinitiv u finalnoj poziciji, ne može se reći da je on u primeru (1) upotrebljen kao dopuna predikatu, a u primeru (2) kao subjekat: (1) *Imali su zadatak uhvatiti kontakt s neprijateljem.* (2) *Teško je reći.*” (Tanasić, 2005: 473)

4) Infinitiv se može koristiti kao zamena za određene tipove zavisnih rečenica sa veznikom *da*, i tu se javlja kao kondenzator zavisne rečenice (Tanasić, 2005: 472), mada se, kao što je već navedeno, infinitiv vrlo retko koristi u ovoj službi u savremenom srpskom jeziku (*Pošao je kupiti hleb. – Pošao je da kupi hleb.*). Infinitiv se može javiti i kao rečenični kondenzator uz glagole sa kauzativnim značenjem (*Zabranio nam je dolaziti na livadu*), i u tom slučaju ne postoji identičnost vršioaca radnje koju iskazuje infinitiv sa vršiocom radnje iz upravne, glavne klauze (Stevanović, 1991 u Tanasić, 2005: 472).

3.3.4.2. Glagolski pridevi

Glagolski pridevi, i radni i trpni, koriste se kao sastavni deo složenih glagolskih oblika „i kada izgleda kao da su upotrebljeni samostalno, tu je reč o krnjim pojavnim oblicima složenih glagolskih formi s nekim posebnim funkcijama, npr. *Došla struja!* ... Radni pridev se samostalno upotrebljava u optativnom značenju, npr. *Prosta ti bila moja ljubav živa!* (V. Rajić)“ (Piper i Klajn, 2013: 411).

3.3.4.2.1. Radni glagolski pridev

Osnovna funkcija radnog glagolskog prideva jeste da ulazi u sastav složenih vremena, te tako može iskazivati:

- Radnju izvršenu u prošlosti, kada je sastavni deo perfekta: *Oni su **napustili** zgradu.*
- Radnju izvršenu pre neke druge radnje u prošlosti, kada je sastavni deo pluskvamperfekta: *Oni su već bili **došli** u pozorište, kad shvatiše da je predstava već bila počela.*
- Radnju koja će se izvršiti pre neke druge radnje u budućnosti, odnosno radnju čije je izvršenje uslov za realizaciju radnje iskazane glagolom u predikatu glavne rečenice, kada je sastavni deo futura II: *Kada budete **stigli** na more, javite se kući. Dobićete novac kada budete **završili** posao.*
- Radnju koja je uslov za vršenje neke druge radnje, radnju čije je izvršenje moguće ili govornikova želja, i radnju koja se u prošlosti ponavljala, kada je sastavni deo potencijala: *Kadgod bismo **došli**, ona bi nam **napravila** kolače. Deca su gladna, sigurno bi nešto **jela**.*

Glagolski pridev radni je i oblik krnjeg perfekta, te se koristi umesto njega sa vremenskim i modalnim značenjem: *I on **zaboravio** svoju tugu. Lišće **olistalo**, vode **nadošle**, **krenule** poplave...*

Izvestan broj prideva od neprelaznih glagola upotrebljava se i atributivno, analogno pravim pridevima, kada stoje uz imenicu i određuju je. Pravi pridevi mogu postati samo radni glagolski pridevi neprelaznih glagola koji označavaju stanja, i to samo svršenih glagola. U našem jeziku je atributivna upotreba ovog glagolskog oblika moguća samo u manjem broju slučajeva, tamo gde se izražava vidljivo promenjeno stanje ili osobina: ***omršavele** ruke, **potamnelo** lice, **opalo** lišće, **zardali** nož, **promukli** glas*, itd. U nekim slučajevima, pridevska upotreba dovodi do suženja značenja. Na primer, kaže se ***pali borac*** za borca koji je poginuo u borbi ili ratu. Međutim, nemoguće je reći ***pali čovek*** umesto *čovek koji je pao* (npr. niz stepenice) (Klajn, 2005: 127, 219; Stanojčić, 2010: 383).

3.3.4.2.2. Trpni glagolski pridev

Trpni glagolski pridev koristi se za građenje pasivnih oblika svih glagolskih vremena i načina. U ovoj funkciji upotrebljava se samo od prelaznih (tranzitivnih) glagola, i to ne od svih, jer poneki česti glagoli, kao što su *imati*, *značiti*, *razumeti*, *mrzeti*, nemaju trpnog prideva (Klajn, 2005: 127; Stanojčić, 2010: 384). Trpni glagolski pridev, najčešće od prelaznih a ređe od neprelaznih glagola, upotrebljava se i u službi pravog prideva, odnosno u službi određivanja imenice – kao atribut, apozitiv, atributsko-priloška odredba i kao imenski deo predikata (Stanojčić i Popović, 1992: 405): *Dugo su posmatrali požutelo lišće poleglo po putu. Bežao je preko livada sa uplakanim detetom pored sebe. Dugo su pričali o izmenjenim uslovima poslovanja.* U ovoj službi, trpni glagolski pridev ima sve osobine prideva: stalnu osobinu, deklinaciju, oblike određenog i neodređenog vida, komparaciju. Neki pridevi, kao *razuzdan*, *zabačen*, *usiljen*, *uklet* i sl., danas su mnogo češći u upotrebi i običniji nego glagoli od kojih su postali (Klajn, 2005: 218).

3.3.4.3. Glagolski prilozi

Glagolski prilozi ne mogu sami da konstituišu rečenicu, „nego upućuju na radnju iskazanu predikatom i zajedno s njim izražavaju jedinstvenu događajnu celinu“ (Piper i Klajn, 2013: 411). Izuzeci su retki, ali su tačni. U slučajevima u kojima vršilac radnje iskazane glagolskih prilogom nije neka konkretna osoba ili pojam, odnosno ukoliko je to „uopšteno shvaćen čovek“ (Ibid, 411), onda se vršilac ili nosilac radnje, odnosno stanja iskazanih subjektom glavne klauze (gramatičkim subjektom) ne mora podudarati sa vršiocem one radnje koja je iskazana glagolskim prilogom: *Slankamen je desno, idući iz Beograda u Novi Sad.*

3.3.4.3.1. Glagolski prilog sadašnji

Glagolski prilog sadašnji je po svom obliku analogan onome što se u engleskom jeziku zove gerund (gerundij), i postoji samo od nesvršenih glagola, te ga neki autori nazivaju nesvršenim glagolskim prilogom (Piper i Klajn, 2013: 411). Njegova osnovna funkcija u rečenici jeste da označava radnju koja je naporedna sa radnjom označenom glagolom u ličnom glagolskom obliku: *Stajali su na ulici, pričajući o sinoćnjoj predstavi.* U ovoj svojoj

osnovnoj funkciji, glagolski prilog sadašnji je još i odredba predikata i ima uvek isti subjekat kao i predikat, pri čemu može iskazivati sledeća značenja:

- Način vršenja radnje iskazane predikatom: *Išli su **plaćući**.*
- Uzrok vršenja radnje iskazane ličnim glagolskim oblikom: ***Gledajući** kroz prozor, spazi svoje prijatelje.*
- Uslov vršenja radnje koju označava predikat: *Samo neprestano **vežbajući**, mogu postići dobre rezultate.*
- Cilj ili nameru vršenja radnje glagola glavne glauze: *Išli su šumom **tražeći** pečurke.*

Kao i svi prilozima, i glagolski prilog sadašnji je nepromenljiv. Međutim, poslednjih decenija, pod uticajem stranih jezika, javlja se veliki broj prideva na *-ći* koji nastaju od glagolskih osnova. Oni su u nominativu jednine muškog roda jednaki glagolskom prilogu sadašnjem, ali se menjaju kao pridevi (imaju deklinaciju prideva), i imaju značenje participija prezenta: *tekući, rastući, leteći, viseći, odlučujući, umirujući*, itd. To ipak nisu pravi participiji jer označavaju stalnu osobinu, i ne mogu zameniti relativnu (odnosnu) klauzu. Tako, na primer, možemo reći *neidentifikovani leteći objekat*, ali nije moguće reći u **letećem avionu*. Mora se reći u *avionu koji leti*, jer ovde ne iskazujemo stalnu osobinu aviona pa se mora koristiti relativna klauza. Slično, možemo reći *viseći most* da označimo posebnu vrstu mosta, ali ne i **viseća slika na zidu*, već *slika koja visi na zidu*. Neki od ovih prideva upotrebljavaju se samo sa datom imenicom, u ustaljenim izrazima kao što su: *olakšavajuće okolnosti, osiguravajući zavod, uveličavajuće staklo, drečeća boja, stojeći stav*, i slično (Klajn, 2005: 190). Drugi, pak, ovako nastali pridevi u jeziku se osećaju kao pravi pridevi, npr.: *moguć, nomoguć, idući, sledeći*. Kao pravi pridevi, oni služe i za tvorbu pravih priloga: *Uputio im je užasavajuće pogrdne reči*.

3.3.4.3.2. Glagolski prilog prošli

Osnovna funkcija glagolskog priloga prošlog jeste da označi radnju koja prethodi radnji iskazanoj glagolom u ličnom glagolskom obliku, te ga neki autori i nazivaju svršenim glagolskim prilogom. Upotrebljava se sa vrednošću priloške odredbe i ima uvek isti subjekat kao i glagol u predikatu: *Došavši kući, pustio je televizor*. Gradi se od svršenih, vrlo retko od nesvršenih glagola, pa gramatike navode vrlo mali broj takvih primera: „*Vladavši trideset i*

sedam godina, ostavi vladu starijem sinu svojemu. – Čekavši vas čitava dva sata, ja sam posle morao sam da idem (M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Beograd, 1986, 757–758). Pri tome ističu da tako upotrebljeni glagolski prilozi prošli moraju imati uz sebe vremensku odredbu (prilog ili prološki izraz) koja označava koliko se radnja njima označena vršila pre radnje označene glagolom u ličnom glagolskom obliku. Glagolski prilog prošli od imperfektivnih glagola u modernom jeziku predstavlja – arhaizam” (Stanojčić i Popović, 1992: 403). Kao pravi pridev, nastao od glagola, upotrebljava se pridev **bivši, -a, -e**, sa značenjem **nekadašnji, -a, -e, raniji, -a, -e**.

4. METODOLOŠKI I TEORIJSKI OKVIR EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

4.1. Metodologija

4.1.1. Način analize korpusa

Empirijsko istraživanje zasniva se na analizi prevoda korpusa od 25 sastavljenih rečenica na srpskom jeziku. Rečenice su sastavljene na osnovu saznanja dobijenih iz analize teorijskog utemeljenja ove doktorske disertacije, odnosno kontrastivne lingvistike, a u okviru nje kontrastivne analize i analize grešaka, na osnovu gramatičke literature iz engleskog i srpskog jezika, a takođe i na osnovu studentskih prevoda rađenih na času. Srpske rečenice sadrže finitne klauze, i to nominalne, relativne i adverbijalne, koje u srpskom jeziku imaju funkcije komplementa i modifikatora, kako bi se istražilo na koji način će takve konstrukcije biti prevedene na engleski jezik.

Istraživanje je sprovedeno u periodu koji obuhvata 2012/13 i 2014/15 akademsku godinu, a u istraživanju su učestvovali studenti treće i četvrte godine studija na Departmanu za anglistiku na Filozofskom fakultetu u Nišu. Istraživanje je rađeno sa pauzom od jedne godine, a ne u dve konsektivne godine iz sledećeg razloga: kako su tokom prve godine istraživanja zadate rečenice prevodili i studenti treće i studenti četvrte godine, napravljena je pauza od jedne akademske godine kako bi se istraživanje ponovilo sa studentima dve završne godine koji nisu prethodno bili uključeni u istraživanje. Istraživanje je rađeno tokom dve akademske godine jer je autorka smatrala da bi broj studenata odabranih da rade istraživanje bio mali ukoliko bi se istraživanje obavilo u toku samo jedne akademske godine, te bi i komparacija studentskih rezultata unutar svake od posmatranih godina, treće i četvrte godine studija, bila verovatno nereprezentativna. Studenti i treće i četvrte godine studija klasifikovani su u pet podgrupa, kako za eksperimentalnu tako i za kontrolnu grupu, i to na osnovu ocene koju su dobili na prevodu u okviru obaveznog kolokvijuma iz predmeta Savremeni engleski jezik 6, odnosno Savremeni engleski jezik 8, na sledeći način: 1) studenti koji su dobili ocenu 5 i 5.5; 2) studenti koji su dobili ocenu 6 i 6.5; 3) studenti koji su dobili ocenu 7 i 7.5; 4) studenti koji su dobili ocenu 8 i 8.5; 5) studenti koji su dobili ocenu 9. 9.5 i 10. Poslednja podgrupa obuhvata studente koji su dobili ocene u rasponu od 9 do 10 iz praktičnih razloga, pošto, nažalost, vrlo mali broj studenata anglistike dobija visoke ocene na testu iz prevoda, te je to i bio dodatni razlog zbog čega je bilo neophodno istraživanjem obuhvatiti dve generacije studenata kako bi se ispitao dovoljan broj studenata da bi rezultati istraživanja bili kvalitativno i statistički relevantni.

Od ukupnog broja studenata iz navedene dve akademske godine (182 studenta treće i 174 studenta četvrte godine studija), izbor studenata je urađen na sledeći način. Uzeto je po pet studenata za svaku navedenu podgrupu, na osnovu ocene sa prevoda u okviru obaveznog kolokvijuma, i to kako za eksperimentalnu tako i za kontrolnu grupu, te je tako ispitano po pedesetoro studenata treće i četvrte godine, odnosno ukupno sto studenata treće i sto studenata četvrte godine, pošto je istraživanje obuhvatilo dve nekonsekutivne akademske godine.

Studenti treće godine su učestvovali u ovom istraživanju u okviru predmeta Savremeni engleski jezik 6, tokom letnjeg semestra i to u okviru časova vežbi prevođenja, dok su studenti četvrte godine učestvovali u istraživanju u okviru predmeta Savremeni engleski jezik 8, takođe tokom letnjeg semestra isto u okviru časova vežbi prevođenja. Izabrane su baš ova vrsta jezičkih vežbi u okviru ovih predmeta upravo na osnovu materijala koji se koriste na pomenutim časovima. Naime, tekstovi koji se koriste na vežbama prevođenja u okviru predmeta Savremeni engleski jezik 6 uglavnom sadrže finitne srpske klauze u funkciji modifikatora i komplementa, te se od studenata očekuje da ih prevedu odgovarajućim nefinitnim ili finitnim engleskim klauzama koje bi pokazale te funkcije. Tekstovi koji se koriste prilikom vežbanja prevođenja sa engleskog na srpski jezik uglavnom sadrže nefinitne klauze (nominalne, relativne i adverbijalne), te je cilj takvih vežbi prevod na odgovarajuće srpske finitne klauze.

U okviru predmeta Savremeni engleski jezik 8, časovi vežbi prevoda sadrže materijale vezane za formu i funkciju nefinitnih engleskih klauza i načina na koji se mogu prevesti na srpski jezik. Jedan veći deo materijala koji se koristi na časovima zasniva se na obnavljanju svih nefinitnih oblika u engleskom jeziku, nefinitnih klauza i njihovih funkcija u engleskoj rečenici. Međutim, osnovni podsticaj za konstruisanje baš ovakvih srpskih rečenica proizašao je iz praktičnog rada sa studentima četvrte godine na časovima vežbi prevođenja. Naime, kako maternji jezik studenata (srpski) oblikuje njihov način razmišljanja i upotrebe stranog jezika (engleskog), to znači da prevod može poslužiti kao jedna odlična vežba koja bi pomogla studentima da prihvate i bolje razumeju koliki uticaj njihov maternji jezik ima na njihovu upotrebu engleskog jezika, i da na taj način, kroz prevod, pokušaju da isprave greške koje nastaju usled te interferencije. Pošto se pri prevođenju sa engleskog na srpski jezik vrši analiza originalnog teksta kako bi se on što bolje razumeo i kako bi se konstrukcije engleskog jezika što bolje prevele odgovarajućim konstrukcijama u srpskom jeziku, to znači da se tom prilikom kod studenata razvijaju veštine razumevanja engleskog jezika, ali i sposobnosti da

se shvate strukturalne razlike između maternjeg i stranog jezika.

Za potrebe ovog istraživanja studenti su bili podeljeni u dve grupe. Prvoj, eksperimentalnoj grupi održan je čas na kome je bilo predavanje o nefinitnim glagolskim oblicima i nefinitnim klauzama u engleskom jeziku i njihovoj funkciji pre nego što su im date rečenice koje je trebalo da prevedu na engleski jezik. Druga grupa studenata, kontrolna grupa, prevodila je te iste rečenice bez ikakvih prethodnih uputstava i predavanja. Cilj ovakvog istraživanja bio je da se potvrde dve bitne ideje:

- Da li su rezultati koji su dobijeni kontrastiranjem materijala tačni, i
- Da li eksplicitno predavanje ima uticaja na kompetenciju studenata i u kojoj meri.

Kako bi se ispitale i eventualno potvrdile navedene postavke, u radu su najpre predstavljene sastavljene rečenice na srpskom jeziku iz korpusa onim redosledom kako su korišćene u istraživanju. Taj redosled je namerno bio nasumičan, odnosno rečenice koje sadrže klauze istih funkcija bile su namerno raspoređene tako da su bile udaljene jedne od drugih. Zatim su srpske finitne klauze, nominalne, relativne i adverbijalne, klasifikovane prema funkcijama komplementa i modifikatora (Tabela 14). Nakon toga je autorka ovog istraživanja prevela te tako klasifikovane srpske finitne klauze na nefitine engleske klauze, nominalne, relativne i adverbijalne (Tabela 15), koje u engleskom jeziku imaju funkcije komplementa i modifikatora, a takođe i na sve ostale moguće finitne engleske klauze (nominalne, relativne i adverbijalne), koje imaju funkcije komplementa i modifikatora u okviru rečenice (Tabela 17). Potom su posmatrane srpske rečenice koje sadrže finitne klauze predstavljene u tabeli klasifikovane na osnovu njihovih funkcija komplementa i modifikatora i na osnovu njihove forme zajedno sa engleskim nefinitnim klauzama, klasifikovanim prema formi i funkciji, i engleskim finitnim klauzama, takođe klasifikovanim prema njihovoj formi i funkciji (Tabela 19). Na kraju je urađena analiza studentskih prevoda srpskih rečenica iz upitnika na engleski jezik (Tabela 23), tako što su odgovori eksperimentalne i kontrolne grupe upoređeni sa ciljem da se utvrdi da li prilikom prevoda ispitivanih konstrukcija dolazi do interferencije maternjeg jezika čak i na tercijarnom nivou učenja, kao i da li eksplicitno predavanje utiče na to da se ta interferencija smanji ili potpuno eliminiše.

4.1.2. Metode

Prilikom ovog istraživanja korišćene su kontrastivna i empirijska metoda, a takođe i deskripcija i klasifikacija. Sam predmet ovog istraživanja i cilj rada odredili su i metod. Kako se radi o proučavanju jezičkih pojava iz dva jezika, odnosno o analizi grešaka prilikom izbegavanja upotrebe engleskih nefinitnih klauza pri prevođenju sa srpskog na engleski jezik, metod kontrastivne analize se sam nametnuo. Pod kontrastivnom analizom podrazumevamo „jedan od najrazvijenijih postupaka u okviru kontrastivne lingvistike kojim se do eksplicitnih sličnosti i razlika između, po pravilu, dva a i više jezika dolazi sistematskim poređenjem tih jezika, ...”(Đorđević, 1987: 3). U radu je korišćen jednosmerni prevod kao tehnika objektivnog tipa (Đorđević, 1987: 104–105) kojom su utvrđeni engleski prevodni ekvivalenti, nefinitne i finitne glagolske klauze, srpskih finitnih klauza (nominalnih, relativnih i adverbijalnih).

U definiciji kontrastivne analize uočavaju se dva bitna elementa: opis i poređenje. U prvoj fazi ispitivanja, deskriptivnoj, uočavane su i opisivane srpske finitne klauze i vršena je njihova klasifikacija na osnovu funkcija komplementa i modifikatora. Zatim su na isti način opisane i odgovarajuće engleske nefinitne klauze (odnosno, prevodni ekvivalenti srpskih finitnih klauza) i klasifikovane prema funkcijama komplementa i modifikatora, što je isto urađeno i sa engleskim finitnim klauzama. U sledećoj fazi, kontrastivnoj, izvršeno je kontrastiranje dva opisa pri čemu su uočavane sličnosti i, pre svega, razlike. U poslednjoj fazi, empirijskoj, opisani su i klasifikovani engleski prevodni ekvivalenti srpskih finitnih klauza dobijeni na osnovu pregledanja prevoda eksperimentalne i kontrolne grupe, koji su zatim kontrastirani sa prethodna dva opisa, pri čemu su dobijene određene sličnosti, ali u većoj meri razlike.

4.2. Teorijske osnove empirijskog istraživanja

Pre nego što se predstavi samo istraživanje, treba razrešiti jednu terminološku dilemu. Naime, u većini srpskih gramatika koristi se termin „rečenica” i za nezavisne i za zavisne rečenice. Međutim, novija gramatička i sintaksička literatura iz srpskog jezika (Piper i Klajn, 2013; Mrazović, 2009; Piper i dr., 2005; Kovačević, 2009) sve više koristi termin klauza, preuzet iz engleskog jezika, za označavanje proste rečenice u sastavu složene. Usled toga, a kako bi se što jasnije predstavili rezultati ovog istraživanja, čiji je cilj sagledavanje upotrebe engleskih nefinitnih klauza kod studenata anglistike, koristiće se termin klauza za zavisne nefinitne i finitne rečenice, u skladu sa definicijama koje se mogu naći u gramatičkoj literaturi srpskog i engleskog jezika. Takođe, kako je cilj ove doktorske disertacije opis i analiza upotrebe i izbegavanja upotrebe engleskih nefinitnih klauza u funkcijama komplementa i modifikatora od strane studenata anglistike, to će se prilikom opisa, kako navedenih gramatičkih struktura i njihovih sintaksičkih funkcija tako i rezultata upitnika koji je predstavljao korpus istraživanja, koristiti engleska terminologija.

Teorijsku osnovu empirijskog istraživanja čini gramatička i sintaksička literatura iz oba jezika. Za opis forme i funkcije engleskih zavisnih klauza korišćena je sledeća gramatička i sintaksička literatura: Azar, *Understanding and Using English Grammar* (1989), Biber et al., *Longman Grammar of Spoken and Written English* (1999), Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku* (2003), Đordžević, *Gramatika engleskog jezika* (1996), Greenbaum, *The Oxford English Grammar* (1996), Huddleston & Pullum, *The Cambridge Grammar of the English Language* (2002), Jaspersen, *Essentials of English Grammar* (1933), Mišeska Tomić, *Syntax and Syntaxes* (1999), Mišić Ilić, *Syntax for EFL Students* (2008), Mišić Ilić, *Diskursne funkcije reda reči u engleskom jeziku* (2003), Mišić Ilić, *Od reči do diskursa. Ogledi iz anglističke lingvistike* (2008), Mišić Ilić, „Primena teorije: šta savremena generativna sintaksa može da ponudi nastavi gramatike engleskog jezika” (2004), Novakov, *The English Verb System. Workbook* (2005), Novakov, *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku* (2005), Novakov, *A Guide to Time and Tense in English and Serbian* (2008), Pollock, *Communicate What You Mean* (1982), Stageberg, *An Introductory English Grammar* (1981), Quirk et al., *A Comprehensive Grammar of the English Language* (1985).

Teorijsku osnovu opisa forme i funkcije srpskih zavisnih klauza čini sledeća gramatička i sintaksička literatura: Browne, “Classification of Subordinate Clauses in a Grammar of Serbo-Croatian for Foreign Users” (1987), Klajn, *Gramatika srpskog jezika*

(2005), Mrazović, *Gramatika srpskog jezika za strance* (2009), Novakov, *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku* (2005), Novakov, *A Guide to Time and Tense in English and Serbian* (2008), Piper i dr., *Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rečenica* (2005), Piper i Klajn, *Normativna gramatika srpskog jezika* (2013), Stanojčić i Popović, *Gramatika srpskog jezika* (1992), Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma) II Sintaksa* (1991), Stanojčić, *Gramatika srpskog književnog jezika* (2010).

4.2.1. Klauze u engleskim gramatikama

Ukoliko sagledamo englesku gramatičku literaturu, klauzu možemo definisati najjednostavnije kao „a syntactic unit which has a subject-predicate relationship and is part of a larger unit. ... a linguistic unit smaller than a sentence and larger than a phrase” (Mišić Ilić, 2008: 50). Ovakva definicija nam odgovara i stoga što ona podrazumeva podelu klauza na glavne ili nezavisne (u engleskom jeziku poznate kao **main, independent, superordinate** ili **matrix clauses**) i zavisne klauze (u engleskom: **subordinate, dependent** ili **embedded clauses**) (u Mišić Ilić, 2008: 50). Struktura klauze se bazira na „form-function distinction ... To describe the constituency of clauses, we need to distinguish the following elements of clause structure: SUBJECT (S), VERB (V), OBJECT (O), COMPLEMENT (C) and ADVERBIAL (A)” (Quirk et al., 1985: 49). Takođe, „at the simplest level ... the verb element (V) is the most 'central' element ... preceded by the subject (S)” (Ibid, 50). Naravno, u sastavu klauze mogu se naći i objekat ili komplementi, dok je, prema Quirk et al., „najperiferniji” element klauze adverbijal. Prema ovim autorima, za definiciju klauze najbitnija je distinkcija između „centra“ i „periferije”, mada smatraju da je ta distinkcija prilično relativna. Dakle, glagol jeste centralni element klauze jer: „a) its position is normally medial rather than initial or final; b) it is normally obligatory; c) it cannot normally be moved to a different position in the clause; and d) it helps to determine what other elements must occur” (Ibid: 50). S druge strane, adverbijali predstavljaju, prema svom značenju i funkciji u klauzi, „the most peripheral elements: a) their position is most frequently final; b) they are usually optional; c) they are mostly mobile; d) they do not determine what other elements occur” (Ibid: 50).

U svakom slučaju, većina gramatika smatra da je klauza „a syntactic construction consisting of a subject and a predicate ... a more basic unit than the sentence” (Huddleston &

Pullum, 2002: 44–45), ili „a unit structured around a verb phrase ... accompanied by one or more elements which denote the participants involved in the action, state, etc. (agent, affected, recipient, etc.), the attendant circumstances (time, place, manner, etc.), the attitude of the speaker/writer to the message, the relationship of the clause to the surrounding structures, etc. Together with the verb phrase, these are the **clause elements**. The clause elements are realized by phrases or by embedded clauses” (Biber et al., 1999: 120). Mada se rečenica u tradicionalnim gramatikama definiše kao struktura „that expresses a complete thought” (Greenbaum, 1996: 308), ipak se smatra da je klauza sintaktička struktura koja može da izrazi potpunu misao, što se podudara i sa definicijama srpske gramatičke literature: „The measure of grammatical completeness is the clause. ...each clause contains the constituents that must be present according to the general rules for constructing clauses – subject, verb, and complements of the verb – except that the understood subject *you* is generally omitted in imperative sentences” (Ibid: 308). Konačno, treba istaći kako i Ranko Bugarski smatra da se sintaksičke konstrukcije koje izražavaju predikaciju često nazivaju rečenicama, „ali kako mnoge rečenice ne obuhvataju oba glavna elementa predikacije, ili pak sadrže ne jednu nego više takvih veza, korisno je za jednu subjekatsko-predikatsku vezu upotrebiti termin **klauza**, preuzet iz engleske gramatičke terminologije (*clause*)” (Bugarski, 2003: 178). Naročito je primereno koristiti termin klauza kod složenih rečenica koje se sastoje iz više zavisnih (klauza), te se time ova dva pojma razgraničavaju.

Pojam sintaksičke funkcije odnosi se na ulogu koju jedna reč, fraza (grupa reči) ili klauza imaju u okviru veće konstrukcije (rečenice). Kako se ovo istraživanje fokusira na formu i funkciju nefinitnih klauza u engleskom jeziku u kontrastu sa formom i funkcijom finitnih i nefinitnih klauza u srpskom jeziku, to se razmatraju sintaksičke funkcije klauza. Na osnovu toga koliko su određeni funkcionalni elementi bitni kako bi klauza uopšte postojala, sintaksičke funkcije se mogu podeliti na: a) primarne, b) sekundarne i c) nezavisne. Funkcije modifikacije, koje se, između ostalog, izražuju u ovom radu, pripadaju sekundarnim sintaksičkim funkcijama jer te konstrukcije koje imaju službu modifikatora nisu neophodne za osnovnu strukturu klauze. „Modifikatori su raznovrsne odredbe atributivnog karaktera, kada na pridevski način određuju imeničke reči, ili pak adverbijalnog karaktera, kada na priloški način određuju glagolske reči ili celu klauzu” (Bugarski, 2003: 190). S druge strane, funkcija komplementa ili dopune jeste na neki način primarna funkcija u srpskom jeziku, jer postoje glagoli (prelazni) čija gramatičko-semantička priroda određuje da im je za izgrađivanje predikacije neophodna dopuna, odnosno klauza ili sintagma koja ima funkciju

komplementa.

Pre nego što detaljno predstavimo engleske nefinitne klauze, koje jesu fokus ovog istraživanja, a nakon toga i srpske rečenice klasifikovane prema posmatranim funkcijama komplementa i modifikatora i sastavljene na osnovu tih posmatranih funkcija, moramo uporediti engleske zavisne klauze (finitne i nefinitne) sistematizovane prema njihovim funkcijama sa već opisanim srpskim zavisnim (finitnim i nefinitnim) klauzama predstavljenim prema njihovim funkcijama u rečenici.

4.2.1.1. Engleske zavisne klauze prema formi i funkciji

Engleske zavisne klauze, bilo da sadrže glagol u ličnom ili neličnom glagolskom obliku, dakle i finitne i nefinitne, dele se prema svojoj funkciji na nominalne, relativne, adverbijalne i komparativne. Ovo istraživanje analizira i opisuje prve tri vrste klauza jer one imaju funkcije komplementa i modifikatora, koje su u ovom istraživanju proučavane.

4.2.1.1.1. Nominalne klauze

Ove zavisne klauze se mogu prepoznati na osnovu njihovih gramatičkih funkcija. One u rečenici imaju poziciju imenice i mogu imati neku od sledećih funkcija: subjekat, dopuna subjekta (imenski deo predikata), direktni i indirektni objekat, dopuna objekta, objekat predloga, dopuna imenice i dopuna prideva. Kako ove klauze mogu sadržati i finitne i nefinitne glagolske oblike, možemo njihove podtipove predstaviti u sledećoj tabeli:

FINITNE NOMINALNE KLAUZE	NEFINITNE NOMINALNE KLAUZE
<i>That</i> -nominalne klauze	Infinitivne nominalne klauze
<i>Wh</i> -upitne nominalne klauze	<i>-ing</i> nominalne klauze
<i>If/whether</i> nominalne klauze	
<i>Wh</i> -nominalne relativne klauze	

Tabela 3. Tipovi nominalnih klauza u engleskom jeziku

Svaki od navedenih tipova nominalnih klauza ima svoju posebnu strukturu i sintaksičku funkciju.

4.2.1.1.1.1. Finitne nominalne klauze

A) *That*-nominalne klauze imaju sledeću strukturu: subordinator *that* + subjekat + glagol. Subordinator *that* može se izostaviti u svim onim slučajevima kada ova nominalna klauza ima funkciju nekog komplementa (dopune), a ne subjekta. Ove klauze mogu imati veliki broj funkcija u engleskom jeziku, što će biti predstavljeno kroz primere:

- (1) **That she likes horror films** is known to everyone. (subjekat)
- (2) They explained to us (**that**) **he had made a huge mistake**. (direktni objekat)
- (3) Their wish is (**that**) **she will win the race**. (komplement subjekta / imenski deo predikata)
- (4) Their wish (**that**) **she will win the race** is too optimistic. (komplement imenice)
- (5) She is happy (**that**) **they won the race**. (komplement prideva)

That-nominalne klauze u funkciji subjekta se vrlo retko koriste u usmenom engleskom jeziku, ali su prilično uobičajene u formalnom i pisanom engleskom. Vrlo često se, kako bi se izbegao predugačak subjekat, koristi ekstrapozicija (ova konstrukcija se u nekim gramatikama naziva **extraposition**, a nominalne klauze u njoj **extraposed** ili **shifted subjects**), odnosno konstrukcije sa subjektom **It**, koji je samo gramatički subjekat bez ikakvog značenja i koristi se na početku rečenice samo iz strukturalnih razloga. Pravi subjekat jeste *that*-nominalna klauza. Ovu konstrukciju možemo uporediti sa srpskim nominalnim klauzama koje su po značenju izrične, a u kojima ovakva konstrukcija nije potrebna da bi se pokazalo kako su ove klauze u funkciji subjekta:

(6) It is obvious **that most of the students did well in the exam**.

(6a) Očigledno je **da je većina studenata dobro uradila test**.

B) *Wh*-upitne nominalne klauze se ponekada nazivaju i samo *wh*-nominalnim klauzama. Oznaka *WH* pokazuje da one počinju *wh*-rečima, koje su ponekad identične sa upitnim zamenicama. „This particular subtype of nominal clauses is called *wh*-interrogative nominal since the *wh*-word is perceived as representing the unknown piece of information, the same as in regular *wh*-interrogatives. Particularly when functioning as direct objects, these clauses are perceived as indirect *wh*-questions” (Mišić Ilić, 2008: 126). Vrlo je bitno istaći da *wh*-reč kojom ove nominalne klauze počinju ima dvostruku ulogu: ona jeste pravi subordinator koji povezuje zavisnu nominalnu klauzu sa ostatkom rečenice, ali, za razliku od subordinatora *that* koji nema nikakvu funkciju u okviru *that*-nominalne klauze, ova *wh*-reč ima svoju sintaksičku funkciju u klauzi, te može biti subjekat, direktni objekat, modifikator adverbijala,

determinator, itd. Struktura ovih klauza je: *WH* + (subjekat) + glagol. Subjektat je u zagradi pošto *wh*-reč u nekim primerima može imati funkciju subjekta, te tako funkcioniše i kao subjekat i kao subordinator. Funkcije ovih nominalnih klauza u okviru rečenice su brojne, pa će biti predstavljene kroz primere zajedno sa funkcijama *wh*-reči kojom počinju (AM – adverbijalni modifikator, SV – subjekat, DO – direktni objekat):

(7) **What she accomplished** still represents a miracle. (subjekat)
AM

(8) Her question is **who will start the meeting**. (komplement subjekta / imenski deo predikata)
SV

(9) We don't know **what he expects from us**. (direktni objekat)
DO

(10) They beleived in **what would be done**. (objekat predloga)
SV

(11) We never accepted the reason **why she quit the job**. (komplement imenice)
AM

(12) She is not certain **what will happen**. (komplement prideva)
SV

C) *If/whether* nominalne klauze imaju sintaksičke karakteristike koje ih povezuju i sa *that*-nominalnim i sa *wh*-upitnim nominalnim klauzama. Kao i ove druge, i one imaju veliki broj sintaksičkih funkcija, a kada su u funkciji direktnog objekta, onda se tretiraju kao indirektna pitanja (koja odgovaraju tipu *yes/no questions*). S druge strane, baš kao i subordinator *that*, i subordinator *if/whether* nema nikakvu sintaksičku funkciju u klauzi već samo služi da je poveže sa ostatkom rečenice. Međutim, ovaj subordinator se ne može izostaviti kao što se *that* može izostaviti iz nominalne klauze kada je ona u funkciji komplementa. Struktura ovih nominalnih klauza izgleda ovako: *if/whether* + subjekat + glagol. Ove klauze imaju veliki broj sintaksičkih funkcija koje će biti prikazane kroz primere:

(13) **Whether the games will start on time** depends on the weather. (subjekat)

(14) Noone knows **whether the games will start on time**. (direktni objekat)

(15) The problem is **if the weather will change tomorrow**. (komplement subjekta / imenski deo predikata)

(16) Her decision to participate in the games depends on **whether she will feel well or not**. (objekat predloga)

(17) Her decision **whether to participate in the games or not** depends on her present state of mind. (komplement imenice)

(18) She is not certain **if she can participate in the games**. (komplement prideva)

D) *Wh*-nominalne relativne klauze se razmatraju odvojeno od već opisanih *wh*-upitnih nominalnih klauza. I jedne i druge počinju *wh*-rečima, ali za razliku od *wh*-upitnih nominalnih klauza, ove mogu na mestu subordinatora koristiti veći broj ovih reči, odnosno ne samo upitne zamenice već i kombinacije *wh* i *ever*: *whoever*, *whatever*, *however*, *whichever*, itd. Sam termin koji se koristi za ove zavisne nominalne klauze može delovati zbunjujuće, pošto se engleske klauze, kao što je već navedeno, klasifikuju kao nominalne, relativne i adverbijalne. Razlog je sintaksičke prirode: ove nominalne klauze se uvek mogu zameniti (parafrazirati) imeničkom frazom koja sadrži upravnu reč (imenicu) i relativnu klauzu. Ove nominalne klauze se još i nazivaju **free relatives** i **headless relatives**. Njihova struktura je: *WH* + (subjekat) + glagol. Subjektat je u zagradi jer u nekim slučajevima sama *wh*-reč ima funkciju subjekta, odnosno ona je i subjekat i subordinator u tim primerima. Kao i *wh*-upitne nominalne klauze, i ove nominalne klauze imaju takvu unutrašnju strukturu da je uloga *wh*-reči dvostruka: pravi subordinator i reč koja može imati neku sintaksičku funkciju u okviru same klauze (subjekat, direktni objekat, adverbijalni modifikator, determinator, itd.). Funkcije ovih nominalnih klauza u okviru rečenice su brojne, pa ćemo ih predstaviti kroz primere zajedno sa funkcijama *wh*-reči kojom počinju:

(19) **Who(m) she invited to the party** is none of your business. (subjekat)

DO

(20) You want to know **who is coming to the party**. (direktni objekat)

SV

(21) She will send the invitation **to whoever wants to come**. (indirektni objekat)

SV

(22) Her party will be **wherever she wants it to be**. (komplement subjekta / imenski deo predikata)

AM

(23) They will name the new hotel **whatever they wish**. (komplement objekta)

DO

(24) She can take up **whichever sport she wants**. (objekat predloga)

Det

4.2.1.1.1.2. Nefinitne nominalne klauze

Kao što je već navedeno u poglavlju 4.2.1., klauzom se smatra sintaksička jedinica koja je definisana subjekatsko-predikatskim odnosom i koja ulazi u sastav veće sintaksičke jedinice, rečenice, ali se klauzom mogu smatrati i sintaksičke jedinice koje pored glagola u finitnom glagolskom obliku sadrže i glagol u nefinitnom glagolskom obliku, odnosno nefinitne klauze. Mada ove klauze uglavnom nemaju sve elemente koje imaju finitne klauze (lični glagolski oblik u određenom vremenu, eksplicitni subjekat ili subordinatore i veznike), ovi elementi se mogu interpretirati na osnovu konteksta, što jeste dovoljan razlog da se u savremenoj gramatičkoj literaturi ove konstrukcije smatraju klauzama. Tako navedeni primer (25) ima subordinator ali nema subjekat. Ipak, prirodno je pretpostaviti da je subjekat isti kao i subjekat glavne klauze (**she**), što je dovoljan razlog da ovu konstrukciju smatramo klauzom¹⁷. To je nominalna klauza jer ima funkciju direktnog objekta baš kao i finitna nominalna klauza (25a):

(25) She didn't know **what to do**.

(25a) She didn't know **what she should do**.

Ovde će ove klauze biti samo ukratko predstavljene kroz primere jer će se njima i njihovim funkcijama vrlo detaljno baviti poglavlje 5.3.1.

A) Infinitivne nominalne klauze

Ove klauze po svojoj strukturi mogu biti *to*-infinitivne, *bare*-infinitivne, klauze sa *wh*-subordinatorom (29) ili klauze koje mogu imati subjekat koji se obično uvodi pomoću subordinatora *for* (31):

(26) **To come all the way on foot** proves his perseverance and determination. (subjekat)

17

Objašnjenje se može naći u generativnoj gramatici, koja ovu vrstu klauza tretira kao i druge tipove klauza. Jedna grupa pravila generativne gramatike, *phrase structure rules*, kaže kako se klauza sastoji od imeničke i glagolske fraze (S=NP + VP). Međutim, kod nefinitnih klauza je postojanje subjekta moguće otkriti na osnovu dubinske strukture: „... the syntactic component consists of a base that generates deep structures and a transformational part that maps them into surface structures. The deep structure of a sentence is submitted to the semantic component for semantic interpretation, and its surface structure enters the phonological component and undergoes phonetic interpretation. The final effect of a grammar, then, is to relate a semantic interpretation to a phonetic representation – that is, to state how a sentence is interpreted” (Chomsky, 1965: 135–136).

- (27) She wants **to stay at home tonight**. (direktni objekat)
- (28) All they did was **play computer games all evening**. (komplement subjekta / imenski deo predikata)
- (29) They expressed interesting ideas about **where to go on holiday**. (objekat predloga)
- (30) His proposal **when to throw a party** was immediately accepted. (komplement imenice)
- (31) **For my friends to come on time** is certainly something impossible. (subjekat)

B) *-ing* nominalne klauze

Kada se govori o ovim tipovima nefinitnih klauza, treba prvo reći da je neophodno napraviti razliku između više vrsta *-ing* glagolskih oblika u engleskoj gramatičkoj literaturi koji ulaze u sastav ovih klauza. Obično se ovi oblici, na osnovu distinkcije bazirane na latinskom jeziku, nazivaju participima i gerundima. Međutim, za razliku od latinskog ili srpskog jezika, u engleskom ne postoje nikakvi morfološki indikatori na osnovu kojih bi se napravila razlika između ovih glagolskih oblika prema njihovoj formi. Razlika se može napraviti jedino ukoliko se ovi glagolski oblici posmatraju u kontekstu, nikako izolovano. Tako se *-ing* particip (progresivni particip) koristi za građenje progresivnog aspekta (sadašnjeg, prošlog ili budućeg progresivnog vremena u engleskom jeziku): *They will be flying to London this time tomorrow*. Gerund se koristi iza određenih glagola u engleskom jeziku, kao što je, na primer, glagol *enjoy*: *We enjoy going out for the weekends*. Savremene gramatike engleskog jezika ne prave formalnu razliku između ovih glagolskih oblika, već ih uglavnom zovu ili *-ing* glagolskim oblicima ili gerund-participskim glagolskim oblicima. Međutim, pravi se veoma bitna razlika kada je u pitanju njihova funkcija, a samim tim i funkcija klauza u čiji sastav ulaze. Tako, ukoliko se *-ing* glagolski oblik u klauzi može zameniti nominalom (imenicom, zamenicom, imeničkom frazom), onda je u pitanju gerund jer on ima funkcije nominala u engleskom jeziku, a to su i funkcije koje *-ing* nefinitivne nominalne klauze imaju, pa ćemo ih ovde samo predstaviti kroz primere:

- (32) **Swimming every day** is very healthy. (subjekat)
- (33) I love **swimming every day**. (direktni objekat)
- (34) I am never tired of **swimming every day**. (objekat predloga)
- (35) My favourite pastime is **swimming every day**. (komplement subjekta / imenski deo predikata)

Ove nefinitne klauze mogu imati i eksplicitni subjekat, koji je u formalnom engleskom jeziku u genitivu (36), a u neformalnom registru je u akuzativu, odnosno, kada je

subjekat lična zamenica, onda se taj oblik naziva objekatski padež lične zamenice (37):

(36) She is surprised by **his (John's) coming home on time.**

(37) She will always remember **them (her friends) water-skiing tierlessly.**

Opisane zavisne klauze mogu se predstaviti u narednoj tabeli. Tabela je podeljena na dva osnovna dela: finitne i nefinitne klauze. U okviru njih, predstavljene su nominalne finitne i nefinitne klauze prema vrsti i prema funkciji koju ta vrsta klauza ima u okviru rečenice.

FINITNE KLAUZE			NEFINITNE KLAUZE		
Vrsta	Primer	Funkcija	Vrsta	Primer	Funkcija
<i>That</i> -klauze	That she likes music is obvious.	Subjekat	Infinitivne	To swim is very healthy	Subjekat
	She told him (that) he was wrong .	Direktni obekat		I love to swim every day .	Direktni objekat
	Her wish is (that) he will stop smoking .	Komplement subjekta		All we did was play games all weekend .	Komplement subjekta
	Her wish (that) he will come home is unreal.	Komplement imenice		They thought about where to go .	Objekat predloga
	She is certain (that) he will come home .	Komplement prideva		The idea what to do next is very important.	Komplement imenice
<i>WH</i> -upitne			<i>-Ing</i> kl	Her proposal whether to stay or go was really funny.	Komplement imenice
	Why she likes him is strange.	Subjekat		Swimming every day is good.	Subjekat
	Her problem is who will accept it .	Komplement subjekta		She enjoys swimming every day .	Direktni objekat
	She doesn't know why he is always late .	Direktni objekat		Her favourite pastime is swimming every day .	Komplement subjekta
	She talked about what they should do .	Objekat predloga		She is never tired of swimming every day .	Objekat predloga
	She described the place where he was .	Komplement imenice		Her coming or not is unimportant	Subjekat
	She is not certain who will come .	Komplement prideva		Her problem is his coming or not .	Komplement subjekta
<i>If/whether</i> klauze	Whether she comes or not is unimportant.	Subjekat		She is coming regardless of his agreeing or not .	Objekat predloga
	She doesn't know if he will come .	Direktni objekat			
	Her problem is whether he will come .	Komplement subjekta			
	She is coming regardless of whether he agrees or not .	Objekat predloga			
	Her proposal whether they should stay or go was really funny.	Komplement imenice			

	She is not sure if she can remember his face.	Komplement prideva			
<i>WH</i> -relativne	What she needs is more money.	Subjekat			
	She wants to know who(ever) is coming to the party.	Direktni objekat			
	She sent the invitation to whoever wanted to come.	Indirektni objekat			
	Her party will be wherever she likes it to be.	Komplement subjekta			
	They'll name the hotel whatever they wish.	Komplement objekta			
	She'll write about whatever topic she likes.	Objekat predloga			

Tabela 4. Nominalne klauze u engleskom jeziku: vrste i funkcije

Na osnovu ove analize, može se zaključiti kako se gotovo sve vrste engleskih nominalnih finitnih klauza mogu parafrazirati nominalnim nefinitnim klauzama u istim funkcijama subjekta ili raznih vrsta komplementa. Izuzetak su *WH*-relativne nominalne klauze koje se ne mogu parafrazirati niti jednim oblikom (infinitivne i *-ing* klauze) nominalnih nefinitnih klauza.

4.2.1.1.2. Relativne klauze

Ove zavisne klauze, poznate u engleskoj gramatičkoj literaturi još i kao **adjective clauses** ili **adjectival clauses**, mogu se prepoznati prema njihovoj gramatičkoj funkciji. One imaju službu postnominalnog modifikatora. Sam termin relativne (**relative**) pokazuje da su one povezane sa i da se odnose na imenicu koju modifikuju i iza koje stoje u klauzi. To su klauze koje čine sastavni deo imeničke fraze i nalaze se iza upravne reči (imenice) u toj frazi. Mogu biti finitne i nefinitne, u zavisnosti od toga da li je glagol relativne klauze u ličnom ili neličnom glagolskom obliku.

4.2.1.1.2.1. Finitne relativne klauze

Ove zavisne klauze možemo opisati na osnovu njihove unutrašnje strukture (*internal syntax*) i na osnovu funkcije modifikatora koju imaju u imeničkoj frazi (*external syntax*).

Unutrašnja struktura ovih klauza pokazuje odnos koji postoji između subordinatora (relativna zamenica), subjekta i glagola, i ukazuje na sintaksička svojstva samog subordinatora.

Funkcija relativnih klauza (*external syntax*) usko je povezana sa time da postoje dva tipa relativnih klauza: restriktivne i nerestriktivne relativne klauze. Ova podela se zasniva na odnosu koji postoji između relativnih klauza i upravne reči imeničke fraze koju modifikuju.

Restriktivne relativne klauze (poznate u engleskim gramatikama kao **restrictive relative clauses**, **defining relative clauses** ili **identifying relative clauses**) modifikuju upravnu reč imeničke fraze tako što je definišu kao nešto specifično, odnosno daju bitne informacije o upravnoj reči koje je izdvajaju od drugih imenica i čine jedinstvenom po toj osobini koju joj restriktivna relativna klauza pripisuje. One se ne odvajaju zarezom od ostatka

rečenice niti se u usmenom govoru pravi pauza:

(38) Her son **who lives in London** is getting married next month.

Ova restriktivna relativna klauza definiše i bliže određuje imenicu (**her son**) tako što nam kazuje da se baš onaj njen sin koji živi u Londonu (a ne neki drugi, koji možda živi u Njujorku) ženi sledećeg meseca. Znači, na osnovu toga što je u rečenici upotrebljena restriktivna relativna klauza, zaključujemo da ona ima više od jednog sina. Ovim klauzama se ne mogu modifikovati vlastite imenice, koje same po sebi označavaju nešto jedinstveno i ne mogu se ničim više specifikovati. Nije moguće reći: *She is visiting London **which is the capital of UK***, zato što vlastita imenica **London** označava već nešto što je poznato, samo ime identifikuje taj pojam ili osobu.

Pored toga, ovaj tip relativnih klauza ima još jednu osobinu koja se u engleskoj gramatičkoj literaturi obeležava terminom **reduced relative clause**, a u stvari znači da se subordinator može izostaviti iz ovih relativnih klauza u slučajevima kada on ima funkciju direktnog objekta, ili kada je relativna zamenica deo predloške fraze. Ta izostavljena relativna zamenica se označava kao **zero-relative pronoun**. Sintaksički relevantna činjenica jeste da se izostavljeni relativ i njegova sintaksička funkcija u okviru relativne klauze mogu spoznati na osnovu konteksta. Ovaj mentalni fenomen se može objasniti preko generativne gramatike i njene teorije jezika kao kognitivnog svojstva svih ljudi, odnosno mentalne gramatike koju svako ljudsko biće poseduje, i osnovnih postulata ove teorije: površinske strukture (klauza napisana ili izgovorena, dakle ono što vidimo na papiru ili čujemo), dubinske strukture (apstraktni nivo jezika, ideja o tome šta će se napisati ili izgovoriti) i transformacija (formalnih pravila pomoću kojih se povezuju ove dve strukture). Pravila za konstruisanje fraza, klauza i rečenica (**Phrase Structure Rules**) spadaju u dubinsku strukturu. Mentalno konstruisana klauza se pomoću pravila transformacije generiše u klauzu koju vidimo ili čujemo u površinskoj strukturi.

(39) The town **which we visited last year** was quite pleasant.

(39a) The town $\emptyset$ **we visited last year** was quite pleasant.

Rečenica (39a) je potpuno ista kao i rečenica (39), jedino je izostavljen relativ, odnosno može se reći da ona sadrži nulti relativ. Međutim, značenje se zbog toga nije promenilo, te se i konstrukcija sa elidovanim relativom, koja se pojavljuje u rečenici (39a) smatra klauzom. Kao što je već ranije napomenuto, relativ se može izostaviti i kada je deo

predložke fraze:

(40) They showed me the hotel **in which they stayed**.

(40a) They showed me the hotel **they stayed in**.

Nerestriktivne relativne klauze (poznate u engleskoj gramatičkoj literaturi kao **non-restrictive relative clauses**, **non-defining relative clauses** ili **non-identifying relative clauses**) takođe imaju funkciju postnominalnog modifikatora ali one, za razliku od restriktivnih, ne pružaju nikakvu bitnu, već, naprotiv, dodatnu informaciju vezanu za upravnu reč imeničke fraze koju modifikuju. One se u pisanju odvajaju zarezom (zareziima) od ostatka rečenice, dok se u usmenom govoru pravi pauza prilikom upotrebe ovih klauza:

(41) Her son, **who lives in London**, is getting married next month.

Ova nerestriktivna relativna klauza ni na koji način ne daje neke bitne podatke ili osobine vezane za imeničku frazu (**her son**) koju modifikuje, već samo daje dodatnu informaciju. Na osnovu ove relativne klauze, zaključujemo da ona ima samo jednog sina, da se on ženi sledećeg meseca, a informacija da živi u Londonu je samo data kao neki dodatni podatak (u značenju **by the way**). U ovim relativnim klauzama, *that* se ne može javiti kao subordinator, jer je on vrlo čvrsto povezan sa upravnom rečju imeničke fraze koju modifikuje, i ta veza se u gramatici vidi kao čvršća od veze koja postoji između *wh*-subordinatora i imenice (imeničke fraze) koju modifikuju. Osim toga, subordinator se nikada ne može izostaviti iz ovih relativnih klauza.

Unutrašnja struktura relativnih klauza može se predstaviti kao: relativna zamenica + (subjekat) + glagol. U ovoj strukturi je subjekat kao konstituent u zagradi zbog toga što u nekim slučajevima subordinator ima funkciju i subjekta i subordinatora. Relativne zamenice pripadaju klasi gramatičkih reči čija je funkcija da povežu relativnu klauzu sa ostatkom rečenice. One su *wh*-reči, kao što su: *which*, *who*, *whose*, *whom*. Ovim subordinatorima treba dodati i *that* a, prema nekim gramatikama, i takozvanu nultu relativnu zamenicu (**zero relative pronoun**), koja u stvari znači, kao što je već ranije rečeno, da se u tim slučajevima relativna zamenica može u potpunosti izostaviti iz relativne klauze.

Subordinator u ovim klauzama ima dvostruku ulogu: ulogu pravog subordinatora, koji povezuje relativnu klauzu sa ostatkom rečenice, i sintaksičku funkciju u okviru same relativne klauze na čijem početku stoji. To znači da relativna zamenica u ovim klauzama može imati funkciju subjekta, direktnog objekta, adverbijalnog modifikatora, determinatora,

itd. U sledećim primerima prikazane su relativne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora a takođe i funkcije subordinatora (relativne zamenice) u okviru relativnih klauza:

(42) The person **who talked to you yesterday** looked weird.

S (funkcija subjekta: The person talked to you yesterday.)

(43) The film **which we saw last week** was interesting.

DO (funkcija direktnog objekta: We saw the film last week.)

(44) We stayed at a place **whose owners were very strange**.

posesivni determinator (The owners of that place were very strange.)

(45) The person **to whom she talked** looked weird.

IO (funkcija indirektnog objekta: She talked to the person.)

(46) The boarding house **in which we stayed last summer** was terrible.

AM (adverbijalni modifikator za mesto: We stayed in the boarding house.)

Kada relativne klauze modifikuju imenicu (imeničku frazu) koja pokazuje mesto, vreme ili razlog, onda se umesto klasične relativne zamenice **which** sa predlogom, mogu koristiti druge *wh*-reči: **where** (mesto), **when** (vreme) i **why** (razlog):

(47) The skiing resort **where (in which) they spent last winter** was fantastic.

(48) The day **when (on which) she met her future husband** was the best day in her life.

(49) The government refuses to give people the reason **why (because of which) it introduced additional taxes**.

Treba dodati da se kao subordinator u ovim zavisnim klauzama mogu koristiti i neke reči koje ne pripadaju *wh*-rečima, kao što su **after** i **before**. One su zbog svoje polisemičnosti u narednom primeru subordinator finitne relativne klauze koja je u funkciji postnominalnog modifikatora:

(50) She flew abroad two days **after we had talked about that trip**.

Kao posebna vrsta finitnih relativnih klauza mogu se navesti rečenične relativne klauze (u engleskoj gramatičkoj literaturi poznate kao **sentential relative clauses** ili **sentence relatives**). One se razlikuju od relativnih klauza po tome što nisu deo imeničke fraze u okviru koje modifikuju upravnu reč, već se odnose na ideju izraženu klauzom (klauzama) iza koje (kojih) stoje. Uvek se odvajaju zarezom od ostatka rečenice i imaju subordinator **which**. On se na srpski prevodi kao **što**, čime se pravi razlika između ovog subordinatora **which** i relativne zamenice **which**, koja se koristi u okviru regularnih relativnih klauza i koja se

prevodi kao **koji/koja/koje**.

(51) She decided to quit her job, **which was not a very good idea**.

Za razliku od adverbijalnih klauza u funkciji rečeničnog modifikatora koje stoje ispred klauza koje modifikuju, položaj rečeničnih relativnih klauza je uvek iza klauze na koju se odnose.

4.2.1.1.2.2. Nefinitne relativne klauze

Kao i finitne relativne klauze, i nefinitne imaju funkciju postnominalnog modifikatora i odnose se na upravnu reč imeničke fraze koju modifikuju. Možemo razlikovati *-ing* relativne klauze, *-ed* relativne klauze i infinitivne relativne klauze. Pošto će se ovim klauzama i njihovom funkcijom u rečenici vrlo detaljno baviti poglavlje 5.3.2., ovde su samo navedene kroz primere koji ilustruju njihovu funkciju sintaksičke kompresije (redukcije finitne klauze), i to kako restriktivnih tako i nerestriktivnih relativnih klauza:

(52) The old persons **playing chess in the park** are my neighbours.
(**who are playing**)

(53) The long-awaited film, **released in the UK last October**, is really fascinating.
(**which was released**)

(54) This is the book **to read when on holiday**.
(**which/that you should read**)

Finitne i nefinitne relativne klauze predstavljene su narednoj tabeli. Tabela je podeljena na dva osnovna dela pomoću kojih se pravi razlika između zavisnih relativnih klauza na osnovu toga da li sadrže glagol u finitnom ili nefinitnom obliku. U okviru ove osnovne podele, zavisne relativne klauze su predstavljene na osnovu njihovih vrsta (posebno finitne a posebno nefinitne) i na osnovu sintaksičkih funkcija koje svaka posebna vrsta klauza ima u okviru rečenice.

FINITNE KLAUZE			NEFINITNE KLAUZE		
Vrsta	Primer	Funkcija	Vrsta	Primer	Funkcija
Restriktivne relativne klauze	The man whom you met yesterday is my brother.	Postnominalni modifikator	<i>-ing</i> relativne klauze	We saw a car speeding in the residential area .	Postnominalni modifikator
	We saw a car that was speeding in the residential area .	Postnominalni modifikator		Her brother, constantly talking about his huge inheritance , managed to amaze everyone in the room.	Postnominalni modifikator
				His once lucrative trade in silver fell through, surprising everyone .	Modifikator nezavisne klauze
	We all know the reason why she left the job .	Postnominalni modifikator	<i>-ed</i> relativne klauze	Don't accept the presents given to you by your new boss .	Postnominalni modifikator
	Don't accept all the presents which are given to you by your new boss .	Postnominalni modifikator		Their manager, suddenly arrested for fraud , was believed to be innocent.	Postnominalni modifikator
Reducirane klauze (multi relativ)	We all agreed that it was the hotel you should stay in .	Postnominalni modifikator	Infinitivne relativne klauze	That was the hotel to stay in for holidays .	Postnominalni modifikator
	Tell me more about the boy you met at the party last night .	Postnominalni modifikator		This medicine, to be used twice daily , was prescribed by his doctor.	Postnominalni modifikator
Nerestriktivne relativne klauze	The liver, which is about 21 cm long , is the second largest single organ in the human body.	Postnominalni modifikator			
	The famous rock band <i>Kiss</i> , whose manager was arrested for fraud , had to end their world tour.	Postnominalni modifikator			
Rečenične relativne klauze	His once lucrative trade in silver fell through, which surprised everyone .	Modifikator nezavisne klauze			

Tabela 5. Relativne klauze u engleskom jeziku: vrste i funkcija

Na osnovu prethodne analize, zaključuje se kako se engleske finitne relativne klauze, bilo da su one restriktivne (sa relativom ili reducirane sa nultim relativom) ili nerestriktivne, mogu parafrazirati svim vrstama engleskih nefinitnih relativnih klauza i to u istoj sintaksičkoj funkciji postnominalnog modifikatora. Kada je u pitanju funkcija modifikatora nezavisne klauze, koju imaju finitne relativne klauze, ova funkcija se ostvaruje pomoću *-ing* nefinitne relativne klauze.

4.2.1.1.3. Adverbijalne klauze

Ove zavisne klauze imaju dve funkcije u okviru engleske rečenice: mogu biti adverbijalni modifikator ili rečenični modifikator. One se u gramatici uglavnom opisuju i klasifikuju na osnovu semnantičkih kriterijuma, odnosno raznovrsnih značenja koja pokazuju a koja uglavnom zavise od subordinatora kojima ove klauze počinju i koji ih povezuju sa ostatkom rečenice. Semantički, mogu se klasifikovati na vremenske (temporalne), mesne, uslovne (kondicionalne), dopusne (koncesivne), načinske, uzročne (kauzalne), posledične i namerne (finalne) (Quirk et al., 1985: 1045–1235; Azar, 1989: 324–373; Pollock, 1982: 92–119). Ukoliko se adverbijalne klauze nalaze iza komplementa (komplemenata) u rečenici, onda imaju funkciju adverbijalnog postmodifikatora, a ukoliko se nalaze na početku, odnosno ispred subjekta nezavisne klauze, onda su u funkciji rečeničnog modifikatora, i u tom slučaju se od ostatka rečenice odvajaju zarezom. Prema strukturi, mogu se razlikovati: finitne i nefinitne adverbijalne klauze, a u okviru nefinitnih bezglagolske (**verbless**) klauze.

4.2.1.1.3.1. Finitne adverbijalne klauze

Finitne adverbijalne klauze smatraju se pravim adverbijalnim klauzama i njihova struktura je: subordinator + subjekat + glagol. One mogu imati funkciju i adverbijala (AM) a i rečeničnog modifikatora (SM), tako da se u jednoj rečenici može naći više adverbijalnih klauza od kojih svaka može imati drugu funkciju:

(55) Since John has always wanted to study music, he will be delighted when he hears
SM (rečenični modifikator) AM(adverbijalni
that he got the full scholarship for Berkley.
modifikator)

Kako finitne adverbijalne klauze mogu početi subordinatorima koji spadaju u *wh-*

subordinate (reči koje počinju sa *wh*), treba voditi računa o tome da se napravi razlika između njih i nominalnih i relativnih klauza, koje takođe sadrže *wh*-subordinate, odnosno relativne zamenice. Ova razlika se može napraviti jedino na osnovu položaja adverbijalnih klauza u rečenici i na osnovu njihove sintaksičke funkcije, a ne na osnovu strukture, jer sve tri vrste zavisnih klauza koje počinju *wh*-subordinatorima mogu imati potpuno istu strukturu. To se može videti u sledećim primerima:

(56) **When he got the scholarship for Berkley**, he decided to throw a party.

(57) Noone knows **when he got the scholarship for Berkley**.

(58) The moment **when he got the scholarship for Berkley** was the best moment in his life.

Ukoliko se pažljivo pogledaju zavisne klauze u navedenim rečenicama (56), (57) i (58), zaključuje se da je njihova struktura potpuno ista: subordinator (**when**) + subjekat (**he**) + glagol (**got**) + dodaci. Međutim, ove rečenice sadrže klauze koje se međusobno razlikuju na osnovu sintaksičke funkcije koju imaju u rečenici. Od svih navedenih klauza, jedino je zavisna klauza u rečenici (56) adverbijalna i ima funkciju rečeničnog modifikatora. Rečenica (57) sadrži nominalnu klauzu koja ima funkciju direktnog objekta, dok je zavisna klauza u rečenici (58) relativna jer ima funkciju postnominalnog modifikatora (imenice **moment**). Ovo možemo proveriti ukoliko navedene zavisne klauze parafraziramo na sledeći način:

(56a) **Then**, he decided to throw a party. (Adverbijalna klauza je zamenjena adverbijalom za vreme)

(57a) Noone knows **it**. (Nominalna klauza je zamenjena ličnom zamenicom)

(58a) The moment **at which he got the scholarship for Berkley** was the best moment in his life. (Relativ je zamenjen predloškom frazom)

4.2.1.1.3.2. Nefinitne adverbijalne klauze

Nefinitne adverbijalne klauze takođe imaju funkciju adverbijalnog modifikatora i rečeničnog modifikatora. Ovde će one biti samo ukratko predstavljene pošto će se njima vrlo detaljno baviti poglavlje 5.3.3. Na osnovu unutrašnje strukture, može se razlikovati nekoliko tipova.

- a) Nefinitne adverbijalne klauze koje sadrže samo nefinitni glagolski oblik (*-ing*, *-ed* ili infinitiv) i dodatke (komplemente i/ili modifikatore):

(59) They came home **feeling totally exhausted**.

(60) **Having written the email to her friend**, she went out for a cup of coffee.

(61) He accepted the job **to be able to travel abroad**.

b) Nefinitne adverbijalne klauze koje se sastoje od subjekta i participa jesu poseban tip ovih zavisnih klauza po tome što su, budući da imaju subjekat, vrlo slične, po strukturi, pravim adverbijalnim klauzama. Uvek se nalaze na početku rečenice i imaju funkciju rečeničnog modifikatora, a interesantno je da njihov subjekat nije isti kao subjekat glavne, nezavisne klauze:

(62) **The swallows having flown back from the south**, we knew that the spring came.

(63) **There being no solution to the problem of traffic jams**, they decided to ban cars from the city centre.

Ovakva konstrukcija se u engleskoj gramatičkoj literaturi još i naziva **non-finite clause with the subject** (nefinitna klauza sa subjektom), ali i **absolute structure, absolute construction** ili **absolute participle** (Stageberg, 1981: 249; Đorđević, 1996: 425).

c) Nefinitne adverbijalne klauze koje sadrže subordinator i nefinitni glagolski oblik jesu poseban tip ovih nefinitnih klauza i one se vrlo lako mogu proširiti u prave adverbijalne klauze:

(64) **While shopping**, you should always be observant of the prices.

(64a) **While you are shopping**, you should always be observant of the prices.

(65) The students will certainly be late **although given the warning**.

(65a) The students will certainly be late **although they were given the warning**.

d) Bezglagolske klauze sadrže samo subordinator i pridev ili predložku frazu. One nemaju niti subjekat niti bilo kakav glagolski oblik, te su i najmanje slične pravim adverbijalnim klauzama. Međutim, one se vrlo lako mogu proširiti u prave adverbijalne klauze, kao što se i može videti iz sledećih primera:

(66) **When at home**, please make something for lunch.

(66a) **When you are at home**, please make something for lunch.

(67) **If upset**, you should talk to a friend.

(67a) **If you are upset**, you should talk to a friend.

Adverbijalne klauze su predstavljene u narednoj tabeli. Tabela je podeljena na dva osnovna dela, finitne i nefinitne klauze. U okviru njih, finitne adverbijalne klauze su predstavljene na osnovu njihovih semantičkih kategorija dok su nefinitne klauze predstavljene na osnovu njihovih vrsta, onako kako su i opisane u prethodnom poglavlju (-*ing*, -*ed* i infinitivne) i na osnovu njihove unutrašnje strukture, pošto je to relevantno za njihove sintaksičke funkcije. Namera ovakvog načina predstavljanja bila je da se pokaže kako i finitne i nefinitne adverbijalne klauze imaju iste sintaksičke funkcije: funkciju adverbijala i rečeničnog modifikatora. Naravno, tabela prikazuje samo neke ilustrativne primere ovih vrlo brojnih zavisnih klauza u engleskom jeziku.

FINITNE KLAUZE			NEFINITNE KLAUZE		
Vrsta	Primer	Funkcija	Vrsta	Primer	Funkcija
Vremenska klauza	She was happy when she heard the news.	Adverbijal za vreme	<i>-Ing</i> klauza	Shopping for shoes , she met her best friend.	Rečenični modifikator
Mesna klauza	She prefers to live where the sun shines all year.	Adverbijal za mesto	<i>-Ed</i> klauza	Interested in cooking , she took up some cooking classes.	Rečenični modifikator
Namerna klauza	She wants to live near the beach in order that she might water ski.	Adverbijal namere	Infinitivna klauza	They started playing tennis to lose weight.	Adverbijal namere
Načinska klauza	She can enjoy the beach there as she used to in Florida.	Adverbijal za način	S+particip klauza	The book having been published , everyone wanted to buy it.	Rečenični modifikator
Uslovna klauza	In case my roommates become too messy , I will get my own flat.	Rečenični modifikator	Subordinator+nefinitni glagolski oblik	If feeling nervous , you should have a cup of tea.	Rečenični modifikator
Uzročna klauza	Since it is a beautiful place , we are going to move there.	Rečenični modifikator		Don't come unless invited.	Adverbijal za uslov
			Bezglagolske klauze	If nervous , you ought to see a doctor.	Rečenični modifikator
				He can cook something when at home.	Adverbijal za vreme

Tabela 6. Adverbijalne klauze u engleskom jeziku: vrste i funkcije

Na osnovu analize ovih zavisnih klauza, zaključuje se kako engleske finitne adverbijalne klauze, klasifikovane prema uobičajenim semantičkim kriterijumima, mogu imati i funkciju raznih vrsta adverbijala i funkciju rečeničnog modifikatora, u zavisnosti od položaja koji imaju u rečenici. Takođe, sve vrste nefinitnih adverbijalnih klauza (-ing, -ed i infinitivne klauze) mogu imati ove dve funkcije, odnosno mogu biti pozicionirane i na početku rečenice ali i iza nezavisne klauze. Međutim, kada su u pitanju nefinitne adverbijalne klauze strukture S + particip, odnosno apsolutne konstrukcije, one mogu biti samo na početku rečenice, odnosno mogu imati isključivo funkciju rečeničnog modifikatora.

4.2.2. Klauze u srpskim gramatikama

Kao što je već navedeno u poglavlju 3.3.2., u gramatikama srpskog jezika (Stanojčić i Popović, 1992: 204, 205; Stevanović, 1991: 273; Piper i Klajn, 2013: 258) obično se koristi termin rečenica u širem smislu, odnosno komunikativna rečenica, za označavanje sintaksičke jedinice kojom se kazuje celovita poruka ili misao, i ona se naziva iskazom. Međutim, rečenica u užem smislu, predikatska rečenica, ili prosta rečenica kao deo složene rečenice, u srpskoj gramatici se naziva klauzom. Ovo je sintaksička jedinica koja se formira pomoću glagola u ličnom ili neličnom (finitnom ili nefinitnom) glagolskom obliku, i njen centar je predikat. Klauze mogu imati komunikativnu funkciju u srpskom jeziku, ali se mogu koristiti i za ostvarivanje konstituentnih funkcija (subjekat, predikat, dopune i odredbe), jer su sistematizovane u određene vrste nezavisnih (glavnih) i zavisnih klauza. U narednom poglavlju biće prikazana podela srpskih zavisnih klauza na osnovu njihovih sintaksičkih funkcija u rečenici.

4.2.2.1. Srpske zavisne klauze prema formi i funkciji

Klajn (2005: 240) smatra da se odnos zavisne klauze prema glavnoj može uporediti sa „ulogom koju delovi rečenice (subjekat, predikat i ostali) igraju u prostoj rečenici” (Ibid, 240), što jesu funkcije komplementa i modifikatora, koje su i posmatrane u ovom istraživanju. Prema svom značenju, sve zavisne klauze se mogu podeliti u tri najopštija tipa: imeničke (nominalne), pridevske (relativne ili odnosne) i priloške (adverbijalne) (Stanojčić i Popović, 1992: 307), koje imaju svoje funkcije u okviru rečenice i koje se javljaju kao različite vrste zavisnih klauza. Ovde će biti navedeni tipovi srpskih zavisnih klauza na osnovu

njihovih sintaksičkih funkcija kako bi se kasnije uporedile sa vrstama zavisnih klauza u engleskom jeziku, a na osnovu funkcija koje ove klauze imaju u oba posmatrana jezika. U srpskoj gramatičkoj literaturi se sintaksičke funkcije zavisnih klauza vrlo slično opisuju, mada se koriste malo drugačiji termini. Ovde ćemo koristiti termine koje daju Stanojčić i Popović u *Gramatici srpskog jezika* (1992: 307, 308), ali takođe i podelu koju daju Klajn (2005: 240, 241) i Piper i Klajn (2013: 493).

4.2.2.1.1. Nominalne (imeničke) klauze

Ove zavisne klauze se u srpskom jeziku mogu prepoznati na osnovu njihovih gramatičkih funkcija u okviru rečenice i u odnosu na glavnu klauzu, a to su funkcije subjekta, komplementa subjekta (imenskog dela predikata), objekta, komplementa objekta i komplementa prideva. Ove svoje funkcije ostvaruju kroz dve vrste zavisnih klauza prema značenju: izrične klauze (u širem smislu, u užem smislu, zavisnoupitne i modalne) i imeničke (nominalne) relativne klauze (Stanojčić i Popović, 1989: 307). Izrične nominalne klauze (u širem smislu, kao i one u užem smislu, zavisnoupitne i modalne) imaju sledeću strukturu: zamenica **da/ko/kome** ... + subjekat + glagol + dodaci. Nefinitne nominalne klauze imaju strukturu: nefinitni glagolski oblik (infinitiv ili glagolski prilog sadašnji) + dodaci (odredbe).

Drugi autori (Klajn, 2005; Piper i Klajn, 2013) za označavanje istih sintaksičkih funkcija srpskih zavisnih klauza koristi termine: subjekatska klauza (koja ima funkciju subjekta glavne klauze), objekatska ili dopunska klauza (u funkciji objekta glagola glavne klauze ili dopune upravnog dela zavisnosložene rečenice) i predikatska klauza (funkcija komplementa subjekta ili imenski deo predikata).

Subjekatske klauze (imaju funkciju subjekta glavne klauze):

(68) Poznato je **da pušenje svakog dana škodi zdravlju**.

(68a) Poznato je **štetno dejstvo svakodnevnog pušenja** (imenička fraza kao subjekat).

(68b) **Pušiti svakog dana** je štetno (infinitivna klauza u funkciji subjekta).

(68c) Poznato je **da pušeci svakodnevno škodimo zdravlju** (nefinitivna klauza sa glagolskim prilogom sadašnjim u funkciji subjekta).

Objekatske (dopunske) klauze (imaju funkciju objekta ili dopune glagola glavne klauze):

(69) Želeli smo **da vlasti ukinu porez na imovinu**.

(69a) Želeli smo **ukidanje poreza na imovinu od strane vlasti** (imenička fraza kao objekat).

U ovoj situaciji je nemoguće napraviti odgovarajuću rečenicu koja bi sadržala nefinitnu klauzu u srpskom jeziku, i to infinitivnu nominalnu klauzu u funkciji direktnog objekta. Međutim, ta nefinitna klauza bi bila moguća jedino ukoliko bi subjekat i glavne i zavisne klauze bio isti:

(69b) Želeli smo **ukinuti porez na imovinu** (rečenica sa finitnom klauzom bi bila: Želeli smo **da mi ukinemo porez na imovinu**).

Predikatske klauze (imaju funkciju imenskog dela predikata, odnosno komplementa subjekta):

(70) Naš osnovni zadatak je **da vojne sile prekinu sukobe**.

(70a) Naš osnovni zadatak je **prekid sukoba od strane vojnih sila** (imenička fraza u funkciji imenskog dela predikata).

Ovde je takođe moguće napraviti rečenicu sa nefinitnom klauzom, i to infinitivnom nominalnom klauzom u funkciji subjekta, ukoliko bi subjekat i glavne i zavisne klauze bio isti:

(70b) Naš osnovni zadatak je **prekinuti sukobe**. **Prekinuti sukobe** je naš osnovni zadatak (odgovarajuća rečenica sa finitnom klauzom: Naš osnovni zadatak je **da mi prekinemo sukobe**).

Ove klauze se mogu predstaviti u sledećoj tabeli. Tabela je podeljena na dva osnovna dela kako bi se posebno prikazale finitne a posebno nefinitne nominalne klauze. U okviru ova dva dela, nominalne klauze su prikazane prema njihovim vrstama, i to tako što su finitne klauze, kao što je već opisano, podeljene prema semantičkoj kategoriji na nekoliko vrsta izričnih klauza, dok su nefinitne nominalne klauze prikazane takođe prema vrstama, odnosno kao infinitivne i nominalne klauze koje sadrže gagolski prilog sadašnji.

FINITNE KLAUZE			NEFINITNE KLAUZE		
Vrsta	Primer	Funkcija	Vrsta	Primer	Funkcija
Izrične klauze u užem smislu (deklarativne)	Svi su petpostavili da je pušenje štetno.	Direktni objekat	Infinitivne nominalne klauze	Pušiti svakoga dana je štetno.	Subjekat
Zavisnoupitne izrične klauze	On je pitao ko je dobio nagradu.	Direktni objekat			
	Svi su saznali kome je on dao knjigu.	Indirektni objekat			
Modalne izrične klauze	On je želeo da studira muziku.	Direktni objekat		Želeo je studirati muziku.	Direktni objekat
	Priznao je da ne voli tu vrstu filmova.				
Izrične klauze u širem smislu	On se pomirio (s tim) da neće ići u inostranstvo.	Indirektni objekat			
	Svi su čuli vest (o tome) da je on dobio nagradu.	Komplement imenice			
	Svesna je da je pogrešila.	Komplement prideva			
	Jasno je da je pušenje štetno.	Subjekat	Nominalne klauze sa glagolskim sadašnjim prilogom	Jasno je da pušeci svakodnevno škodimo zdravlju.	Subjekat
Nominalne relativne klauze	Ko rano rani , dve sreće grabi.	Subjekat	Infinitivne nominalne klauze	Rano raniti znači dve sreće grabiti.	Subjekat
	Što možeš da uradiš danas , (to) ne ostavljaj za sutra.	Direktni objekat			
	Pričao je o onome što je čuo.	Indirektni objekat			

Tabela 7. Nominalne klauze u srpskom jeziku: vrste i funkcije

Na osnovu prethodne analize, zaključuje se kako se samo određene vrste srpskih finitnih nominalnih klauza mogu parafrazirati pomoću samo dva tipa (infinitivnih i sa glagolskih prilogom sadašnjim) nefinitnih nominalnih klauza. Naime, infinitivnom nominalnom klauzom, i to samo u funkciji subjekta, može se parafrazirati finitna nominalna klauza koja je prema značenju izrična klauza u užem smislu (deklarativna), i to samo ona koja ima funkciju subjekta u rečenici, kao i finitna nominalna relativna klauza u funkciji subjekta. Ove navedene klauze se ne mogu parafrazirati nefinitnim nominalnim klauzama u srpskom jeziku kada imaju neke druge funkcije. Infinitivnom nominalnom klauzom u funkciji direktnog objekta može se parafrazirati i finitna nominalna klauza koja je prema semantičkom kriterijumu modalna izrična klauza, i to jedino kada ima funkciju direktnog objekta. Takođe, nefinitnom nominalnom klauzom sa glagolskim prilogom sadašnjim, i to jedino kada ta klauza ima funkciju subjekta, može se parafrazirati samo finitna nominalna klauza koja je po značenju izrična klauza u širem smislu i koja ima funkciju subjekta u rečenici. Druge finitne nominalne klauze mogu se parafrazirati pomoću imeničke fraze, ali ne pomoću nefinitnih klauza (Svi su čuli vest o **tome da se on kandidovao za predsednika** / Svi su čuli vest o **njegovoj kandidaturi za predsednika**. Shvatio je **da su oni zainteresovani za tu vrstu** filmova. / Shvatio je **njihovu zainteresovanost za tu vrstu filmova**.)

Ovakva ograničenost nefinitnih nominalnih klauza u srpskom jeziku, odnosno nemogućnost da se sve vrste i sintaksičke funkcije finitnih nominalnih klauza parafraziraju različitim vrstama i funkcijama nefinitnih nominalnih klauza, ukazuje na jedno vrlo bitno svojstvo srpskog jezika, a to je da srpski jezik, kako na osnovu sintaksičkih kriterijuma tako i na osnovu semantičkih kategorija, jeste jezik koji, za razliku od engleskog, ne poseduje veliku raznovrsnost po pitanju forme i funkcije nefinitnih nominalnih klauza. Samim tim se, prilikom prevođenja sa srpskog na engleski jezik, u tom delu javlja i najveći stepen interferencije maternjeg, srpskog jezika čak i kod studenata viših godina anglistike. Ovakvo saznanje je bilo polazna pretpostavka na osnovu koje je i sastavljen upitnik koji čini korpus ovog iztraživanja, odnosno date su za prevod rečenice koje sadrže srpske finitne nominalne klauze koje se mogu parafrazirati srpskim nefinitnim nominalnim klauzama, kao i one koje se ne mogu parafrazirati na ovaj način, a koje se mogu prevesti engleskim nefinitnim nominalnim klauzama.

Interesantno je i zapažanje da se kod onih srpskih finitnih nominalnih klauza (posebno zavisnoupitnih po značenju) koje se mogu parafrazirati nefinitnim nominalnim klauzama gubi

subjekat, a samim tim i značenje rečenice kao celine:

(71) Pitao je **da li će ona kupiti haljinu**.

(71a) Pitao je **da li kupiti haljinu**.

Rečenica (71a), koja sadrži infinitivnu nominalnu klauzu, nije prava parafraza rečenice (71), koja sadrži finitnu nominalnu klauzu, ukoliko se uzmu u obzir semantički kriterijumi. Sintaksički gledano, obe nominalne klauze, i finitna i nefinitna, imaju funkciju direktnog objekta. Međutim, u rečenici (71), subjekat finitne nominalne klauze (**ona**) nije isti kao i subjekat glavne klauze. Ta distinkcija se gubi ukoliko se umesto finitne koristi nefinitna nominalna klauza koja sadrži infinitiv, tako da je, bez šireg konteksta, nejasno na šta se nefinitni glagolski oblik (infinitiv **kupiti**) odnosi. Ovu rečenicu je moguće prevesti na engleski jezik upotrebom i finitne i nefinitne nominalne klauze. U nefinitnoj nominalnoj klauzi može se zadržati subjekat te zavisne klauze, zahvaljujući svojstvu engleskih nefinitnih klauza da mogu imati svoj eksplicitni subjekat (o čemu će biti reči u poglavlju 5.):

(71b) He asked **whether she would buy a dress**.

(71c) He asked about **her buying a dress**.

U rečenici (71b), finitna nominalna klauza ima funkciju direktnog objekta, dok u rečenici (71c), nefinitna nominalna klauza ima funkciju objekta predloga.

4.2.2.1.2. Relativne (pridevske) klauze

Ovim zavisnim klauzama se pruža informacija o imenici, imeničkoj frazi ili zamenici, te se one upotrebljavaju u funkciji atributa (modifikatora) i apozitiva. Relativna klauza je u atributskoj funkciji u slučajevima kada služi da se „ograniči i na taj način identifikuje značenje imeničke jedinice” (Stanojčić i Popović, 1992: 318), odnosno onda kada ima restriktivnu funkciju u odnosu na imenički pojam (nominal) koji modifikuje. One relativne klauze koje nemaju restriktivnu funkciju, već daju neku dodatnu informaciju vezanu za imeničku frazu ili imenicu koje modifikuju imaju funkciju apozitiva. One se od ostatka rečenice odvajaju zarezima, mogu se izostaviti a da se time ne narušava značenje koje rečenica ima niti informacija koja se rečenicom želi saopštiti. Relativne klauze koje imaju atributsku funkciju ne mogu se izostaviti iz rečenice jer su tesno povezane sa imeničkom frazom koju modifikuju i daju bitnu informaciju bez koje bi značenje rečenice bilo narušeno.

Obeležje ovih klauza su **odnosne (relativne) reči**, ili **relativizatori**: odnosne zamenice (**koji, čiji, kakav, koliki, ko, šta**) i odnosni prilozi (**gde, kuda, kamo, odakle, kad** i veznik **što**). Struktura i restriktivne (atributivne) i nerestriktivne (apozicijske) finitne relativne klauze izgleda ovako: relativna zamenica/prilog + glagol + dodaci. Struktura nefinitne relativne klauze je: nefinitni glagolski oblik (trpni glagolski pridev ili glagolski prilog sadašnji) + dodaci (koji mogu biti premodifikatori i postmodifikatori).

Piper i Klajn (2013: 493) terminološki prave razliku između ove dve vrste klauza, pa na osnovu njihovih sintaksičkih funkcija razlikuju:

Atributske klauze (imaju funkciju modifikatora (atributa) imenice ili zamenice, dakle nominalnog modifikatora):

(72) Ljudi **koji žive u poplavljenim oblastima** moraju biti evakuisani.

(72a) **Ljudi iz poplavljenih oblasti** moraju biti evakuisani (predložko-padežna konstrukcija u funkciji postnominalnog modifikatora/atributa).

Ovde je nemoguće napraviti rečenicu koja bi sadržala neku nefinitnu klauzu u srpskom jeziku sa istim značenjem modifikatora imenice. Mogle bi se, pak, napraviti rečenice u kojima bi neki od nefinitnih glagolskih oblika u srpskom jeziku (tačnije, glagolski prilog sadašnji i trpni glagolski pridev) imali funkciju pravih prideva, ali ne kao nefinitne klauze već kao pojedinačne reči:

(73)Sunce **koje zalazi** je čaroban prizor (finitna atributska (relativna) klauza).

(73a) **Zalazeće** sunce je čaroban prizor (glagolski prilog sadašnji od glagola **zalaziti** u funkciji atributa, a po formi je pravi pridev i deo je imeničke fraze koja ima funkciju subjekta).

U nekim slučajevima je moguće napraviti nefinitnu klauzu sa glagolskim prilogom sadašnjim u funkciji nominalnog modifikatora, ali ovo su retki slučajevi i ta funkcija je dosta ograničena u srpskom jeziku, odnosno ne može se uvek napraviti adekvatna nefinitna klauza u funkciji modifikatora od svakog glagolskog priloga sadašnjeg (videti 3.3.4.3.a).

Trpni glagolski pridev ulazi u sastav nefinitnih klauza koje imaju funkciju atributa i apozitiva (modifikatora):

(74) Dugo su posmatrali lišće **koje je požutelo i poglelo po putu** (finitna atributska klauza u funkciji modifikatora).

(74a) Dugo su posmatrali lišće **požutelo i poleglo po putu** (trpni glagolski pridevi od glagola **požuteti** i **poleći** u funkciji modifikatora, koji su po formi pravi pridevi i deo su nefinitne klauze koja ima funkciju modifikatora). (Klajn, 2005: 190, 218)

Apozicijske klauze (imaju funkciju apozicije imenice ili zamenice u glavnoj klauzi):

(75) Ivo Andrić, **koji je dobio Nobelovu nagradu za književnost**, je najveći srpski pisac.

(75a) Ivo Andrić, **dobitnik Nobelove nagrade za književnost**, je najveći srpski pisac (imenička fraza u funkciji apozicije).

U ovom konkretnom primeru nemoguće je napraviti rečenicu koja bi sadržala nefinitnu klauzu u funkciji apozicije. Međutim, u nekim drugim primerima moguće je postići tako nešto.

(76) Njegov brat, **koji je neprestano pričao o svom letovanju**, uspeo je da privuče pažnju jedne devojke.

(76a) Njegov brat, **neprestano pričajući o svom letovanju**, uspeo je da privuče pažnju jedne devojke.

Ipak, nije uvek moguće na ovaj način, upotrebom nefinitne klauze (u ovom slučaju klauze sa glagolskim prilogom sadašnjim) napraviti konstrukciju koja ima značenje apozicije. To je moguće jedino ukoliko je glagol nesvršenog vida ili ukoliko se ispred njega koristi prilog koji ima značenje nesvršenosti (neprestano, neprekidno, stalno, itd.). To se može dokazati sledećim primerom, u kome nije moguće upotrebiti nefinitnu klauzu u funkciji apozicije:

(77) Igrači lokalnog kluba, **koji su odlično igrali**, dočekani su na glavnom gradskom trgu.

U ovoj rečenici, glagol finitne relativne klauze, koja je u funkciji apozicije, iskazuje radnju koja se dogodila i završila u prošlosti, odnosno ne pokazuje učestalu radnju ili radnju koja se ponavljala. U tom slučaju, ne može se upotrebiti nefinitna relativna klauza sa glagolskim prilogom sadašnjim koja bi imala funkciju apozicije, već samo finitna relativna klauza.

Nefinitne klauze koje u srpskom jeziku mogu imati funkciju apozicije jesu one koje sadrže trpni glagolski pridev, odnosno koje mogu parafrazirati finitne klauze sa nekom vrstom pasivnog značenja:

(78) Čuveni književnik, **koga često možete videti u poznatoj kafani**, objavio je svoj najnoviji roman pre mesec dana.

(78a) Čuveni književnik, **često viđen u poznatoj kafani**, objavio je svoj najnoviji roman pre mesec dana.

Relativne klauze imaju još jednu upotrebu, a to je da se relativnim klauzama koje počinju zamenicom **što** može iskazati dodatna informacija vezana za drugu, glavnu klauzu. Kako se radi o dodatnoj informaciji, one imaju funkciju apozitiva, u pisanju se odvajaju zarezom od glavne klauze i pozicionirane su iza glavne klauze:

(79) On je dao otkaz, **što je sve u kompaniji iznenadilo**.

Ovakva relativna klauza, koja je u funkciji modifikatora (apozitiva) prethodne, glavne klauze, može se parafrazirati nefinitnom relativnom klauzom koja sadrži glagolski prilog prošli:

(79a) On je dao otkaz, **iznenadivši sve u kompaniji**.

Treba reći da kod relativnih klauza postoje tri tipa veze sa imeničkim pojmom koji modifikuju:

- Relativna klauza se odnosi na dati pojam, i tada se upotrebljava zamenica **koji**, mada se za ukazivanje na identitet pojma mogu koristiti i zamenica **čiji**, kao i prilozima mesto i vreme (**kada, gde, odakle**), kao i relativne klauze sa veznikom **što**:

(80) To je onaj čovek **koji nam je iznajmio kuću**.

(81) Da li je to onaj mladić **čiju si sestru upoznao na zabavi sinoć?**

(82) Posetili smo selo **u kome ste boravili prošlog leta**. (umesto zamenice, može se upotrebiti odnosni prilog **gde** ili **odakle**)

(83) Sve se dogodilo prošlog proleća **kada smo putovali na more**.

(84) Pokaži mi haljinu **što si (je) juče kupila**.

(85) Dodaj mi (one) tegle **što stoje na policama**.

Poslednja dva primera treba malo pojasniti. „Reč **što** koja je ovde upotrebljena kao obeležje relativne rečenice nije zamenica **što** (**čega, čemu**, itd.), nego veznik **što**, jer se ne menja po padežima (i proklitična je). Funkcija ovakvog veznika je da pokaže zavisni, i to odnosni, karakter rečenice. Međutim, za razliku od situacije kod odnosnih zamenica, veznikom **što** se ne označava imenički pojam koji je tema odnosne rečenice i preko koga se ona vezuje za imenički pojam na koji se odnosi. Takav pojam uglavnom ima funkciju subjekta ili objekta odnosne rečenice. U ovom drugom slučaju može da se upotrebi lična

zamenica u akuzativu (84), a ako tematski konstituent ima funkciju subjekta, lična zamenica se ne izriče, nego se njeno značenje samo podrazumeva (85). Primer (84) jasno pokazuje dvostruku prirodu odnosne veze: zavisnost, obeleženu veznikom **što**, i upućivanje na imenički pojam, pokazano upotrebom lične zamenice” (Stanojčić i Popović, 1992: 318).

- Relativna klauza se odnosi na tip, odnosno karakteristike pojma, i tada se upotrebljava zamenica **kakav**:

(86) Nikada nisam imala (onakvu) kuću **kakvu ima Marija**.

- Relativna klauza se odnosi na obim ili dimenzije pojma, i tada se koristi zamenica **koliki**:

(87) Prvi put smo videli (onoliku) kuću **koliku ima Marija**.

Relativne klauze se mogu videti u narednoj tabeli. Tabela je podeljena na dva osnovna dela kako bi se odvojeno predstavile finitne relativne klauze i nefinitne relativne klauze.

FINITNE KLAUZE			NEFINITNE KLAUZE		
Vrsta	Primer	Funkcija	Vrsta	Primer	Funkcija
Relativna klauza restriktivnog tipa	Ovo je čovek koji mi je pomogao na aerodromu.	Modifikator	Klauza sa trpnim glagolskim pridevom	Oni su putovali u odeći potpuno izgužvanoj i neopranoj od prethodne nedelje.	Modifikator
Relativna klauza nerestriktivnog tipa	Naši prijatelji, koji inače putuju avionom, otišli su vozom.	Apozitiv	Klauza sa glagolskim prilogom sadašnjim	Naš prijatelj, svakodnevno vežbajući na bazenu, uspeo je da postane prvak u plivanju.	Apozitiv
			Klauza sa trpnim glagolskim pridevom	Nepoznati čovek, potpuno zarastao u bradu i u pocepanoj odeći, stajao je ispred kuće.	Apozitiv
	Poznati pevač je otkazao koncert, što je zaprepastilo sve njegove obožavaoce.	Apozitiv	Klauza sa glagolskim prilogom prošlim	Poznati pevač je otkazao koncert, zaprepastivši sve svoje obožavaoce.	Apozitiv

Tabela 8. Relativne klauze u srpskom jeziku: vrste i funkcije

Na osnovu analize, zaključuje se kako se sve vrste i funkcije srpskih finitnih relativnih klauza mogu parafrazirati nefinitnim relativnim klauzama koje imaju funkciju modifikatora (odnosno, atributa i apozitiva). I ovde se, međutim, zapaža kako vrste nefinitnih relativnih klauza nisu ni tako brojne ni tako raznovrsne kao u engleskom jeziku. U srpskom jeziku se nefinitne relativne klauze mogu konstruisati tako da sadrže trpni glagolski pridev, glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli, znači samo tri vrste nefinitnih glagolskih oblika. Glagolski prilog sadašnji se ne može koristiti u svim situacijama. On se može upotrebiti kao sastavni deo nefinitne nerestriktivne relativne klauze. Međutim, i tu je njegova upotreba u funkciji apozitiva ograničena, odnosno može se koristiti samo od nesvršenih glagola, tako da se njime pokazuje neka stalna ili učestala radnja, stanje ili osobina. U engleskom se, pak, nefinitne relativne klauze mogu konstruisati od svih vrsta nefinitnih glagolskih oblika (*-ing*, *-ed*, infinitivi). Prilikom sastavljanja rečenica za upitnik, koji čini korpus ovog istraživanja, uglavnom se vodilo računa upravo o ovoj činjenici, odnosno date su rečenice koje sadrže one finitne relativne klauze u srpskom jeziku koje se ne mogu parafrazirati nefinitnim relativnim klauzama, ali koje se mogu prevesti nefinitnim relativnim klauzama na engleski jezik, a takođe i one za koje se u srpskom jeziku može naći adekvatna nefinitna parafraza.

4.2.2.1.3. Adverbijalne (priloške) klauze

Ove zavisne klauze imaju funkciju adverbijala i modifikuju glagol glavne klauze. One se obično klasifikuju na osnovu svog značenja kao mesne, vremenske, uzročne, uslovne, dopusne, namerne, posledične, načinske i poredbene. Njima se pružaju informacije vezane za glagol glavne klauze, ali takođe i za opisne prideve i priloge za način. Struktura finitnih adverbijalnih klauza izgleda ovako: zamenica ((subordinator) koja odgovara vrsti klauze po značenju) + subjekat + glagol + dodaci. Nefinitne adverbijalne klauze sadrže: nefinitni glagolski oblik (infinitiv, glagolski prilog sadašnji ili glagolski prilog prošli) + dodaci. Sledeći primeri ilustruju adverbijalne zavisne klauze čija je funkcija analogna funkciji adverbijala:

(88) **Nakon što su završili sastanak**, otišli su na ručak.

(88a) **Nakon završetka sastanka**, otišli su na ručak (predložka fraza u funkciji adverbijala za vreme).

Ovde je moguće napraviti rečenicu koja bi sadržala nefinitnu klauzu u srpskom jeziku a koja bi bila u funkciji adverbijala, a to je klauza koja sadrži glagolski prilog prošli:

(88b) **Završivši sastanak**, otišli su na ručak. (nefinitivna klauza koja sadrži glagolski prilog prošli i koja je u funkciji adverbijala za vreme)

Kod ove vrste zavisnih klauza primećuje se da se neke od njih mogu parafrazirati nefinitnim zavisnim klauzama, i to najviše one koje su po značenju vremenske (koje pokazuju simultanost i posteriornost u odnosu na radnju iskazanu glagolom glavne klauze), a takođe i uzročne, uslovne, dopusne, namerne i načinske klauze. Uglavnom se u ovim nefinitnim klauzama koriste infinitiv (samo u funkciji odredbe za cilj), glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli.

Adverbijalne klauze mogu se predstaviti pomoću tabele u kojoj se prikazuju samo neki primeri velikog broja vrsta ovih zavisnih klauza. Tabela je podeljena na dva osnovna dela kako bi se napravila razlika između finitnih i nefinitnih adverbijalnih klauza.

FINITNE KLAUZE			NEFINITNE KLAUZE		
Vrsta	Primer	Funkcija	Vrsta	Primer	Funkcija
Mesne klauze	Putovao je kuda je želeo .	Adverbijal (mesto)			
Vremenske klauze	Dok su se vraćali kući , sreli su poštara.	Adverbijal (vreme simultanost)	sa glagolskim prilogom sadašnjim	Vraćajući se kući , sreli su poštara.	Adverbijal (vreme simultanost)
	Nakon što su završili posao , otišli su kući.	Adverbijal (vreme posteriornost)	sa glagolskim prilogom prošlim	Završivši posao , vratili su se kući.	Adverbijal (vreme posteriornost)
	Pre nego što je izašao u grad , ugasio je televizor.	Adverbijal (vreme anteriornot)			
Uzročne klauze	Ona nije došla na posao jer se razbolela .	Adverbijal (uzrok)	sa glagolskim prilogom prošlim	Razbolevši se , nije došla na posao.	Adverbijal (uzrok)
	Uvek vidi ko dolazi pošto stalno gleda kroz prozor .	Adverbijal (uzrok)	sa glagolskim prilogom sadašnjim	Stalno gledajući kroz prozor , uvek vidi ko dolazi.	Adverbijal (uzrok)
Uslovne klauze	Ako greješ vodu , ona ključa.	Adverbijal (uslov svezremenski, realni)			
	Ako stalno vežbam , postići ću dobre rezultate.	Adverbijal (uslov budući, realni)	sa glagolskim prilogom sadašnjim	Stalno vežbajući , postići ću dobre rezultate.	Adverbijal (uslov budući, realni)
	Kad bih imao kola , otišli bismo na piknik.	Adverbijal (uslov budući, potencijalni)			
	Da sam završio posao na vreme , otišli bismo na letovanje još prošle nedelje.	Adverbijal (uslov prošli, irealni)			
Dopusne klauze	Nisu položili ispit mada su učili .	Adverbijal (koncesivni)	sa glagolskim prilogom sadašnjim	Ni učeći nisu položili ispit.	Adverbijal (koncesivni)
Namerne klauze	Izašao je da kupi novine .	Adverbijal (namera)	sa infinitivom	Izašao je kupiti novine .	Adverbijal (namera)
Poredbene klauze	Gledao nas je kao da nas prvi put vidi .	Adverbijal (poređenje)			
Posledične klauze	On se toliko lepo ponaša da ga svi obožavaju .	Adverbijal (posledica)			
Načinske klauze	Kuvala je puding tako što ga je stalno mešala .	Adverbijal (način)	sa glagolskim prilogom sadašnjim	Kuvala je puding stalno ga mešajući .	Adverbijal (način)

Tabela 9. Adverbijalne klauze u srpskom jeziku: vrste i funkcije

Na osnovu prethodne analize, zaključuje se kako se nefinitne adverbijalne klauze prilično raznovrsne i brojne u srpskom jeziku, što nije ni čudno pošto postoji veliki broj raznovrsnih finitnih adverbijalnih klauza klasifikovanih prema njihovim semantičkim obeležjima. U sastav nefinitnih adverbijalnih klauza ulaze sledeći nefinitni glagolski oblici: glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli i infinitiv. Oni se koriste u nefinitnim adverbijalnim klauzama koje imaju funkciju adverbijala za vreme (kada pokazuju radnju istovremenu sa radnjom glagola glavne klauze i kada pokazuju radnju koja se dogodila pre radnje iskazane glagolom glavne klauze) a takođe i adverbijala koji pokazuju uzrok, uslov, nameru i način vršenja radnje iskazane glagolom glavne klauze. Ovo je uticalo na sastavljanje finitnih adverbijalnih klauza koje su sastavni deo upitnika korišćenog u istraživanju, pa su tako date srpske finitne klauze koje imaju funkcije adverbijala za vreme (simultnost i posteriornost), uzrok i nameru. Od ove tri vrste zavisnih klauza, srpskom jeziku su najmanje svojstvene nefinitne adverbijalne klauze koje označavaju neku nameru ili cilj (infinitivne), te se tu i očekivala najveća interferencija maternjeg jezika. Kako su u srpskom jeziku nefinitne adverbijalne klauze koje pokazuju vreme ili uzrok vršenja radnje prilično česte, u ovim primerima se nije očekivala interferencija, odnosno smatralo se da će ta činjenica uticati na to da se ove finitne klauze prevedu engleskim nefinitnim adverbijalnim klauzama.

4.2.3. Engleske i srpske zavisne klauze u kontrastu

Na osnovu poređenja sa podelom srpskih zavisnih klauza prema njihovim funkcijama, može se reći da engleske nominalne klauze po funkciji koju vrše u rečenici odgovaraju srpskim imeničkim (nominalnim, odnosno subjekatskim, objekatskim i predikatskim) zavisnim klauzama, jer i engleske nominalne i navedene srpske klauze imaju funkcije subjekta i komplementa, odnosno dopune (komplement subjekta/imenski deo predikata, objekat, komplement objekta, komplement imenice i komplement prideva). Srpske atributske i apozicione klauze, odnosno relativne (pridevske/odnosne) klauze, po svojoj funkciji odgovaraju engleskim relativnim klauzama (restriktivnim i nerestriktivnim) jer i jedne i druge imaju funkciju modifikatora imenica i zamenica (nominalnog modifikatora). Konačno, srpske adverbijalne klauze odgovaraju engleskim adverbijalnim klauzama jer su im funkcije identične – i jedne i druge imaju službu priloških odredbi, odnosno adverbijala.

Sledeća tabela daje prikaz primera i funkcija srpskih i engleskih nominalnih klauza.

FINITNE KLAUZE		NEFINITNE KLAUZE	
Primer	Funkcija	Primer	Funkcija
Svi su potvrdili da je pušenje štetno. Everyone has confirmed that smoking is harmful.	Direktni objekat	Pušiti svakoga dana je štetno. To smoke every day is harmful.	Subjekat
Jasno je da je koncert otkazan. That the concert has been cancelled is clear.	Subjekat	Želeo je studirati muziku. He wanted to study music.	Direktni objekat
On je pitao ko je dobio nagradu. He wanted to know who had got the prize.	Direktni objekat	Nema odgovarajuće nefinitne klauze All we did was play games all weekend.	Komplement subjekta
Svi su saznali kome je on pozajmio knjigu. Everyone got to know to whom he had borrowed the book.	Indirektni objekat	Razmišljali su o tome gde ići. They thought about where to go.	Indirektni objekat Direktni objekat
Svi su čuli vest (o tome) da je on dobio nagradu. Everyone heard the news (that) he had got the prize.	Komplement imenice	Odluka šta sledeće uraditi je vrlo važna. The decision what to do next is very important.	Komplement imenice
Sigurna je da je pogrešila. She is certain that she made a mistake.	Komplement prideva	Pušeci svakodnevno škodimo zdravlju. Smoking every day harms our health.	Subjekat
Pričao je o onome što je čuo. He talked about what he had heard.	Indirektni objekat Objekat predloga	Ona uživa u svakodnevnom plivanju. (koristi se imenička fraza/imenica) She enjoys swimming every day.	Direktni objekat
Njena želja je da on prestane da puši. Her wish is (that) he will stop smoking.	Komplement subjekta	Njen omiljeni hobi je svakodnevno plivanje. (koristi se imenička fraza/imenica) Her favourite pastime is swimming every day.	Komplement subjekta
Zašto se on njoj sviđa niko ne zna. Why she likes him noone knows.	Subjekat	Nikada se ne umori od plivanja svakog dana. (koristi se imenička fraza/imenica) She is never tired of swimming every day.	Indirektni objekat Objekat predloga
Nije sigurna ko će doći. She is not certain who will come.	Komplement Prideva	Svesna je njihovih pritužbi na njen rad. (koristi se imenička fraza/imenica) She is aware of their complaining about her work.	Komplement prideva
Da li ona dolazi ili ne je nevažno. Whether she comes or not is unimportant.	Subjekat		
Da li si spremio sve što je potrebno? Have you prepared whatever is needed?	Direktni objekat		
Pisaće o onome što joj se sviđa. She'll write about whatever topic she likes.	Indirektni objekat Objekat predloga		

Tabela 10. Srpske i engleske nominalne zavisne klauze (finitne i nefinitne)

Na osnovu tabele u kojoj se kroz primere porede funkcije srpskih i engleskih finitnih i nefinitnih nominalnih klauza, mogu se izvući određeni zaključci. Kada su u pitanju finitne nominalne klauze, može se reći da su funkcije ovih klauza iste u oba jezika, odnosno to su i u srpskom i u engleskom jeziku funkcije subjekta i raznih dopuna (komplemenata): direktni i indirektni objekat, komplement subjekta (imenski deo predikata), komplement imenice i komplement prideva. Jedina razlika koja se uočava jeste u onim primerima gde je u engleskom jeziku nominalna klauza u funkciji objekta predloga u srpskom je to funkcija indirektnog objekta (pošto se u srpskom jeziku u ovoj funkciji koristi predložsko-padežna konstrukcija+lokativ, a to je konstrukcija koja uvek ima funkciju indirektnog objekta).

Kada su u pitanju nefinitne nominalne klauze, uočavaju se sličnosti ali i malo veće razlike. Infinitivne nominalne klauze se u oba jezika mogu koristiti za iste funkcije u rečenici: subjekat, direktni objekat, komplement subjekta i komplement imenice. I ovde se, kao i kod finitnih nominalnih klauza, uočava razlika samo u primerima u kojima je u engleskom jeziku infinitivna nominalna klauza u funkciji objekta predloga a u srpskim je to funkcija indirektnog objekta (jer se i ovde koristi predložsko-padežna konstrukcija+lokativ: **o tome**).

Međutim, kada se uporede engleske *-ing* nominalne klauze i srpske nefinitne nominalne klauze koje sadrže glagolski prilog sadašnji, tu se uočavaju znatne razlike. Nefinitne nominalne klauze sa glagolskim prilogom sadašnjim u srpskom jeziku imaju funkciju subjekta u rečenici čiji su sastavni deo, a tu istu funkciju imaju i *-ing* nominalne klauze u engleskom jeziku. Ove klauze, pak, imaju i čitav spektar ostalih funkcija dopune (direktni objekat, komplement subjekta, objekat predloga i komplement prideva), koje nefinitne nominalne klauze sa glagolskim prilogom sadašnjim nemaju u srpskom jeziku. U tim slučajevima se u srpskom koriste ili finitne nominalne klauze (izrične klauze sa veznikom **da**) ili imeničke fraze. Bez obzira na to što se za pomenute funkcije u srpskom jeziku mogu koristiti imeničke fraze, treba reći da je upravna reč tih imeničkih fraza imenica nastala od nekog glagola (**plivanje, čitanje**, itd.), što je, morfološki gledano, slično *-ing* glagolskom obliku u ovim nefinitnim engleskim klauzama, odnosno gerundu koji se u gramatičkoj literaturi naziva glagolskom imenicom jer je nastao od glagola a ima imeničke funkcije. Ipak, upravna reč imeničke fraze nije uvek imenica nastala od glagola. Na primer, kao komplement prideva se u engleskom koristi *-ing* nominalna klauza (She is **aware of their complaining about her work**), dok se u toj funkciji u srpskom mogu koristiti ili finitna klauza (Svesna je **da se oni žale na njen posao**) ili imenička fraza (Svesna je **njihovih pritužbi na njen posao**.) U ovom slučaju, upravna reč imeničke fraze, imenica **pritužba**, nije glagolska

imenica već prava imenica.

Kako se, za razliku od engleskog jezika (osim *-ed* klauza), za konstruisanje nefinitnih nominalnih klauza u srpskom jeziku ne koriste svi nefinitni glagolski oblici (radni glagolski pridev, trpni glagolski pridev, glagolski prilog prošli i donekle glagolski prilog sadašnji), može se zaključiti da engleski jezik poseduje veću sposobnost generisanja nefinitnih nominalnih klauza od srpskog jezika.

Sledeća tabela daje prikaz primera i funkcija srpskih i engleskih relativnih klauza.

FINITNE KLAUZE		NEFINITNE KLAUZE	
Primer	Funkcija	Primer	Funkcija
Ovo je čovek koji mi je pomogao na aerodromu. This is the man who was very helpful at the airport.	Postnominalni modifikator	Videli smo auto koji/kako juri u naseljenoj oblasti. (finitna relativna klauza) We saw a car speeding in the residential area.	Postnominalni modifikator
Čovek koga si juče upoznao je moj brat. The man whom you met yesterday is my brother.	Postnominalni modifikator	Njen brat, neprestano pričajući o svom ogromnom nasledstvu, uspeo je da zadivi sve prisutne. Her brother, constantly talking about his huge inheritance, managed to amaze everyone in the room.	Apozitiv Postnominalni modifikator
Svi smo se složili da je to hotel u kome treba da odsedneš. We all agreed that it was the hotel you should stay in. Poznati pevač je otkazao koncert, što je sve zaprepastilo.	Postnominalni modifikator	Oni su putovali u odeći potpuno izgužvanoj i neopranoj od prethodne nedelje. They travelled in the clothes totally creased and unwashed from the previous week.	Postnominalni modifikator
To je bilo onog dana kada smo išli na izlet. It happened on the day on which (when) we went on a picnic.	Postnominalni modifikator	Verovalo se da je njihov menadžer, iznenada uhapšen zbog prevare, nevin, Their manager, suddenly arrested for fraud, was believed to be innocent.	Apozitiv Postnominalni modifikator
Jetra, koja je dugačka oko 21 cm, je drugi po veličini ljudski organ. The liver, which is about 21 cm long, is the second largest single organ in the human body.	Apozitiv Postnominalni modifikator	To je bio hotel u kome treba odsesti za praznike (za odsesti – vrlo neprirodno u srpskom jeziku). (zamenica+modal+infinitiv ili predlog+ infinitiv) That was the hotel to stay in for holidays (where to stay).	Postnominalni modifikator
Čuveni rok bend <i>Kiss</i> , čijeg su menadžera uhapsili zbog prevare, morao je da prekine svetsku turneju. The famous rock band <i>Kiss</i> , whose manager was arrested for fraud, had to end their world tour.	Apozitiv Postnominalni modifikator	Ovaj lek, koji treba koristiti dva puta dnevno, prepisao je njegov lekar. (zamenica +modal+infinitiv) This medicine, to be used twice daily, was prescribed by his doctor.	Apozitiv Postnominalni modifikator
Njegov nekada vrlo isplativi posao sa srebrom je propao, što je sve iznenadilo. His once lucrative trade in silver fell through, which surprised everyone.	Apozitiv Modifikator klauze		

Tabela 11. Srpske i engleske relativne zavisne klauze (finitne i nefinitne)

Na osnovu analize primera srpskih i engleskih relativnih klauza, kako finitnih tako i nefinitnih, može se uočiti veliki broj sličnosti i nekoliko razlika. Kada su u pitanju finitne relativne klauze, zaključuje se da se one i u srpskom i u engleskom jeziku koriste da pokažu istu funkciju, odnosno to je funkcija postnominalnog modifikatora. Radi se samo o razlici u terminima koji se koriste u gramatičkoj literaturi dva jezika (atribut u srpskom i postnominalni modifikator u engleskom), ali o identičnim funkcijama, pošto i u jednom i u drugom jeziku finitne relativne klauze stoje iza imeničke fraze i modifikuju je. Zapaža se još jedna terminološka razlika kada su u pitanju nerestriktivne relativne klauze – u srpskom jeziku se njihova funkcija definiše kao funkcija apozitiva, dok je u engleskom jeziku to, kao i za restriktivne relativne klauze, funkcija postnominalnog modifikatora. I u jednom i u drugom jeziku se finitne relativne klauze mogu upotrebiti kao modifikatori čitave prethodne klauze. U srpskom se tada kao veznik koristi isključivo relativna zamenica **što** i takva relativna klauza ima funkciju apozitiva. U engleskom se u tom slučaju koristi kao subordinator relativna zamenica **which** i takva klauza ima funkciju modifikatora rečenice (prethodne klauze).

U svakom slučaju, bez obzira na terminološke razlike u gramatikama srpskog i engleskog jezika, pošto su funkcije atributa i apozitiva u stvari funkcije nominalnih modifikatora, odnosno kako je u oba jezika imenička fraza sintaksički povezana sa ostatkom rečenice, i to u srpskom jeziku preko relativne (odnosne) zamenice (**koji, čiji, kakav, koliki, ko, šta**) i relativnih (odnosnih) priloga (**gde, kuda, odakle, kamo, kad**) i zamenice **što**, a u engleskom preko relativnih zamenica (**nulti relativ, that, which, who, whom, whose**) ili drugih *wh*-reči (**where, when, why**), zaključuje se da su funkcije kako restriktivnih tako i nerestriktivnih relativnih klauza u oba jezika identične.

Zapaža se jedna sintaksička pojava svojstvena engleskom jeziku, a to je mogućnost reduciranja restriktivnih relativnih klauza, odnosno upotreba tzv. nultog relativna, što znači da se relativ može izostaviti ali samo u onim slučajevima u kojima taj subordinator ima funkciju direktnog objekta u relativnoj klauzi. U srpskom jeziku je nemoguće izostaviti niti relativnu zamenicu niti relativni prilog, bez obzira koju funkciju imaju u relativnoj klauzi.

Analiza nefinitnih relativnih klauza u oba jezika pokazuje takođe veliki broj sličnosti. U engleskom jeziku se u funkciji postnominalnog modifikatora mogu upotrebiti sve vrste nefinitnih relativnih klauza (*-ing, -ed* i infinitivne relativne klauze). U srpskom jeziku se u nefinitnim relativnim klauzama može koristiti trpni glagolski pridev, kako u restriktivnim

(koje tada imaju funkciju atributa), tako i u nerestriktivnim (koje imaju funkciju apozitiva) i to, kao i u engleskim *-ed* relativnim klauzama, bez relativne zamenice. Kada je reč o infinitivnim relativnim klauzama, one se u srpskom jeziku koriste i kao restriktivne i kao nerestriktivne sa potpuno istim funkcijama (atributa, odnosno apozitiva). Međutim, za razliku od engleskih infinitivnih relativnih klauza, u kojima je moguće izostaviti relativ, kao što je već navedeno, u srpskim infinitivnim relativnim klauzama nije moguće izostaviti relativ a neophodno je da se iza relativna koristi i neki modalni glagol (obično **treba**) pre infinitiva.

Najveća razlika se uočava poređenjem *-ing* relativnih klauza i srpskih nefinitnih klauza koje sadrže glagolski prilog sadašnji. Engleske nefinitne klauze ovog tipa mogu se koristiti u funkciji postnominalnog modifikatora i kao restriktivne i kao nerestriktivne klauze. U srpskom jeziku, nefinitne klauze koje sadrže glagolski prilog sadašnji mogu se koristiti samo kao nerestriktivne. Nefinitne klauze ovog tipa nije moguće koristiti kao restriktivne relativne klauze, kao što je već objašnjeno u poglavlju 4.2.2.1.2. Naime, nemoguće je u srpskom jeziku napraviti rečenicu koja bi sadržala neku nefinitnu klauzu sa značenjem modifikatora imenice (atributa) u kojoj bi se javio glagolski prilog sadašnji. Mogle bi se, pak, napraviti rečenice u kojima bi glagolski prilog sadašnji bio pravi pridev, znači ne kao deo nefinitne klauze, već kao pojedinačna reč u funkciji atributa neke imeničke fraze: **zalazeće** sunce, **leteće** bube, itd. Međutim, ove fraze se ne mogu proširiti u nefinitne klauze.

U engleskom jeziku je sledeća rečenica potpuno gramatički prihvatljiva:

(89) She watched the sun **setting in the west**.

U srpskom jeziku je gramatički neispravno reći:

(*89a) Posmatrala je sunce **zalazeći na zapadu**.

Ova srpska rečenica ne može biti ispravna jer sadrži nefinitnu klauzu sa glagolskim prilogom sadašnjim koja nije, kao engleska nefinitna klauza, u funkciji postnominalnog modifikatora. Ovakva srpska nefinitna klauza moguća je jedino ukoliko su subjekat i glavne i zavisne klauze isti pojam (u adverbijalnim klauzama: Išli su ulicom **pevajući i pričajući**), a ne kao modifikator imeničke fraze. U toj funkciji se u srpskom jeziku koristi ili finitna relativna klauza:

(90) Posmatrala je sunce **koje/kako zalazi na zapadu**.

Ili imenička fraza sa pridevom napravljenim od glagolskog priloga sadašnjeg glagola **zalaziti**

koji sada ima funkciju modifikatora:

(91) Posmatrala je **zalazeće sunce na zapadu**.

Kako se u srpskom jeziku, za razliku od engleskog, ne mogu koristiti svi nefinitni glagolski oblici za konstruisanje nefinitnih relativnih klauza (ne koriste se radni glagolski pridev, glagolski prilog prošli i donekle glagolski prilog sadašnji), može se zaključiti da engleski jezik karakteriše veća raznovrsnost u pogledu izbora nefinitnih relativnih klauza u poređenju sa srpskim jezikom. To je usko povezano sa jednim inherentnim svojstvom engleskog jezika, a to je sklonost ka sintaksičkoj kompresiji, odnosno redukciji relativnih klauza.

Sledeća tabela sadrži primere i funkcije srpskih i engleskih adverbijalnih klauza.

FINITNE KLAUZE		NEFINITNE KLAUZE	
Primer	Funkcija	Primer	Funkcija
Putovao je kuda je želeo . He travelled where he wanted .	Adverbijalni modifikator (mesto)	/	
Dok su se vraćali kući , sreli su poštara. While they were going back home , they met the postman.	Rečenični modifikator (vreme)	Vraćajući se kući , sreli su poštara. (While) going back home , they met the postman.	Rečenični modifikator (vreme)
Nakon što su završili posao , otišli su kući. After they had finished their work , they went home.	Rečenični modifikator (vreme)	Završivši posao , vratili su se kući. Having finished their work , they went home.	Rečenični modifikator (vreme)
Pošto je knjiga bila objavljena , svi su želeli da je kupe. After (Since) the book had been published , everyone wanted to buy it.	Rečenični modifikator (vreme/uzrok)	Nakon objavljivanja knjige , svi su želeli da je kupe. (predložka fraza: predlog+imenička fraza) The book having been published , everyone wanted to buy it.	Rečenični modifikator (vreme/uzrok)
Ugasio je televizor pre nego što je izašao u grad . He had turned off the TV before he went out .	Adverbijalni modifikator (vreme)	Ugasio je televizor pre izlaska u grad . (predlog+imenička fraza / predložko-padežna konstrukcija) He had turned off the TV before going out .	Adverbijalni modifikator (vreme)
Može nešto da skuva kada je kod kuće . She can cook something when she is at home .	Adverbijalni modifikator (vreme/uzrok)	Budući kod kuće , može nešto da skuva. She can cook something when being at home .	Rečenični modifikator (vreme/uzrok) Adverbijalni modifikator (vreme/uzrok)
Ona nije došla na posao jer se razbolela . She didn't come to work because she had fallen ill .	Adverbijalni modifikator (uzrok)	Razbolevši se , nije došla na posao. (nefinitna klauza moguća samo u ovom inicijalnom položaju) She didn't come to work having fallen ill . Having fallen ill , she didn't come to work.	Rečenični modifikator (uzrok) Adverbijalni modifikator (uzrok) Rečenični modifikator (uzrok)
Uvek vidi ko dolazi pošto stalno gleda kroz prozor . She always sees everyone since she looks out of the window all the time .	Adverbijalni modifikator (uzrok)	Stalno gledajući kroz prozor , uvek vidi ko dolazi. Looking out of the window all the time , she always sees everyone.	Rečenični modifikator (uzrok)

Kako je interesuje kuvanje , krenula je na časove kuvanja. Since she is interested in cooking , she took up some cooking classes.	Rečenični modifikator (uzrok)	Zainteresovana za kuvanje , krenula je na časove kuvanja. (Being) interested in cooking , she took up some cooking classes.	Rečenični modifikator (uzrok)
Ukoliko moji sustanari postanu previše neuredni , naći ću sopstveni stan. In case my roommates become too messy , I will get my own flat.	Rečenični modifikator (uslov)	/	Rečenični modifikator (uslov)
Ako stalno vežbam , postići ću dobre rezultate. If I practice regularly , I will achieve good results.	Rečenični modifikator (uslov)	Stalno vežbajući , postići ću dobre rezultate. Practicing regularly , I will achieve good results.	Rečenični modifikator (uslov)
Ukoliko se osećaš nervozno , trebalo bi da popiješ šoljicu kafe. If you feel nervous , you should have a cup of coffee.	Rečenični modifikator (uslov)	/	Rečenični modifikator (uslov)
Nemojte da dolazite ukoliko niste pozvani . Don't come unless you are invited .	Adverbijalni modifikator (uslov)	Nemojte da dolazite nepozvani . (pridev nastao od trpnog glagolskog prideva odričnog oblika glagola pozvati) Don't come unless invited .	Adverbijalni modifikator (uslov)
Nisu položili ispit mada su učili . They didn't pass the exam even though they had been studying .	Adverbijalni modifikator (kontrast)	Ni učeći nisu položili ispit. Despite studying , they didn't pass the exam.	Rečenični modifikator (kontrast)
Izašao je da kupi novine . He went out so that he buy (could/might buy) the newspaper .	Adverbijalni modifikator (cilj, namera)	Izašao je kupiti novine . He went out to buy the newspaper .	Adverbijalni modifikator (cij, namera)
Gledao nas je kao da nas prvi put u životu vidi . He looked at us as though he had seen us for the first time in his life .	Adverbijalni modifikator (poređenje)	/	Adverbijalni modifikator (poređenje)
Kuvala je puding tako što ga je stalno mešala . She cooked the pudding as she was stirring it constantly .	Adverbijalni modifikator (način)	Kuvala je puding stalno ga mešajući . She cooked the pudding (by) stirring it constantly .	Adverbijalni modifikator (način)
On se toliko lepo ponaša da ga svi obožavaju . He behaves so well that everyone adores him .	Adverbijalni modifikator (rezultat, posledica)	/	

Tabela 12. Engleske i srpske adverbijalne zavisne klauze (finitne i nefinitne)

Poređenjem srpskih i engleskih adverbijalnih klauza, finitnih i nefinitnih, mogu se izvući određeni zaključci. Prvo se uočava kako i jedan i drugi jezik imaju veliki broj različitih vrsta adverbijalnih klauza ukoliko se uzmu u obzir značenja koja one iskazuju, odnosno njihova semantička svojstva. Sintaksička funkcija zavisnih adverbijalnih klauza je u oba jezika ista. One imaju službu adverbijala, odnosno mogu biti rečenični modifikator, ukoliko se nalaze u inicijalnom položaju, ili adverbijalni modifikator ukoliko se nalaze iza klauze čiji glagol ili glagolsku frazu modifikuju. U svetlu predmeta istraživanja ove doktorske disertacije, a to je upotreba engleskih nefinitnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora, više ćemo obratiti pažnju na nefinitne adverbijalne klauze u engleskom i srpskom jeziku.

Navedeni primeri pokazuju kako nefinitne adverbijalne klauze u engleskom jeziku iskazuju veći broj značenja nego u srpskom jeziku. Međutim, mesne zavisne klauze nemaju nefinitnu parafraza niti u engleskom niti u srpskom jeziku, pa se ovo značenje može postići jedino finitnim adverbijalnim klauzama. U engleskom jeziku je moguće napraviti nefinitnu adverbijalnu klauzu, poznatu kao apsolutna konstrukcija, u funkciji rečeničnog modifikatora, čije je struktura S + particip, kao nefinitnu parafrazu adverbijalne finitne klauze koja ima značenje zavisne klauza za uzrok ili vreme, kao što se može videti iz premera u tabeli:

92) **The book having been published**, everyone wanted to buy it.

Ova rečenica sadrži apsolutnu konstrukciju, odnosno nefinitnu adverbijalnu klauzu koja je u funkciji rečeničnog modifikatora, a njena finitna verzija glasi ovako:

92a) **After / Since the book had been published**, everyone wanted to buy it.

Bez šireg konteksta, ova zavisna klauza može biti vremenska ali i uzročna. U srpskom jeziku nije moguće napraviti takvu nefinitnu konstrukciju. Naredna rečenica sadrži finitnu adverbijalnu klauzu, koja je po svom značenju vremenska, ali se može shvatiti i kao uzročna:

93) **Pošto / Nakon što je knjiga bila objavljena**, svi su želeli da je kupe.

Ovu srpsku finitnu adverbijalnu klauzu nije moguće parafrazirati nefinitnom adverbijalnom klauzom, već jedino upotrebom predloške fraze (predlog + imenica):

93a) **Nakon objavljivanja knjige**, svi su želeli da je kupe.

Razlike se uočavaju i kod upotrebe nefinitnih adverbijalnih klauza koje iskazuju

anteriornost u odnosu na radnju glagola u glavnoj klauzi, odnosno pokazuju radnju koja se desila posle radnje glavnog glagola. U engleskom jeziku je moguće napraviti nefinitnu adverbijalnu klauzu koja bi pokazala to značenje:

94) He had turned off the TV **before going out**.

Ova nefinitna *-ing* klauza predstavlja parafrazu finitne adverbijalne klauze u istoj funkciji adverbijalnog modifikatora:

94a) He had turned off the TV **before he went out**.

U srpskom jeziku nije moguće napraviti nefinitnu adverbijalnu klauzu koja bi iskazala značenje anteriornosti u odnosu na radnju glagola u glavnoj klauzi. Kao parafraza finitne adverbijalne klauze:

95) Isključio je televizor **pre nego što je izašao u grad**.

može se sastaviti rečenica koja sadrži predložko-padežnu konstrukciju (predlog + imenička fraza):

95a) Isključio je televizor **pre izlaska u grad**.

Zavisne uslovne klauze, koje su finitne adverbijalne klauze, mogu se u engleskom jeziku parafrazirati nefinitnim *-ing* i *-ed* klauzama. U srpskom jeziku se za zavisne uslovne klauze može naći nefinitna parafraza, ali samo sa glagolskim prilogom sadašnjim, što znači da se ne mogu koristiti svi nefinitni oblici. U nekim slučajevima, može se za izražavanje uslova koristiti pridev nastao od trpnog glagolskog prideva:

96) Nemojte da dolazite **nepozvani**.

U engleskom jeziku se ova rečenica može prevesti pomoću nefinitne *-ed* klauze:

97) Don't come **unless invited**.

Razlika između upotrebe nefinitnih adverbijalnih klauza u engleskom i srpskom jeziku vidi se i kod klauza koje su po svom značenju poredbene. U engleskom jeziku je moguće napraviti nefinitne *-ing* klauze u tom značenju, ali ne i u srpskom jeziku:

98) He looked at us **as though seeing (having seen) us for the first time**.

Treba reći da ni u srpskom ni u engleskom jeziku nije moguće napraviti nefinitne

adverbijalne klauze koje koje bi se mogle upotrebiti umesto zavisnih klauza koje su po svom značenju posledične ili kazuju rezultat vršenja radnje:

99) On se **toliko** lepo ponaša **da ga svi obožavaju**.

100) He behaves so well **that everyone adores him**.

U engleskom jeziku se kao parafraza ove adverbijalne finitne klauze može koristiti infinitiv u pasivnom obliku jer se značenje klauze ne bi promenilo:

101) He behaves well enough **to be adored by everyone**.

Na osnovu svega navedenog, zaključuje se kako se najveća preklapanja javljaju pri upotrebi engleskih i srpskih nefinitnih adverbijalnih klauza koje su prema značenju vremenske (i to one koje označavaju simultanost i posteriornost), uzročne, namerne i načinske.

5. TIPOVI NEFINITNIH KLAUZA U ENGLESKOM JEZIKU

5.1. Uvod

Kao što je već ranije rečeno, ovaj rad se bavi opisom i analizom funkcija nefinitnih glagolskih fraza i klausa u engleskom jeziku. Stoga, pošto su nefinitni glagolski oblici već opisani i predstavljeni kroz primere (videti 3.2.3. i 3.2.4.), ovo poglavlje se bavi nefinitnim glagolskim klauzama i njihovim funkcijama u engleskom jeziku.

Nefinitne glagolske klauze se razlikuju od finitnih po tome što glagolski oblik koji se u njima nalazi nije u ličnom glagolskom obliku, već u jednom od već navedenih neličnih glagolskih oblika, a to su: infinitiv, gerund i particip. Ove klauze mogu imati subjekat ali i ne moraju. Na osnovu nefinitnih glagolskih oblika mogu se razlikovati četiri tipa nefinitnih glagolskih klausa (Quirk et al., 1985: 993):

I) *TO*-INFINITIVNE KLAUZE

(1) Bez subjekta: The best thing would be **to tell the truth**.

(1a) Sa subjektom: The best thing would be **for you to tell the truth**.

Kod konstrukcija sa subjektom, vrlo često se u inicijalnom položaju javlja *It* kojim se uvodi subjekat: *It would be best for you to tell the truth*.

II) *BARE* INFINITIVNE KLAUZE

(2) Bez subjekta: What we did in class was just **read the texts**.

(2a) Sa subjektom: Rather than **you do the job**, I'd prefer to finish it myself (Quirk et al., 1986: 993).

Bare infinitiv se obično javlja u *pseudo-cleft* klauzama, u kojima je upotreba infinitivnog *to* opciona: *What they did was (to) close the road for traffic*.

III) *-ING* GERUND-PARTICIPESKE KLAUZE

(3) Bez subjekta: **Going down the street**, he met his friend.

(3a) Sa subjektom: **My friend having left the house**, I phoned my mother.

U klauzama sa subjektom, subjekat se vrlo često izražava i upotrebom predloga: *With the spectators becoming impatient, the referee signalled the beginning of the game*. Pored toga, subjekat može biti i imenica u genitivu ili prisvojni pridev, odnosno objekatski padež

lične zamenice. Ukoliko je u pitanju gerundska klauza, onda se kao subjekat mogu javiti imenice i u nominativu i u genitivu, kao i prisvojni pridevi i lične zamenice u objekatskom padežu: *I don't mind **him/his/John/John's smoking in the living room***. Ukoliko je u pitanju participska klauza, onda se kao subjekat mogu javiti imenice u nominativu i prisvojni pridevi: *I saw **him/John crossing the street***.

IV) –ED PARTICIPSKA KLAUZE

(4) Bez subjekta: **Shown the letter**, he left the room in haste.

(4a) Sa subjektom: **The game finished**, the spectators left the stadium peacefully.

Treba dodati da se svi tipovi nefinitnih klauza mogu javiti u aktivnom i pasivnom obliku, dok je –ed participska klauza suštinski pasivni oblik:

(5) **My sister having written the letter**, we could have a cup of coffee (aktiv)

(5a) **The letter having been written** by my sister, we could have a cup of coffee (pasiv).

U okviru nefinitnih klauza ne mogu se javiti modalni glagoli, a u negativnom obliku koristi se negativna rečca *no* obično ispred glagola odnosno *to* u infinitivnoj klauzi:

(6) He apologized for **not coming on time**.

(7) The best thing is **not to interfere**.

Nefinitne klauze se mogu javiti sa svim sintaksičkim konstituentima kao i finitne klauze:

SV	She expected <u>me to come</u> . S V
SVO	My parents expected <u>us to study languages</u> . S V O
SVC/A	He expected <u>his friends to come soon/here</u> S V C ili A
SVIODO	He expected <u>me to give him the book</u> . S V IO DO
SVOC	He expected <u>me to make the story clear</u> . S V DO C
SVOA	He expected <u>her to put the fruit in the fridge</u> . S V DO A

Tabela 13. Nefinitne klauze i njihovi konstituenti

S – subjekat, V – glagol, O/DO – direktni objekat, IO – indirektni objekat, C – komplement, A –adverbijal (Prema Qirk et al., 1985: 994).

Pošto su *-ed* klauze u suštini pasivne konstrukcije, možemo ih naći u sledećim tipovima pasivnih klauza:

(A)(S)Vpass – **When interrogated**, the prisoner admitted his involvement in the crime.

(U ovom tipu pasivne klauze, subordinator *when* se koristi ispred nefinitnog glagolskog oblika.)

(B)(S)VpassC – **Considered rare objects**, they were kept in the museum.

(C)(S)VpassA – **Kept in the fridge**, the fruit should remain fresh for a few days.

(D)(S)VpassO – **Given some extra time**, the student could finish his project successfully.

Upravo zbog toga što nefinitne glagolske klauze nemaju kategoriju vremena, ne mogu da sadrže modalne glagole i vrlo često nemaju ni subjekat, one se u engleskom jeziku koriste u slučajevima sintaksičke kompresije, odnosno redukcije rečenice. Određeni tipovi nefinitnih klauza se vrlo često i vrlo rado koriste u pisanom engleskom jeziku zato što pisac na taj način pokazuje ne samo svoje poznavanje sintakse engleskog jezika, već i svoju sposobnost da misli izrazi na jedan koncizan i kompaktan način. Prilikom čitanja takvih rečenica, značenja vezana za kategorije vremena, aspekta i načina mogu se naslutiti iz konteksta, te se tako može uspostaviti neka vrsta korespondencije sa mogućom finitnom klauzom:

(Aa) **When** (he was) **interrogated**, the prisoner admitted his involvement in the crime.

(Ba) (Since/Because/As they were) **considered rare objects**, they were kept in the museum.

(Ca) (If it is) **kept in the fridge**, the fruit should remain fresh for a few days.

(Da) (Since/After he was) **given some extra time**, the student could finish the project successfully.

Međutim, treba biti vrlo oprezan prilikom sintaksičke kompresije jer se može desiti da se na taj način, skraćivanjem rečenice, stvori neka vrsta nejasnoće i konfuzije, naročito u slučajevima kada nema subjekta jer se tada ne zna na koji se imenički element u rečenici odnosi nefinitna klauza:

(8) She saw **him** (when she?/he? was) **entering the bus**.

Kod infinitivnih klauza ovakva sumnja se može odagnati ukoliko se umesto infinitivne napravi finitna klauza:

(9) She asked **to go** – She asked if she could go.

(10) She asked **me to go**. – She asked if I could go.

U slučaju da se iz jezičkog konteksta ne može naslutiti subjekat, onda se može napraviti test pomoću neodređenog subjekta za sva lica ili koristeći ličnu zamenicu *I*:

(11) **To walk a few miles every day** is very healthy (For a person to walk...).

5.2. Sintaksičke funkcije nefinitnih klauza

Kada se govori o sintaksičkim funkcijama nefinitnih klauza, treba reći da su one zavisne klauze u engleskom jeziku koje mogu biti nominalne, relativne i adverbijalne, te se na osnovu toga njihove funkcije u rečenici i mogu posmatrati.

5.2.1. Nominalne nefinitne klauze

Nominalne nefinitne klauze su *to*-infinitivne klauze, *bare* infinitivne klauze i *-ing* klauze.

5.2.1.1. *To*-infinitivne nominalne klauze

Ove nefinitne klauze mogu imati sledeće funkcije u rečenici:

- Subjekt: **To put off the meeting** is unacceptable.
- Direktni objekat: She likes **to sing**.
- Komplement subjekta (imenski deo predikata): The best thing is **to remain calm**.
- Apozicija: His decision, **to study every day**, requires discipline and good organization.
- Komplement prideva: They were happy **to meet him**.

U slučajevima kada infinitivna klauza ima subjekat, obično se koristi subordinator *for* ispred subjekta. Ukoliko je subjekat zamenica, onda je ona u objekatskom padežu:

(12) **For them to take part in the discussion** would be a conflict of interest.

Međutim, kada je infinitivna klauza objekat u rečenici, onda se *for* obično izostavlja:

(13) She likes everyone **to be happy**.

Ipak, u američkom engleskom, iza glagola koji pokazuju neku želju ili dopadanje, kao i iza njihovih odričnih oblika, koristi se *for*:

(14) She didn't want **for me to work all night** (samo u američkom engleskom).

Uopšteno govoreći, ukoliko infinitivna klauza nema funkciju direktnog objekta, onda se *for* može koristiti:

(15) Everyone would prefer **for him to succeed** (samo u američkom engleskom).

(15a) **For him to succeed** would be preferred by everyone.

Ipak, *for* se ne koristi nikako u konstrukcijama u kojima je akcenat na subjektu infinitivne klauze, kao što je, na primer, *cleft* klauza kojom se ističe subjekat:

(16) It was **him** she didn't want **to work all night**.

Ukoliko se subjekat stavi na početak rečenice možemo dobiti:

(17) **Him** she didn't want **to work all night**.

Takođe, *for* se ne koristi ni u upitnim rečenicama u kojima se pitanje odnosi na subjekat:

(18) Who(m) didn't she want **to work all night**?

Kada je reč o *pseudo-cleft* klauzama kojima se ističe cela infinitivna klauza, onda se može koristiti *for*, što je vrlo čest slučaj i u britanskom engleskom:

(19) What she didn't want was **(for) him to work all night**.

Ukoliko se od infinitivne klauze koja ima subjekat može napraviti pasivna konstrukcija, onda je infinitivna klauza u funkciji glagolskog komplementa:

(20) Everyone believed **him to be the best choice**.

(20a) He was believed **to be the best choice**.

Međutim, po analogiji, infinitivna klauza u primeru

(21) Everyone believed **him the best choice (to be the best choice)**.

jeste, u stvari, komplement objekta *him*.

Ekstrapozicija je karakterističnija za infinitivne klauze koje su u funkciji subjekta u rečenici:

(22) It is essential **(for us) to agree with them**.

Infinitivne klauze koje su u funkciji objekta su obavezno u ekstrapoziciji ukoliko sadrže komplement objekta:

(23) She considers it **her obligation to lock the offices**.

Pored navedenih sintaksičkih funkcija, nominalne *to*-infinitivne klauze imaju i svoje semantičke funkcije. One obično kazuju kako je radnja njima iskazana nešto što tek treba uraditi i ima sve karakteristike predloga ili mogućnosti da se nešto izvrši u budućnosti, a ne nešto što je već urađeno. Tako su one po svom značenju vrlo bliske *that*-nominalnim klauzama:

(24) It is important **for us to meet on time**.

(24a) It is important **that we should meet on time**.

Ovo putativno značenje infinitivnih klauza može se vrlo često parafrazirati kondicionalnim klauzama:

(25) It would be unwise **for us to travel without insurance**.

(25a) It would be unwise **if we travelled without insurance**.

Konačno, infinitivna klauza se može koristiti da se njome iskaže radnja za koju se smatra da je tačna ili da se predstavi neka radnja (stanje, zbivanje) za koju se smatra da se već dogodila (upotrebom prošlog infinitiva):

(26) People considered **her to be a strange person**.

(27) She is glad **to have finished her work on time**.

Treba još dodati da *to*-infinitivne klauze mogu biti i u funkciji subjekta i komplementa subjekta (imenski deo predikata) u jednoj istoj rečenici:

(28) **To be human is to err.**

Kada je reč o nominalnim infinitivnim klauzama u funkciji komplementa prideva, Quirk et al. daju pregled od sedam ovakvih konstrukcija koje su na prvi pogled iste (Quirk et al., 1985: 1226), te će ovde ti primeri biti preneti u celosti i objašnjeni:

- (i) Bob is **splendid to wait**.
- (ii) Bob is **slow to react**.
- (iii) Bob is **sorry to hear it**.
- (iv) Bob is **hesitant to agree with you**.
- (v) Bob is **hard to convince**.
- (vi) The food is **ready to eat**.
- (vii) It is **important to be accurate**.

Uočava se da je u prve četiri rečenice subjekat glavne klauze isti kao i subjekat infinitivne klauze (Bob), dok u ostalim rečenicama subjekat nije određen ali se može iz konteksta obično zaključiti šta bi mogao biti subjekat. Ove infinitivne klauze mogu dobiti subjekat ukoliko se upotrebi subordinat *for*: The food is **ready (for the children) to eat**. Takođe je karakteristično za prvu rečenicu da, ukoliko je glagol prelazni, infinitivna klauza može imati i direktni objekat: Bob is **splendid to build the house**.

5.2.1.2. *Bare* infinitivne nominalne klauze

Ove nominalne nefinitne klauze imaju vrlo sužen broj funkcija. One mogu imati funkciju komplementa subjekta ili (što je vrlo retko) mogu biti subjekat *pseudo cleft* klauze:

- Komplement subjekta – What they did was **play video games all evening**.
- Subjektat – **Play video games** was what they did all evening. (Ova konstrukcija se retko koristi u engleskom jeziku i smatra se prilično formalnom. U Quirk et al., 1985: 1067)

Takođe se mogu javiti kao subjekat ili komplement subjekta u onim *pseudo cleft* klauzama u kojima se umesto *what* za isticanje može koristiti imenička fraza, kao što se može videti u sledećim primerima:

(29) **Turn on the computer** was all I did.

(30) All he ever does is **play computer games**.

U onim slučajevima u kojima je infinitivna klauza subjekat, onda se uvek koristi *bare* infinitivna klauza, a ukoliko je komplement subjekta onda se može koristiti i *to*-infinitivna klauza:

(31) What they should do is **(to) have a vaccination before the trip to the tropics**.

Da bi se u *cleft* klauzi koja počinje sa *all* koristila *bare* infinitivna klauza, onda je neophodno da se u rečenici pojavi i zavisna klauza sa pomoćnim glagolom *do*:

(32) All she ever wanted **to do was travel round the world on her own**.

U drugim slučajevima, upotreba *to*-infinitivne klauze je obavezna:

(33) All she wanted was **to travel round the world**.

Bare infinitivna klauza može imati funkciju komplementa objekta ali samo uz glagole *make* i *let*, dok je iza glagola *help* ova klauza opciona, jer se iza njega može koristiti i *to*-infinitivna klauza:

(34) She made **me come home early**.

(35) They let **her stay up late**.

(36) We helped them **(to) finish the project on time**.

Bare infinitivna klauza može biti i objekat predloga ali samo iza predloga koji pokazuju neko izuzimanje, kao što su *but*, *except*, *let alone*, itd.:

(37) They never did anything right **let alone come on time**.

(38) She would do anything **but tidy up her room**.

(39) He is ready to say anything **except apologize to his parents**.

5.2.1.3. *-ing* nominalne klauze

Nominalne *-ing* klauze, odnosno tačnije nominalne *-ing* participske klauze, mogu imati sledeće funkcije u engleskoj rečenici (Quirk et al., 1985: 1063):¹⁸

- Subjekat: **Cleaning the house** occupies most of her time.
- Direktni objekat: They enjoy **swimming in the pool**.
- Komplement subjekta (imenski deo predikata): My greatest interest is **reading detective novels**.
- Apozicija: Her present occupation, **conducting a financial research for some major banks**, takes up most of her time.
- Komplement prideva: He is busy **sorting out his accounts**.
- Komplement predloga: He was accused of **absconding with the government funds**.

U slučajevima kada ove klauze imaju subjekat, onda on može biti ili prisvojni pridev lične zamenice ili lična zamenica u objekatskom padežu ili neka imenica, odnosno imenička fraza, u genitivu ili akuzativu. Genitiv se više koristi kada je subjekat zamenica, dok se akuzativ uglavnom koristi ako je subjekat imenička fraza i u tom slučaju je rečenica formalna:

(40) They were surprised by **his/him coming home so early**.

(41) Noone cared for **the situation being quite serious**.

Međutim, moguće su i rečenice poput ove:

(42) They all talked about **John's coming home so early**.

Ipak, genitiv se izbegava ukoliko je subjekat vrlo dugačka imenička fraza, pa se u tim slučajevima koristi akuzativ:

(43) We often remember **all of our relatives and neighbours going on picnic on the weekends**.

S druge strane, ukoliko je subjekat *-ing* klauze u inicijalnom položaju u rečenici, onda je on obično u genitivu:

---

¹⁸

Nominalne *-ing* klauze se ponekad zovu i gerundskim klauzama (Quirk et al., 1985: 1064).

(44) **Mary's/Her coming home so late** was always very embarrassing for the whole family.

Naravno, ova nefinitna klauza se uvek može zameniti *that*-nominalnom klauzom:

(45) It was always embarrassing for the whole family **that Mary/she came home late**.

Za razliku od *to*-infinitivnih klauza, *-ing* klauze u funkciji subjekta obično nisu u ekstrapoziciji niti kod upitnih niti kod pasivnih rečenica:

(46) How much embarrassment will **your coming home late** incur?

(47) **Smoking on the capus premises** is punished most severely by the college authorities.

Treba ukazati i na neka semantička svojstva ovih nefinitnih klauza, pošto njihova značenja u stvari i utiču na njihove funkcije. Ove nominalne nefinitne klauze mogu iskazati

- a) Činjenicu, činjenično stanje: **His incessant talking about his holiday** irritates me greatly.
- b) Radnju: **His incessant talking about his holiday** lasted longer than we all expected.

Kada se ovako sagledaju, onda *-ing* nominalne klauze čiji je subjekat ili imenica/imenička fraza u genitivu (**John's/My old friend's**) ili prisvojni pridev lične zamenice (**His/Her, ...**) mogu stvoriti neku vrstu konfuzije po pitanju sintaksičke funkcije. Pogledajmo sledeći primer:

(48) They didn't like **his driving**.

Nominalna nefinitna klauza u ovako napisanoj rečenici, bez nekog šireg konteksta i bez dodatka objekta ili adverbijala, može biti sintaksički dvosmislena. Postavlja se pitanje da li se *-ing* klauza odnosi na samu radnju označenu glagolom, odnosno baš na to da on vozi ili na način odvijanja radnje, odnosno na način kako on vozi. Ovakav ambiguitet se može izbeći ukoliko se kao subjekat ove nefinitne klauze umesto prisvojnog prideva lične zamenice koristi objekatski padež lične zamenice:

(49) They didn't like **him driving**.

Dvosmislenost u pogledu sintaksičke funkcije može se izbeći i ukoliko u klauzi koristimo objekat ili adverbijale. Dakle, uporedimo sledeće dve rečenice:

(50) She informed us about **his reckless driving**.

(51) She informed us about **his driving recklessly**.

U rečenici (50) **reckless** je pridev koji je u funkciji prenominalnog modifikatora imenice **driving**, koja predstavlja upravnu reč imeničke fraze **his reckless driving**. U rečenici (51) **recklessly** je u funkciji priloga (adverbijala) koji je sastavni deo *-ing* klauze **his driving recklessly**.

Kada je *-ing* klauza direktni objekat u rečenici, onda se postavlja pitanje tumačenja implicitnog subjekta. Na primer, u rečenici:

(52) They hate **driving recklessly**.

implicitni subjekat *-ing* nominalne klauze **driving recklessly** je dvosmislen, pa se tako cela rečenica može tumačiti na dva načina:

- a) They hate **when they drive recklessly** (čime je subjekat nefinitne klauze impliciran na osnovu subjekta glavne klauze).
- b) They hate **when people drive recklessly** (čime je subjekat nefinitne klauze generalizovan i nije isti kao i subjekat nezavisne klauze).

Dvosmislenost vezana za subjekat nefinitne klauze može se izbeći ukoliko *-ing* klauza ima direktni objekat ili adverbijale, na osnovu čega se onda jasno vidi da je subjekat nefinitne klauze (koji nije eksplicitno dat) isti kao i subjekat glavne klauze:

(53) They hate **talking while driving to the seaside**.

Međutim, ukoliko se u glavnoj klauzi koristi neki od glagola koji se odnose na davanje izjava ili saveta, isl. (*speak, condemn, recommend, suppose, etc.*), onda se ne može izbeći generička interpretacija impliciranog subjekta, jer je onda jedino takvo tumačenje i prirodno:

(54) The governemnt recommend **paying taxes regularly**. (The government recommend **that people pay taxes regularly**.)

U svakom slučaju, implicitni subjekat ove nominalne klauze može se nazreti iz konteksta, jezičkog ili nekog drugog (kulturološkog, socijalnog, političkog, itd.), tako da se iz sledeće dve rečenice jasno vidi u kom primeru se radi o subjektu koji je identičan subjektu glavne klauze a u kom je to generički subjekat:

(55) **Criticizing the company's policy** was a huge mistake.

(56) **Criticizing companies' policies** is a huge mistake.

Obe rečenice sadrže određene markere koji nam jasno određuju implicitni subjekat nefinitne klauze, koja je sama u funkciji subjekta cele rečenice. U rečenici (31) to su određeni član **the** i imenica **company** u jednini, a takođe i vreme glavnog glagola **to be**, koji je u prošlom vremenu, što sve pokazuje da se radnja iskazana *-ing* nominalnom klauzom već dogodila, da je završena i da je verovatno tu radnju učinila neka određena osoba u nekoj određenoj kompaniji (za koju ta osoba, pretpostavljamo, radi). U rečenici (32) imenička fraza, koja je inače u funkciji direktnog objekta *-ing* glagolskog oblika, **companies' policies**, data je u množini, što znači da se može odnositi na generalne načine poslovanja svih kompanija uopšte, a i glavni glagol **to be** jeste u prezentu, što samo još više potvrđuje činjenicu da je ovde implicitni subjekat generičkog tipa jer je ovom rečenicom iskazana jedna činjenica a ne konkretna radnja.

Konačno, ukoliko se analizira dubinska struktura rečenice, *-ing* nominalna klauze se može javiti u funkciji subjekta rečenica koje počinju sa **There**, i u tom slučaju se ispred nefinitne klauze koristi **no**, a ređe **any**:

(57) There's **no smoking in the corridors**. (Ovde se *-ing* nominalna klauze može tumačiti kao klauza koja ima funkciju subjekta jer se ova rečenica može predstaviti upotrebom modalizovane glagolske fraze, ili samog modala, kao **One is not allowed to (cannot) smoke in the corridors**. U tom slučaju, ona jeste subjekat u dubinskoj strukturi).

Međutim, ovakva rečenica može biti i vrlo dvosmislena, a samim tim se i sintaksička funkcija *-ing* nominalne klauze može dvojako tumačiti:

- a) **Smoking** is not allowed in the corridors. (U ovom slučaju je, kao što je već navedeno, *-ing* klauza u funkciji subjekta)
- b) No one allowed **smoking in the corridors**. (U ovom slučaju *-ing* klauza ima funkciju direktnog objekta). (Prema Quirk et al., 1985: 1067)

Ove nominalne nefinitne klauze mogu biti u funkciji komplementa prideva. U toj funkciji se javljaju *-ing* participske klauze. Tu se mogu zapaziti neke varijacije po pitanju subjekta nefinitne klauze, jer se, na primer, iza prideva **busy** subjekat ne može koristiti:

(58) John is busy **eating up his breakfast**.

Pridevi kao što su **worth** i **worthwhile** mogu se javiti u konstrukcijama sa ili bez subjekta *-ing* nefinitne klauze, i to u konstrukcijama sa inicijalnim subjektom **It**:

(59) It is worth(while)/pointless/useless (**you/your**) **buying so much food**.

Ukoliko se pridevi **worth** i **worthwhile** koriste u pasivnom značenju (koje je slično upotrebi infinitivne klauze u tom istom značenju), onda *-ing* klauza nema subjekat:

(60) Water is worth(while) **saving for future generations**.

Takođe, upotreba predloga iza prideva je u nekim slučajevima opciona:

(61) They are fortunate (in) **having such a successful son**.

Ali je u drugim slučajevima upotreba predloga obavezna:

(62) She is afraid of **being alone at home**.

(63) They are good at **decorating places**.

5.2.2. Relativne nefinitne klauze

Relativne nefinitne klauze predstavljaju zavisne klauze koje se najbolje mogu prepoznati na osnovu njihove sintaksičke funkcije u rečenici, a to je funkcija postnominalnog modifikatora. One stoje odmah iza imeničke fraze koju modifikuju (odnosno ponekad odmah iza upravne reči imeničke fraze). To su *-ing* relativne klauze, *-ed* relativne klauze i infinitivne relativne klauze. Ove klauze se mogu označiti i terminom nefinitne fraze. Međutim, one u svojoj dubinskoj strukturi jesu nastale od relativnih klauza, te ih tako i treba tretirati. Naime, 70-tih godina prošlog veka, transformaciono generativna gramatika je ove nefinitne fraze tretirala kao klauze koje su transformacijom nastale od relativnih klauza, odnosno da one predstavljaju reducirane relativne klauze:

(64) **The book lying on the table** belonged to my sister.

Ova *-ing* relativna klauza predstavlja redukciju relativne klauze:

(64a) **The book that (which) was lying on the table** belonged to my sister.

Slično je i sa ostalim oblicima nefinitnih relativnih klauza:

(65) They helped **the man injured in the accident**.

(65a) They helped **the man who was injured in the accident**.

(66) They recommended **the house to rent**.

(66a) They recommended **the house which we should rent**.

5.2.2.1. *-ing* relativne klauze

Ove nefinitne klauze imaju funkciju postnominalnog modifikatora i mogu se javiti u toj funkciji jedino ukoliko je relativna zamenica u nereduciranoj relativnoj klauzi u funkciji subjekta, odnosno one mogu da posluže za redukciju (sintaksičku kompresiju) kako restriktivnih tako i nerestriktivnih relativnih klauza:

(67) We saw the dog **which/that was barking incessantly**.

(67a) We saw the dog **barking incessantly**.

(68) The woman, **who was listening attentively**, was obviously interested in the lecture.

(68a) The woman, **listening attentively**, was obviously interested in the lecture.

(69) They got hold of the reports **which/that contained some confidential information**.

(69a) They got hold of the reports **containing some confidential** information.

(70) They showed me the man **who/that resembled my father**.

(70a) They showed me the man **resembling my father**.

Poslednja dva primera (rečenice (69) i (70)) pokazuju kako se *-ing* relativne klauze mogu koristiti za redukciju i onih relativnih klauza u kojima glagoli nisu samo progresivnog aspekta (nesvršenog vida) (**progressive aspect**), već i takozvani **stative verbs**, odnosno glagoli koji pokazuju stanja, osećanja, mišljenja, verovanja, posedovanje, itd. (**resemble, contain, seem, ...**) (Quirk et al., 1985: 1263). Takođe, smatra se (Quirk et al., 1985: 1264) da se razlike po pitanju glagolskog vida, odnosno aspekta, ne mogu izraziti upotrebom *-ing* relativnih klauza, tačnije da se njima ne može tačno pokazati perfektivni aspekt, odnosno da se kod nefinitnih klauza uopšte gubi razlika u aspektu, pa su takve konstrukcije prilično

neobične u svakodnevnoj upotrebi engleskog jezika, i vrlo retke:

(71) The reporter **who had interviewed the famous tennis player** was my best friend.

(71a) The reporter **having interviewed the famous tennis player** was my best friend.

(72) All persons **who participated in that project** are under suspicion.

(72a) All persons **having participated in that project** are under suspicion.

Rečenice poput (71a) su vrlo ne prirodne u engleskom jeziku, dok je perfektivni aspekt nefinitne *-ing* relativne klauze prihvatljiviji u onim rečenicama u kojima je upravna reč imeničke fraze koju klauza modifikuje neka neodređena imenica opšteg značenja, kao što je to prikazano u primeru (72a).

Ipak, tačno je da se upotrebom *-ing* relativnih klauza ne može istaći razlika u pogledu aspekta (glagolskog vida), koja je inače očigledna prilikom upotrebe finitnih klauza:

(73) I know the man **who works / is working behind the desk**.

(73a) I know the man **working behind the desk**.

5.2.2.2. *-ed* relativne klauze

Ove nefinitne klauze, baš kao i *-ing* relativne klauze, mogu se koristiti u funkciji postnominalnog modifikatora jedino u onim slučajevima u kojima reduciraju restriktivnu ili nerestriktivnu relativnu klauzu u kojoj je relativna zamenica u funkciji subjekta. One su inherentno pasivnog značenja, tako da je oblik participa (*-ed* particip) usko povezan sa pasivnim oblikom glagola u relativnoj klauzi, i naravno, može se javiti jedino pri redukciji relativnih klauza koje sadrže prelazni glagol:

(74) The concert hall **that/which was opened last week** is enormous.

(74a) The concert hall **opened last week** is enormous.

(75) The new vaccine, **which was discovered quite by accident**, will revolutionize medicine.

(75a) The new vaccine, **discovered quite by accident**, will revolutionize medicine.

Izuzetak od ovog pravila može se javiti u onim relativnim klauzama u kojima se ispred neprelaznog glagola nalaze određeni adverbijali (bilo pojedinačne reči ili fraze):

(76) A man **who has just gone to India** told me about it.

(76a) A man **just gone to India** told me about it.

„This phenomenon is related to our ability also to premodify nouns with participles which, unless themselves premodified, can only postmodify” (Quirk et al., 1985: 1265).

Međutim, za razliku od *-ing* relativnih klauza, *-ed* relativnim klauzama je moguće istaći razliku između prostog i progresivnog aspekta:

(77) The road **which was built last year** is full of holes.

(77a) The road **built last year** is full of holes.

(78) The road **which is being built these days** will be quite safe.

(78a) The road **being built these days** will be quite safe.

Naravno, obično se ni pomoću ovih nefinitivnih klauza ne može iskazati perfektivni aspekt, tako da su takve rečenice vrlo neobične i retke, pa se u tim situacijama koriste finitne relativne klauze:

(79) The house **which was burgled** belongs to my friends.

(79a) The house **having been burgled** belongs to my friends. (Prema Quirk et al., 1985: 1265)

5.2.2.3. Infinitivne relativne klauze

Ove nefinitivne relativne klauze mogu imati funkciju postnominalnog modifikatora i u slučajevima kada relativna zamenica u sastavu relativne finitne klauze koja se pomoću infinitivne klauze reducira nije samo subjekat, već objekat, adverbijal ili komplement (Quirk et al., 1985: 1265).

(80) Relativ kao subjekat: The man **to call you** is certainly Mr Smith. (**who/that will call you**)

(81) Relativ kao objekat: The place (**for you**) to **visit on your holiday** is certainly that island. (**which/that you should visit**)

(82) Relativ kao komplement: The thing (**for you**) to **accept immediately** is a complete breakup. (**The thing that anyone will accept is...**)

(83) Relativ kao adverbijal: The right time (**for us**) to **go there** is mid July. (**at which/when we should go**)

Iz navedenih primera se vidi da ove nefinitivne relativne klauze mogu imati eksplicitni subjekat, ali i implicitni, koji se može odrediti na osnovu konteksta, što znači da se može potpuno izostaviti. Osim toga, u formalnim situacijama, može se zadržati i relativna zamenica ispred infinitivne relativne klauze, ali samo u onim slučajevima u kojima je relativna zamenica u funkciji adverbijala. U tom slučaju, konstrukcija bi mogla da sadrži nekoliko kombinacija.

(84) Relativ+infinitivna klauza: The time **when to go there** is mid July.

(85) Predlog+relativ+infinitivna klauza: The time **at which to go there** is mid July.

(86) Elidovan relativ+infinitivna klauza: The time **to go there (at)** is mid July.

Infinitivne relativne klauze nisu tako ograničene u pogledu aspekta, kao što je to slučaj sa *-ing* i *-ed* relativnim klauzama. One mogu biti posnominalni modifikatori u svim aspekatskim oblicima:

(87) The man **whom you should call** is Mr Smith.

(87a) The man **to call** is Mr Smith.

(88) The man **whom you are meeting this afternoon** is Mr Smith.

(88a) The man **to be meeting this afternoon** is Mr Smith.

(89) The man **whom we were expected to visit** is Mr Smith.

(89a) The man **to have visited** is Mr Smith.

Infinitivne relativne klauze mogu funkcionisati kao postmodifikatori u aktivnim i u pasivnim konstrukcijama, koje ilustruju širok dijapazon impliciranog vremena i modalnosti:

(90) She is the best candidate **to be chosen by the committee**. (**that will be (is going to be) chosen** – implicirano buduće vreme ili namera)

(91) The rare birds **to be found in the tropics** are explored by so many biologists. (**that can be found** – implicirana modalna fraza, ali i činjenica – **that are found**)

(92) The rules **to be obeyed in the barracks** are very strict. (**that must/should be obeyed** – implicirana naredba ili stroga preporuka)

Infinitivne relativne klauze ne mogu biti u pasivnom obliku jedino ukoliko se subjekat klauze uvodi pomoću *for*:

(93) The person **for them to consult** is Mr Smith. (Rečenica u pasivnom obliku bi ovde bila netačna: The person **for them to be consulted** is Mr Smith.)

Ove nefinitne klauze mogu funkcionisati kao posnominalni modifikatori i u konstrukcijama sa **There** kao subjekta nezavisne klauze, i u tom slučaju mogu biti i aktivne i pasivne:

(94) There are so many places **to visit / to be visited while on holiday in Greece**.

Infinitivne relativne klauze mogu biti u funkciji postnominalnog modifikatora i u slučajevima kada reduciraju nerestriktivne relativne klauze, ali tu mogu reducirati samo one relativne klauze u kojima je relativna zamenica subjekat i mogu imati samo pasivni oblik:

(95) That reporter, **who can be seen daily in the National Library**, has devoted his life to fair journalism.

(95a) The reporter, **to be seen daily in the National Library**, has devoted his life to fair journalism.

5.2.3. Adverbijalne nefinitne klauze

Adverbijalne nefinitne klauze imaju funkciju adverbijala, odnosno mogu se javiti ili kao modifikatori glagola /glagolske fraze ili kao rečnični modifikatori. Po formi, to mogu biti *-ing*, *-ed* i infinitivne klauze. Obično se klasifikuju prema semantičkim kriterijumima, jer, kao i finitne adverbijalne klauze, i nefinitne iskazuju veliki broj značenja vezanih za vreme, mesto, način, uzrok, uslov, itd., vršenja radnje ili nekog stanja iskazanog glagolom ili

glagolskom frazom koju modifikuju. Na osnovu njihove unutrašnje strukture, moguće je razlikovati nekoliko tipova ovih klauza.

5.2.3.1. Adverbijalne nefinitne klauze bez subjekta i subordinatora

Ove nefinitne klauze sadrže neki od nefinitnih glagolskih oblika (*-ing*, *-ed* ili infinitiv) i dodatke, kao što su komplementi i/ili modifikatori. One na prvi pogled mogu izgledati kao glagolske fraze (nemaju subjekat niti subordinator), međutim, savremene gramatike, posebno one koje se bave sintaksom, smatraju da su one klauze. Naime, kada se posmatraju u kontekstu, moguće je u dubinskoj strukturi „otkriti” subjekat koji nedostaje, i na taj način utvrditi kojoj vrsti klauza pripadaju bez obzira na tzv. ”syntactic emptiness”.

(96) They walked along the beach **talking about the last night's event**.

U ovom primeru je *-ing* adverbijalna klauza u funkciji adverbijala za vreme jer pokazuje radnju koja je istovremena sa radnjom glagola u glavnoj klauzi, te se i zaključuje da je subjekat nefinitne identičan sa subjektom glavne klauze, što se može dokazati pomoću finitne klauze:

(96a) They walked along the beach and **talked about the last night's event**.

(97) **Leaving the room**, she promised never to come back. (*-ing* adverbijalna klauza u funkciji rečeničnog modifikatora)

(98) They entered the room **totally exhausted from a long journey**. (*-ed* adverbijalna klauza u funkciji adverbijala za uzrok/razlog)

(99) **Petrified by the gruesome scene of murder**, she vanished from the crime scene instantly. (*-ed* klauza u funkciji rečeničnog modifikatora)

(100) They all agreed **to go to the theatre more frequently**. (infinitivna adverbijalna klauza u funkciji adverbijala koji pokazuje nameru)

(101) **To be on the safe side**, we stayed at home. (infinitivna klauza u funkciji rečeničnog modifikatora)

5.2.3.2. Adverbijalne nefinitne klauze tipa subjekat + particip

Za razliku od ostalih nefinitnih adverbijalnih klauza, klauze ovog tipa (strukture) imaju subjekat, što ih, na neki način, čini sličnijim finitnim klauzama. Uvek su u inicijalnom položaju u rečenici i odvajaju se od glavne klauze zarezom. Njihov subjekat nije identičan subjektu glavne klauze. U pogledu značenja, one obično iskazuju vremenske odnose, uzrok ili razlog vršenja radnje u glavnoj klauzi. Uvek se mogu parafrazirati pomoću odgovarajućih finitnih adverbijalnih klauza koje imaju subordinatore **after/because/since/as**.

Ukoliko nefinitna klauza sadrži particip perfekta, onda je odgovarajući lični glagolski oblik u past perfektu, dok se iza **because/since/as** koristi obično prošlo vreme:

(102) **The games having been over**, the athletes could finally travel back home.

(102a) **After the games had been over**, the athletes could finally travel back home.

(102b) **As the games were over**, the athletes could finally travel back home.

Ukoliko se u nefinitnoj klauzi koristi particip prezenta, onda je vreme iskazano u nefinitnoj klauzi identično vremenu glagola u glavnoj klauzi, što se najbolje može videti preko finitne parafraze:

(103) **The meeting starting late**, everyone was nervous.

(103a) **Since the meeting started late**, everyone was nervous.

(104) **The meeting starting late**, everyone is nervous.

(104a) **Since the meeting starts late**, everyone is nervous.

Ova konstrukcija se označava različitim terminima u gramatičkoj literaturi, pa se tako mogu naći sledeći nazivi: nefinitna klauza sa subjektom, apsolutna struktura, apsolutna konstrukcija, apsolutna klauza ili apsolutni particip (apsolutna participska konstrukcija) (Stageberg, 1981: 249, Đorđević, 1996: 425, Quirk et al., 1985: 1120).

5.2.3.3. Adverbijalne nefinitne klauze tipa subordinator + glagolska fraza

Ovaj tip nefinitnih adverbijalnih klauza može se vrlo lako parafrazirati finitnim adverbijalnim klauzama na osnovu subordinatora koji se nalazi ispred nefinitne glagolske fraze. Subjekt i vreme se usklađuju sa subjektom i vremenom glagola u glavnoj klauzi:

(105) **While going around the gallery**, she noticed a peculiarly interesting painting.

(105a) **While she was walking around the gallery**, she noticed a peculiarly interesting painting.

(106) **If invited to dinner**, she would decline their invitation politely.

(106a) **If they invited her to dinner**, she would decline their invitation politely.

6. TIPOVI SRPSKIH FINITNIH KLAUZA U UPITNIKU

6.1. Uvod

Ova doktorska disertacija se bavi opisom i analizom grešaka koje studenti na tercijarnom nivou učenja engleskog jezika prave pri upotrebi nefinitnih glagolskih klauza u engleskom jeziku, kao i analizom načina izbegavanja da te klauze upotrebe pod pretpostavkom da to čine usled interferencije maternjeg, srpskog jezika. Upravo zbog toga su za potrebe ovog rada, kao što je već navedeno u poglavlju 4.1.1., korišćene posebno konstruisane kontrolne rečenice na srpskom jeziku koje su sastavljene na taj način da u sebi sadrže one konstrukcije u srpskom jeziku koje se mogu prevesti nefinitnim klauzama na engleski jezik, gde se očekivalo da može doći do pojave interferencije maternjeg jezika.

6.2. Način analize korpusa

U poglavlju 4.1.1., detaljno je opisan način analize korpusa koji se sastojao iz prevoda na engleski jezik sledećih rečenica iz upitnika:

- (1) Ovaj materijal predstavlja čvrst temelj na kome možemo dalje graditi.
- (2) Moraće da evakuišu ljude koji žive u blizini mesta zemljotresa.
- (3) Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj praded.
- (4) Kapetan je okrenuo kormilo na levo kako bi uplovio u luku.
- (5) Nakon što je nekoliko sati radila u bašti, stajala je pored kuće potpuno iscrpljena.
- (6) Dok je izlazio iz sobe, osuo ih je pogrđnim rečima.
- (7) Kako je rođena u Aberdinu, Sju nije bila nigde južnije od Edinburga.
- (8) Pošto su ga optužili za ubistvo s predumišljajem, ozloglašeni kriminalac je morao da služi doživotnu robiju.
- (9) Borac koji je ranjen u nogu odveden je u bolnicu.
- (10) Očekivao je da oni dođu na vreme.
- (11) Džon je pretpostavio da je stranac za šankom druželjubiv.
- (12) Neki nepoznati ljudi došli su u kancelariju mog oca da se raspitaju o njegovom novom projektu.
- (13) Nije znao gde prvo da ide.
- (14) Porekao je da je tamo ikada ranije bio.
- (15) Iznenada je postala svesna da je on posmatra.
- (16) Želeo sam da joj kažem istinu.

- (17) Bio je srećan što je pobedio u trei.
- (18) Važno je da ljudi imaju nadu.
- (19) Da li imate još pitanja sa kojima ćete početi?
- (20) Priznala je da nije uradila domaći zadatak.
- (21) Moguće je da je završio projekat na vreme.
- (22) Uvredio sam se jer su me prijatelji nazvali lažovom.
- (23) Dok sam išla kući, srela sam prijateljicu.
- (24) Pošto je telefonirao prijatelju, izleteo je iz sobe.
- (25) Sećam se da mi je, kada smo se prvi put sreli, pričala o svom poslednjem romanu.

Ovo poglavlje sadrži detaljnu analizu funkcija koje posmatrane finitne klauze u srpskom jeziku imaju, i koje su primarno i date zbog tih funkcija koje pokazuju, a koje se mogu prevesti nefinitnim glagolskim klauzama na engleski jezik, jer te nefinitne klauze imaju te iste funkcije u engleskom jeziku. Na osnovu analize tipova konstrukcija datih u rečenicama na srpskom jeziku, mogu se uočiti dve vrste funkcija koju ove konstrukcije imaju u srpskom jeziku, te se na osnovu toga može napraviti klasifikacija rečenica navedena u sledećim poglavljima prema funkcijama komplementa i modifikatora.

6.3. Funkcija komplementa

Funkciju komplementa ili dopune u srpskom jeziku mogu imati nominalne zavisne klauze, koje se prema semantičkim kriterijumima svrstavaju u izrične klauze. U analiziranom korpusu, ove nominalne finitne klauze mogu se prevesti nefinitnim klauzama na engleski jezik, te su zbog toga i razmatrane. Njihova najvažnija funkcija (mada mogu imati i druge dopunske funkcije uz glagole, imenice i prideve, kao i funkciju subjekta) jeste dopunska funkcija, i to pre svega pravog objekta uz glagole govorenja (komuniciranja) (*reći, kazati, saopštiti, pričati*), mišljenja (*misliti, razmišljati, smatrati, verovati*), opažanja (*videti, gledati, primetiti, čuti*), osećanja (*voleti, želeti, žudeti*), i uz neke druge slične glagole. To su prelazni glagoli koji kao dopunu zahtevaju objekat kojim se izriče sadržina čina ili procesa govorenja, mišljenja, opažanja ili osećanja iskazanih nezavisnom klauzom, odnosno objekat koji se može nazvati izričnim pravim objektom (Stanojčić i Popović, 1992: 310, Klajn, 2005: 241,

242; Piper i Klajn, 2013: 497) . Te konstrukcije s glagolima nazivaju se još i rekcijske glagolske konstrukcije. Naime, u ovim konstrukcijama upotrebljavaju se glagoli koji svojim sadržajem povezuju subjekat, nosioca situacije, odnosno vršioca radnje, sa nekim drugim imeničkim pojmom (objektom koji može biti iskazan imeničkom frazom u određenom zavisnom padežu ili predložko-padežnoj konstrukciji /Ivan poznaje *Zorana*. Ivan liči *na oca*/) ili sa izričnom klauzom. Rečenice upotrebljene u korpusu ovog rada spadaju u dva tipa izričnih klauza, mada u srpskom jeziku postoje tri tipa izričnih klauza: izrične klauze u užem smislu, zavisnoupitne klauze i modalne izrične klauze, jer smatramo da ove konstrukcije po svojoj funkciji odgovaraju određenim nefinitnim konstrukcijama u engleskom jeziku.

Izrične klauze u užem smislu se još nazivaju i deklarativne jer se njima samo izriče sadržaj neke situacije i glavni veznik je **da** (On je rekao **da će doći**), mada u nekim slučajevima izrična klauza može biti i asindetska (bez veznika) (On je rekao: doći će), i u tom slučaju se u pisanju obično stavljaju dve tačke. Naravno, kao sinonim veznika **da** može se javiti i veznik **kako** (On je rekao **kako će doći**).

Zavisnoupitne izrične klauze imaju samo oblik, ali ne i funkciju, upitnih klauza jer se u njima kao subordinatori upotrebljavaju: upitne rečice (**da li** i **li**) i upitne zamenice i prilozima (**ko, šta, koji**, itd.; **gde, kad, kako**, itd.). Ovim klauzama se dopunjavaju glagoli traženja i pružanja informacija i one pokazuju koje se informacije ti glagoli tiču (On je pitao **da li je Ana dobila nagradu /ili ne/**). Treba istaći da se u obe ove vrste izričnih klauza glagolska vremena upotrebljavaju relativno u odnosu na vremensku situaciju glavne, nezavisne klauze. Tako se prezentom pokazuje da je radnja istovremena sa radnjom glavne rečenice (simultanost), perfektom da joj prethodi (anteriornost), a futurom da se realizuje posle nje (posteriornost). Pri tom je svejedno u kom vremenu je glagol glavne rečenice (On će reći/kaže/je rekao **da će Ana doći** (posteriornost)/**da Ana dolazi** (simultanost)/**da je Ana došla** (anteriornost)).

Modalne izrične klauze ne označavaju realnu situaciju, već situaciju čija se realizacija naređuje, zahteva, želi, planira, očekuje i sl. Njima se dopunjavaju modalni glagoli, odnosno

19

Funkcija izričnih klauza se slično razmatra i u drugim gramatikama srpskog jezika. Prema Stevanoviću, one su u funkciji objekta rečenica od kojih zavise, ali takođe mogu biti i dopuna imenica ili prideva, pa čak i priloga (Stevanović, 1991: 842). Klajn smatra da su one po funkciji najčešće objekatske, ali mogu biti i subjekatske (ukoliko je glavna rečenica bezlična), mogu zavisiti i od imenica, prideva ili priloga čije značenje zahteva da se dopune zavisnom klauzom (Klajn, 2005: 242).

glagoli koji označavaju lični stav prema realizaciji radnje: glagoli koji iskazuju zapovest, zahtev, molbu i sl. (imperativne izrične klauze), glagoli kojima se iskazuje želja (željne ili optativne izrične klauze) i razni drugi glagoli (*nameravati, planirati, truditi se, nastojati, pokušavati* i sl.) (Stanojčić i Popović, 1992: 311, 312; Stevanović, 1991: 838–842).

Osim što se upotrebljavaju kao pravi objekat uz pojedine tipove glagola s prelaznom rekcijom, izrične klauze (u širem smislu) mogu imati i druge dopunske funkcije, od kojih je u analiziranom korpusu predstavljena posebno funkcija dopuskog zavisnog člana u pridevskoj sintagmi (komplementa prideva), ali i funkcija subjekta koju ove klauze mogu imati, jer smatramo da se ove klauze u tim funkcijama u srpskom jeziku mogu prevesti određenim nefinitnim glagolskim klauzama na engleski jezik.

Za potrebe ovog rada, ove klauze, koje imaju funkciju komplementa, označene su kao K.

6.3.1. Nominalne finitne klauze kao direktni objekat i komplement objekta

Službu objekta glagola s prelaznom rekcijom vrši određeni broj analiziranih rečenica iz upitnika, koji je predstavljao korpus empirijskog dela ove disertacije. Izdvojićemo te rečenice na osnovu toga kojoj vrsti izričnih klauza pripadaju jer smatramo da je to jako bitno prilikom njihovog prevođenja na odgovarajuće nefinitne glagolske klauze u engleskom jeziku.

a. Izrične klauze u užem smislu su sledeće:

- (1) Očekivao je **da oni dođu na vreme**. (Ko10)
- (2) Džon je pretpostavio **da je stranac za šankom druželjubiv**. (Ko11)
- (3) Porekao je **da je tamo ikada ranije bio**. (Ko14)
- (4) Želeo sam **da joj kažem istinu**. (Ko16)
- (5) Priznala je **da nije uradila domaći zadatak**. (Ko20)
- (6) Sećam se **da mi je**, kada smo se prvi put sreli, **pričala o svom poslednjem romanu**. (Ko25)

Rečenice (1), (2) i (4) sadrže izrične klauze u užem smislu, ukoliko posmatramo njihovu strukturu. Međutim, može se reći da one prema svom značenju ipak pomalo naginju ka modalnim izričnim klauzama jer su dopuna glagolima koji ne iskazuju realnu situaciju, već više lični stav prema realizaciji radnje (u rečenici (2) – *pretpostaviti*), želju ili očekivanje (u rečenicama (1) i (4) – *očekivati*, *želeti*), odnosno na neki način nerealnu, potencijalnu situaciju.

b. Zavisnoupitna izrična klauza

(7) Nije znao **gde prvo da ide**. (Ko13)

6.3.2. Nominalne finitne klauze kao komplement prideva

Izrične klauze u širem smislu, kao što je već rečeno, mogu imati još neke dopunske funkcije u srpskim rečenicama²⁰, od kojih je za ovaj rad bitna funkcija iskazana u sledećoj rečenici:

(8) Iznenada je postala svesna **da je on posmatra**. (Kpr15)

U ovom primeru je izrična klauza u stvari komplement prideva, odnosno pridevske sintagme (frazе).

---

²⁰

Izrične klauze u širem smislu mogu imati funkciju nepravog objekta uz izvesne glagole sa neprelaznom rekcijom (On je pristao /na to/ da on kupi karte za bioskop), a i izričnog atributa u imeničkoj frazi (Povela se diskusija /o tome/ da li je on zaslužio nagradu). Međutim, ove funkcije izričnih klauza nisu razmatrane u radu upravo stoga što se njihovim prevođenjem na engleski jezik ne mogu očekivati nefinitne glagolske klauze, što je tema ovog rada. Izrične klauze u funkciji nepravog objekta bi se prevele engleskim konjuktivom (*subjunctive*): *He agreed that he buy (bought) the tickets for the cinema*. Međutim, u nekoj budućoj analizi ovog problema, mogao bi se uzeti u obzir i prevod *He agreed to buying the tickets for the cinema*, gde bismo dobili na engleskom jeziku nefinitnu prepozicionu *-ing* klauzu. Izrične klauze u funkciji izričnog atributa u imeničkoj frazi mogle bi se prevesti finitnim klauzama: *A discussion was started about whether he deserved the reward*. Međutim, i ovde bismo mogli da prilikom prevođenja na engleski jezik dobijemo nefinitnu *-ing* klauzu: *A discussion went on about his/him deserving the reward*. Sve ovo ukazuje na to koliko je ova tema interesantan i široka i koliko puno materijala pruža za neke dalje analize i istraživanja.

6.3.3. Nominalne finitne klauze kao subjekat

Izrične klauze mogu imati i funkciju subjekta što se može videti u sledećim rečenicama iz korpusa:

(9) Važno je **da ljudi imaju nadu**. (Ks18) (Da ljudi imaju nadu je važno.)

(10) Moguće je **da je završio projekat na vreme**. (Ks21) (Da je završio projekat na vreme je moguće.)

6.4. Funkcija modifikatora

Konstrukcije koje imaju službu modifikatora mogu biti one koje služe kao postnominalni modifikator u okviru imeničke fraze i one koje imaju funkciju priloške odredbe (adverbijala) u okviru glagolske fraze. Analiza posmatranih konstrukcija u korpusu pokazuje da se u funkciji postnominalnog modifikatora i priloške odredbe (adverbijala) u srpskom jeziku javljaju ili predložke fraze ili finitne klauze. Na osnovu toga može se prikazati sledeća klasifikacija tipova konstrukcija u službi modifikatora u srpskom jeziku.

6.4.1. Postnominalni modifikator u okviru imeničke fraze

U okviru imeničke fraze javlja se relativna (odnosna) klauza kao postnominalni modifikator, pri čemu ona ima atributsku funkciju. U ovoj funkciji javljaju se konstrukcije u srpskom jeziku koje ćemo navesti u sledećim poglavljima, a koje su posebno razmatrane u korpusu. Za potrebe ovog istraživanja, a radi klasifikacije posmatranih srpskih konstrukcija i njihovih nefinitnih prevodnih ekvivalenata na engleski jezik, ove konstrukcije biće obeležene kao MI (modifikator imenice).

6.4.1.1. Relativna klauza sa predložko-padežnom konstrukcijom kao postnominalni modifikator

Ovakva restriktivna relativna klauza u funkciji postnominalnog modifikatora javlja se u sledećim rečenicama iz korpusa:

(11) Ovaj materijal predstavlja čvrst temelj **na kome možemo dalje graditi**. (MIa1)

(12) Da li imate još pitanja **sa kojima ćete početi**? (MIa19)

6.4.1.2. Relativna klauza kao postnominalni modifikator

Ovu funkciju ostvaruje relativna klauza u okviru sledećih rečenica iz korpusa:

(13) Moraće da evakuišu ljude **koji žive u blizini mesta zemljotresa**. (MIa2)

(14) Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo **koje je napisao moj praded**. (MIa3)

(15) Borac **koji je ranjen u nogu** odveden je u bolnicu. (MIa9)

U ovim rečenicama, odnosno (relativna) klauza upotrebljava se kao atribut, odnosno modifikator, jer njeno značenje ima restriktivnu funkciju u odnosu na imenički pojam (Stanojčić i Popović, 1992: 318), odnosno služi da se ograniči i na taj način identifikuje značenje imeničke jedinice (*ljudi, pismo, borac*). Za analizu su izabrane upravo ovakve

odnosne klauze, klauze u službi atributa/modifikatora, a ne apozicije²¹, jer takva konstrukcija može po svojoj funkciji odgovarati nefinitnoj glagolskoj klauzi (*-ed* klauza) u engleskom jeziku, koja u stvari predstavlja redukovanu relativnu klauzu (*reduced defining relative clause*).

---

²¹

„... apozitivno upotrebljena odnosna rečenica nema restriktivnu funkciju, nego pruža dodatnu informaciju u vezi s imeničkim pojmom označenim imenicom ili imeničkom sintagmom kojoj se dodaje” (Stanojčić i Popović, 1992: 318).

„Odnosne (relativne) rečenice su rečenice koje se odnose na neko ime u glavnoj, odnosno upravnoj rečenici ili na celu tu rečenicu. Sintaksička funkcija ovakve rečenice, dakle, čini odredbenim. A pošto se one najčešće odnose na oblike samostalnih reči, one, kao i sve druge odredbe ovih reči, mogu biti dvojakog karaktera, atributskog i apozitivnog. Prve od njih, kao i atributi, određuju ranije neodređene, a druge, kao apozicije, već određene pojmove” (Stevanović, 1991: 850, 851).

6.4.2. Adverbijalni i rečenični modifikator

Prilikom analize srpskih konstrukcija posmatranih u analiziranom korpusu, primećeno je da se u službi priloške odredbe javljaju određeni tipovi finitnih zavisnih klauza, koje smo obeležili kao MA (adverbijal u funkciji modifikatora). Adverbijalne klauze se uglavnom klasifikuju na osnovu semantičkih kriterijuma pošto mogu iskazati veliki broj raznovrsnih značenja vezanih za vreme, mesto, uzrok, uslov, način ili posledicu radnje ili stanja iskazanih glagolom glavne klauze. To značenje zavisi uglavnom od veznika kojim adverbijalne klauze počinju i koji ih povezuju sa ostatkom rečenice. Usled toga će funkcije adverbijalnog modifikatora, odnosno priloške odredbe, adverbijalnih finitnih klauza biti razmatrane kroz podvrste ovih klauza na osnovu semantičkih svojstava. U analiziranom korpusu to su vremenske, namerne i uzročne adverbijalne klauze.

6.4.2.1. Vremenske klauze koje označavaju simultanost

Istovremenost radnje jeste jedno od osnovnih priloških značenja vremenskih klauza u srpskom jeziku (Piper i Klajn, 2013: 508). Veznici koji se koriste u ovim zavisnim klauzama su: **kad** i **dok**. Ovo vremensko značenje realizuje se u sledećim rečenicama iz korpusa, koje sadrže finitne klauze u funkciji rečeničnog modifikatora:

(16) **Dok sam pospremala tavan**, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj praded.

(MAi3)

(17) **Dok je izlazio iz sobe**, osuo ih je pogrdnim rečima. (MAi6)

(18) **Dok sam išla kući**, srela sam prijateljicu. (MAi23)

6.4.2.2. Vremenske klauze koje označavaju posteriornost

Ove vremenske klauze javljaju se u službi priloških odredbi za vreme i označavaju posteriornost u odnosu na radnju iskazanu glagolom u glavnoj klauzi. Veznici koji se koriste u ovim rečenicama su: **kad**, **pošto**, **nakon što**, **čim**, **samo što**, **tek što**, itd. Ovo značenje realizuje se u sledećim rečenicama iz korpusa, koje sadrže finitne klauze u funkciji rečeničnog modifikatora:

(19) **Nakon što je nekoliko sati radila u bašti**, stajala je pored kuće potpuno iscrpljena. (MAp5)

(20) **Pošto je telefonirao prijatelju**, izleteo je iz sobe. (MAp24)

Ovde treba napomenuti da su u korpusu korišćene vremenske klauze sa veznicima **nakon što** i **pošto** upravo stoga da bi se značenje posteriornosti u odnosu na radnju glavnog glagola u nezavisnoj klauzi jasno videlo. Naime, veznik **čim** ima uže značenje od veznika **pošto** i **nakon što**, pa se njegovo značenje može parafrazirati kao **odmah pošto** (što bi bilo značenje imedijatnosti, odnosno neposredne posteriornosti). Takođe, veznici **samo što** i **tek što** pokazuju da je stanje nastalo realizacijom situacije vremenske klauze jedva započelo kada se javila neka neočekivana situacija označena nezavisnom klauzom.

6.4.2.3. Namerne (finalne) klauze

Namerne ili finalne klauze su zavisne klauze koje pokazuju cilj ili svrhu preduzimanja radnje u glavnoj, nezavisnoj klauzi. Svi tipovi namernih klauza upotrebljavaju se kao priloške odredbe za cilj, dok se neke upotrebljavaju i kao dopune za cilj uz glagole svesno preduzetog kretanja (npr. On je otišao da spava.)²². Namerne klauze se upotrebljavaju sa veznicima **da** (sa prezentom i potencijalom) i **kako** (sa potencijalom) i rečcom **li** (sa odričnim potencijalom) (Stanojčić i Popović, 1992: 330; Klajn, 2005: 249; Piper i Klajn, 2013: 514). Po svom značenju, one su modalne rečenice jer ne iskazuju realnu situaciju, već situaciju koja tek treba da se realizuje ostvarivanjem radnje glagola u nezavisnoj rečenici. Ovu modalnost namernih klauza najbolje pokazuje upotreba potencijala iza veznika, a takođe i upotreba prezenta ima modalno značenje (Stanojčić i Popović, 1992: 330). Ovakvo značenje ostvaruju sledeće rečenice u korpusu, koje sadrže finitne klauze u funkciji adverbijalnog modifikatora:

(21) Kapetan je okrenuo kormilo na levo **kako bi uplovio u luku**. (MA_n4)

(22) Neki nepoznati ljudi su došli u kancelariju mog oca **da se raspitaju o njegovom novom projektu**. (MA_n12)

---

²²

Stevanović smatra da one predstavljaju dopune upravnog glagola jer iskazuju cilj radi koga se vrši radnja glavne, odnosno upravne rečenice (Stevanović, 1991: 845).

6.4.2.4. Uzročne (kauzalne) klauze

Uzročne ili kauzalne klauze su zavisne klauze u srpskom jeziku koje se upotrebljavaju u službi priloške odredbe uzroka radnje iskazane u glavnoj, nezavisnoj klauzi. Obeležja su im uzročni veznici: **jer, zato što, stoga što, što, pošto, kako i budući da** (Piper i Klajn, 2013: 513). Službu priloške odredbe uzroka imaju sledeće adverbijalne klauze iz upitnika, od kojih su (23) i (24) rečenični modifikatori, a (25) i (26) adverbijalni modifikatori:

(23) **Kako je rođena u Aberdinu**, Sju nije bila nigde južnije od Edinburga. (MAu7)

(24) **Pošto su ga optužili za ubistvo sa predumišljajem**, ozloglašeni kriminalac je morao da služi doživotnu robiju. (MAu8)

(25) Bio je srećan **što je pobedio u trci**. (MAu17)

(26) Uvredio sam se **jer su me prijatelji nazvali lažovom**. (MAu22)

Analizirani korpus može se predstaviti u sledećoj tabeli:

SRPSKE FINITNE KLAUZE	FUNKCIJE		OZNAKE REČENICA ²³
	KOMPLEMENTI	MODIFIKATORI	
NOMINALNE	Objekat i komplement objekta (Ko)		(1)=(10), (2)=(11), (3)=(14), (4)=(16), (5)=(20), (6)=(25), (7)=(13)
	Komplement prideva (Kpr)		(8)=(15)
	Subjekt (Ks)		(9)=(18), (10)=(21)
RELATIVNE		Postnominalni modifikator /atribut (MIa)	(11)=(1), (12)=(19), (13)=(2), (14)=(3), (15)=(9)
ADVERBIJALNE		Rečenični modifikator (adverbijal za vreme – simultanost) (MAi)	(16)=(3), (17)=(6), (18)=(23)
		Rečenični modifikator (adverbijal za vreme – osteriornost) (MAp)	(19)=(5), (20)=(24)
		Adverbijalni modifikator (adverbijal namere) (MA _n)	(21)=(4), (22)=(12)
		Rečenični modifikator (uzrok) (MAu)	(23)=(7), (24)=(8)
		Adverbijalni modifikator (uzrok) (MAu)	(25)=(17), (26)=(22)

Tabela 14. Klasifikacija srpskih finitni klauza iz upitnika prema njihovim funkcijama u srpskom jeziku

²³

Prvi broj je broj kojim je rečenica označena u tekstu rada. Drugi broj je broj kojim je rečenica označena u upitniku i korpusu istraživanja.

7. PREVODI SRPSKIH FINITNIH KLAUZA IZ UPITNIKA NA ENGLISKI JEZIK

7.1. Uvod

Pošto je predmet ovog rada analiza grešaka koje studenti u srpskoj govornoj zajednici prave prilikom upotrebe nefinitnih glagolskih klausa u engleskom jeziku, odnosno analiza načina izbegavanja upotrebe tih klausa, u ovom poglavlju je autorka disertacije dala prevod na engleski jezik srpskih rečenica iz korpusa istraživanja, odnosno onih srpskih konstrukcija za koje se očekuje da mogu da se prevedu nefinitnim glagolskim klauzama. Pretpostavlja se da u srpskom jeziku ne postoji toliko raznovrsnih tipova nefinitnih klausa, niti da one imaju toliki spektar sintaksičkih funkcija kao u engleskom jeziku (što je detaljno opisano u poglavljima 4.2.1. i 4.2.2.). Osim toga, u srpskom jeziku, kao što je već navedeno u prethodnom poglavlju, postoji tendencija ka korišćenju finitnih klausa (videti poglavlje 6.) u posmatranim funkcijama komplementa i modifikatora, i to posebno nominalnih (a po značenju svih tipova izričnih klausa) u funkciji komplementa, i relativnih i adverbijalnih (vremenskih, namernih i uzročnih) klausa u funkciji modifikatora. U engleskom jeziku se u tim funkcijama koriste većinom nefinitne klauze.

7.2. Način analize korpusa

Korpus od 25 posebno sastavljenih srpskih rečenica koje sadrže zavisne klauze u posmatranim, već navedenim funkcijama komplementa i modifikatora, u ovom poglavlju je sada predstavljen na sledeći način. Naime, najpre je autorka dala prevod srpskih konstrukcija (iz korpusa, opisanih i klasifikovanih u poglavlju 6.) na nefinitne klauze u engleskom jeziku, koje imaju funkcije komplementa i modifikatora, a koje su i funkcije srpskih finitnih zavisnih klausa opisanih u prethodnom poglavlju i korišćenih u upitniku ovog istraživanja. Fokus je bio na prevodu na nefinitne klauze upravo stoga što cilj nije da se date rečenice iz korpusa samo prevedu, već da se prilikom prevoda sa jednog na drugi jezik prenesu i zadrže sintaksičke funkcije koje određene konstrukcije u oba jezika imaju. Kako je ustanovljeno da već navedene finitne klauze u srpskom jeziku imaju funkcije koje se u engleskom ostvaruju i pomoću nefinitnih klausa, to je i prirodno prvi prevod bio prevod na nefinitne klauze. Naravno, osim toga dati su i svi ostali mogući prevodni ekvivalenti, koji sadrže finitne klauze na engleskom jeziku.

7.3. Posmatrane nefinitne klauze

Kao što je već vrlo detaljno opisano u poglavlju 5. ovog rada, posmatrani su svi oblici nefinitnih klauza u engleskom jeziku: infinitivne, gerundske i participske, odnosno *-ing* i *-ed* klauze, ili gerund-participske klauze. Nefinitne klauze obrazuju nefinitne glagolske fraze (videti poglavlje 5.) koje, bez obzira na to što ne mogu da iskažu lice, broj niti da imaju svoj subjekat, jesu tesno povezane sa subjektom finitne klauze. Nefinitne klauze imaju određene funkcije u engleskom jeziku, a ovaj rad se ograničava na analizu upravo onih nefinitnih klauza koje su u funkcijama u kojima se u srpskom javljaju finitne zavisne klauze (nominalne, relativne i adverbijalne), a to su funkcije komplementa i modifikatora.

Sintaksičke funkcije klauza jesu vrlo često „uloga koju manja konstrukcije ima u strukturi veće konstrukcije” (Bugarski, 2003: 186), odnosno služba koju klauza vrši u okviru rečenice, kao veće konstrukcije. Sintaksičke funkcije se razmatraju u velikom broju gramatika engleskog jezika, te se obično mogu i podeliti na primarne i sekundarne (Bugarski, ibid: 188–190), odnosno centralne i periferene (Quirk et al., 1985: 50). Modifikacija se, na primer, definiše kao opciona sintaksička funkcija jer modifikatori „nisu neophodni za osnovnu strukturu klauze” (Bugarski, 2003: 190), ali služe za bliže određivanje i povezivanje primarnih elemenata klauze (subjekta i predikata). Mada se i komplementacija može shvatiti kao opciona sintaksička funkcija, ipak se može reći „(that) such elements differ semantically from other optional elements (e.g. most modifiers) in that the omission of complementation, as in *The boat was ready*, implies that some element of meaning in a preceding word is 'unsatisfied', and therefore has to be provided through context. It must be admitted, however, that this criterion is not always clear-cut, since the need for semantic 'satisfaction' is a matter of degree” (Quirk et al., 1985: 66).

Druga razlika koja se može uočiti između modifikacije i komplementacije je sintaksička. Modifikacijom se iskazuje odnos određenih elemenata klauze prema upravnom članu, ili *head*, klauze/fraze. Klauza koja je u funkciji modifikacije uvek se odnosi na imenicu (ukoliko je u funkciji nominalnog modifikatora) u imeničkoj frazi glavne klauze, ili na glagol (ukoliko je u funkciji adverbijala) u glagolskoj frazi glavne klauze. Međutim, to nije uvek slučaj sa komplementacijom: „the complementing function may relate to a premodifier which is separated from its complementation by the head: *Greek is a more difficult language than French*. ... the phrase *than French* complements the comparative adverb *more* rather than the head noun *language*. ... To see this, we note that the omission of

the relevant modifier results in an unacceptable sentence: *Greek is a difficult language than French*” (Ibid: 67).

Sve ovo pokazuje da se u engleskom jeziku funkcije modifikacije i komplementacije ne mogu jasno izdvojiti kao samo opcione ili kao samo neophodne, jer one uvek zavise od ostalih elemenata klauze (uglavnom od upravne reči, *head*). „Heads are obligatory and modifiers are generally optional, but determination and complementation are functions whose conditions of occurrence cannot be defined so simply” (Quirk et al., 1985: 66, 67). Funkcije modifikacije i komplementa biće prikazane u narednim delovima rada kroz prevod srpskih rečenica iz korpusa.

7.3.1. Funkcija komplementa

Ova sintaksička funkcija se može objasniti kao „the function of a part of a phrase or clause which follows a word, and completes the specification of a meaning relationship which that word implies. As such, complementation may be either obligatory or optional on the syntactic level. Complementation also overlaps with other functions, such as adverbials and modifiers” (Quirk et al., 1985: 66, 67). Komplementacija, kao što je već rečeno, predstavlja jednu od osnovnih sintaksičkih funkcija u engleskom jeziku i može se reći da je to „the relationship which exists between the verb and the words and word groups that complete the meaning of the action specified by the verb” (Mišić Ilić, 2008: 183). Međutim, komplementacija ne mora da se odnosi samo na glagole, već možemo govoriti i o komplementima predložkih, imeničkih i pridevskih fraza (sintagmi). Prema mnogim autorima (Quirk et al., 1985; Biber et al., 2007; Đorđević, 1996; Huddleston & Pullum, 2003), samu reč komplement (*complement*) treba obazrivo koristiti. Naime, ona može da označi samo glagolske dopune, ali i one neophodne elemente klauze ili neke druge sintaksičke jedinice²⁴. Rad se posebno bavi onim slučajevima u kojima su nefinitne klauze u funkciji direktnog objekta i dopune objekta, a ti primeri su obeleženi kao K.

---

²⁴

“For the most part, complements in AdjP are optional elements: they qualify as complements by virtue of being licensed by the head rather than being obligatory. Compare: a) *He's (happy to leave it to you)* and b) *He's (happy)*. ... There are some adjectives that take a complement that is syntactically obligatory when the AdjP is in non-attributive function: a) *They were (loath to accept their help)* and b) **They were (loath)*. As usual, we take a complement to be obligatory if its omission results in an unsystematic change in the meaning of the head” (Huddleston & Pullum, 2003: 542).

7.3.1.1. Nominalne infinitivne i *-ing* klauze kao direktni objekat i komplement objekta

Rečenice is upitnika, koji čini korpus ovog istraživanja, koje u sebi sadrže srpske nominalne finitne klauze (koje su po značenju izrične klauze u užem smislu), a koje imaju funkciju direktnog objekta i komplementa objekta, mogu se na engleski jezik prevesti infinitivnim nefinitivnim klauzama koje u engleskom imaju te iste funkcije, i označene su kao KOinf, kao i *-ing* nominalnim klauzama, koje su u posmatranim rečenicama u stvari gerundske klauze jer se javljaju iza određenih glagola koji u engleskom jeziku zahtevaju upotrebu gerunda. One su obeležene kao KOing i imaju funkciju direktnog objekta:

(1) Očekivao je **da oni dođu na vreme**. (Ko10)

(1a) He expected **them to come on time**. (KOinf10)

(2) Džon je pretpostavio **da je stranac za šankom druželjubiv**. (Ko11)

(2a) John presumed **the stranger at the bar to be friendly**. (KOinf11)

(3) Porekao je **da je tamo ikada bio**. (Ko14)

(3a) He denied **ever being (having ever been) there before**. (KOing14)

(4) Želeo sam **da joj kažem istinu**. (Ko16)

(4a) I wanted **to tell her the truth**. (KOinf16)

(5) Priznala je **da nije uradila domaći zadatak**. (Ko20)

(5a) She admitted **not having done (not doing) her homework**. (KOing20)

(6) Sećam se **da mi je**, kada smo se prvi put sreli, **pričala o svom poslednjem romanu**. (Ko25)

(6a) I remember **her telling me about her latest novel** when we first met. (KOing25)

Rečenica iz korpusa koja jeste nominalna finitna klauza, ali koja je po svom značenju zavisnoupitna izrična klauza u srpskom jeziku, može se prevesti na engleski jezik infinitivnom nefinitivnom klauzom koja sadrži *wh*-reč:

(7) Nije znao **gde prvo da ide**. (Ko13)

(7a) He didn't know **where to go first**. (KOinf13)

Analizom engleskih prevoda može se reći kako su infinitivne klauze u funkcije komplementa objekta (objekatske dopune) u rečenicama (1a) i (2a), u kojima dopunjuju indirektni (objekatski padež lične zamenice, **them**), odnosno direktni objekat (imenička fraza **the stranger at the bar** i **where**), dok je infinitivna klauza u funkciji direktnog objekta u rečenicama (3a), (4a), (5a) i (6a).

7.3.1.2. Nominalne *-ing* i infinitivne klauze kao komplement prideva

Nominalne finitne klauze, odnosno izrične klauze u širem smislu na osnovu njihovog značenja, mogu u srpskom jeziku imati i druge dopunske funkcije, osim funkcije direktnog objekta ili objekatske dopune, kao što je funkcija komplementa prideva, a u posmatranom korpusu je to predstavljeno u jednoj rečenici koja se na engleski jezik može prevesti *-ing* klauzom koja takođe ima funkciju komplementa prideva i koja je obeležena kao KAdjing:

(8) Iznenada je postala svesna **da je on posmatra**. (Kpr15)

(8a) She suddenly became aware of **him looking at her**. (KAdjing15)

Izrične klauze u širem smislu mogu u srpskom jeziku imati, pored ostalih već pomenutih funkcija, i funkciju subjekta. Takve klauze iz posmatranog korpusa, odnosno upitnika, mogu se prevesti na engleski jezik infinitivnim klauzama koje u engleskom jeziku imaju funkciju komplementa prideva, a koje su obeležene kao KAdjinf:

(9) Važno je **da ljudi imaju nadu**. (Ks18)

(9a) It is important **for people to have hope**. (KAdjinf18)

(10) Moguće je **da je završio projekat na vreme**. (Ks21)

(10a) He is likely **to have finished the project on time**. (KAdjinf21)

Zapaža se da infinitivna klauza u funkciji komplementa prideva u rečenici (9a) sadrži i eksplicitni subjekat koji se uvodi pomoću veznika **for**, tako da je struktura ove klauze S + infinitivna fraza.

7.3.2. Funkcija modifikatora

Modifikacija predstavlja jedan od četiri osnovna tipa sintaksičkih odnosa u engleskom jeziku²⁵. Ovim odnosom se vrlo detaljno bave mnoge gramatike engleskog jezika, a verovatno da se najiscrpniji pregled može naći u *A Comprehensive Grammar of the English Language* (Quirk et al. 1985). U ovoj gramatici se kaže da je modifikacija, u poređenju sa ostalim sintaksičkim odnosima koji postoje u engleskom jeziku, „a largely optional function performed, for instance, by adjectives in the noun phrase, and by intensifying adverbs in the adverb phrase. Premodifiers precede the head, and postmodifiers follow it; in noun phrases, premodifiers follow determinatives. Semantically, modifiers add 'descriptive' information to the head, often restricting the reference of the head” (Quirk et al., 1985: 65). Takođe je i vrlo korisna sledeća definicija modifikacije: „Modification is defined as such a relationship where there is the structural dependence of one grammatical unit upon another. One element of the structure is considered 'more important' than the others and is called the **head**, or headword of the structure of the modification. The other elements are called **modifiers**” (Mišić Ilić, 2008: 43).

Sama reč „to modify” znači izmeniti, opisati, dodati, specifikovati, te je upravo to i funkcija fraza i klauza koje su modifikatori: one treba da bliže objasne, definišu i opišu upravnu ili glavnu reč (*headword*). Modifikatori mogu stajati ispred glavne reči koju bliže određuju i tada su na mestu premodifikacije (u engleskom jeziku se nazivaju *premodifiers*) ili iza glavne reči pa su onda to postmodifikatorske strukture (*postmodifiers*). Ovaj rad analizira nefinitne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora, adverbijala i rečeničnog modifikatora. Nefinitne klauze koje se mogu javiti u funkciji postnominalnog modifikatora su *-ing* klauze, *-ed* klauze i infinitivne klauze. „The first two types are also termed **participle clauses**, and the third is also termed an **infinitive clause** or a **to-infinitive relative**. All three types have non-finite verbs, which are not inflected for tense. Participle clause postmodifiers always have subject gap positions, and often have close paraphrases with relative clauses (*selections (which are) retained from the second year/young families (who/which are) attending the local clinic*) ... In contrast, *to*-clause postmodifiers can have either subject or

---

²⁵

„... four basic types of syntactic interrelationships ... are: 1. The structure of PREDICATION; 2. The structure of MODIFICATION; 3. The structure of COMPLEMENTATION; 4. The structure of COORDINATION” (Mišić Ilić, 2008: 57).

non-subject gaps (Subject gap: *I haven't got friends to beat him up through*. Non-subject gap: *I had a little beat to eat.*)” (Biber et al., : 630). U funkciji adverbijala, mogu se javiti *-ing* klauze, *-ed* klauze i *to*-infinitivne klauze, dok se u funkciji rečeničnog modifikatora mogu javiti takođe svi tipovi nefinitnih klauza, infinitivne, *-ing* i *-ed* klauze. Za potrebe ovog rada, klauze koje imaju funkciju modifikatora biće označene kao M.

7.3.2.1. Relativne nefinitne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora

Postnominalni modifikatori zauzimaju položaj iza imenice koja predstavlja upravnu reč u imeničkoj frazi. Po svojoj funkciji i poziciji, oni pripadaju adjektivalima, a po formi mogu biti reči, fraze ali i klauze. Ovaj poslednji oblik postnominalnih modifikatora predstavlja i predmet ovog istraživanja, koje u funkciji postnominalnog modifikatora posmatra sledeće primere nefinitnih klauza: infinitivna klauza sa relativom, infinitivna klauza i elidovan relativ, *-ing* klauza (participska klauza) i *-ed* klauza (klauza sa prošlim participom). Analizom upitnika sastavljenog od srpskih rečenica, možemo zaključiti da se na ove navedene nefinitne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora mogu prevesti sledeće rečenice.

Rečenice koje sadrže konstrukciju predlog + relativ, a koje su u srpskom jeziku relativne finitne klauze u funkciji modifikatora/atributa, mogu se na engleski jezik prevesti relativnim nefinitnim klauzama. Rečenice iz korpusa, (1) i (19), mogu se prevesti na dva načina, pomoću istih konstrukcija, koje će za potrebe ovog rada biti obeležene kao PMinf:

(11) Ovaj materijal predstavlja čvrst temelj **na kome možemo dalje graditi**. (MIa1)

(11a) This material provides a solid foundation **on which to build further**. (infinitivna klauza koja sadrži predlog i relativ). (PMinf1a)

(11a') This material provides a solid foundation **to build on further**. (infinitivna klauza i elidovan relativ). (PMinf1b)

(12) Da li imate još pitanja **sa kojima ćete početi**? (MIa19)

(12a) Do you have any more questions **with which to start**? (infinitivna klauza koja sadrži predlog i relativ) (PMinf19a)

(12a') Do you have any more questions **to start with**? (infinitivna klauza i elidovan relativ) (PMinf19b)

Rečenice is korpusa, koje sadrže relativne finitne klauze u srpskom jeziku, a koje vrše službu modifikatora/atributa, (2), (3) i (9), mogu se prevesti participskim *-ing* i *-ed* nefinitnim klauzama na engleski jezik, koje takođe imaju funkciju posnominalnog modifikatora, a koje će za potrebe ovog rada biti označene kao PMpar:

(13) Moraće da evakušu ljude **koji žive u blizini mesta zemljotresa**. (MIa2)

(13a) They will have to evacuate the people **living near the site of the earthquake**. (PMpar2) (*-ing* klauza, odnosno klauza sa participom prezenta)

(14) Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo **koje je napisao moj praded**a. (MIa3)

(14a) While cleaning up the attic, I came across a letter **written by my great-grandfather**. (PMpar3) (*-ed* klauza, odnosno klauza sa prošlim participom)

(15) Borac **koji je ranjen u nogu** odveden je u bolnicu. (MIa9)

(15a) The soldier **wounded in the leg** was taken to hospital. (PMpar9) (*-ed* klauza, odnosno klauza sa prošlim participom)

7.3.2.2. Adverbijalne nefinitne klauze u funkciji adverbijalnog i rečeničnog modifikatora

Adverbijali se najjednostavnije mogu definisati kao „various formal categories, words and word groups that occupy various positions in a sentence and perform the function of modifiers of verbs and sentence modifiers” (Mišić Ilić, 2008: 165). Pored brojnih funkcija koje mogu imati, adverbijali imaju tri osnovne: „to add circumstantial information about the proposition in the clause, to express speaker/writer stance towards the clause, or to link the clause (or some part of it) to some other unit of discourse” (Biber et al., 2007: 762). Adverbijali, dakle, imaju uglavnom funkciju modifikatora, a u ovom poglavlju su predstavljene nefinitne klauze u funkciji adverbijala kao modifikatora na mestu premodifikacije i postmodifikacije, a to su infinitivne klauze, *-ing* klauze i *-ed* klauze. Ovakve funkcije, koje u srpskom jeziku jesu služba priloške odredbe, uglavnom imaju adverbijalne finitne klauze. Kako adverbijalne klauze pokazuju veliki broj značenja u oba jezika, to možemo govoriti o više podvrsta adverbijalnih finitnih i nefinitnih klauza na osnovu semantičkih kategorija. U ovom radu su posmatrane funkcije nefinitnih klauza u

okviru adverbijalnih klauza koje po značenju pripadaju vremenskim, namernim i uzročnim klauzama, a koje imaju funkciju ili adverbijalnog modifikatora ili rečeničnog modifikatora.

Rečenični modifikator se od drugih adverbijala razlikuje po svojoj funkciji. „A sentence modifier is an adverbial that modifies, as its head, all the rest of the sentence and is often separated by a comma. Sometimes the terms *sentence adverbial* or *sentence adjunct* are used instead of *sentence modifier*” (Mišić Ilić, 2008: 178). Adverbijali se po svojim sintaksičkim funkcijama mogu podeliti na adjunkte, subjunkte, disjunkte i konjunkte (Quirk et al., 1985: 1068), ali se samo disjunki i konjunki mogu smatrati rečeničnim modifikatorima zbog svoje periferne pozicije u odnosu na klauzu koju modifikuju. Funkciju konjunktta mogu obavljati nominalne relativne klauze (*What is more, ... What is most worrying, ... What interests me more, ...*), ali takođe i infinitivne klauze (*to begin with, to conclude, to continue, to summarise, etc.*). „These allow a direct object or prepositional complement, e.g. : *to summarise the argument so far, to begin our discussion*. In addition, there are two *to*-infinitive clauses which require a prepositional complement: *to return to (eg) my earlier discussion, to turn to (eg) the next point*. All of these *to*-infinitive clauses have corresponding *-ing* clauses, but most of them require complementation of the verb” (Quirk et al., 1985: 1069). Konjunki imaju funkciju da povežu klauzu sa klauzom koju modifikuju (*To put it bluntly, I could not make it on time*). „... disjuncts are a bit 'disjointed' from the rest of the sentence, most often positioned sentence-initially and used to express the speaker's/writer's attitude or point of view towards the proposition contained in the sentence, as in *Frankly, I don't give a damn*” (Mišić Ilić, 2008: 178). Međutim, mada subjunki obično nemaju oblik klauza, ipak se tzv. „viewpoint subjuncts” (Quirk et al., 1985: 1069) mogu javiti i kao rečenični modifikatori, i to kao finitne i kao nefinitne klauze. Kao nefinitne klauze se u ovoj funkciji javljaju *-ing* klauze, *-ed* klauze i infinitivne klauze (*Looking at it objectively, ... Viewed objectively, ... To tell the truth, ...*).

Na osnovu analize srpskih rečenica iz upitnika koji je činio korpus ovog istraživanja, možemo navesti sledeće prevode tih rečenica na engleski jezik, koje će biti obeležene kao SM (ukoliko su u funkciji rečeničnog modifikatora), odnosno AM (ukoliko imaju funkciju adverbijalnog modifikatora).

7.3.2.2.1. Vremenske klauze koje označavaju simultanost

Adverbijalne nefinitne klauze u funkciji rečeničnog modifikatora (odredbe) koji pokazuje istovremenost (simultanost) sa radnjom glagola glavne klauze su *-ing* participske klauze, i obeležene su kao SMpar:

(16) **Dok sam pospremala tavan**, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj pradeda. (MAi3)

(16a) **(While) cleaning up the attic**, I came across a letter written by my great-grandfather. (SMpar3)

(17) **Dok je izlazio iz sobe**, osuo ih je pogrđnim rečima. (MAi6)

(17a) **(While) leaving the room**, he let out a volley of curses. (SMpar6)

(18) **Dok sam išla kući**, srela sam prijateljicu. (MAi23)

(18a) **(While) going home**, I met a friend. (SMpar23)

Kao što se iz prevoda vidi, u svim nefinitnim adverbijalnim klauzama moguće je izostaviti subordinator pošto sam nefinitni glagolski oblik koji je sadržan u tim klauzama, progresivni particip ili *-ing* particip, ima značenje istovremenosti sa radnjom iskazanom glagolom u glavnoj klauzi.

7.3.2.2.2. Vremenske klauze koje označavaju posteriornost

Adverbijalne nefinitne klauze koje su u funkciji rečeničnog modifikatora u engleskom jeziku, a koje imaju značenje posteriornosti u odnosu na radnju glagola u nezavisnoj klauzi, jesu participske klauze sa perfektivnim participom, a obeležene su kao SMparperf:

(19) **Nakon što je nekoliko sati radila u bašti**, stajala je pored kuće potpuno iscrpljena. (MAp5)

(19a) **(After) having worked / After working in the garden for several hours**, she stood near the house totally exhausted. (SMparperf5)

Ovaj primer je posebno interesantan za ovu doktorsku disertaciju. Naime, pored toga što srpska rečenica sadrži adverbijalnu finitnu klauzu koja po značenju jeste vremenska

klauza koja pokazuje posteriornost i koja je u funkciji priloške odredbe za vreme, te se može prevesti na engleski jezik nefinitnom klauzom koja sadrži perfektivni particip, ova rečenica takođe sadrži i pridev **iscrpljena**, koji se na engleski jezik može prevesti nefinitnom frazom koja sadrži *-ed* nefinitni glagolski oblik **exhausted**, odnosno prošlim participom. Obe konstrukcije, i srpski pridev i engleska nefinitna glagolska fraza imaju funkciju adverbijala jer modifikuju glagol. Prilikom analize korpusa u odnosu na srpske konstrukcije predstavljene u njemu, ova rečenica je razmatrana samo u odnosu na to da pokazuje vremensku dimenziju. Međutim, ukoliko uzmemo u obzir engleski prevod, možemo reći da se u ovoj rečenici javlja još jedna nefinitna klauza, *-ed* klauza, koja ima funkciju adverbijala i obeležena je kao AMparp:

(19a') Having worked in the garden for several hours, she stood near the house **totally exhausted**. (AMparp5)

(20) **Pošto je telefonirao prijatelju**, izleteo je iz sobe. (MAp24)

(20a) **Having phoned / After phoning his friend**, he dashed out of the room. (SMparperf24)

7.3.2.2.3. Namerne klauze

Rečenice iz upitnika, koji čini osnovu korpusa ovog istraživanja, a koje u srpskom jeziku sadrže adverbijalne finitne klauze koje su po svom značenju namerne (finalne) klauze mogu se na engleski jezik prevesti nefinitnim infinitivnim klauzama, koje će biti obeležene AMinf i koje imaju funkciju adverbijalnog modifikatora:

(21) Kapetan je okrenuo kormilo na levo **kako bi uplovio u luku**. (MAAn4)

(21a) The captain steered to the left (**so as to get into the harbour**). (AMinf4)

(22) Neki nepoznati ljudi došli su u kancelariju mog oca **da se raspitaju o njegovom novom projektu**. (MAAn12)

(22a) Some strange men came to my father's office **to enquire about his new project**. (AMinf12)

7.3.2.2.4. Uzročne klauze

Rečenice iz upitnika koje u srpskom jeziku sadrže adverbijalne finitne klauze koje su po svom značenju uzročne klauze, a koje se mogu prevesti na engleski jezik pomoću nefinitne participske *-ed* klauze i *-ing* klauze sa participom perfekta, jesu u funkciji rečeničnog modifikatora, i obeležene su kao SM:

(23) **Kako je rođena u Aberdinu**, Sju nije bila nigde južnije od Edinburga. (MAu7)

(23a) (**Having been/Being**) **born in Aberdeen**, Sue has never been further south than Edinburgh. (SMpar7)

(24) **Pošto su ga optužili za ubistvo sa predumišljajem**, ozloglašeni kriminalac je morao da služi doživotnu robiju. (MAu8)

(24a) (**Having been/Being**) **charged with premeditated murder**, the notorious criminal was sentenced to life imprisonment. (SMpar8)

Rečenice is upitnika, koji čini korpus ovog istraživanja, a koje u srpskom jeziku sadrže adverbijalne finitne klauze koje po značenju pripadaju uzročnim (kauzalnim) klauzama mogu se na engleski jezik prevesti infinitivnim klauzama i *-ing* klauzama, i to klauzama koje sadrže gerund. Ove rečenice će biti označene kao AMger/inf i one imaju sintaksičku funkciju adverbijalnog modifikatora:

(25) Bio je srećan **što je pobedio u trci**. (MAu17)

(25a) He was happy **to have won the race**. (AMger/inf17)

26) Uvredio sam se **jer su me prijatelji nazvali lažovom**. (MAu22)

(26a) I was offended **by being called a liar by my friends**. (AMger/inf22a)

(26a') I was offended **by my friends calling me a liar**. (AMger/inf22a')

Ova poslednja rečenica predstavlja interesantan primer jer se srpska uzročna klauza koja jeste u funkciji adverbijala (priloške odredbe) može prevesti na engleski jezik upotrebom i aktivnog i pasivnog oblika. Ukoliko se prevede aktivnom rečenicom, onda se u funkciji adverbijala javlja gerundska klauza koja ima svoj subjekat (**my friends**).

Posmatrane nefinitne klauze i njihove funkcije u engleskom jeziku predstavljene su u sledećoj tabeli:

TIPOVI NEFINITNIH KLAUZA	FUNKCIJE		OZNAKE REČENICA ²⁶
	KOMPLEMENTI	MODIFIKATORI	
NOMINALNE			
Infinitivne klauze i <i>-ing</i> klauze	Direktni objekat, komplement objekta (KOinf) (KOing)		(1a)=(10), (2a)=(11), (3a)=(14), (4a)=(16), (5a)=(20), (6a)=(25), (7a)=(13)
	Komplement prideva (KAdjing) (KAdjinf)		(8a)=(15), (9a)=(18), (10a)=(21)
RELATIVNE		Postnominalni modifikator	
Infinitivne klauze		Pminf	(11a, 11a')=(1), (12a,12a')=(19)
<i>-ed</i> klauze, <i>-ing</i> klauze		Pmpar	(13a)=(2), (14a)=(3), (15a)=(9)
ADVERBIJALNE			
<i>-ing</i> klauze		Rečenični modifikator (SMpar)	(16a)=(3), (17a)=(6), (18a)=(23)
		Rečenični modifikator (SMparperf)	(19a)=(5), (20a)=(24)
<i>-ed</i> klauze		Adverbijalni modifikator (AMparp)	(19a')=(5)
Infinitivne klauze		Adverbijalni modifikator (AMinf)	(21a)=(4), (22a)=(12)
<i>-ing</i> i <i>-ed</i> klauze		Rečenični modifikator (SM)	(23a)=(7), (24a)=(8)
Infinitivne i <i>-ing</i> klauze		Adverbijalni modifikator (AMger/inf)	(25a)=(17), (26a, 26a')=(22)

Tabela 15. Klasifikacija prevoda srpskih finitnih klauza iz upitnika na engleske nefinitne klauze prema njihovim funkcijama u engleskom jeziku

²⁶

Prvi broj je broj kojim je rečenica označena u tekstu rada. Drugi broj je broj kojim je rečenica označena u upitniku i korpusu istraživanja.

Ovde ćemo takođe dati i pregled srpskih rečenica iz upitnika i prevod tih rečenica na engleski jezik koje je autorka ove disertacije prevela kao prevodne ekvivalente koji se mogu očekivati. Finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze iz datih srpskih rečenica, koje imaju funkcije komplementa i modifikatora, prevedene su na engleski jezik nefinitnim nominalnim, relativnim i adverbijalnim klauzama. Rečenice iz upitnika i njihov prevod na engleski jezik prikazani su u tabeli po onom redosledu kako su i predstavljene u upitniku.

SRPSKE REČENICE IZ UPITNIKA	PREVOD NA ENGLISKI JEZIK	OZNAKE REČENICA
Ovaj materijal predstavlja čvrst temelj na kome možemo dalje graditi.	This material represents a solid foundation on which to build further / to build on further.	27 MIa=PMinf 28 (1)=(11)=(11a, 11a')
Moraće da evakušu ljude koji žive u blizini mesta zemljotresa.	They will have to evacuate the people living near the site of the earthquake.	MIa=PMpar (2)=(13)=(13a)
Dok sam pospremlala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj pradeda.	While cleaning up the attic, I came across a letter written by my great-grandfather.	MIa=PMpar (3)=(14)=(14a)
Dok sam pospremlala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj pradeda.	(While) cleaning up the attic, I came across a letter written by my great-grandfather.	MAi=SMpar (3)=(16)=(16a)
Kapetan je okrenuo kormilo na levo kako bi uplovio u luku.	The captain steered to the left (so as) to get into the harbour.	MA _n =AMinf (4)=(21)=(21a)
Nakon što je nekoliko sati radila u bašti, stajala je pored kuće potpuno iscrpljena.	(After) having worked in the garden for several hours / After working in the garden for several hours, she stood near the house totally exhausted.	MA _p =SMparperf (5)=(19)=(19a)
Nakon što je nekoliko sati radila u bašti, stajala je pored kuće potpuno iscrpljena.	Having worked in the garden for several hours, she stood near the house totally exhausted.	MA _p =AMparp (5)=(19)=(19a')
Dok je izlazio iz sobe, osuo ih je pogrdnim rečima.	(While) leaving the room, he let out a volley of curses.	MAi=SMpar (6)=(17)=(17a)
Kako je rođena u Aberdinu, Sju nije bila nigde južnije od Edinburga.	(Having been/Being) born in Aberdeen, Sue has never been further than Edinburgh.	MA _u =SMpar (7)=(23)=(23a)
Pošto su ga optužili za ubistvo sa predumišljajem, ozloglašeni kriminalac je morao da služi doživotnu robiju.	(Having been/Being) charged with premeditated murder, the notorious criminal was sentenced to life imprisonment.	MA _u =SMpar (8)=(24)=(24a)
Borac koji je ranjen u nogu odveden je u bolnicu.	The soldier wounded in the leg was taken to hospital.	MIa=PMpar (9)=(15)=(15a)
Očekivao je da oni dođu na vreme.	He expected them to come on time.	Ko=KOinf (10)=(1)=(1a)

27

Prva oznaka je šifra kojom su srpske rečenice iz upitnika označene u tekstu rada. Druga oznaka je šifra kojom su označeni prevodi tih rečenica na engleski jezik.

28

Prvi broj označava broj srpske rečenice u upitniku, drugi broj označava broj pod kojim je rečenica analizirana u tekstu rada a treći (odnosno četvrti) broj označava broj pod kojim je dat prevod te rečenice na engleski jezik.

Džon je pretpostavio da je stranac za šankom druželjubiv.	John presumed the stranger at the bar to be friendly.	Ko=KOinf (11)=(2)=(2a)
Neki nepoznati ljudi došli su u kancelariju mog oca da se raspitaju o njegovom novom projektu.	Some strange men came to my father's office to enquire about his new projekt.	MA _n =AM _{inf} (12)=(22)=(22a)
Nije znao gde prvo da ide.	He didn't know where to go first.	Ko=KOinf (13)=(7)=(7a)
Porekao je da je tamo ikada ranije bio.	He denied ever being (having ever been) there before.	Ko=KOing (14)=(3)=(3a)
Izenada je postala svesna da je on posmatra.	She suddenly became aware of him looking at her.	Kpr=KA _{ding} (15)=(8)=(8a)
Želeo sam da joj kažem istinu.	I wanted to tell her the truth.	Ko=KOinf (16)=(4)=(4a)
Bio je srećan što je pobedio u trci.	He was happy to have won the race.	MA _u =AM _{ger/inf} (17)=(25)=(25a)
Važno je da ljudi imaju nadu.	It is important for people to have hope.	Ks=KA _{djinf} (18)=(9)=(9a)
Da li ima još pitanja sa kojima ćete početi?	Do you have any more questions with which to start / to start with?	MI _a =PM _{inf} (19)=(12)=(12a, 12a')
Priznala je da nije uradila domaći zadatak.	She admitted not having done her homework / not doing her homework.	Ko=KOing (20)=(5)=(5a)
Moguće je da je završio projekat na vreme.	He is likely to have finished the project on time.	Ks=KA _{djinf} (21)=(10)=(10a)
Uvredio sam se jer su me prijatelji nazvali lažovom.	I was offended by my friends calling me a liar. I was offended by being called a liar by my friends.	MA _u =AM _{ger/inf} (22)=(26)=(26a)=(26a')
Dok sam išla kući, srela sam prijateljicu.	(While) going home, I met a friend.	MA _i =SM _{par} (23)=(18)=(18a)
Pošto je telefonirao prijatelju, izleteo je iz sobe.	(After) having phoned his friend / After phoning his friend, he dashed out of the room.	MA _p =SM _{parperf} (24)=(20)=(20a)
Sećam se da mi je, kada smo se prvi put sreli, pričala o svom poslednjem romanu.	I remember her telling me about her latest novel when we first met.	Ko=KOing (25)=(6)=(6a)

Tabela 16. Pregled srpskih rečenica iz upitnika, njihovih prevoda na engleski jezik pomoću nefinitnih klauza i oznaka kojima su rečenice iz upitnika i njihovi prevodi obeleženi u tekstu rada

7.4. Finitne klauze

Posmatrane rečenice iz korpusa mogu se prevesti i finitnim klauzama na engleski jezik. Prilikom analize mogućih prevoda, utvrđeno je da se date rečenice mogu uglavnom prevesti na finitne klauze predstavljene u narednim poglavljima. To su zavisne (*subordinate*) finitne klauze. Zavisne finitne klauze mogu se u engleskom jeziku javiti u funkciji subjekta (**S**), objekta (**O**), komplementa (**C**) ili adverbijala (**A**) (Quirk et al., 1985: 1047):

FUNKCIJE	PRIMERI REČENICA
S	<i>That they are running quite a lucrative business has become obvious.</i>
O	<i>They don't know when exactly she will arrive at the airport.</i>
IO	<i>You can inform whoever is at the office that she will be late.</i>
SC	<i>The flat seemed what they had always wanted.</i>
OC	<i>You can tell anyone you like whatever you want.</i>
A	<i>When you meet them, give them our best regards.</i>

Osim toga, navedene zavisne rečenice mogu imati određene funkcije u okviru fraza, pa mogu biti postnominalni modifikator u okviru imeničke fraze (**PM**), komplement predloga u okviru predložke fraze (**PC**) i komplement prideva (adjektivala) (**AdjC**):

FUNKCIJE	PRIMERI REČENICA
PM	<i>Some reporters concealed the information that they had received.</i>
PC	<i>His decisions no longer depend on what his parents want.</i>
AdjC	<i>They are very pleased that their daughter had won the competition.</i>

Na osnovu sintaksičkih funkcija, zavisne finitne klauze mogu biti nominalne, relativne i adverbijalne, mada neki autori tu ubrajaju i komparativne (Quirk et al., 1985: 1047). Nominalne zavisne klauze mogu imati sve funkcije koje imaju i imence i imeničke fraze u engleskom jeziku, dakle mogu se javiti u funkciji subjekta, objekta, komplementa, apozicije i komplementa predloga. Relativne klauze imaju funkciju postnominalnog modifikatora, dok adverbijalne klauze uglavnom imaju funkciju adjunkta i disjunkta, te su na taj način poput adverbijalnih modifikatora (priloških fraza). Komparativne klauze imaju funkciju modifikatora po čemu su slični pridevima i priložima (*They are as interesting as we expected.* / *She completed her task more quickly than we expected*).

Na osnovu analize posmatranih srpskih rečenica iz upitnika, koje sadrže finitne klauze (nominalne, relativne i adverbijalne), utvrđeno je da se te rečenice mogu prevesti na engleski jezik i finitnim nominalnim, relativnim i adverbijalnim klauzama.

7.4.1. Nominalne finitne klauze

Nominalne zavisne klauze mogu imati sve funkcije koje imaju i imence i imeničke fraze u engleskom jeziku, dakle mogu se javiti u funkciji subjekta, objekta, komplementa, apozicije i komplementa predloga. Međutim, za razliku od imeničkih fraza, nominalne zavisne klauze mogu imati i funkciju komplementa prideva (*I am not certain **what they decided at the meeting***). Engleske nominalne zavisne klauze (videti poglavlje 4.3.2.) mogu biti finitne i nefinitne na osnovu svoje strukture. Finitne nominalne klauze mogu biti *that*-nominalne, *wh*-upitne nominalne, *if/whether* nominalne i *wh*-nominalne relativne klauze. Sledi prevod srpskih rečenica iz upitnika koje sadrže finitne nominalne klauze koje se mogu prevesti na engleski jezik finitnim nominalnim klauzama su sledeće.

7.4.1.1. *That*-nominalne klauze i *wh*-nominalne klauze

Rečenice iz korpusa koje se mogu prevesti *that*-klauzama u funkciji direktnog objekta biće obeležene kao *KOthat*:

- (1) Očekivao je **da oni dođu na vreme**. (Ko10)
- (1b) He expected **that they (should/would) come on time**. (*KOthat10*)
- (2) Džon je pretpostavio **da je stranac za šankom druželjubiv**. (Ko11)
- (2b) John supposed **that the stranger at the bar was friendly**. (*KOthat11*)
- (3) Porekao je **da je tamo ikada ranije bio**. (Ko14)
- (3b) He denied **that he had ever been there before**. (*KOthat14*)
- (4) Želeo sam **da joj kažem istinu**. (Ko16)
- (4b) I wanted **that I (could/would) tell her the truth**. (*KOthat16*)
- (5) Priznala je **da nije uradila domaći zadatak**. (Ko20)
- (5b) She admitted **that she hadn't done her homework**. (*KOthat20*)
- (6) Sećam se **da mi je**, kada smo se prvi put sreli, **pričala o svom poslednjem romanu**. (Ko25)

(6b) I remember **that she was telling me about her latest novel** when we first met. (K O_{that} 25)

Nominalna finitna klauza iz korpusa koja ima značenje izrične zavisnoupitne klauze može se prevesti engleskom *wh*-nominalnom finitnom klauzom koja ima funkciju direktnog objekta i koja je obeležena kao K O_{wh} :

(7) Nije znao **gde prvo da ide**. (K o 13)

(7b) He didn't know **where he would go first**. (K O_{wh} 13)

Srpske rečenice iz upitnika, koji je činio korpus ovog istraživanja, a koje su u srpskom jeziku nominalne finitne klauze u funkciji komplementa prideva (15), odnosno subjekta (18) i (21), mogu se prevesti upotrebom *that*-nominalnih klauza u funkciji komplementa prideva i obeležene su kao K Adj_{that} :

(8) Iznenada je postala svesna **da je on posmatra**. (K pr 15)

(8b) She suddenly became aware **that he was looking at her**. (K Adj_{that} 15)

(9) Važno je **da ljudi imaju nadu**. (K s 18)

(9b) It is important **that people have hope**. (K Adj_{that} 18)

(10) Moguće je **da je završio projekat na vreme**. (K s 21)

(10b) It is possible **that he finished the project on time**. (K Adj_{that} 21)

7.4.2. Relativne finitne klauze

Relativne klauze su zavisne klauze, koje imaju funkciju nominalnog modifikatora, odnosno funkcionišu kao atributi (adjektivali), ali se u rečenici nalaze uvek u poziciji postmodifikatora (*The students **who came from England** were received with great respect*). Dakle, relativna finitna klauza je modifikator imeničke fraze, odnosno postnominalni modifikator (videti više u poglavlju 4.2.1.1.2.). Upravo je ovo funkcija u kojoj se relativne klauze javljaju u posmatranom korpusu. Sledeće srpske rečenice, koje čine sastavni deo upitnika i sadrže relativne finitne klauze u funkciji modifikatora imeničke fraze (atributa), mogu se prevesti engleskim finitnim relativnim klauzama u funkciji postnominalnog modifikatora, a prevedene rečenice biće obeležene kao RM:

- (11) Ovaj materijal predstavlja čvrst temelj **na kome možemo dalje graditi**. (MIa1)
- (11b) This material provides a solid foundation **on which we could build further**. (RM1)
- (12) Da li imate još pitanja **sa kojima ćete početi**? (MIa19)
- (12b) Do you have any more questions **with which you will start**? (RM19)
- (13) Moraće da evakušu ljude **koji žive u blizini mesta zemljotresa**. (MIa2)
- (13b) They will have to evacuate the people **who live near the site of the earthquake**. (RM2)
- (14) Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo **koje je napisao moj pradeda**. (MIa3)
- (14b) While I was cleaning up the attic, I came across a letter **which/that had been written by my great-grandfather (which/that my great-grandfather had written)**. (RM3)
- (15) Borac **koji je ranjen u nogu** odveden je u bolnicu. (MIa9)
- (15b) The soldier **who had been wounded in the leg** was taken to hospital. (RM9)

Treba posebno istaći rečenicu broj (3) iz upitnika zbog toga što ona u prevodu na engleski jezik sadrži i zavisnu adverbijalnu klauzu koja ima semantičku kategoriju vremena, o čemu će biti reči u narednom poglavlju o adverbijalnim klauzama, ali i relativnu klauzu (u aktivnom ili pasivnom obliku) koja je u funkciji postnominalnog modifikatora, zbog čega je ovde, u tekstu disertacije navedena pod brojem (14b).

7.4.3. Adverbijalne finitne klauze

Adverbijalne klauze uglavnom imaju funkciju adverbijalnog modifikatora (priloške odredbe) (*adverbial modifier*) ili rečeničnog modifikatora (*sentence modifier*). Međutim, kako se adverbijalnim klauzama mogu izraziti razne vrste odnosa u okviru engleske rečenice, one se tako klasifikuju uglavnom na osnovu semantičkih kriterijuma, pa tako možemo govoriti o mesnim, vremenskim, uzročnim, uslovnim, dopusnim, namernim, posledičnim i poredbenim klauzama. Kada se u rečenici nađu iza komplementa/komplemenata, onda one imaju funkciju priloške odredbe, odnosno adverbijalnog modifikatora ili adverbijala (*adverbial modifier*). Vrlo često se nalaze na početku rečenice ispred subjekta glavne klauze.

U toj poziciji, ove finitne zavisne klauze imaju funkciju rečeničnog modifikatora (*sentence modifier*). Prilikom analize srpskih rečenica iz upitnika koje sadrže finitne adverbijalne klauze, došlo se do zaključka da se te srpske adverbijalne finitne klauze mogu prevesti engleskim adverbijalnim finitnim klauzama koje su po značenju vremenske, namerne i uzročne.

7.4.3.1. Vremenske klauze

Zavisne vremenske klauze uglavnom počinju određenim subordinatorima kao što su: **after, as, before, once, since, till, until, when, whenever, while**, itd. One pokazuju vremensku dimenziju u odnosu na vreme koje je iskazano glagolom u glavnoj klauzi. Vreme glavne klauze može pokazivati radnju koja prethodi radnji zavisne klauze, koja se odvija nakon radnje iskazane u zavisnoj klauzi ili koja je istovremena sa radnjom u zavisnoj klauzi. „Some of these time relationships are expressed not only by the choice of subordinator, but also by other devices in the two clauses: tense and aspect, the semantic category of the verbs, adverbs and prepositional phrases of time, and adjectives and nouns expressing time” (Quirk et al., 1985: 1080). Posmatrani korpus sadrži rečenice u okviru kojih su zavisne vremenske klauze koje iskazuju istovremenost (simultanost) sa radnjom glavnog glagola i vremenske klauze koje označavaju radnju koja se dogodila pre radnje glavnog glagola (posteriornost).

7.4.3.1.1. Simultanost

Nekoliko rečenica iz korpusa sadrži zavisne klauze koje se mogu prevesti finitnim adverbijalnim klauzama koje su po svom značenju vremenske i koje označavaju radnju istovremenu sa radnjom glagola u glavnoj klauzi i koje su u funkciji rečeničnog modifikatora, pa će biti označene kao SMist:

(16) **Dok sam pospremala tavan**, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj pradeda. (MAi3)

(16b) **While / As I was cleaning up the attic**, I came across a letter which had been written by my great- grandfather (SMist3)

(17) **Dok je izlazio iz sobe**, osuo ih je pogrđnim rečima. (MAi6)

(17b) **While he was leaving the room**, he let out a volley of curses. (SMist6)

(18) **Dok sam išla kući**, srela sam prijateljicu. (MAi23)

(18b) **While / As I was going home**, I met a friend. (SMist23)

7.4.3.1.2. Posteriornost

Neke klauze is korpusa mogu se prevesti finitnim adverbijalnim klauzama u kojima glagol kazuju radnju koja prethodi radnji iskazanoj glagolom u glavnoj klauzi, odnosno radnja glavne klauze odvija se nakon radnje u zavisnoj klauzi, te se stoga i taj vremenski odnos označava kao posteriornost (za razliku od anteriornosti kada radnja glavne klauze prethodi radnji iskazanoj zavisnom klauzom). Te klauze takođe imaju funkciju rečeničnog modifikatora i mogu se označiti kao SMpost:

(19) **Nakon što je nekoliko sati radila u bašti**, stajala je pored kuće potpuno iscrpljena. (MAp5)

(19b) **After she had been working in the garden for several hours**, she stood near the house totally exhausted. (SMpost5)

(20) **Pošto je telefonirao prijatelju**, izleteo je iz sobe. (MAp24)

(20b) **After he had phoned his friend**, he dashed out of the room. (SMpost24)

7.4.3.2. Namerne klauze

Namera se u engleskom jeziku mnogo češće iskazuje nefinitnim klauzama, i to infinitivnim klauzama, negoli finitnim zavisnim klauzama (Quirk et al., 1985: 1107). Ova vrsta finitnih klauza počinje određenim subordinatorima: **so that, so, in order that**. Ove zavisne klauze zahtevaju modalni glagol iza subjekta: **can, could, may, might, should, would**. Iza subordinatora **so that** obično se koriste modali **can, could, may, might, will, would**, dok se iza subordinatora **in order that**, koji je formalniji, koriste **may** i **might**, mada nema nekih bitnih razlika u značenju koje klauza pokazuje. Negativna namera se najčešće iskazuje infinitivnim klauzama uz upotrebu **so as not to** i **in order not to** (*My roommate slept in the living room so as not to/in order not to wake me up*). U finitnim namernim klauzama,

negativna namera se pokazuje pomoću posebnih subordinatora, kao što su **for fear (that), in case**, ili vrlo formalnog subordinatora **lest**:

My roommate didn't set his alarm clock **for fear that he would wake me up**.

My roommate didn't set his alarm clock **in case I wanted to sleep longer**.

Subordinator **lest** je prilično arhaičan i iza njega se koristi ili modalni glagol ili konjuktiv:

Earthen mounds were being hastily erected **lest an attack should be/be launched that night** (Quirk et al., 1985: 1108).

Posmatrani korpus sadrži dve rečenice koje imaju zavisne klauze koje se mogu prevesti upotrebom finitnih namernih klauza na engleski jezik, a kako imaju funkciju priloške odredbe (adverbijalni modifikator), biće označene kao AdvMn:

(21) Kapetan je okrenuo kormilo na levo **kako bi uplovio u luku**. (MAn4)

(21b) The captain steered to the left **so that he could get into the harbour**. (AdvMn4)

(22) Neki nepoznati ljudi došli su u kancelariju mog oca **da se raspitaju o njegovom novom projektu**. (MAn12)

(22b) Some strange men came to my father's office **so that they would enquire about his new project**. (AdvMn12)

7.4.3.3. Uzročne klauze

Uzročne klauze u engleskom jeziku pokazuju razlog ili uzrok vršenja radnje u glavnoj klauzi. Može se govoriti o nekoliko tipova ovih finitnih klauza na osnovu toga koju vrstu odnosa ove klauze pokazuju u odnosu na radnju glavne klauze. U svakom slučaju, uvek postoji neka vrsta vremenske dimenzije u svim tipovima uzročnih klauza koja podrazumeva da radnja iskazana ovim zavisnim klauzama prethodi radnji glavnog glagola. Mogu se razlikovati četiri tipa odnosa koje uzročne klauze pokazuju u odnosu na glavnu klauzu (Quirk et al., 1985: 1103–1104): a) uzrok i posledica – „the construction expresses the perception of an inherent objective connection in the real world: *The flowers are growing so well because I sprayed them*” (Ibid: 1103); b) razlog vršenja radnje i posledice – „the construction expresses

the speaker's inference of a connection: *She watered the flowers because they were dry*” (Ibid: 1104); c) motiv i rezultat vršenja radnje – „the construction expresses an intention of an animate being that has a subsequent result: *I watered the flowers because my parents told me so*” (Ibid: 1104); d) okolnosti i posledice – „the circumstantial clause combines reason with a condition that is assumed to be fulfilled or about to be fulfilled, the construction expressing a relationship between a premise in the subordinate clause and the conclusion in the matrix clause: *Since the weather has improved, the game will be held as planned*” (Ibid: 1104).

Posmatrani korpus sadrži nekoliko rečenica koje imaju zavisne adverbijalne klauze sa značenjem uzroka, a koje se mogu prevesti na engleski jezik tako što se u okviru njih mogu koristiti finitne adverbijalne klauze koje su po značenju uzročne klauze, a koje pokazuju neke od navedenih odnosa, uglavnom uzrok i posledicu, ali takođe i okolnosti i posledice vršenja radnje. Uzročne klauze u funkciji rečeničnog modifikatora biće označene kao SMu:

(23) **Kako je rođena u Aberdinu**, Sju nije bila nigde južnije od Edinburga. (MAu7)

(23b) **Since she was born in Aberdeen**, Sue has never been further south than Edinburgh. (SMu7)

(24) **Pošto su ga optužili za ubistvo s predumišljajem**, ozloglašeni kriminalac je morao da služi doživotnu robiju. (MAu8)

(24b) **Since he had been charged with premeditated murder**, the notorious criminal was sentenced to life imprisonment. (SMu8)

Dve rečenice iz korpusa (17) i (22) takođe sadrže adverbijalne finitne klauze koje su po značenju uzročne, ali je njihova funkcija u rečenici funkcija adverbijalnog modifikatora (priloga za uzork). Stoga se one mogu prevesti finitnim adverbijalnim klauzama u funkciji adverbijalnog modifikatora, i biće označene kao AdvMu:

(25) Bio je srećan **što je pobedio u trci**. (MAu17)

(25b) He was happy **because he had won the race**. (AdvMu17)

(26) Uvredio sam se **jero su me prijatelji nazvali lažovom**. (MAu22)

(26b) I was offended **because my friends had called me a liar**. (AdvMu22)

(26b') I was offended **because I had been called a liar by my friends**. (AdvMu22)

Rečenica koja je u upitniku pod brojem (22), može se prevesti na dva načina, aktivnom i pasivnom konstrukcijom (26b i 26b').

Prevodni ekvivalenti srpskih rečenica iz upitnika na engleske finitne klauze mogu se videti u sledećoj tabeli:

ENGLLESKE FINITNE KLAUZE	FUNKCIJE		OZNAKE REČENICA²⁹
NOMINALNE	KOMPLEMENTI		
<i>That</i> -nominalne	Direktni objekat (K <i>Othat</i>)		(1b)=(10), (2b)=(11), (3b)=(14), (4b)=(16), (5b)=(20), (6b)=(25)
	Komplement prideva (K <i>Adjthat</i>)		(8b)=(15), (9b)=(18), (10b)=(21)
<i>Wh</i> -nominalne	Direktni objekat (K <i>Owh</i>)		(7b)=(13)
		MODIFIKATORI	
RELATIVNE		Postnominalni modifikator (RM)	(11b)=(1), (12b)=(19), (13b)=(2), (14b)=(3), (15b)=(9)
ADVERBIJALNE		Rečenični modifikator (SMist) (SMpost)	(16b)=(3), (17b)=(6), (18b)=(23) (19b)=(5), (20b)=(24)
		Adverbijalni modifikator (AdvMn)	(21b)=(4), (22b)=(12)
		Rečenični modifikator (SMu)	(23b)=(7), (24b)=(8)
		Adverbijalni modifikator (AdvMu)	(25b)=(17), (26b)=(22)

Tabela 17. Klasifikacija prevoda srpskih finitnih klauza iz upitnika na engleske finitne klauze prema njihovim funkcijama u engleskom jeziku

²⁹

Prvi broj je broj kojim je rečenica označena u tekstu rada. Drugi broj je broj kojim je rečenica označena u upitniku i korpusu istraživanja.

Naredna tabela prikazuje pregled srpskih rečenica iz upitnika i prevod tih rečenica na engleski jezik koji je autorka ove doktorske disertacije uradila. Finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze iz datih srpskih rečenica, koje imaju funkcije komplementa i modifikatora, autorka je prevela na engleski jezik i finitnim nominalnim, relativnim i adverbijalnim klauzama. Rečenice iz upitnika i njihov prevod na engleski jezik prikazani su u tabeli po onom redu kako su i predstavljene u upitniku.

SRPSKE REČENICE IZ UPITNIKA	PREVOD NA ENGLLESKI JEZIK	OZNAKE REČENICA
Ovaj materijal predstavlja čvrst temelj na kome možemo dalje graditi.	This material represents a solid foundation on which we could build further.	30 MIa=RM 31 (1)=(11)=(11b)
Moraće da evakušu ljude koji žive u blizini mesta zemljotresa.	They will have to evacuate the people who live near the site of the earthquake.	MIa=RM (2)=(13)=(13b)
Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj pradeda.	While I was cleaning up the attic, I came across a letter which/that had been written by my great-grandfather (which/that my great-grandfather had written).	MIa=RM (3)=(14)=(14b)
Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj pradeda.	While I was cleaning up the attic, I came across a letter that my great-grandfather had written.	MAi=SMist (3)=(16)=(16b)
Kapetan je okrenuo kormilo na levo kako bi uplovio u luku.	The captain steered to the left so that he could get into the harbour.	MAN=AdvMn (4)=(21)=(21b)
Nakon što je nekoliko sati radila u bašti, stajala je pored kuće potpuno iscrpljena.	After she had been working in the garden for several hours, she stood near the house totally exhausted.	MAP=SMpost (5)=(19)=(19b)
Dok je izlazio iz sobe, osuo ih je pogrđnim rečima.	While he was leaving the room, he let out a volley of curses.	MAi=SMist (6)=(17)=(17b)
Kako je rođena u Aberdinu, Sju nije bila nigde južnije od Edinburga.	Since she was born in Aberdeen, Sue has never been further than Edinburgh.	MAu=SMu (7)=(23)=(23b)
Pošto su ga optužili za ubistvo sa predumišljajem, ozloglašeni kriminalac je morao da služi doživotnu robiju.	Since he had been charged with premeditated murder, the notorious criminal was sentenced to life imprisonment.	MAu=SMu (8)=(24)=(24b)
Borac koji je ranjen u nogu odveden je u bolnicu.	The soldier who had been wounded in the leg was taken to hospital.	MIa=RM (9)=(15)=(15b)
Očekivao je da oni dođu na vreme.	He expected that they would/should come on time.	Ko=KOthat (10)=(1)=(1b)

30

Prva oznaka je šifra kojom su srpske rečenice iz upitnika označene u tekstu rada. Druga oznaka je šifra kojom su označeni prevodi tih rečenica na engleski jezik.

31

Prvi broj označava broj srpske rečenice u upitniku, drugi broj označava broj pod kojim je rečenica analizirana u tekstu rada a treći (odnosno četvrti) broj označava broj pod kojim je dat prevod te rečenice na engleski jezik.

Džon je pretpostavio da je stranac za šankom druželjubiv.	John presumed that the stranger at the bar was friendly.	Ko=K <i>Othat</i> (11)=(2)=(2b)
Neki nepoznati ljudi došli su u kancelariju mog oca da se raspitaju o njegovom novom projektu.	Some strange men came to my father's office so that they would enquire about his new project.	MA _n =AdvM _n (12)=(22)=(22b)
Nije znao gde prvo da ide.	He didn't know where he would go first.	Ko=K <i>Owh</i> (13)=(7)=(7b)
Porekao je da je tamo ikada ranije bio.	He denied that he had ever been there before.	Ko=K <i>Othat</i> (14)=(3)=(3b)
Izenada je postala svesna da je on posmatra.	She suddenly became aware that he was looking at her.	Kpr=K <i>Adjthat</i> (15)=(8)=(8b)
Želeo sam da joj kažem istinu.	I wanted that I (could/would) tell her the truth.	Ko=K <i>Othat</i> (16)=(4)=(4b)
Bio je srećan što je pobedio u trci.	He was happy because he had won the race.	MA _u =AdvM _u (17)=(25)=(25b)
Važno je da ljudi imaju nadu.	It is important that people have hope.	Ks=K <i>Adjthat</i> (18)=(9)=(9b)
Da li ima još pitanja sa kojima ćete početi?	Do you have any more questions with which you will start?	MI _a =RM (19)=(12)=(12b)
Priznala je da nije uradila domaći zadatak.	She admitted that she hadn't done her homework.	Ko=K <i>Othat</i> (20)=(5)=(5b)
Moguće je da je završio projekat na vreme.	It is possible that he finished the project on time.	Ks=K <i>Adjthat</i> (21)=(10)=(10a)
Uvredio sam se jer su me prijatelji nazvali lažovom.	I was offended because my friends had called me a liar. I was offended because I had been called a liar by my friends.	MA _u =AdvM _u (22)=(26)=(26b)=(26b')
Dok sam išla kući, srela sam prijateljicu.	While I was going home, I met a friend.	MA _i =SM _{ist} (23)=(18)=(18b)
Pošto je telefonirao prijatelju, izleteo je iz sobe.	After he had phoned his friend, he dashed out of the room.	MA _p =SM _{post} (24)=(20)=(20b)
Sećam se da mi je, kada smo se prvi put sreli, pričala o svom poslednjem romanu.	I remember that she was telling me about her latest novel when we first met.	Ko=K <i>Othat</i> (25)=(6)=(6b)

Tabela 18. Pregled srpskih rečenica iz upitnika, njihovih prevoda na engleski jezik pomoću finitnih klauza i oznaka kojima su rečenice iz upitnika i njihovi prevodi obeleženi u tekstu rada

7.5. Klasifikacija srpskih finitnih klauza iz upitnika i njihovih prevoda na engleske nefinitne i finitne klauze prema funkcijama

Na osnovu analize posmatranih rečenica iz upitnika, koji je predstavljao korpus ovog istraživanja, može se reći da su osnovne sintaksičke funkcije srpskih finitnih klauza, nominalnih, relativnih i adverbijalnih, funkcije raznih dopuna (komplemenata) i atributa i priloga (modifikatora imeničke i glagolske fraze), a da su to i sintaksičke funkcije koje nefinitne klauze imaju u engleskom jeziku (funkcije komplemenata i modifikatora), a na koje se posebno sastavljene rečenice iz upitnika mogu prevesti. Pored toga, u prethodnom poglavlju dat je prikaza i ostalih mogućih prevoda rečenica iz korpusa, odnosno njihov prevod na engleske finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze, sa ciljem da se pokažu da su sintaksičke funkcije ovih klauza takođe funkcije komplemenata i modifikatora. Klasifikacija srpskih rečenica, koje sadrže finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze, i njihovih sintaksičkih funkcija, kao i nefinitnih i finitnih nominalnih, relativnih i adverbijalnih engleskih klauza i njihovih funkcija, a u odnosu na posmatrani korpus (prevod srpskih rečenica iz upitnika na engleski jezik), data je u sledećoj tabeli. U kolonama koje su nazvane **OZNAKE REČENICA**, prvi broj pokazuje redni broj pod kojim je rečenica navedena u tekstu ove doktorske disertacije, dok drugi broj pokazuje redni broj pod kojim je rečenica predstavljena u upitniku.

SRPSKE FINITNE KLAUZE	OZNAKE REČENICA	FUNKCIJE	ENGLLESKE NEFINITNE KLAUZE	OZNAKE REČENICA	ENGLLESKE FINITINE KLAUZE	OZNAKE REČENICA
		KOMPLEMENTI				
NOMINALNE	(1)=(10), (2)=(11), (3)=(14), (4)=(16), (5)=(20), (6)=(25), (7)=(13)	direktni objekat komplement objekta	NOMINALNE	(1a)=(10), (2a)=(11), (3a)=(14), (4a)=(16), (5a)=(20), (6a)=(25), (7a)=(13)	NOMINALNE	(1b)=(10), (2b)=(11), (3b)=(14), (4b)=(16), (5b)=(20), (6b)=(25), (7b)=(13)
	(8)=(15)	komplement prideva		(8a)=(15), (9a)=(18), (10a)=(21)		(8b)=(15), (9b)=(18), (10b)=(21)
	(9)=(18), (10)=(21)	Subjekat				
		MODIFIKATORI				
RELATIVNE	(11)=(1), (12)=(19), (13)=(2), (14)=(3), (15)=(9)	postnominalni modifikator	RELATIVNE	(11a), (11a')=(1), (12a), (12a')=(19), (13a)=(2), (14a)=(3), (15a)=(9)	RELATIVNE	(11b)=(1), (12b)=(19), (13b)=(2), (14b)=(3), (15b)=(9)

ADVERBIJALNE	(16)=(3), (17)=(6), (18)=(23)	rečnični modifikator (simultanost)	ADVERBIJALNE	(16a)=(3), (17a)=(6), (18a)=(23)	ADVERBIJALNE	(16b)=(3), (17b)=(6), (18b)=(23)
	(19)=(5), (20)=(24)	rečnični modifikator (posteriornost)		(19a)=(5), (20a)=(24)		(19b)=(5), (20b)=(24)
		adverbijalni modifikator		(19a')=(5)		
	(21)=(4), (22)=(12)	adverbijalni modifikator		(21a)=(4), (22a)=(12)		(21b)=(4), (22b)=(12)
	(23)=(7), (24)=(8)	rečnični modifikator		(23a)=(7), (24a)=(8)		(23b)=(7), (24b)=(8)
	(25)=(17), (26)=(22)	adverbijalni modifikator	(25a)=(17), (26a)=(22)	(25b)=(17), (26b)=(22)		

Tabela 19. Klasifikacija srpskih rečenica is upitnika, koje sadrže finitne klauze, i njihovih prevoda na engleske rečenice koje sadrže nefinitne klauze i na engleske rečenice koje sadrže finitne klauze prema funkcijama komplemenata i modifikatora

8. ANALIZA STUDENTSKIH PREVODA SRPSKIH REČENICA IZ UPITNIKA

8.1. Uvod

Cilj empirijskog istraživanja ove doktorske disertacije jeste da se opišu i klasifikuju greške koje studenti viših godina anglistike prave prilikom upotrebe engleskih nefinitnih klauza koje imaju sintaksičku funkciju komplementa i modifikatora. Preciznije, da se te greške predstave kao posebna strategija pomoću koje studenti na tercijarnom nivou učenja izbegavaju da koriste nefinitne klauze u engleskom jeziku u onim slučajevima kada bi to bilo sasvim u skladu sa sintaksičkim i semantičkim svojstvima engleskog jezika. Na osnovu teorijskog okvira ovog istraživanja, odnosno proučavanja kontrastivne lingvistike, a u okviru nje kontrastivne analize i analize grešaka, kao i gramatičke literature iz engleskog i srpskog jezika, dolazi se do zaključka da studenti primenjuju strategiju izbegavanja u određenim slučajevima, naročito u onim primerima u kojima se u srpskom jeziku ili uopšte ne može koristiti nefinitna klauza koja bi imala funkciju komplementa ili modifikatora, ili se takva klauza koristi vrlo retko. Zaključuje se da studenti u tim konkretnim slučajevima ne upotrebljavaju engleske nefinitne klauze, mada se to od njih očekuje, usled interferencije maternjeg, srpskog jezika. Ovakav stav predstavlja početnu pretpostavku ovog istraživanja. Pored ove, definisana je još jedna pretpostavka, a to je da će direktno podučavanje o formama i funkcijama nefinitnih klauza u engleskom i srpskom jeziku imati pozitivan efekat na kompetenciju i performansu studenata engleskog jezika.

8.2. Način sprovođenja istraživanja

Korpus ovog istraživanja sastoji se od upitnika koji sadrži 25 posebno sastavljenih rečenica na srpskom jeziku. Rečenice su sastavljene na osnovu teorijskog utemeljenja ove doktorske disertacije, kontrastivne lingvistike i gramatika engleskog i srpskog jezika, i na osnovu studentskih prevoda rađenih na času. Jedna rečenica iz upitnika, rečenica pod brojem (3), sadrži dve finitne zavisne klauze, tako da je ukupan broj posmatranih finitnih klauza 26. Srpske rečenice iz upitnika sadrže finitne klauze, nominalne, relativne i adverbijalne, koje u srpskom jeziku imaju funkcije komplementa i modifikatora. Istraživanje je sprovedeno tokom dve nekonsekutivne akademske godine (videti poglavlje 4.1.1.) sa studentima treće i četvrte godine na Departmanu za anglistiku, Filozofskog fakulteta u Nišu. Tom prilikom su studenti bili podeljeni u dve grupe, eksperimentalnu i kontrolnu. Studenti obe grupe

klasifikovani su u pet podgrupa i to na osnovu ocene koju su dobili na prevodu u okviru obaveznog kolokvijuma iz predmeta Savremeni engleski jezik 6 i Savremeni engleski jezik 8 (videti poglavlje 4.1.1.). Izabrano je po petoro studenata za svaku podgrupu, što znači da su i eksperimentalna i kontrolna grupa imale po dvadeset petoro studenata na trećoj, odnosno četvrtoj godini. Ukupan broj ispitanih studenata treće godine je iznosio pedeset, a toliko je ispitano i studenata četvrte godine studija. Identičan broj studenata po godinama studija ispitano je i tokom narednog ciklusa istraživanja, odnosno sledeće nekonzekutivne godine.

Kako bi rezultati dobijeni ovim načinom istraživanja bili što relevantniji, upitnici koji su podeljeni studentima i eksperimentalne i kontrolne grupe bili su šifrirani na osnovu načina klasifikovanja studenata u pet podgrupa. Kao što je već ranije rečeno, studenti su bili podeljeni u ovih pet podgrupa na sledeći način: 1) studenti koji su dobili ocenu 5 i 5.5; 2) studenti koji su dobili ocenu 6 i 6.5; 3) studenti koji su dobili ocenu 7 i 7.5; 4) studenti koji su dobili ocenu 8 i 8.5; 5) studenti koji su dobili ocenu 9. 9.5 i 10. Poslednja podgrupa obuhvata studente koji su dobili ocene u rasponu od 9 do 10 iz praktičnih razloga, pošto, nažalost, vrlo mali broj studenata anglistike dobija visoke ocene na testu iz prevoda, te je to i bio dodatni razlog zbog čega je bilo neophodno istraživanjem obuhvatiti dve generacije studenata kako bi se ispitao dovoljan broj studenata da bi rezultati istraživanja bili kvalitativno i statistički relevantni.

Sledi ilustracija načina šifriranja upitnika na konkretnom primeru: u šifri E-III-2-4, slovo E pokazuje da se radi o eksperimentalnoj grupi, III označava godinu studija koju ispitanik pohađa, 2 znači da je student na kolokvijumu iz predmeta SEJ 6 dobio ocenu 6 ili 6.5, dok poslednji broj u šifri, odnosno 4, ukazuje na redni broj studenta u toj podgrupi. Način šifriranja kontrolne grupe razlikuje se od prethodno ilustrovanog primera iz eksperimentalne grupe jedino po tome što je prvi simbol u šifri slovo K, koje označava kontrolnu grupu. Tako su upitnici za studente treće godine studija imali sledeće oznake:

	EKSPERIMENTALNA GRUPA		KONTROLNA GRUPA
1	E-III-1-1 E-III-1-2 E-III-1-3 E-III-1-4 E-III-1-5	1	K-III-1-1 K-III-1-2 K-III-1-3 K-III-1-4 K-III-1-5
2	E-III-2-1 E-III-2-2 E-III-2-3 E-III-2-4 E-III-2-5	2	K-III-2-1 K-III-2-2 K-III-2-3 K-III-2-4 K-III-2-5
3	E-III-3-1 E-III-3-2 E-III-3-3 E-III-3-4 E-III-3-5	3	K-III-3-1 K-III-3-2 K-III-3-3 K-III-3-4 K-III-3-5
4	E-III-4-1 E-III-4-2 E-III-4-3 E-III-4-4 E-III-4-5	4	K-III-4-1 K-III-4-2 K-III-4-3 K-III-4-4 K-III-4-5
5	E-III-5-1 E-III-5-2 E-III-5-3 E-III-5-4 E-III-5-5	5	K-III-5-1 K-III-5-2 K-III-5-3 K-III-5-4 K-III-5-5

Tabela 20. Način šifriranja upitnika za III godinu studija

Upitnici za eksperimentalnu i kontrolnu grupu koji su podeljeni studentima četvrte godine studija bili su šifrirani na isti način sa jednom malom razlikom: umesto rimskog broja III, koji u šifri na upitniku za treću godinu označava godinu studija, stavljen je rimski broj IV, kojim je obeleženo da se radi o studentima četvrte godina studija. Upitnici za studente četvrte godine studija imali su sledeće oznake:

	EKSPERIMENTALNA GRUPA		KONTROLNA GRUPA
1	E-IV-1-1 E-IV-1-2 E-IV-1-3 E-IV-1-4 E-IV-1-5	1	K-IV-1-1 K-IV-1-2 K-IV-1-3 K-IV-1-4 K-IV-1-5
2	E-IV-2-1 E-IV-2-2 E-IV-2-3 E-IV-2-4 E-IV-2-5	2	K-IV-2-1 K-IV-2-2 K-IV-2-3 K-IV-2-4 K-IV-2-5
3	E-IV-3-1 E-IV-3-2 E-IV-3-3 E-IV-3-4 E-IV-3-5	3	K-IV-3-1 K-IV-3-2 K-IV-3-3 K-IV-3-4 K-IV-3-5
4	E-IV-4-1 E-IV-4-2 E-IV-4-3 E-IV-4-4 E-IV-4-5	4	K-IV-4-1 K-IV-4-2 K-IV-4-3 K-IV-4-4 K-IV-4-5
5	E-IV-5-1 E-IV-5-2 E-IV-5-3 E-IV-5-4 E-IV-5-5	5	K-IV-5-1 K-IV-5-2 K-IV-5-3 K-IV-5-4 K-IV-5-5

Tabela 21. Način šifriranja upitnika za IV godinu studija

Upitnik za svakog studenta bio je diskretno označen ³². Ispitanicima je rečeno da na upitniku ispišu prevod svake od 25 zadatih srpskih rečenica, i to u prostoru ispod svake od njih. Ove šifre nisu korišćene da bi se na bilo koji način saznao identitet studenata koji su učestvovali u istraživanju, već jedino da bi se utvrdilo da li je, i u kojoj meri, ocena dobijena na prevodu u okviru obaveznog kolokvijuma, koja je i bila osnova za klasifikovanje ispitanih studenata u pet podgrupa, relevantna u odnosu na rezultate dobijene prevodom rečenica zadatih u upitniku.

³²

Šifre navedene u Tabeli 20 i Tabeli 21 bile su veoma sitno ispisane na poledini upitnika u donjem desnom uglu, tako da ih studenti koji su učestvovali u istraživanju nisu mogli videti.

Za potrebe ovog istraživanja studenti su bili podeljeni, kao što je već rečeno, u dve grupe. Prvoj, eksperimentalnoj grupi održan je čas na kome je bilo predavanje o nefinitnim glagolskim oblicima i nefinitnim klauzama u engleskom i srpskom jeziku i njihovim funkcijama pre nego što su im dati upitnici sa srpskim rečenicama koje je trebalo da prevedu na engleski jezik. Drugoj grupi studenata, kontrolnoj grupi, upitnici su podeljeni bez ikakvih prethodnih uputstava i predavanja, osim da treba da prevedu zadate rečenice na engleski jezik.

8.3. Način analize prevoda srpskih rečenica iz upitnika

Kako bi rezultati dobijeni prevodom bili što objektivniji, srpske rečenice koje je trebalo prevesti na engleski jezik bile su raspoređene nasumično u upitniku, odnosno rečenice koje sadrže klauze istih funkcija bile su namerno postavljene tako da budu udaljene jedne od drugih. Rezultati istraživanja predstavljeni su na osnovu cilja i predmeta ove doktorske disertacije. Cilj ovog rada jeste da se ispita interferencija maternjeg, srpskog jezika prilikom upotrebe nefinitnih zavisnih klauza u engleskom jeziku na tercijarnom nivou učenja engleskog jezika, a takođe i da li eksplicitno predavanje o formama i funkcijama engleskih nefinitnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora utiče, i u kojoj meri, da se ta interferencija smanji. Predmet istraživanja je bio da se utvrdi da li će studenti viših godina anglistike prevesti srpske finitne klauze, koje imaju sintaksičke funkcije komplementa i modifikatora, na engleske nefinitne klauze, koje u engleskom jeziku imaju te iste funkcije.

Studentski prevodi srpskih rečenica iz upitnika, koje sadrže finitne zavisne klauze, analizirani su u odnosu na to da li su zadate srpske finitne klauze prevedene engleskim nefinitnim ili engleskim finitnim klauzama. Može se reći da se od studenata uglavnom očekivalo da će u velikoj meri prevesti srpske finitne zavisne klauze na engleske nefinitne klauze, pošto su ove klauze, imajući u vidu već navedenu gramatičku literaturu, vrlo svojstvene engleskom jeziku. Kako su ispitanici bili studenti viših godina anglistike, to je vrlo mali broj studenata preveo srpske finitne zavisne klauze pomoću raznih vrsta fraza (imeničkih, glagolskih i predložskih), dok je još manji broj studenata preveo posmatrane zavisne klauze iz upitnika neprihvatljivim ili netačnim konstrukcijama. Prevodi koji su sadržali razne vrste fraza samo su brojčano predstavljeni jer nisu bili fokus ovog istraživanja, koje se bavilo opisom i analizom prevoda zadatih srpskih klauza na engleske zavisne (finitne i nefinitne) klauze.

Prevodi srpskih rečenica iz upitnika, koje sadrže finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze, nisu analizirani na osnovu toga kako su rečenice zadate u upitniku, već na osnovu klasifikacije ovih klauza na nominalne, relativne i adverbijalne (kao što je predstavljeno u poglavljima 4.2.1.1. i 4.2.1.2.), i to na osnovu njihovih sintaksičkih funkcija komplementa (nominalne) i modifikatora (relativne i adverbijalne). Pored toga, rezultati eksperimentalnog istraživanja prikazani su posebno za svaku vrstu klauza i za svaku akademsku godinu u kojoj je ispitivanje sprovedeno, uzimajući u obzir i godinu studija ispitanika. Zatim, u okviru svake posebne vrste posmatranih, odnosno očekivanih prevoda na nefinitne engleske klauze (infinitivne i *-ing* nominalne, kao i infinitivne, *-ing* i *-ed* relativne i adverbijalne), rezultati studentskih prevoda su prikazani na osnovu sledećih kriterijuma: funkcija srpskih finitnih klauza iz upitnika i njihovo semantičko svojstvo. Bez obzira na činjenicu da se doktorska disertacija fokusira na ispitivanje sintaksičkih funkcija engleskih i srpskih finitnih i nefinitnih zavisnih klauza, ipak se pri prikazivanju rezultata eksperimentalnog istraživanja uzima u obzir i semantički kriterijum, koji je od velikog značaja prilikom prevođenja. Ovi rezultati su prikazani posebno za svaku akademsku godinu u kojoj je ispitivanje obavljeno kao i u odnosu na godinu studija ispitanika.

8.4. Rezultati istraživanja

8.4.1. Sumarni prikaz rezultata

Ovo poglavlje je prikaz rezultata dobijenih nakon analize studentskih prevoda srpskih rečenica iz upitnika koji čini korpus ovog istraživanja. Upitnik je sastavljen od 25 srpskih rečenica koje sadrže 26 zavisnih finitnih klauza. Rečenica iz upitnika broj (3) sadrži dve finitne klauze, tako da su u okviru ove rečenice prevodi te dve klauze posebno analizirani i opisani. Ukupan broj ispitanih studenata je 200. Ispitano je 100 studenata treće godine studija i 100 studenata četvrte godine studija na Departmanu za anglistiku, Filozofskog fakulteta u Nišu. Studenti su ispitani tokom dve nekonzekutivne akademske godine, a kako su bili podeljeni u dve grupe, eksperimentalnu i kontrolnu, broj studenata u svakoj grupi je po dvadeset petoro. Tokom jedne akademske godine ispitano je ukupno pedesetoro studenata treće i pedesetoro studenata četvrte godine. Ispitanici su prevodili 25 srpskih rečenica, odnosno 26 zavisnih finitnih klauza u njihovom sastavu, na engleski jezik, što znači da je dobijeno ukupno 5200 prevedenih klauza.

Najpre sledi tabela koja prikazuje srpske rečenice iz upitnika, koje sadrže finitne klauze u funkcijama komplementa i modifikatora, i studentske prevode zadatah finitnih klauza na: engleske nefinitne klauze, engleske finitne klauze i razne vrste fraza, kao i neprihvatljive ili netačne prevode. Cilj empirijskog istraživanja jeste da se ispita interferencija srpskog jezika prilikom prevođenja srpskih finitnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora na engleski jezik. Stoga su studentski prevodi srpskih rečenica iz upitnika opisani i analizirani samo sa stanovišta posmatranih klauza a ne sa stanovišta leksike, odnosno izbora vokabulara prilikom prevođenja.

broj	SRPSKE REČENICE IZ UPITNIKA	broj	PREVODI SA NEFINITNIM KLAUZAMA	broj	PREVODI SA FINITNIM KLAUZAMA	broj	PREVODI SA FRAZAMA	broj	NETAČNI PREVODI
(1)	Ovaj materijal predstavlja čvrst temelj na kome možemo dalje graditi.	(1a)	This material represents / is a solid / firm foundation on which to build / to build on / on which to be built / to be built on further.	(1b)	This material represents a solid foundation / base on which we can build / on which it can be built / which it can be built on further / on which some further building is possible / on which we can continue building.	(1c)	This material is a solid foundationa for further building / for further construction / for future construction.	(1d)	This material is a strong base on which can be further built / which can be further worked on / for which we are going to do next / from which to work on.
(2)	Moraće da evakušu ljude koji žive u blizini mesta zemljotresa.	(2a)	They will have to evacuate the people living in the vicinity of / near the site of / the earthquake. People living near the earthquake site/area will have to be evacuated.	(2b)	They will have to evacuate the people who / that live near the site of the earthquake. People who / that live near the earthquake site/area will have to be evacuated.	(2c)	They will have to evacuate all the people in the vicinity of the earthquake site.	(2d)	
(3)	Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj praded.	(3a)	While cleaning up the attic, I came across a letter written by my great-grandfather.	(3b)	While I was cleaning up the attic, I came across a letter that / which my great-grandfather had written / that / which had been written by my great-grandfather.	(3c)	While I was tidying up the attic, I found my great-grandfather's letter.	(3d)	While I was cleaning up the attic, I came across a letter having written by my great-grandfather / which my great-grandfather has written.

(3')	Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj pradeda.	(3a')	(While) cleaning up / tidying up the attic, I came across a letter written by my great-grandfather.	(3b')	While/As I was cleaning up / tidying up the attic, I came across a letter that my great-grandfather had written.	(3c')	I found my great-grandfather's letter in the attic.	(3d')	In the cleaning up the attic, I came across a letter that my great-grandfather wrote.
(4)	Kapetan je okrenuo kormilo na levo kako bi uplovio u luku.	(4a)	The captain steered to the left in order to / so as to / as to / to get into the harbour.	(4b)	The captain steered to the left so that he could / would sail / get into the harbour.	(4c)	The captain steered to the left with the purpose of getting into the harbour.	(4d)	The captain turned left so he sailed into the harbour.
(5)	Nakon što je nekoliko sati radila u bašti, stajala je pored kuće potpuno iscrpljena.	(5a)	(After) having worked /After working / Having been working in the garden for several hours, she stood near the house totally exhausted. Having spent several hours working in the garden, she stood near the house totally exhausted.	(5b)	After she had been working in the garden for several hours, she stood near the house totally exhausted.	(5c)	After several hours or working in the garden, she stood near the house totally exhausted.	(5d)	After she has been working in the garden for several hours, she stood near the house totally exhausted.
(6)	Dok je izlazio iz sobe, osuo ih je pogrđnim rečima.	(6a)	(While / Upon) leaving the room, he showered them with insults.	(6b)	As / While he was leaving the room, he showered them with insults.	(6c)	He showered them with insults on his way out of the room / at the moment of leaving the room.	(6d)	Leaving out of the room, he showered them with insults.

(7)	Kako je rođena u Aberdinu, Sju nije bila nigde južnije od Edinburga.	(7a)	(Having been / Being) born in Aberdeen , Sue has never been further than Edinburgh. (Being) Aberdeen born , Sue has never been further than Edinburgh.	(7b)	Since / As she was born in Aberdeen , Sue has never been further than Edinburgh.	(7c)		(7d)	Even though she was born in Aberdeen , Sue had never been further than Edinburgh.
(8)	Pošto su ga optužili za ubistvo sa predumišljajem, ozloglašeni kriminalac je morao da služi doživotnu robiju.	(8a)	(Having been / Being) charged with premeditated murder / After being charged with premeditated murder / After having been charged with premeditated murder , the notorious criminal was sentenced to life imprisonment.	(8b)	Since / As he had been charged with / As they had charged him with premeditated murder , the notorious criminal was sentenced to life imprisonment.	(8c)	After a muder charge , the notorious criminal was sentenced to life imprisonment.	(8d)	Owing to the charges of murder , the notorious criminal was sentenced to life imprisonment. Having accused him of attempted murder , the notorious criminal had to serve life sentence.
(9)	Borac koji je ranjen u nogu odveden je u bolnicu.	(9a)	The soldier wounded / shot in the leg , was taken to hospital.	(9b)	The soldier who / that had been wounded / shot in the leg / who had his leg shot / whose leg had been shot , was taken to hospital.	(9c)	The soldier with the injured / wounded leg was taken to hospital .	(9d)	The soldier who has been shot in the leg , was taken to hospital.
(10)	Očekivao je da oni dođu na vreme.	(10a)	He expected them to come / arrive on time .	(10b)	He expected that they come / would / could come on time .	(10c)	He expected their arrival on time .	(10d)	He expected for them to come on time .

(11)	Džon je pretpostavio da je stranac za šankom druželjubiv.	(11a)	John assumed / believed / presumed the stranger at the bar to be friendly.	(11b)	John supposed / believed that the stranger at the bar was friendly.	(11c)		(11d)	John thought that the stranger at the bar is friendly.
(12)	Neki nepoznati ljudi došli su u kancelariju mog oca da se raspitaju o njegovom novom projektu.	(12a)	Some strange men came to my father's office in order to / to enquire about / to seek some information / to obtain some information about his new project.	(12b)	Some strange men came to my father's office so that they would / could find out something about his new project.	(12c)	12c) Some strange men came to my father's office for some information about his new project.	(12d)	Some strange men came to my father's office so they obtained / wanted to get some information about his new project.
(13)	Nije znao gde prvo da ide.	(13a)	He didn't know where to go first.	(13b)	He didn't know where he would go first.	(13c)	13c) He didn't know the right way.	(13d)	He didn't know where would he go.
(14)	Porekao je da je tamo ikada ranije bio.	(14a)	He denied (his) ever being / having ever been there before.	(14b)	He denied that he had ever been there before.	(14c)	14c) He denied his presence there.	(14d)	He denied to have ever been there before / that he has ever been there before.
(15)	Iznenada je postala svesna da je on posmatra.	(15a)	She suddenly became aware of him (his) looking at her.	(15b)	She suddenly became aware that he was looking at her.	(15c)	15c) She suddenly became aware of his glances.	(15d)	
(16)	Želeo sam da joj kažem istinu.	(16a)	I wanted to tell her the truth.	(16b)	I wanted that I tell/ would/could tell her the truth.	(16c)		(16d)	I wanted telling her the truth.
(17)	Bio je srećan što je pobedio u trci.	(17a)	He was happy to have won the race.	(17b)	He was happy because / since he had won the race.	(17c)	17c) He was happy because of his success in the race / his first place in the race.	(17d)	He was happy to win the race. He was happy in / for winning the race.

(18)	Važno je da ljudi imaju nadu.	(18a)	It is important for people to have hope. Having hope is important for people. What is important for people is to have hope.	(18b)	It is important that people have hope. What is important is that people have hope.	(18c)		(18d)	It is important people have hope.
(19)	Da li ima još pitanja sa kojima ćete početi?	(19a)	Do you have any further / more questions with which to begin / to begin (start) with.	(19b)	Do you have any more questions with which you will / would like to begin / you will start with?	(19c)	Do you have any more opening questions?	(19d)	Do you have any more starter questions?
(20)	Priznala je da nije uradila domaći zadatak.	(20a)	She admitted not having done / not doing her homework.	(20b)	She admitted that she hadn't done her homework.	(20c)		(20d)	She admitted not to have done her homework / to have not done her homework.
(21)	Moguće je da je završio projekat na vreme.	(21a)	He is likely to have finished the project on time.	(21b)	It is possible that he (has) finished the project on time. He might have finished the project on time.	(21c)	His completion of the project on time seems quite possible.	(21d)	There is a possibility of his finishing the project on time. It was possible for him to finish the project on time. It was possible that he had finished the project on time.
(22)	Uvredio sam se jer su me prijatelji nazvali lažovom.	(22a)	I was offended by my friends calling me a liar / by being called a liar by my friends / by having been called a liar by my friends. My friends calling me a liar offended me a lot.	(22b)	I was offended since / because / that my friends had called me a liar.	(22c)	I was offended by my friends' accusations.	(22d)	I was offended at / for being called a liar by my friends.

(23)	Dok sam išla kući, srela sam prijateljicu.	(23a)	(While) going home , I met a friend.	(23b)	While / As I was going home , I met a friend.	(23c)	On my way home , I met a friend.	(23d)	
(24)	Pošto je telefonirao prijatelju, izleteo je iz sobe.	(24a)	(After) having phoned his friend / After phoning his friend , he dashed out of the room.	(24b)	After he had phoned his friend , he dashed out of the room.	(24c)	After the phone conversation with his friend , he dashed out of the room.	(24d)	After he has phoned his friend , he dashed out of the room. Having been talking on the phone with his friends , he stormed out of the room.
(25)	Sećam se da mi je, kada smo se prvi put sreli, pričala o svom poslednjem romanu.	(25a)	I remember her telling me about her latest novel when we first met.	(25b)	I remember that she was telling me about her latest novel when we first met.	(25c)	I remember her talk about her latest novel when we first met.	(25d)	Our first encounter was, I remember when she told me about her latest novel . I remember her talking me about her latest novel when we first met.

Tabela 22. Studentski prevodi srpskih rečenica iz upitnika

Ova tabela prikazuje zadate srpske rečenice iz upitnika, koje sadrže srpske finitne klauze u funkcijama komplementa i modifikatora, i koje su prikazane onim redosledom po kome su i zadate u upitniku. U tabeli su prikazane i različite konstrukcije na koje su studenti tokom empirijskog istraživanja preveli zadate klauze. Prilikom analize ovih prevoda, kao što je već rečeno, opisani su i razmatrani samo prevodi na određene vrste klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora. Prevodi na engleske nefinitne i finitne klauze se u gotovo svim primerima slažu sa već navedenim prevodima koje je autorka ove disertacije navela u tabelama 16 i 18, i to kako po vrsti klauza koje su korišćene tako i po njihovim sintaksičkim funkcijama. Razlika je u tome što su studenti iz eksperimentalne grupe u većoj meri preveli srpske finitne klauze na engleske nefinitne klauze, dok su studenti iz kontrolne grupe uglavnom prevodili zadate srpske klauze na engleske finitne klauze ili razne vrste fraza, koje u ovom istraživanju nisu razmatrane.

Rezultati istraživanja prikazani su najpre sumarno u Tabeli 23. Ova tabela prikazuje rezultate dobijene analizom studentskih prevoda koji su podeljeni na osnovu toga da li su kao prevod dobijene engleske nefinitne klauze ili engleske finitne klauze, kao i na osnovu toga da li su kao prevod srpskih finitnih klauza dobijene engleske rečenice koje sadrže razne vrste fraza, koje nisu predmet empirijskog istraživanja ove disertacije, pa su tretirani kao nerelevantni oblici. U ovu grupu su uključeni i oni prevodi koji su neprihvatljivi ili netačni.

NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
3413	65,63	1586	30,5	201	3,87

Tabela 23. Sumarni prikaz rezultata eksperimentalnog istraživanja

Podaci prikazani u tabeli potvrđuju delimično prvu a u potpunosti drugu hipotezu ove doktorske disertacije. Ukoliko se pogleda broj klauza prevedenih na nefinitne engleske klauze, onda se zaključuje kako je taj broj, uzevši u obzir sve ispitane studente, ukupno 3413 od zadatih 5200 srpskih zavisnih finitnih klauza, što u procentima iznosi 65,63. To znači da je nešto više od polovine od ukupnog broja ispitanika, bez obzira na godinu studija, akademsku godinu u kojoj je obavljeno ispitivanje i činjenicu da li su ispitanici radili upitnik kao članovi

eksperimentalne ili kao članovi kontrolne grupe, prevelo zadate srpske zavisne finitne klauze u funkciji komplementa i modifikatora na očekivane oblike, odnosno engleske zavisne nefinitne klauze, takođe u sintaksičkoj funkciji komplementa i modifikatora.

Broj klauza iz upitnika prevedenih na engleske finitne zavisne klauze ukupno iznosi 1586, što je 30,5 % od ukupnog broja zadatih srpskih finitnih zavisnih klauza. Ovakvi rezultati pokazuju da interferencija maternjeg jezika postoji čak i kod studenata viših godina anglistike, da ona utiče na dobijene rezultate, ali isto tako dokazuju postavljenu prvu podhipotezu disertacije. Očekivalo se da će ispitanici, budući da se radi o studentima viših godina anglistike, u velikoj meri koristiti engleske nefinitne klauze u pomenutim funkcijama komplementa i modifikatora prilikom prevođenja zadatih srpskih finitnih zavisnih klauza iz upitnika, koje takođe imaju sintaksičke funkcije komplementa i modifikatora. Takvo očekivanje se i potvrdilo. Ovo se može objasniti nastavnim programom predmeta Savremeni engleski jezik 6 i Savremeni engleski jezik 8, čiji obavezni kolokvijum, tačnije ocena sa prevoda u okviru tog kolokvijuma, predstavlja osnovu za formiranje grupa i podgrupa ispitanih studenata. Na časovima predavanja i jezičkih vežbi (gramatika, prevod i esej) iz ovih predmeta, studenti dobijaju vrlo detaljna teorijska i praktična znanja vezana za funkcije i forme engleskih nefinitnih klauza. Naročito se na časovima gramatičkih vežbi i prevoda insistira na tome da studenti kroz rečenice i tekstove potpuno razumeju strukturalne razlike između srpskog i engleskog jezika, od kojih je jedna i razlika u funkcijama ali i u upotrebi nefinitnih zavisnih klauza. Ova upotreba je, uzimajući u obzir gramatičku literaturu oba jezika ali i njihovo svakodnevno korišćenje od strane izvornih govornika, češća i raznovrsnija u engleskom nego u srpskom jeziku.

Ukupan broj ostalih oblika iznosi 201, ili 3.87%. Kao što je ranije navedeno, u ovu grupu spadaju prevodi srpskih finitnih klauza iz upitnika na engleski jezik pomoću raznih vrsta fraza (imeničkih, glagolskih i predloških), kao i neprihvatljive i netačne konstrukcije. Ovi rezultati potvrđuju drugu podhipotezu, a to je da će zanemarljivo mali broj ispitanika, studenata viših godina anglistike, prevesti zadate klauze iz upitnika na ovaj način. Kako ovakvi prevodi nisu ni predmet istraživanja ove doktorske disertacije, oni neće biti detaljno razmatrani, ali će biti kvantitativno izraženi.

8.4.1.1. Rezultati eksperimentalne i kontrolne grupe

	NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
	broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
E	2249	86,5	265	10,19	86	3,31
K	1164	44,77	1321	50,81	115	4,42

Tabela 24. Sumarni prikaz rezultata eksperimentalne i kontrolne grupe

Sumarni rezultati eksperimentalnog istraživanja potvrđuju u potpunosti drugu hipotezu ove disertacije, prema kojoj direktno podučavanje o funkcijama nefinitnih klauza u engleskom jeziku utiče pozitivno na performansu studenata anglistike. Ovi rezultati su vezani za broj prevedenih nefinitnih klauza i broj prevedenih finitnih klauza u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi.

Broj klauza prevedenih na očekivane engleske nefinitne klauze u funkcijama komplementa i modifikatora, iznosi 2249, ili 86,5%, za eksperimentalnu grupu, bez obzira na godinu studija ispitanika ili akademsku godinu u kojoj je istraživanje obavljeno. Broj klauza prevedenih na neočekivane engleske finitne klauze, iznosi 265, ili 10,19% za eksperimentalnu grupu, za obe godine studija i za obe akademske godine kada je ispitivanje sprovedeno. Kada se uporede ovi dobijeni rezultati, zaključuje se da je znatno veći broj ispitanika iz eksperimentalne grupe preveo zadate srpske finitne zavisne klauze na očekivane oblike, engleske nefinitne zavisne klauze, nego na neočekivane oblike, engleske finitne zavisne klauze. Ta razlika je 1984 nefinitnih klauza više, što iznosi 76,3%. Vrlo mali broj ispitanika iz eksperimentalne grupe prevelo je zadate srpske finitne klauze iz upitnika na ostale neočekivane oblike (frazе i gramatički netačne konstrukcije), pa taj broj iznosi 86, ili 3,31%, a ovde se navodi samo kao podatak, jer ovi oblici nisu posmatrani u okviru istraživanja.

Ukoliko se pogledaju rezultati dobijeni analizom prevoda ispitanika iz kontrolne grupe, zaključuje se da broj očekivanih prevoda na engleske nefinitne klauze iznosi 1164, ili 44,77%. Rezultat eksperimentalne grupe je bolji za 1085, ili 41,73%, što takođe potvrđuje hipotezu da direktno predavanje o određenim oblastima engleske gramatike, naročito onim koje se strukturalno i sintaksički razlikuju od nekih oblasti srpske gramatike, utiče pozitivno

na performansu studenata anglistike.

Međutim, rezultati dobijeni analizom prevoda kontrolne grupe na engleske finitne klauze pokazuju jedno interesantno, mada neznatno odstupanje od onoga što bi se moglo očekivati. Broj tako prevedenih klauza iznosi 1321, ili 50,81%, za obe godine studija ispitanika i obe akademske godine u kojima je ispitivanje sprovedeno. Razlika između očekivanih oblika, engleskih nefinitnih klauza, i neočekivanih oblika, engleskih finitnih klauza, za kontrolnu grupu iznosi 157, ili 6,04%, ali u korist prevoda na engleske finitne klauze. Ova neznatna razlika ukazuje na već ranije navedenu pretpostavku da studenti čak i viših godina anglistike pribegavaju strategiji izbegavanja upotrebe određenih engleskih konstrukcija, posebno onih koje su ili previše složene ili prilično drugačije od struktura maternjeg, srpskog jezika. Takve konstrukcije su nefinitne klauze koje, pored ostalog, pokazuju i jednu immanentnu osobinu engleskog jezika. To je osobina sintaksičke kompresije ili redukcije zavisnih finitnih klauza koja je usko povezana sa još jednom karakteristikom ovog jezika, a to je generisanje što konciznijih i jasnijih rečenica. Ova karakteristika nije svojstvena srpskom jeziku. Osim toga, ovakvi rezultati kontrolne grupe ipak potvrđuju hipotezu o važnosti direktnog predavanja o određenim oblastima engleske gramatike. Ispitanici iz kontrolne grupe su prilikom prevođenja sa srpskog na engleski jezik sastavili veći broj finitnih klauza upravo stoga što im se nije eksplicitno ukazalo na funkcije nefinitnih klauza u engleskom jeziku i njihovu učestalu upotrebu. Bez predavanja, oni su prilikom prevođenja srpskih finitnih klauza iz upitnika pribegli strategiji izbegavanja adekvatnih struktura u engleskom jeziku i preveli te klauze na engleski jezik koristeći istu formu koju srpske rečenice iz upitnika sadrže, zavisne finitne klauze. Vrlo mali broj studenata kontrolne grupe, u odnosu na ukupan broj učesnika ispitivanja, prevelo je zadate srpske finitne klauze iz upitnika na neočekivane oblike (frazе i gramatički netačne konstrukcije), pa broj tih oblika iznosi 115, ili 4,42%, što je za 29 (1,11%) neočekivanih oblika više nego u eksperimentalnoj grupi. Ovi rezultati se navode samo kao jedan podatak jer takvi oblici (imeničke, glagolske i predloške fraze, kao i gramatički netačne konstrukcije) nisu ni bili predmet istraživanja ove doktorske disertacije.

8.4.1.2. Rezultati prema godini studija

	NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
	broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
III	1646	63,31	833	32,04	121	4,65
IV	1767	67,96	753	28,96	80	3,08

Tabela 25. Sumarni prikaz rezultata prema godini studija

Ova tabela prikazuje rezultate dobijene na osnovu analize prevoda srpskih zavisnih klauza iz upitnika prema godini studija ispitanika. Uočava se razlika između rezultata dobijenih na osnovu analize očekivanih prevoda na engleske nefinitne zavisne klauze, kada se uporede studenti treće i studenti četvrte godine studija anglistike. Ukupan broj tih klauza je kod studenata treće godine 1646, što iznosi 63,31%, od ukupnog broja zadatih klauza iz upitnika, dok je ukupan broj prevoda na nefinitne zavisne klauze kod studenata četvrte godine 1767, odnosno 67,96% od broja klauza iz upitnika. Ovako mala razlika u dobijenim rezultatima, odnosno činjenica da su studenti četvrte godine prilikom prevođenja sastavili 121 (4,65%) očekivanu englesku nefinitnu klauzu više od studenata treće godine, jeste razlika u performansi, a ne razlika u kompetenciji ispitanih studenata. Studenti četvrte godine, budući zreliji kako u akademskom tako i u kognitivnom smislu, imaju bolju performansu engleskog jezika, naročito u onim oblastima u kojima se struktura i upotreba engleskog jezika bitno razlikuju od srpskog jezika, kakve su engleske nefinitne klauze.

Analiza prevoda na engleske finitne klauze pokazuje malo veće razlike. Broj ovih klauza je kod studenata treće godine 833, ili 32,04%, dok je kod studenata četvrte godine taj broj za 80 finitnih klauza manji, i iznosi 753, ili 28,96%. Ovaj podatak takođe pokazuje da je performansa studenata četvrte godine bolja od performanse studenata treće godine iz napred navedenih razloga.

Broj ostalih neočekivanih oblika, koji obuhvata prevode srpskih finitnih zavisnih klauza iz upitnika na engleski jezik pomoću raznih vrsta fraza (imeničkih, glagolskih i predložkih) ili gramatički neprihvatljive i netačne prevode, iznosi za studente treće godine 121, što je u procentima 4,65% od ukupnog broja zadatih klauza iz upitnika. Ovaj broj je za studente četvrte godine još manji i iznosi 80 neočekivanih oblika, ili 3,08%. Ovime se

potvrđuje i druga podhipoteza prema kojoj se očekivalo da će zanemarljiv broj ispitanika, budući da su to studenti viših godina anglistike, prevesti srpske finitne zavisne klauze na ovaj način.

8.4.1.3. Rezultati eksperimentalne i kontrolne grupe prema godini studija

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
III	E	1057	81,31	190	14,62	53	4,08
	K	589	45,31	643	49,46	68	5,23
IV	E	1148	88,31	119	9,15	33	2,54
	K	619	47,62	634	48,77	47	3,62

Tabela 26. Rezultati eksperimentalne i kontrolne grupe prema godini studija

Ova tabela prikazuje rezultate dobijene na osnovu analize prevoda srpskih finitnih klauza iz upitnika prema godini studija ispitanika ali i na osnovu toga da li pripadaju eksperimentalnoj ili kontrolnoj grupi. Poređenjem rezultata eksperimentalne i kontrolne grupe na osnovu godine studija ispitanika za obe akademske godine u toku kojih je ispitivanje sprovedeno, mogu se izvesti određeni zaključci takođe vezani za drugu hipotezu ove disertacije o važnosti direktnog predavanja za performansu studenata anglistike.

Najpre ćemo opisati rezultate svake godine studija na osnovu kriterijuma koji se odnosi na to da li su zadate klauze prevedene na engleske nefinitne klauze. Studenti treće godine iz eksperimentalne grupe sastavili su ukupno 1057 (81,31%) očekivanih nefinitnih klauza, dok su studenti četvrte godine iz eksperimentalne grupe napisali 1148 (88,31%) prevoda srpskih finitnih klauza iz upitnika na engleske nefinitne klauze. Razlika je vrlo mala i pokazuje da su studenti eksperimentalne grupe sa četvrte godine studija anglistike sastavili prilikom prevođenja srpskih finitnih klauza iz upitnika 91 (7%) englesku nefinitnu klauzu više od studenata eksperimentalne grupe sa treće godine studija. Zaključuje se da je takva razlika posledica bolje performanse studenata četvrte godine, a ne njihove veće kompetencije u odnosu na studente treće godine studija anglistike. Studenti treće godine iz kontrolne grupe sastavili su ukupno 589 (45,31%) engleskih nefinitnih klauza prilikom prevođenja srpskih finitnih klauza iz upitnika, dok taj broj za studente četvrte godine iz kontrolne grupe iznosi

619 (47,62%). Rezultati i kontrolne grupe su bolji kod studenata četvrte godine nego kod studenata treće godine studija, i razlika iznosi samo 30 (2,31%) prevoda na nefinitne engleske klauze više.

Međutim, kada se uporede rezultati eksperimentalne i kontrolne grupe unutar svake godine studija, onda se potvrđuje hipoteza o tome koliko je direktno predavanje o funkcijama i raznovrsnosti engleskih nefinitnih klauza važno za performansu studenata. Razlika između eksperimentalne i kontrolne grupe studenata treće godine anglistike, kada se uzme u obzir prevod na engleske nefinitne klauze, iznosi 468 (36%) klauza više u korist eksperimentalne grupe. Uzimajući u obzir isti kriterijum, prevod na očekivane engleske nefinitne klauze, ta razlika između eksperimentalne i kontrolne grupe kod studenata četvrte godine anglistike iznosi 529 (40,69%), naravno u korist eksperimentalne grupe. Ovakvi rezultati pokazuju da je direktno predavanje od velike važnosti za studente viših godina anglistike. Međutim, razlika između rezultata eksperimentalne i kontrolne grupe je veća kod studenata četvrte nego kod studenata treće godine, i iznosi 30 (4,69%) očekivano prevedenih klauza više. Ovakva procentualno mala razlika navodi na zaključak da je performansa studenata četvrte godine u svakom pogledu bolja od performanse studenata treće godine, tako da oni, čak i kada im se direktnim predavanjem ne ukaže na određene strukture engleskog jezika (konkretno, forme i funkcije nefinitnih klauza), mogu da prevedu srpske finitne klauze na očekivane oblike, engleske nefinitne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora.

Rezultati dobijeni analizom prevoda na engleske finitne klauze prema godini studija ispitanika upućuju na određene zaključke. Studenti treće godine iz eksperimentalne grupe sastavili su ukupno 190 engleskih finitnih klauza (14,62%) prilikom prevođenja srpskih finitnih klauza iz upitnika, dok je taj broj kod studenata četvrte godine iz eksperimentalne grupe 119 finitnih klauza (9,15%). Razlika je 71 finitna klauza (5,47%) u korist ispitanika iz eksperimentalne grupe sa treće godine studija. Ovakav rezultat ponovo potvrđuje bolju performansu studenata četvrte godine studija jer su oni sastavili procentualno manje neočekivanih oblika, odnosno engleskih finitnih klauza, u odnosu na studente treće godine studija, mada su i jedni i drugi imali direktno predavanje o formama i funkcijama nefinitnih klauza u engleskom i srpskom jeziku pre nego što su počeli da rade upitnik.

Studenti treće godine iz kontrolne grupe preveli su srpske finitne klauze iz upitnika na 643 (49,46%) engleskih finitnih klauza, dok taj broj za kontrolnu grupu studenata četvrte godine iznosi 634 (48,77%). Ova, ma kako procentualno mala razlika u broju prevedenih finitnih klauza između studenata treće i četvrte godine koji su upitnik radili kao članovi kontrolne grupe, opet ukazuje na bolju performansu studenata četvrte godine, koji su u

manjem broju sastavili neočekivane oblike, engleske finitne klauze, uprkos činjenici da im direktnim predavanjem nije ukazano na to da se kao prevod zadatih srpskih finitnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora očekuju engleske nefinitne klauze. Kada se posmatraju neočekivani oblici, koji nisu ni razmatrani u ovoj doktorskoj disertaciji, njihov broj se navodi samo kao podatak. Studenti eksperimentalne grupe sa treće godine studija napravili su 53 (4,08%) ovakva oblika, što je za 20 (1,54%) oblika više od studenata eksperimentalne grupe četvrte godine, kod kojih je taj broj 33 (2,54%). Studenti kontrolne grupe treće godine sastavili su 68 (5,23%) neočekivanih oblika a studenti kontrolne grupe četvrte godine studija 47 (3,62%).

8.4.1.4. Rezultati studenata treće godine studija prema godini ispitivanja

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	469	72,15	136	20,92	45	6,92
	K	128	19,69	476	73,23	46	7,08
2014/15	E	588	90,46	54	8,31	8	1,23
	K	461	70,92	167	25,69	22	3,38

Tabela 27. Rezultati studenata treće godine studija prema akademskim godinama

Ova tabela prikazuje rezultate dobijene na osnovu analize prevoda studenata treće godine anglistike, podeljenih u eksperimentalnu i kontrolnu grupu, koje su oni radili tokom dve nekonsekutivne akademske godine (videti poglavlje 4.1.1.). Ukoliko uzmemo u obzir osnovnu podelu rezultata na prevode na engleske nefinitne klauze i prevode na engleske finitne klauze, zaključuje se da su ispitanici iz eksperimentalne grupe sa treće godine studija anglistike pokazali znatno bolje rezultate u poređenju sa ispitanicima iz kontrolne grupe sa iste godine studija, što je detaljno prikazano u prethodnom poglavlju.

Tabela pokazuje još jedan zanimljiv rezultat, koji možda nije ušao u početne postavke ove doktorske disertacije niti je možda mogao da se predvidi. Kada se porede rezultati dobijeni analizom studentskih prevoda zadatih rečenica tokom dve nekonsekutivne akademske godine, uočava se kako su rezultati i eksperimentalne i kontrolne grupe znatno bolji u pogledu prevoda srpskih finitnih klauza iz upitnika na engleske nefinitne klauze,

tokom 2014/15 akademske godine. Studenti eksperimentalne grupe su sastavili 588 (90,46%) očekivanih prevoda, a studenti kontrolne grupe 461 (70,92%) englesku nefinitnu klauzu, što u konačnom zbiru iznosi 1049 očekivanih oblika. Ovaj rezultat je evidentno bolji od rezultata i eksperimentalne i kontrolne grupe koje su radile upitnik tokom 2012/13 akademske godine. Studenti iz eksperimentalne grupe su tom prilikom sastavili 469 (72,15%) engleskih nefinitnih klauza, dok su studenti iz kontrolne grupe preveli srpske finitne klauze iz upitnika na 128 (19,69%) engleskih nefinitnih klauza, što ukupno iznosi 597 očekivanih nefinitnih prevoda. Rezultati studenata koji su upitnik radili tokom 2014/15 akademske godine su bolji i u delu koji se odnosi na prevode na engleske finitne klauze: 54 finitne klauze (8,31%) za eksperimentalnu grupu i 167 (25,69%) za kontrolnu u odnosu na 136 finitnih klauza (20,92%) koje su sastavili studenti iz eksperimentalne grupe i 476 (73,23%) finitnih klauza koje su napisali studenti iz kontrolne grupe tokom istraživanja sprovedenog 2012/13 akademske godine. Razlog za ovakve rezultate jeste činjenica da su studenti koji su tokom 2014/15 godine pohađali treću godinu studija anglistike bili jedna vrlo radna, posvećena i savesna generacija, koja je svoje studije shvatala ozbiljno i koja je svoja stečena teoretska znanja iz oblasti engleskog jezika nastojala da primeni i praktično upotrebi. Ovaj rezultat je vrlo bitan sa pedagoškog, a ne samo sa naučnog stanovišta, jer pokazuje da performansa studenata umnogome zavisi ne samo od kvalitetnog predavanja, već i od želje i truda samih studenata da dostignu performansu izvornih govornika engleskog jezika.

8.4.1.5. Rezultati studenata četvrte godine studija prema godini ispitivanja

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	605	93,08	34	5,23	11	1,69
	K	370	56,92	261	40,15	19	2,92
2014/15	E	543	83,54	85	13,08	22	3,38
	K	249	38,31	373	57,38	28	4,31

Tabela 28. Rezultati studenata četvrte godine studija prema akademskim godinama

Ova tabela prikazuje rezultate dobijene nakon analize prevoda studenata četvrte godine koji su upitnik radili podeljeni u dve grupe, eksperimentalnu i kontrolnu, tokom dve nekonzekutivne akademske godine, 2012/13 i 2014/15. Kao što je već detaljno objašnjeno u

poglavlju 8.3.4., studenti iz eksperimentalne grupe sa četvrte godine studija pokazali su bolje rezultate pri prevođenju srpskih finitnih klauza iz upitnika na engleske nefinitne klauze od studenata iz kontrolne grupe.

Ako se uzme u obzir osnovni kriterijum pomoću koga su rezultati analizirani, a to je podela na prevode koji sadrže engleske nefinitne klauze i prevode koji sadrže engleske finitne klauze, može se zaključiti da je kod studenata iz kontrolne grupe sa četvrte godine studija ta razlika procentualno vrlo mala. Studenti iz kontrolne grupe koji su radili ispitivanje tokom 2012/13 akademske godine preveli su srpske finitne klauze iz upitnika tako što su sastavili 370 (56,92%) engleskih nefinitnih klauza, kao očekivanih oblika, i 261 (40,15%) finitnu klauzu. Tokom ispitivanja koje je sprovedeno 2014/15 akademske godine, studenti iz kontrolne grupe su prilikom prevođenja konstruisali manji broj očekivanih engleskih nefinitnih klauza, 249, ili 38,31%, nego engleskih finitnih klauza, kojih je bilo 373 ili 57,38%. Ovakvi rezultati navode na zaključak da je interferencija maternjeg, srpskog jezika prisutna čak i kod studenata četvrte godine studija, naročito ukoliko im nije održano predavanje o formama i funkcijama engleskih nefinitnih klauza i time skrenuta pažnja na ovu oblast engleske gramatike. Zaključuje se da oni pribegavaju strategiji izbegavanja takvih konstrukcija upravo zbog toga što se nefinitne klauze ređe koriste u srpskom jeziku i što je broj njihovih funkcija i vrsta manji negoli u engleskom jeziku.

Ova tabela pokazuje i jedan interesantan podatak. Studenti iz eksperimentalne grupe koji su radili istraživanje tokom 2012/13 akademske godine postigli su bolje rezultate u poređenju sa studentima iz eksperimentalne grupe koji su isto istraživanje radili tokom 2014/15 akademske godine. Oni su prilikom prevođenja srpskih finitnih klauza iz upitnika sastavili 605 (93,08%) engleskih nefinitnih klauza a samo 34 (5,23%) engleske finitne klauze. Ovakav rezultat se naravno pripisuje tome koliko je direktno predavanje važno čak i kada su u pitanju studenti završne godine fakulteta, ali i činjenici da se radi o jednoj izuzetno radnoj i za jezik talentovanoj generaciji studenata koja je stoga i postigla ovako dobre rezultate.

8.4.2. Detaljni prikaz rezultata

Rezultati dobijeni analizom studentskih prevoda srpskih zavisnih klauza iz upitnika koji predstavlja korpus ovog istraživanja, a koje su prevodili studenti podeljeni u dve grupe, eksperimentalnu i kontrolnu, biće klasifikovani i opisani u narednim poglavljima na osnovu nekoliko kriterijuma. Prvi i osnovni kriterijum jeste analiza dobijenih prevoda prema tome da li su srpske finitne klauze prevedene na engleske nefinitne klauze u sintaksičkoj funkciji komplementa i modifikatora, koje su predmet empirijskog istraživanja ove doktorske disertacije, ili su zadate klauze prevedene na neke druge oblike, koji nisu predmet ovog istraživanja. Ti drugi oblici su prevodi na engleske finitne klauze, koji nisu tako detaljno analizirani ali jesu opisani pošto je ne tako mali broj ispitanih studenata preveo zadate srpske finitne klauze na ovaj način. Osim toga, u prevode koji nisu uopšte razmatrani spadaju prevodi srpskih finitnih klauza iz upitnika na razne vrste fraza i na gramatički netačne konstrukcije, te su ovi oblici samo brojačano iskazani u tabelama. Drugi kriterijum jeste klasifikacija srpskih i engleskih zavisnih finitnih i nefinitnih klauza na nominalne, relativne i adverbijalne. Treći kriterijum su funkcije navedenih klauza, i to funkcije komplementa (nominalne klauze), funkcije postnominalnog modifikatora (relativne klauze), rečeničnog i adverbijalnog modifikatora (adverbijalne klauze). U okviru ovog kriterijuma, razmatrani su rezultati dobijenih prevoda i u odnosu na semantička svojstva navedenih klauza, pošto je značenje jedan od vrlo bitnih aspekata prilikom prevođenja.

8.4.2.1. Nominalne klauze

Kao što je već detaljno opisano u poglavlju 6.3., funkciju komplementa u srpskom jeziku mogu imati nominalne zavisne klauze, koje se prema semantičkim kriterijumima svrtavaju u izrične klauze. Upitnik koji su radili studenti eksperimentalne i kontrolne grupe sadrži deset rečenica koje u svom sastavu imaju nominalne finitne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i subjekta. Pre detaljnog pregleda rezultata studentskih prevoda ovih rečenica i klauza sadržanih u njima, sledi tabela u kojoj su te rečenice navedene:

BROJ U TEKSTU RADA	PRIMER REČENICE	BROJ U UPITNIKU
(1)	Očekivao je da oni dođu na vreme.	(10)
(2)	Džon je pretpostavaio da je stranac za šankom druželjubiv.	(11)
(3)	Porekao je da je tamo ikada ranije bio.	(14)
(4)	Želeo sam da joj kažem istinu.	(16)
(5)	Priznala je da nije uradila domaći zadatak.	(20)
(6)	Sećam se da mi je , kada smo se prvi put sreli, pričala o svom poslednjem romanu.	(25)
(7)	Nije znao gde prvo da ide.	(13)
(8)	Iznenada je postala svesna da je on posmatra.	(15)
(9)	Važno je da ljudi imaju nadu.	(18)
(10)	Moguće je da je završio projekat na vreme.	(21)

Tabela 29. Rečenice iz upitnika koje sadrže nominalne finitne klauze

Prilikom opisa i analize prevoda ovih rečenica one će biti navedene prema njihovom rednom broju u tekstu samog rada, odnosno prema broju iz prve kolone u Tabeli 29.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
III	E	214	42,80	280	56,00	6	1,20
	K	193	38,60	296	59,20	11	2,20
IV	E	234	46,80	261	52,20	5	1,00
	K	215	43,00	276	55,20	9	1,80

Tabela 30. Rezultati prevoda srpskih nominalnih finitnih klauza

Upitnik sadrži 10 srpskih nominalnih finitnih klauza koje imaju sintaksičku funkciju komplementa, tako da je ovim ispitivanjem dobijeno ukupno 2000 prevedenih klauza, pošto je upitnik radilo ukupno 200 studenata treće i četvrte godine studija tokom dve nekonzekutivne akademske godine. Ova tabela jeste prikaz opštih rezultata dobijenih prevodom tih nominalnih finitnih klauza prema tome da li su dobijeni prevodi engleske nominalne nefinitne klauze u funkciji komplementa, ili engleske nominalne finitne klauze, takođe u funkciji komplementa. Prikazani rezultati obuhvataju ispitanike eksperimentalne i kontrolne grupe sa treće i četvrte godine studija. Mada sumarni rezultati ovog empirijskog istraživanja pokazuju da ispitanici, naročito iz eksperimentalne grupe, imaju bolje rezultate,

odnosno da su prilikom prevođenja sastavili više nefinitnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora nego finitnih klauza, ova tabela pokazuje nešto malo drugačije rezultate.

Prilikom prevođenja srpskih nominalnih finitnih klauza, ispitanici iz eksperimentalne grupe sa obe godine studija pokazuju slabije rezultate u pogledu posebno posmatranih oblika, odnosno prevoda na engleske nominalne nefinitne klauze. Tako su studenti treće godine sastavili 214 (42,80%) prevoda na engleske nefinitne nominalne klauze a čak 280 (56,00%) na engleske finitne nominalne klauze. Studenti četvrte godine su takođe pokazali slične rezultate: 234 (46,80%) očekivanih nominalnih nefinitnih klauza i 261 (52,20%) neočekivana nominalna finitna klauza. Studenti iz kontrolne grupe sa obe godine studija su takođe pokazali slabije rezultate u pogledu prevoda na nefinitne nominalne klauze, što se može videti iz tabele. Broj ostalih neočekivanih oblika (frazna i netačnih konstrukcija) je zanemarljivo mali, tako da neće biti posebno razmatran.

Ovakvi rezultati i eksperimentalne i kontrolne grupe potvrđuju jednu od hipoteza ove doktorske disertacije, a to je da interferencija maternjeg, srpskog jezika utiče na slabiju performansu studenata, i to naročito prilikom produkcije engleskih nominalnih nefinitnih klauza. Kao što je već objašnjeno u poglavljima 4.2.2. i 4.2.2.1.1., u srpskom jeziku se kao nefinitne nominalne klauze koriste samo infinitivne klauze i klauze sa glagolskim prilogom sadašnjim, i to u funkcijama subjekta i direktnog objekta. U engleskom jeziku se nominalne infinitivne i *-ing* klauze koriste u velikom broju sintaksičkih funkcija: subjekat, direktni objekat, komplement subjekta, objekat predloga, komplement prideva i komplement imenice. Ova velika razlika u broju sintaksičkih funkcija koje nominalne nefinitne klauze imaju u srpskom i engleskom jeziku jeste osnovni razlog zbog koga su studenti i treće i četvrte godine studija prevodili srpske nominalne finitne klauze engleskim nominalnim finitnim klauzama, odnosno oblicima koji nisu bili očekivani, naročito ne kao rezultat eksperimentalne grupe.

8.4.2.1.1. Nominalne klauze prema godini studija i godini ispitivanja

Naredne dve tabele prikazuju rezultate dobijene nakon analize studentskih prevoda srpskih nominalnih finitnih klauza za svaku godinu studija i svaku akademsku godinu tokom koje je sprovedeno istraživanje.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	74	29,60	172	68,80	4	1,60
	K	92	36,80	150	60,00	8	3,20
2014/15	E	140	56,00	108	43,20	2	0,80
	K	101	40,40	146	58,40	3	1,20

Tabela 31. Rezultati prevoda studenata treće godine studija

Prikazani rezultati prevoda studenata treće godine pokazuju jedno interesantno odstupanje od ukupnih rezultata prikazanih u prethodnoj tabeli. Na osnovu Tabele 30, jasno se vidi da su studenti i eksperimentalne i kontrolne grupe sa treće godine studija postigli slabije rezultate u okviru prevoda na engleske nominalne nefinitne klauze. Međutim, kada se analiziraju prevodi studenata treće godine prema akademskim godinama u kojima je istraživanje sprovedeno, dolazi se do jednog zaključka, koji je na neki način već opisan u poglavlju 8.3.1.4. Naime, studenti i eksperimentalne i kontrolne grupe koji su pohađali treću godinu studija tokom 2014/15 akademske godine, kada su i radili upitnik, postigli su znatno bolje rezultate od studenata koji su bili na trećoj godini studija tokom 2012/13 akademske godine, kada su i radili ovo istraživanje. Ispitanici iz eksperimentalne grupe su tom prilikom sastavili 140 (56,00%) engleskih nominalnih nefinitnih klauza prilikom prevođenja sa srpskog jezika, i 108 (43,20%) engleskih nominalnih finitnih klauza. Ovi rezultati nisu u skladu sa ukupnim rezultatima koje su studenti treće godine postigli prilikom prevođenja srpskih nominalnih finitnih klauza, a koji su prikazani u Tabeli 30. Oni se mogu objasniti time da su studenti koji su pohađali treću godinu studija tokom pomenute 2014/15 akademske godine predstavljali jednu vrlo vrednu i talentovanu generaciju, što opet dokazuje da performansa studenata umnogome zavisi od njihovog ličnog rada i zainteresovanosti.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	195	78,00	53	21,20	2	0,80
	K	149	59,60	98	39,20	3	1,20
2014/15	E	39	15,60	208	83,20	3	1,20
	K	66	26,40	178	71,20	6	2,40

Tabela 32. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija

Kada se pogledaju rezultati prevoda koje su studenti četvrte godine studija uradili prilikom prevođenja srpskih finitnih nominalnih klauza iz upitnika, može se uočiti nešto vrlo zanimljivo. Naime, na osnovu ukupnih rezultata studenata treće i četvrte godine koji su radili ovo istraživanje, a koji su prikazani u Tabeli 30, vidi se, kao što je već rečeno, da je veći broj studenata, bez obzira na to da li su bili članovi eksperimentalne ili kontrolne grupe, i na kojoj godini studija su bili prilikom istraživanja, preveo srpske finitne nominalne klauze iz upitnika pomoću engleskih finitnih nominalnih klauza.

Međutim, kada se pogledaju rezultati studenata četvrte godine prema akademskim godinama u kojima su radili upitnike, vidi se da su oni ispitanici koji su akademske 2012/13 godine pohađali četvrtu godinu studija sastavili znatno veći broj engleskih nefinitnih nominalnih klauza nego finitnih, bez obzira na to u okviru koje su grupe radili istraživanje. Tako je eksperimentalna grupa te akademske godine prevela zadate srpske nominalne klauze na 195 (78,00%) engleskih nefinitnih nominalnih klauza i 53 (21,20%) engleske finitne nominalne klauze. Rezultat kontrolne grupe je 149 (59,60%) engleskih nefinitnih nominalnih klauza i 98 (39,20%) finitnih klauza. Rezultati studenata koji su akademske 2014/15 godine pohađali četvrtu godinu studija, kada su i radili ovo ispitivanje, prilično su drugačiji. Ispitanici iz eksperimentalne grupe preveli su srpske nominalne klauze iz upitnika na samo 39 (15,60%) engleskih nefinitnih nominalnih klauza i čak 208 (83,20%) engleskih finitnih klauza, dok su članovi kontrolne grupe sastavili prilikom prevođenja 66 (26,40%) engleskih nefinitnih nominalnih klauza i 178 (71,20%) finitnih klauza. Ova razlika između studenata četvrte godine, koji su ispitivanje radili tokom dve nekonsekutivne akademske godine, već je objašnjena prilikom opisivanja rezultata prikazanih u Tabeli 28. Generacija studenata koja je tokom 2012/13 akademske godine pohađala četvrtu godinu studija bila je vrlo posvećena i talentovana generacija studenata, tako da se to odrazilo i na njihove rezultate. Osim toga, oni su redovno pohađali nastavu, pa su prilikom prevođenja srpskih finitnih nominalnih klauza iz

upitnika sastavili u većem broju engleske nefinitne nominalne klauze, bez obzira na to da li su radili upitnik kao članovi eksperimentalne ili kao članovi kontrolne grupe. Ta razlika se kod ove generacije gubi upravo zbog njihovog redovnog rada i učenja, tako da su i ispitanici iz kontrolne grupe, kojima nije održano eksplicitno predavanje o vrstama i funkcijama engleskih nefinitnih klauza, preveli zadate klauze na ove očekivane oblike u sintaksičkim funkcijama komplementa.

Ovi rezultati potvrđuju postavljene hipoteze: interferencija maternjeg jezika postoji i kod studenata četvrte godine (što se vidi iz ukupnih rezultata, odnosno većeg broja prevoda na engleske finitne nominalne klauze), a takođe i da predavanje o formama i funkcijama nefinitnih klauza u engleskom i srpskom jeziku pozitivno utiče na performansu studenata (što se vidi iz rezultata studenata četvrte godine koji su ispitivanje radili tokom 2012/13 akademske godine i rezultata studenata treće godine koji su ispitivanje radili tokom 2014/15 akademske godine). Kao što je već rečeno (videti poglavlja 4.2.1.2.1.1. i 4.2.2.), interferencija srpskog jezika je prilikom prevođenja nominalnih klauza verovatno vrlo velika, jer se u srpskom jeziku kao nefinitne nominalne klauze koriste samo infinitivne klauze i klauze sa glagolskim prilogom sadašnjim, i to u funkcijama subjekta i direktnog objekta. U engleskom jeziku se nominalne infinitivne i *-ing* klauze koriste u velikom broju sintaksičkih funkcija: subjekat, direktni objekat, komplement subjekta, objekat predloga, komplement prideva i komplement imenice. Ova velika razlika u broju sintaksičkih funkcija koje nominalne nefinitne klauze imaju u srpskom i engleskom jeziku jeste osnovni razlog zbog koga su i studenti četvrte godine studija prevodili srpske nominalne finitne klauze engleskim nominalnim finitnim klauzama, odnosno oblicima koji nisu bili očekivani, naročito ne kao rezultat eksperimentalne grupe.

8.4.2.1.2. Nominalne klauze prema funkcijama

Naredna poglavlja opisuju rezultate dobijene prevođenjem srpskih finitnih nominalnih klauza iz upitnika na engleske nefinitne klauze na osnovu dva kriterijuma: funkcija tih klauza i kako su one klasifikovane u srpskom jeziku prema svom značenju. Zadate rečenice iz upitnika, koji čini korpus empirijskog istraživanja ove doktorske disertacije, sadrže izrične klauze u užem i širem smislu i jednu izričnu zavisnoupitnu klauzu, koje su u funkcijama direktnog objekta, komplementa objekta, komplementa prideva i subjekta. Empirijski deo ove doktorske disertacije ispituje u kojoj meri studenti viših godina anglistike prevode srpske

finitne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora na engleske nefinitne klauze u tim istim sintaksičkim funkcijama. Usled toga, rezultati studentskih prevoda srpskih finitnih nominalnih klauza iz upitnika na engleske nefinitne nominalne klauze predstavljeni su i na osnovu vrste tih srpskih klauza prema njihovom značenju. To nije urađeno prilikom predstavljanja rezultata studentskih prevoda srpskih nominalnih finitnih klauza iz upitnika na engleske nominalne finitne klauze, iz napred navedenih razloga.

8.4.2.1.2.1. Nominalne klauze u funkciji direktnog objekta i komplementa objekta

		NEFINITNE KLAUZE				FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		Izrične u užem smislu		Izrična zavisnoupitna		broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
		broj klauza	%	broj klauza	%				
III	E	134	38,29	25	7,14	187	53,40	4	1,14
	K	127	36,29	20	5,71	196	56,00	7	2,00
IV	E	138	39,43	35	10,00	174	49,70	3	0,86
	K	131	37,43	30	8,57	184	52,60	5	1,43

Tabela 33. Rezultati prevoda nominalnih klauza u funkcijama DO i komplementa objekta

Upitnik sadrži ukupno sedam srpskih rečenica koje u svom sastavu imaju zavisne finitne nominalne klauze u funkcijama direktnog objekta i komplementa objekta. Rezultati studentskih prevoda, bez obzira na godinu studija i akademsku godinu u kojoj je ispitivanje sprovedeno, pokazuju da su ispitanici napravili manji broj nefinitnih, odnosno veći broj finitnih engleskih nominalnih klauza prilikom prevođenja srpskih rečenica koje su u tekstu ove doktorske disertacije date pod rednim brojevima (1), (2) i (6) (videti Tabelu 29)

Prema rezultatima, studenti su sastavili veći broj engleskih nefinitnih nominalnih klauza prilikom prevođenja rečenica iz upitnika koje su u tekstu rada pod rednim brojevima (3), (4) i (5), koje sadrže zavisne izrične klauze u užem smislu po svom značenju, i rečenice pod rednim brojem (7) u tekstu disertacije, koja jedina sadrži izričnu zavisnoupitnu klauzu po svom značenju u srpskom jeziku.

Ovakav rezultat pokazuje da je interferencija maternjeg jezika prisutna prilikom

prevođenja rečenica pod rednim brojevima (1), (2) i (6) upravo zato što ove rečenice sadrže nominalne finitne klauze koje u srpskom jeziku nemaju svoje nefinitne parafraze. Studenti su stoga, prilikom prevođenja, pribegli nečemu što im je bilo najlakše da urade u tom trenutku, a to je da iskoriste istu konstrukciju, finitnu klauzu, koja već postoji u njihovom maternjem jeziku. Osim toga, u ovim navedenim rečenicama, subjekat glavne klauze nije isti kao i subjekat zavisne finitne klauze, te je verovatno i to uticalo na prevod. Naime, ovo samo pokazuje da studenti i viših godina studija pribegavaju strategiji izbegavanja onih konstrukcija kojih nema u maternjem jeziku ili onih konstrukcija koje smatraju komplikovanim ili za koje nisu potpuno sigurni da su tačne. Ovo posebno važi za prevod rečenice koja je u tekstu disertacije data pod rednim brojem (2). Subjekt zavisne klauze je predugačak (**the stranger at the bar**), pa je možda i to uticalo na to da studenti, plašeći se da ne pogreše, ipak u većoj meri prevedu ovu rečenicu koristeći englesku finitnu nominalnu klauzu jer su na taj način bili sigurni da će prevod biti tačan.

Sledeće dve tabele prikazuju rezultate studentskih prevoda već navedenih srpskih nominalnih finitnih klauza iz upitnika, koje su po svom značenju izrične klauze u užem smislu i jedna izrična zavisnoupitna klauza, prema godini studija ispitanika i prema akademskoj godini u kojoj je ispitivanje sprovedeno.

		NEFINITNE KLAUZE				FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		Izrične u užem smislu		Izrična zavisnoupitna		broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
		broj klauza	%	broj klauza	%				
2012/13	E	50	28,57	9	5,14	114	65,10	2	1,14
	K	67	38,29	7	4,00	98	56,00	3	1,71
2014/15	E	84	48,00	16	9,14	73	41,70	2	1,14
	K	60	34,29	13	7,43	98	56,00	4	2,29

Tabela 34. Rezultati prevoda studenata treće godine studija

Rezultati prikazani u ovoj tabeli pokazuju kako su studenti eksperimentalne grupe koji su treću godinu studija pohađali tokom akademske 2014/15 godine sastavili veći broj engleskih nefinitnih nominalnih klauza u funkcijama direktnog objekta i komplementa objekta prilikom prevođenja zadatih rečenica iz upitnika. Ovaj rezultat je u suprotnosti sa sumarnim rezultatom prevoda srpskih nominalnih finitnih klauza u ovim funkcijama (videti

Tabelu 33), ali potvrđuje već navedeno objašnjenje da se radi o jednoj vrlo uspešnoj generaciji studenata.

		NEFINITNE KLAUZE				FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		Izrične u užem smilsu		Izrična zavisnoupitna		broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
		broj klauza	%	broj klauza	%				
2012/13	E	89	50,86	23	13,10	62	35,40	1	0,57
	K	88	50,29	20	11,40	66	37,70	1	0,57
2014/15	E	49	28,00	12	6,86	112	64,00	2	1,14
	K	43	24,57	10	5,71	118	67,40	4	2,29

Tabela 35. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija

Rezultati prikazani u ovoj tabeli pokazuju kako su studenti koji su pohađali četvrtu godinu studija tokom akademske 2012/13 godine sastavili veći broj nefinitnih nominalnih klauza u posmatranim funkcijama direktnog objekta i komplementa objekta prilikom prevođenja zadatih rečenica iz upitnika, bez obzira na to da li su upitnik radili kao članovi eksperimentalne ili kao članovi kontrolne grupe. Ovakvi rezultati nisu u skladu sa sumarnim prikazom rezultata svih ispitanika prilikom prevođenja srpskih nominalnih finitnih klauza, ali oni pokazuju nešto što je već ranije navedeno, a to je podatak da se radi o jednoj jako talentovanoj i vrednoj generaciji studenata.

8.4.2.1.2.2. Nominalna klauza u funkciji komplementa prideva

Upitnik, koji predstavlja korpus empirijskog istraživanja ove doktorske disertacije, sadrži jednu rečenicu, navedenu u tekstu rada pod rednim brojem (8), koja u svom sastavu ima nominalnu finitnu klauzu u funkciji komplementa prideva, a koja je po svom značenju zavisna izrična klauza u širem smislu.

Naredna tabela prikazuje rezultate studentskih prevoda ove klauze na engleske nefinitne i finitne klauze, a takođe i broj prevoda koji obuhvata prevod na razne vrste fraza kao i netačne i neprihvatljive prevode.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
III	E	21	42	28	56	1	2
	K	17	34	32	64	1	2
IV	E	29	58	20	40	1	2
	K	22	44	26	52	2	4

Tabela 36. Rezultati prevoda nominalne klauze u funkciji komplementa prideva

Rezultati prikazani u ovoj tabeli pokazuju već navedenu tendenciju da studenti prevode srpske finitne nominalne klauze u većoj meri engleskim finitnim nominalnim klauzama. Jedino odstupanje se primećuje kod eksperimentalne grupe studenata četvrte godine studija, koji su ovu srpsku finitnu klauzu preveli većim brojem engleskih nefinitnih nominalnih klauza. Ovo se može pripisati ne samo činjenici da je prevođenju ove rečenice iz upitnika prethodilo predavanje o formama i funkcijama nefinitnih klauza u engleskom i srpskom jeziku, već i činjenici da su studenti četvrte godine u svakom pogledu pokazali bolju performansu engleskog jezika u odnosu na studente treće godine.

Sledeće dve tabelle prikazuju rezultate studentskih prevoda već navedene srpske nominalne finitne klauze iz upitnika, koja je po svom značenju izrična klauza u širem smislu, prema godini studija ispitanika i prema akademskoj godini u kojoj je ispitivanje sprovedeno.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	6	24	18	72	1	4
	K	2	8	22	88	1	4
2014/15	E	15	60	10	40	0	0
	K	15	60	9	36	1	4

Tabela 37. Rezultati prevoda studenata treće godine studija

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	19	76	6	24	0	0
	K	15	60	10	40	0	0
2014/15	E	10	40	14	56	1	4
	K	7	28	16	64	2	8

Tabela 38. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija

8.4.2.1.2.3. Nominalne klauze u funkciji subjekta

Upitnik koji su studenti radili prilikom istraživanja sadrži i dve srpske rečenice, navedene u tekstu doktorske disertacije pod rednim brojevima (9) i (10), koje u svom sastavu imaju finitne nominalne klauze u funkciji subjekta u srpskom jeziku, a po značenju su zavisne izrične klauze u širem smislu. Kada se prevedu na engleski jezik, ove dve klauze, bilo da se kao prevod dobiju engleske nefinitne nominalne klauze ili engleske finitne nominalne klauze, imaju funkciju komplementa prideva. Ovde se razmatraju odvojeno od prethodnog primera jer u srpskom jeziku imaju drugačiju sintaksičku funkciju. Kako se empirijsko istraživanje ove doktorske disertacije zasniva na kontrastivnoj analizi i kako se sintaksičke funkcije engleskih i srpskih nefinitnih i finitnih klauza posmatraju u kontrastu, smatramo da su i funkcija srpskih finitnih klauza i njihovo značenje u srpskom jeziku vrlo bitni prilikom prevođenja ovakvih primera.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
III	E	34	34	65	65	1	1
	K	29	29	68	68	3	3
IV	E	32	32	67	67	1	1
	K	32	32	66	66	2	2

Tabela 39. Rezultati prevoda nominalnih klauza u funkciji subjekta

Analiza studentskih prevoda ove dve, već navedene rečenice iz upitnika pokazuje da su studenti prilikom prevođenja srpske nominalne finitne klauze, koju one sadrže, uglavnom koristili englesku finitnu klauzu. Interferencija maternjeg jezika je prisutna kod prevoda nominalne finitne klauze iz rečenice koja je u tekstu rada navedena pod rednim brojem (9) zbog toga što su subjekti glavne i zavisne klauze različiti, te su studenti pribegli sastavljanju finitne klauze i na engleskom jeziku. Srpske nefinitne klauze, a samim tim i nominalne, ne mogu imati svoj subjekat i mogu se koristiti kao parafraza finitne klauze jedino ukoliko su subjekat glavne i zavisne klauze isti. To, naravno, nije slučaj u engleskom jeziku, u kome sve nefinitne klauze, pa tako i nominalne, mogu imati svoj eksplicitni subjekat, koji ne mora biti isti kao subjekat glavne klauze.

Prilikom prevođenja rečenice koja je u radu pod rednim brojem (10), a koja sadrži nominalnu nefinitnu klauzu u funkciji subjekta, takođe je došlo do interferencije maternjeg jezika. Na ovom primeru se jasno vidi strukturalna razlika između dva posmatrana jezika,

engleskog i srpskog. U engleskom jeziku je rečenica sledeće strukture gramatički tačna: S + be + Adj + nefinitna (infinitivna klauza), kao što je i određen broj studenata preveo zadatu srpsku klauzu na engleski jezik (videti Tabelu 22).

Međutim, u srpskom jeziku se na ovaj način ne može napraviti nefinitna klauza, već se značenje može iskazati jedino pomoću finitne nominalne klauze, koja je i data u upitniku. Studenti su uglavnom prevodili ovu rečenicu koristeći konstrukciju sa gramatičkim subjektom **It**, dok su zavisnu finitnu klauzu preveli engleskom finitnom *that*-nominalnom klauzom. Ovde treba navesti i jedan podatak koji je prilično zanimljiv. Naime, određeni broj studenata je prilikom prevođenja ove rečenice sastavio englesku rečenicu sledeće strukture: S + modal + perfect infinitive (videti Tabelu 22). Ovakvim prevodom studenti su pokazali ne samo svoje znanje iz oblasti upotrebe engleskih modalnih glagola u kombinaciji sa nefinitnim glagolskim oblicima, već i razumevanje značenja koje originalna srpska rečenica ima. Naime, bez šireg konteksta, zadata srpska rečenica iz upitnika samo kazuje da postoji mogućnost da se nešto desilo, a ne i da se to zaista dogodilo. Samim tim je prevod pomoću modalizovane glagolske fraze tačan jer u potpunosti prenosi značenje rečenice koja je u tekstu disertacije data pod rednim brojem (10).

Sledeće dve tabele prikazuju rezultate studentskih prevoda već navedenih srpskih nominalnih finitnih klauza iz upitnika, koje su po svom značenju zavisne izrične klauze u širem smislu, prema godini studija ispitanika i prema akademskoj godini u kojoj je ispitivanje sprovedeno.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	8	16	41	82	1	2
	K	14	28	34	68	2	4
2014/15	E	26	52	24	48	0	0
	K	15	30	34	68	1	2

Tabela 40. Rezultati prevoda studenata treće godine studija

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	27	54	23	46	0	0
	K	23	46	26	52	1	2
2014/15	E	5	10	44	88	1	2
	K	9	18	40	80	1	2

Tabela 41. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija

Iz gore navedenih tabela može se uočiti kako su i studenti treće i studenti četvrte godine, bez obzira na to da li su upitnik radili kao članovi eksperimentalne ili kao članovi kontrolne grupe, pokazali rezultate slične sumarnom pregledu broja prevedenih nominalnih finitnih klauza. Jedina odstupanja od tih opštih rezultata uočljiva su kod eksperimentalne grupe studenata koji su treću godinu pohađali tokom akademske 2014/15 godine, kada su i radili ispitivnaje, i kod eksperimentalne grupe studenata koji su četvrtu godinu studija pohađali tokom akademske 2012/13 godine, jer se kod ovih grupa uočava veći broj prevoda na engleske nefinitne nominalne klauze nego na finitne klauze: 26 (%) kod studenata treće godine i 27 (%) kod studenata četvrte godine studija. Ovakav rezultat je očigledno nastao usled činjenice da direktno predavanje zaista može imati vrlo pozitivan efekat na studente, ali takođe i zbog već više puta navedenog podatka da se radi o dve izuzetno talentovane i vredne generacije studenata.

8.4.2.2. Relativne klauze

Kao što je već detaljno opisano u poglavlju 6.4.1., funkciju postnominalnog modifikatora u srpskom jeziku mogu imati relativne zavisne klauze. Upitnik koji su radili studenti eksperimentalne i kontrolne grupe sadrži pet rečenica koje u svom sastavu imaju relativne finitne klauze u sintaksičkoj funkciji postnominalnog modifikatora. Pre detaljnog pregleda rezultata studentskih prevoda ovih rečenica i klauza sadržanih u njima, sledi tabela u kojoj su te rečenice navedene:

BROJ U TEKSTU RADA	PRIMER REČENICE	BROJ U UPITNIKU
(11)	Ovaj materijal predstavlja čvrst temelj na kome možemo dalje graditi.	(1)
(12)	Da li imate još pitanja sa kojima ćete početi?	(19)
(13)	Moraće da evakušu ljude koji žive u blizini mesta zemljotresa.	(2)
(14)	Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj pradeda.	(3)
(15)	Borac koji je ranjen u nogu odveden je u bolnicu.	(9)

Tabela 42. Rečenice iz upitnika koje sadrže relativne finitne klauze

Prilikom opisa i analize prevoda ovih rečenica one će biti navedene prema njihovom rednom broju u tekstu samog rada, odnosno prema broju iz prve kolone u Tabeli 42.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
III	E	151	60,40	76	30,40	23	9,20
	K	136	54,40	82	32,80	32	12,80
IV	E	164	65,60	65	26,00	21	8,40
	K	153	61,20	68	27,20	29	11,60

Tabela 43. Rezultati prevoda srpskih relativnih finitnih klauza u funkciji modifikatora

Upitnik sadrži 5 srpskih relativnih finitnih klauza koje imaju sintaksičku funkciju postnominalnog modifikatora, tako da je ovim ispitivanjem dobijeno ukupno 1000 prevedenih klauza, pošto je upitnik radilo ukupno 200 studenata treće i četvrte godine studija tokom dve nekonsekutivne akademske godine. Ova tabela jeste prikaz opštih rezultata dobijenih prevodom tih relativnih finitnih klauza prema tome da li su dobijeni prevodi engleske relativne nefinitne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora, ili engleske relativne finitne klauze, takođe u funkciji postnominalnog modifikatora. Prikazani rezultati obuhvataju ispitanike eksperimentalne i kontrolne grupe sa treće i četvrte godine studija. Sumarni rezultati ovog empirijskog istraživanja pokazuju da ispitanici, naročito iz eksperimentalne grupe, imaju bolje rezultate, odnosno da su prilikom prevođenja sastavili više nefinitnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora nego finitnih klauza. Ova tabela to i dokazuje, jer su studenti, bez obzira na godinu studija, pripadnost eksperimentalnoj ili kontrolnoj grupi i akademsku godinu u kojoj su radili ispitivanje, sastavili veći broj prevoda srpskih relativnih finitnih klauza na engleske relativne nefinitne klauze nego na

engleske relativne finitne klauze. Ta razlika potvrđuje drugu hipotezu ove disertacije da direktno predavanje može bitno uticati na bolju performansu studenata.

Rečenice koje su u tekstu disertacije navedene pod rednim brojevima (11) i (13) sadrže relativne finitne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora i uglavnom su prevedene na engleski jezik pomoću relativnih nefinitnih klauza. Ovakav rezultat se očekivao naročito kod prevoda finitne relativne klauze koja je sastavni deo rečenice pod rednim brojem (11) u tekstu ovog rada, pošto se za ovu finitnu klauzu u srpskom jeziku može konstruisati odgovarajuća nefinitna parafraza, odnosno klauza koja sadrži modalni glagol u neličnom obliku ispred infinitiva (videti poglavlje 4.2.2. i Tabelu 11). Kao što se očekivalo, ovde interferencija maternjeg jezika nije bila tako izražena, iz napred navedenih razloga.

Interferencija srpskog jezika nije se javila ni kod prevoda srpske relativne finitne klauze, koja je sastavni deo rečenice pod rednim brojem (13) u tekstu ove disertacije, mada bi se u ovom primeru ta interferencija mogla očekivati. Naime, kao što je već ranije rečeno (videti poglavlja 4.2.2. i 4.2.2.1.2.), nije moguće parafrazirati srpske relativne restriktivne klauze pomoću neke nefinitne relativne klauze. Međutim, prilikom prevođenja ove rečenice, nije došlo do interferencije maternjeg jezika, te je većina studenata koristila englesku nefinitnu klauzu u funkciji postnominalnog modifikatora.

Ostale rečenice, navedene pod rednim brojevima (12), (14) i (15) u tekstu ovog rada, sadrže finitne relativne klauze koje su uglavnom prevedene pomoću engleskih finitnih relativnih klauza. Interferencija maternjeg jezika je naročito došla do izražaja prilikom prevođenja finitnih relativnih klauza koje su sastavni deo rečenica koje su u tekstu rada pod rednim brojevima (14) i (15). Relativna finitna klauza u rečenici broj (14) može se parafrazirati nefinitnom relativnom klauzom koja u tom slučaju sadrži trpni glagolski pridev (pismo **napisano od strane mog pradede**) i koja u srpskom jeziku zvuči jako neprirodno jer se pasivne konstrukcije u ovom jeziku koriste u ograničenim situacijama i posebnim registrima (naučni i publicistički). U engleskom jeziku je u ovom primeru sasvim prirodno iskoristiti nefinitnu *-ed* klauzu, koja ima neku vrstu pasivnog značenja: **written by my great-grandfather**. Usled interferencije maternjeg jezika, studenti su uglavnom pomenutu finitnu relativnu klauzu prevodili na engleski jezik koristeći takođe finitnu klauzu.

Srpska finitna relativna klauza, koja je sastavni deo rečenice pod rednim brojem (15) u radu, sadrži trpni glagolski pridev (nefinitni glagolski oblik) kao imenski deo predikata, pa se očekivalo da će studenti u većoj meri ovu klauzu prevesti na engleski jezik pomoću

nefinitne relativne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora. Međutim, prevodi su uglavnom sadržali finitne relativne klauze u kojima su subordinatori uglavnom **that** i **who**, ali je bilo i drugih rešenja (videti Tabelu 22).

Rezultati su prilično zanimljivi kada se pogleda prevod srpske finitne relativne klauze, koja je sastavni deo rečenice broj (12) u tekstu ove disertacije. Malo više od polovine ispitanih studenata prevelo je ovu klauzu nefinitnom relativnom klauzom na engleski jezik, i to uglavnom bez predloga i relativa. Interferencija srpskog jezika se nije javila u velikoj meri, bez obzira na to što se za zadatu srpsku finitnu relativnu klauzu ne može naći adekvatna nefinitna parafraza. Ukoliko bi se finitna klauza parafrazirala nefinitnom (još pitanja **za početi**), to bi na srpskom jeziku glasilo vrlo ne prirodno jer takva konstrukcija nije karakteristična za upotrebu srpskog jezika (videti Tabelu 11).

Sledeće dve tabele prikazuju rezultate studentskih prevoda već navedenih srpskih relativnih finitnih klauza iz upitnika prema godini studija ispitanika i prema akademskoj godini u kojoj je ispitivanje sprovedeno.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	65	52,00	47	37,60	13	10,40
	K	59	47,20	46	36,80	20	16,00
2014/15	E	86	68,80	29	23,20	10	8,00
	K	77	61,60	36	28,80	12	9,60

Tabela 44. Rezultati prevoda studenata treće godine studija

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	89	71,20	27	21,60	9	7,20
	K	85	68,00	29	23,20	11	8,80
2014/15	E	75	60,00	38	30,40	12	9,60
	K	69	55,20	39	31,20	17	13,60

Tabela 45. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija

8.4.2.3. Adverbijalne klauze

Kao što je već detaljno opisano u poglavlju 6.4.2., funkciju adverbijalnog i rečeničnog modifikatora u srpskom jeziku mogu imati adverbijalne zavisne klauze, koje prema semantičkim kriterijumima mogu iskazati veliki broj raznovrsnih značenja, kao što su vreme, mesto, uzrok, uslov, način ili posledica radnje ili stanja iskazanih glagolom glavne klauze. Upitnik koji su radili studenti eksperimentalne i kontrolne grupe sadrži jedanaest rečenica koje u svom sastavu imaju adverbijalne finitne klauze u sintaksičkim funkcijama adverbijalnog i rečeničnog modifikatora. Pre detaljnog pregleda rezultata studentskih prevoda ovih rečenica i klauza sadržanih u njima, sledi tabela u kojoj su te rečenice navedene:

BROJ U TEKSTU RADA	PRIMER REČENICE	BROJ U UPITNIKU
(16)	Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj praded.	(3)
(17)	Dok je izlazio iz sobe , osuo ih je pogrdnim rečima.	(6)
(18)	Dok sam išla kući , srela sam prijateljicu.	(23)
(19)	Nakon što je nekoliko sati radila u bašti , stajala je pored kuće potpuno iscrpljena.	(5)
(20)	Pošto je telefonirao prijatelju , izleteo je iz sobe.	(24)
(21)	Kapetan je okrenuo kormilo na levo kako bi uplovio u luku.	(4)
(22)	Neki nepoznati ljudi su došli u kancelariju mog oca da se raspitaju o njegovom novom projektu.	(12)
(23)	Kako je rođena u Aberdinu , Sju nije bila nigde južnije od Edinburga.	(7)
(24)	Pošto su ga optužili za ubistvo s predumišljajem , ozloglašeni kriminalac je morao da služi doživotnu robiju.	(8)
(25)	Bio je srećan što je pobedio u trci.	(17)
(26)	Uvredio sam se jer su me prijatelji nazvali lažovom.	(22)

Tabela 46. Rečenice iz upitnika koje sadrže adverbijalne finitne klauze

Prilikom opisa i analize prevoda ovih rečenica one će biti navedene prema njihovom rednom broju u tekstu samog rada, odnosno prema broju iz prve kolone u Tabeli 46.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
III	E	501	91,09	38	6,91	11	2,00
	K	447	81,27	83	15,10	20	3,64
IV	E	515	93,64	22	4,00	13	2,36
	K	490	89,09	39	7,09	21	3,82

Tabela 47. Rezultati prevoda srpskih adverbijalnih finitnih klauza

Upitnik, koji predstavlja korpus ovog empirijskog istraživanja, sadrži jedanaest rečenica koje u svom sastavu imaju adverbijalne finitne klauze u funkciji modifikatora, adverbijalnog i rečeničnog. Prevođenjem ovih zadatih rečenica dobijeno je 2200 engleskih rečenica koje sadrže adverbijalne klauze, jer je ispitivanje radilo ukupno 200 studenata treće i četvrte godine studija tokom dve nekonsekutivne akademske godine. Od ukupnog broja prevedenih adverbijalnih klauza, znatno veći broj prevoda sadrži nefinitne adverbijalne klauze. Studenti treće godine studija su tako sastavili ukupno 948 (%) prevedenih rečenica koje sadrže engleske nefinitne adverbijalne klauze, dok su studenti četvrte godine preveli zadate srpske adverbijalne finitne klauze na 1005 (%) engleskih nefinitnih klauza.

8.4.2.3.1. Adverbijalne klauze prema godini studija i godini ispitivanja

Naredne dve tabele prikazuju rezultate prevoda srpskih rečenica iz upitnika, koje sadrže adverbijalne finitne klauze, prema godini studija ispitanika i akademskoj godini kada je ispitivanje sprovedeno.

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	240	87,27	27	9,82	8	2,91
	K	207	75,27	57	20,70	11	4,00
2014/15	E	261	94,91	11	4,00	3	1,09
	K	240	87,27	26	9,45	9	3,27

Tabela 48. Rezultati prevoda studenata treće godine studija

		NEFINITNE KLAUZE		FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
2012/13	E	261	94,91	9	3,27	5	1,82
	K	247	89,82	19	6,91	9	3,27
2014/15	E	254	92,36	13	4,73	8	2,91
	K	243	88,36	20	7,27	12	4,36

Tabela 49. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija

Rezultati studentskih prevoda srpskih finitnih adverbijalnih klauza pokazuju da su i studenti treće i studenti četvrte godine, bez obzira na akademsku godinu u kojoj je ispitivanje sprovedeno i bez obzira na to da li su prevode radili kao članovi eksperimentalne ili kao članovi kontrolne grupe, sastavili veći broj engleskih nefinitnih adverbijalnih klauza nego finitnih. Zaključuje se da prilikom prevođenja ovih klauza sa srpskog na engleski jezik nije došlo do interferencije maternjeg jezika u onolikoj meri u kojoj se ona javila prilikom prevođenja srpskih nominalnih finitnih klauza, a donekle i relativnih finitnih klauza. Ovo se može objasniti činjenicom da i u srpskom i u engleskom jeziku postoji velika raznovrsnost kako finitnih tako i nefinitnih adverbijalnih klauza koje imaju i veliki broj značenja.

8.4.2.3.2. Adverbijalne klauze prema funkcijama

Naredna poglavlja opisuju rezultate dobijene prevođenjem srpskih finitnih adverbijalnih klauza iz upitnika na engleske nefinitne klauze na osnovu dva kriterijuma: funkcija tih klauza i kako su one klasifikovane u srpskom jeziku prema svom značenju. Zadate rečenice iz upitnika, koji čini korpus empirijskog istraživanja ove doktorske disertacije, sadrže tri vrste zavisnih klauza prema semantičkim kriterijumima. To su vremenske klauze, i to klauze čiji glagol označava radnju koja je istovremena sa radnjom glagola u glavnoj klauzi (simultanost) i i klauze čiji glagol označava radnju koja prethodi radnji iskazanoj glagolom glavne klauze (posteriornost). Ove klauze su u zadatim rečenicama u funkciji rečeničnog modifikatora. Pored vremenskih, upitnik sadrži i rečenice koje u svom sastavu imaju zavisne namerne klauze u funkciji adverbijalnog modifikatora, kao i uzročne zavisne klauze koje se u zadatim rečenicama javljaju i kao adverbijalni i kao rečenični modifikator. Empirijski deo ove doktorske disertacije ispituje u kojoj meri studenti viših godina anglistike prevode srpske finitne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i

modifikatora na engleske nefinitne klauze u tim istim sintaksičkim funkcijama. Usled toga, rezultati studentskih prevoda srpskih finitnih adverbijalnih klauza iz upitnika na engleske nefinitne adverbijalne klauze predstavljeni su i na osnovu vrste tih srpskih klauza prema njihovom značenju. To nije urađeno prilikom predstavljanja rezultata studentskih prevoda srpskih adverbijalnih finitnih klauza iz upitnika na engleske adverbijalne finitne klauze, iz napred navedenih razloga.

8.4.2.3.2.1. Adverbijalne klauze u funkciji rečeničnog modifikatora

		NEFINITNE KLAUZE						FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		Vremenske				Uzročne		broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
		Simultane		Posteriorne							
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj klauza	%				
III	E	141	40,29	93	26,57	87	24,86	25	7,14	4	1,14
	K	118	33,71	80	22,86	79	22,57	62	17,71	11	3,14
IV	E	139	39,71	97	27,71	94	26,86	14	4,00	6	1,71
	K	134	38,29	91	26,00	90	25,71	21	6,00	14	4,00

Tabela50. Rezultati prevoda adverbijalnih klauza u funkciji rečeničnog modifikatora

Upitnik sadži ukupno sedam rečenica koje u svom sastavu imaju srpske finitne adverbijalne klauze u sintaksičkoj funkciji rečeničnog modifikatora. Prema značenju, pet klauza pripadaju vremenskim zavisnim klauzama a dve su uzročne klauze. Od vremenskih klauza, tri klauze, koje su sastavni deo rečenica pod rednim brojevima (16), (17) i (18) u tekstu ove doktorske disertacije, sadrže vremenske zavisne klauze čiji glagol kazuje radnju istovremenu sa radnjom glagola glavne klauze (simultanost). Dve vremenske klauze, koje su sastavni deo rečenica pod rednim brojevima (19) i (20) u tekstu rada, imaju glagole čija radnja prethodi radnji iskazanoj glagolom glavne klauze. Ovih pet adverbijalnih klauza, vremenskih po značenju, imaju sintaksičku funkciju rečeničnog modifikatora. Analiza studentskih prevoda ovih klauza pokazuje da su studenti u velikoj većini preveli ove srpske finitne adverbijalne klauze pomoću engleskih nefinitnih adverbijalnih klauza u isoj sintaksičkoj funkciji rečeničnog modifikatora. Kod prevoda ovih klauza je interferencija maternjeg jezika najmanja, jer i u srpskom jeziku postoje adekvatne nefinitne parafraze za navedene finitne adverbijalne klauze. Vrlo često se umesto ovih finitnih klauza u srpskom

koriste nefinitne adverbijalne klauze, i to klauze sa glagolskim prilogom sadašnjim ukoliko se iskazuje simultanost sa radnjom iskazanom glagolom glavne klauze, i klauze sa glagolskim prilogom prošlim ukoliko se iskazuje posteriornost u odnosu na radnju iskazanu glagolom glavne klauze.

Upitnik sadrži i dve rečenice koje u svom sastavu imaju finitne adverbijalne klauze koje su prema značenju uzročne klauze u srpskom jeziku. One su u tekstu disertacije navedene pod brojevima (7) i (8) i imaju sintaksičku funkciju rečeničnog modifikatora. Ove klauze su takođe u većem broju prevedene pomoću engleskih nefinitnih adverbijalnih klauza. Ovakvi rezultati potvrđuju prvu podhipotezu, odnosno pretpostavku da će studenti viših godina studija verovatno sastaviti veći broj nefinitnih klauza a i drugu hipotezu da direktno predavanje prilično utiče na performansu studenata.

Naredne dve tabele prikazuju rezultate studentskih prevoda pomenutih srpskih finitnih adverbijalnih klauza na osnovu toga kojoj godini studija pripadaju studenti koji su radili upitnik kao i na osnovu akademske godine u kojoj je ispitivanje sprovedeno.

		NEFINITNE KLAUZE						FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		Vremenske				Uzročne		broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
		Simultane		Posteriorne							
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj klauza	%				
2012/13	E	67	38,29	45	25,71	41	23,43	19	10,86	3	1,71
	K	62	35,43	28	16,00	39	22,29	39	22,29	7	4,00
2014/15	E	74	42,29	48	27,43	46	26,29	6	3,43	1	0,57
	K	56	32,00	52	29,71	40	22,86	23	13,14	4	2,29

Tabela 51. Rezultati prevoda studenata treće godine studija

		NEFINITNE KLAUZE						FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		Vremenske				Uzročne		broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
		Simultane		Posteriorne							
		broj klauza	%	broj klauza	%	broj klauza	%				
2012/13	E	82	46,86	45	25,71	40	22,86	6	3,43	2	1,14
	K	62	35,43	48	27,43	50	28,57	9	5,14	6	3,43
2014/15	E	57	32,57	52	29,71	54	30,86	8	4,57	4	2,29
	K	72	41,14	43	24,57	40	22,86	12	6,86	8	4,57

Tabela 52. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija

Prikazani rezultati pokazuju da su studenti i treće i četvrte godine sastavili veći broj nefinitnih adverbijalnih klauza prilikom prevođenja sa srpskog jezika. U Tabeli 51 se može videti jedan zanimljiv podatak, a to je da su studenti kontrolne grupe koji su treću godinu studija pohađali tokom akademske 2014/15 godine sastavili veći broj nefinitnih klauza koje imaju značenje posteriornosti (vremenske klauze za označavanje radnje koja se dogodila pre radnje glavnog glagola) od studenata eksperimentalne grupe. S druge strane, studenti kontrolne grupe koji su četvrtu godinu pohađali te iste akademske godine sastavili su veći broj nefinitnih klauza koje imaju značenje simultanosti (vremenske klauze koje označavaju radnju koja je istovremena sa radnjom glavnog glagola) nego studenti eksperimentalne grupe, što se može videti u Tabeli 52.

8.4.2.3.2.2. Adverbijalne klauze u funkciji adverbijalnog modifikatora

		NEFINITNE KLAUZE				FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		Namerne		Uzročne		broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
		broj klauza	%	broj klauza	%				
III	E	98	49,00	82	41,00	13	6,50	7	3,50
	K	91	45,50	79	39,50	21	10,50	9	4,50
IV	E	102	51,00	83	41,50	8	4,00	7	3,50
	K	91	45,50	84	42,00	18	9,00	7	3,50

Tabela 53. Rezultati prevoda adverbijalnih klauza u funkciji adverbijalnog modifikatora

Upitnik sadrži četiri rečenice koje u svom sastavu imaju adverbijalne finitne klauze u sintaksičkoj funkciji adverbijalnog modifikatora, što znači da je dobijeno ukupno 800 prevedenih rečenica. Dve klauze su prema svom značenju u srpskom jeziku zavisne namerne i one su sadržane u rečenicama navedenim u tekstu disertacije pod brojevima (21) i (22), a dve klauze su po svom značenju zavisne uzročne klauze i nalaze se u rečenicama pod rednim brojevima (25) i (26) u tekstu rada. Rezultati studentskih prevoda ovih srpskih finitnih klauza pokazuju da su studenti sastavili veći broj engleskih nefinitnih klauza prilikom prevođenja srpskih namernih klauza nego prilikom prevođenja uzročnih klauza. Ovo se može pripisati interferenciji maternjeg jezika, ali ne onoj koja je očekivana. U srpskom se, kao i u engleskom, može koristiti infinitivna klauza u funkciji adverbijala kao parafraza finitne klauze koja označava nameru. Ova konstrukcija se retko koristi (videti poglavlje 3.3.4.1.) i

obično se zamenjuje konstrukcijom **da + prezent**. Stoga se ovde očekivao manji broj prevoda sa nefinitnim klauzama. S druge strane, srpske zavisne uzročne klauze se mogu parafrazirati nefinitnim klauzama koje u svom sastavu imaju glagolski prilog sadašnji ili glagolski prilog prošli. Međutim, iskazivanje uzročnosti nije primarna funkcija navedenih nefinitnih glagolskih oblika (videti poglavlje 3.3.4.3.), već iskazivanje temporalnosti, te je verovatno usled toga i broj sastavljenih nefinitnih prevoda ovih klauza manji od očekivanog. Ipak, i prilikom prevođenja uzročnih klauza u funkciji adverbijala, studenti su sastavili veći broj nefinitnih od finitnih engleskih klauza. To je posebno karakteristično za ispitanike iz eksperimentalne grupe, mada su i studenti kontrolne grupe obe godine studija sastavili veći broj nefinitnih prevoda navedenih srpskih finitnih klauza iz upitnika. Ovakvi rezultati potvrđuju drugu hipotezu disertacije, odnosno pretpostavku da direktno predavanje utiče pozitivno na performansu studenata. Oni potvrđuju i prvu podhipotezu da će ispitanici, studenti viših godina studija, verovatno sastaviti veći broj engleskih nefinitnih klauza prilikom prevođenja srpskih finitnih klauza iz upitnika. Postoje dva razloga za ovakav rezultat: veća kompetencija i bolja performansa studenata treće i četvrte godine studija u odnosu na studente prve dve godine studija, i program jezičkih vežbi i predavanja na trećoj i četvrtoj godini studija, koji detaljno obrađuje forme i funkcije složenijih gramatičkih struktura iz engleskog jezika, pa samim tim i nefinitnih klauza.

Naredne dve tabele prikazuju rezultate studentskih prevoda navedenih srpskih rečenica iz upitnika prema godini studija ispitanika i akademskoj godini u kojoj je istraživanje sprovedeno.

		NEFINITNE KLAUZE				FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		Namerne		Uzročne		broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
		broj klauza	%	broj klauza	%				
2012/13	E	49	49	38	38	9	9	4	4
	K	49	49	32	32	13	13	6	6
2014/15	E	49	49	44	44	4	4	3	3
	K	42	42	47	47	8	8	3	3

Tabela 54. Rezultati prevoda studenata treće godine studija

		NEFINITNE KLAUZE				FINITNE KLAUZE		OSTALI OBLICI	
		Namerne		Uzročne		broj klauza	%	broj fraza i netačnih oblika	%
		broj klauza	%	broj klauza	%				
2012/13	E	54	54	41	41	3	3	2	2
	K	50	50	39	39	8	8	3	3
2014/15	E	48	48	42	42	5	5	5	5
	K	41	41	45	45	10	10	4	4

Tabela 55. Rezultati prevoda studenata četvrte godine studija

Prikazani broj prevedenih srpskih adverbijalnih finitnih klauza navodi na zaključak da su studenti i treće i četvrte godine studija, koji su radili upitnik tokom dve nekonsekutivne akademske godine, sastavili veći broj engleskih nefinitnih adverbijalnih klauza nego finitnih, a da je taj broj neznatno veći prilikom prevođenja srpskih zavisnih namernih klauza, što se nije očekivalo zbog moguće interferencije maternjeg jezika.

Posebno je zanimljiva jedna konstrukcija na koju je određeni broj studenata četvrte godine studija iz eksperimentalne grupe preveo rečenicu koja je u upitniku pod rednim brojem (22). Ova rečenica sadrži adverbijalnu finitnu klauzu koja je po značenju uzročna. Pored prevoda sa nefinitnim i finitnim klauzama u kojima su te klauze u sintaksičkoj funkciji adverbijala, pojavio se i vrlo mali broj prevoda (videti Tabelu 22) u kojima je ova adverbijalna klauza prevedena tako da ima sintaksičku funkciju subjekta: **My friends calling me a liar** offended me. Ovaj prevod sadrži nefinitnu *-ing* klauzu koja ima svoj eksplicitni subjekat, **my friends**, i sama klauza je subjekat glagola glavne klauze, **offended**. Ukoliko se ovako prevede, onda je ova klauza prema svojoj sintaksičkoj funkciji nominalna nefinitna klauza, što se može proveriti ukoliko se proširi u finitnu *that*-nominalnu klauzu: **That my friends called me a liar** offended me. Ova rečenica je u istraživanju razmatrana samo kao rečenica iz upitnika koja sadrži adverbijalnu zavisnu klauzu u funkciji adverbijalnog modifikatora i koja ima uzročno značenje. Međutim, sama činjenica da su studenti konstruisali i ovakvu rečenicu potvrđuje već navedeno mišljenje da rezultati dobijeni prevođenjem zadatah rečenica iz upitnika zavise, pored ostalog, od zainteresovanosti, kreativnosti i posvećenosti samih studenata.

8.5. Diskusija rezultata eksperimentalnog istraživanja

Eksperimentalno istraživanje sprovedeno za potrebe ove doktorske disertacije zasniva se na teoriji kontrastivne analize i analize grešaka, a takođe i na gramatičkoj i sintaksičkoj literaturi iz engleskog i srpskog jezika. Izbegavanje upotrebe engleskih nefinitnih klauza, što je bio predmet istraživanja, identifikovano je na korpusu koji čine studentski prevodi srpskih rečenica iz upitnika na engleski jezik. Zadate srpske rečenice sadrže finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze. Studenti su prevodili ove rečenice podeljeni u dve grupe, eksperimentalnu i kontrolnu. Ispitanicima iz eksperimentalne grupe je prvo održano predavanje o formama i funkcijama srpskih i engleskih nefinitnih glagolskih oblika i klauza, a nakon toga su prevodili srpske rečenice iz upitnika. Ispitanici iz kontrolne grupe su prevodili zadate rečenice iz upitnika bez ikakvih prethodnih uputstava i predavanja. Cilj ovako osmišljenog empirijskog istraživanja jeste da se utvrdi tačnost dve osnovne postavke ove disertacije:

- Da li i u kojoj meri interferencija maternjeg jezika utiče na performansu studenata viših godina studija anglistike, i
- Da li direktno predavanje može imati pozitivan efekat na performansu studenata i smanjiti negativni transfer iz maternjeg jezika.

Rezultati dobijeni analizom studentskih prevoda predstavljeni su u prethodnim poglavljima, i može se videti da je broj klauza prevedenih na nefinitne engleske klauze, uzevši u obzir sve ispitane studente, ukupno 3413 od zadatih 5200 srpskih zavisnih finitnih klauza, što u procentima iznosi 65,63. To znači da je nešto više od polovine od ukupnog broja ispitanika, bez obzira na godinu studija, akademsku godinu u kojoj je obavljeno ispitivanje i činjenicu da li su ispitanici radili upitnik kao članovi eksperimentalne ili kao članovi kontrolne grupe, prevelo zadate srpske zavisne finitne klauze u funkciji komplementa i modifikatora na očekivane oblike, odnosno engleske zavisne nefinitne klauze, takođe u sintaksičkoj funkciji komplementa i modifikatora.

Broj klauza iz upitnika prevedenih na engleske finitne zavisne klauze ukupno iznosi 1586, što je 30,5 % od ukupnog broja zadatih srpskih finitnih zavisnih klauza. Ovakvi rezultati pokazuju da interferencija maternjeg jezika postoji čak i kod studenata viših godina anglistike i da ona utiče na dobijene rezultate. Očekivalo se da će ispitanici, budući da se radi o studentima viših godina anglistike, u velikoj meri koristiti engleske nefinitne klauze u pomenutim funkcijama komplementa i modifikatora prilikom prevođenja zadatih srpskih

finitnih zavisnih klauza iz upitnika, koje takođe imaju sintaksičke funkcije komplementa i modifikatora. Takvo očekivanje se i potvrdilo. Ovo se može objasniti nastavnim programom predmeta Savremeni engleski jezik 6 i Savremeni engleski jezik 8, čiji obavezni kolokvijum, tačnije ocena sa prevoda u okviru tog kolokvijuma, predstavlja osnovu za formiranje grupa i podgrupa ispitanih studenata. Na časovima predavanja i jezičkih vežbi (gramatika, prevod i esej) iz ovih predmeta, studenti dobijaju vrlo detaljna teoretska i praktična znanja vezana za funkcije i forme engleskih nefinitnih klauza. Naročito se na časovima gramatičkih vežbi i prevoda insistira na tome da studenti kroz rečenice i tekstove potpuno razumeju strukturalne razlike između srpskog i engleskog jezika, od kojih je jedna i razlika u funkcijama ali i u upotrebi nefinitnih zavisnih klauza. Ova upotreba je, uzimajući u obzir gramatičku literaturu oba jezika ali i njihovo svakodnevno korišćenje od strane izvornih govornika, češća i raznovrsnija u engleskom nego u srpskom jeziku.

Poređenjem sumarnih rezultata eksperimentalne i kontrolne grupe zaključuje se da broj klauza prevedenih na očekivane engleske nefinitne klauze u funkcijama komplementa i modifikatora iznosi 2249, ili 86,5%, za eksperimentalnu grupu, bez obzira na godinu studija ispitanika ili akademsku godinu u kojoj je istraživanje obavljeno. Broj klauza prevedenih na neočekivane engleske finitne klauze iznosi 265, ili 10,19% za eksperimentalnu grupu, za obe godine studija i za obe akademske godine kada je ispitivanje sprovedeno. Kada se uporede ovi dobijeni rezultati, zaključuje se da je znatno veći broj ispitanika iz eksperimentalne grupe preveo zadate srpske finitne zavisne klauze na očekivane oblike, engleske nefinitne zavisne klauze, nego na neočekivane oblike, engleske finitne zavisne klauze. Ta razlika je 1984 nefinitnih klauza više, što iznosi 76,3%.

Ukoliko se pogledaju rezultati dobijeni analizom prevoda ispitanika iz kontrolne grupe, zaključuje se da broj očekivanih prevoda na engleske nefinitne klauze iznosi 1164, ili 44,77%. Rezultat eksperimentalne grupe je bolji za 1085, ili 41,73%, što takođe potvrđuje hipotezu da direktno predavanje o određenim oblastima engleske gramatike, naročito onim koje se strukturalno i sintaksički razlikuju od nekih oblasti srpske gramatike, utiče pozitivno na performansu studenata anglistike.

Međutim, rezultati dobijeni analizom prevoda kontrolne grupe na engleske finitne klauze pokazuju jedno interesantno, mada neznatno odstupanje od onoga što bi se moglo očekivati. Broj tako prevedenih klauza iznosi 1321, ili 50,81%, za obe godine studija ispitanika i obe akademske godine u kojima je ispitivanje sprovedeno. Razlika između očekivanih oblika, engleskih nefinitnih klauza, i neočekivanih oblika, engleskih finitnih

klauza, za kontrolnu grupu iznosi 157, ili 6,04%, ali u korist prevoda na engleske finitne klauze. Ova neznatna razlika ukazuje na već ranije navedenu pretpostavku da studenti čak i viših godina anglistike pribegavaju strategiji izbegavanja upotrebe određenih engleskih konstrukcija, posebno onih koje su ili previše složene ili prilično drugačije od struktura maternjeg, srpskog jezika. Takve konstrukcije su nefinitne klauze koje, pored ostalog, pokazuju i jednu osobinu engleskog jezika: osobinu sintaksičke kompresije ili redukcije zavisnih finitnih klauza koja je usko povezana sa svojstvom engleskog jezika da generiše što konciznije i jasnije rečenice. Ova karakteristika nije svojstvena srpskom jeziku. Osim toga, ovakvi rezultati kontrolne grupe ipak potvrđuju hipotezu o važnosti direktnog predavanja o određenim oblastima engleske gramatike. Ispitanici iz kontrolne grupe su prilikom prevođenja sa srpskog na engleski jezik sastavili veći broj finitnih klauza najverovatnije usled toga što nisu imali eksplicitno predavanje, te su pribegli strategiji izbegavanja adekvatnih struktura u engleskom jeziku i preveli srpske klauze na engleski jezik koristeći istu formu koju srpske rečenice iz upitnika sadrže, zavisne finitne klauze.

Detaljna analiza dobijenih prevoda prema vrstama klauza u zadatim srpskim rečenicama i njihovim funkcijama ali i značenju navodi na određene zaključke. Naime, prva postavljena hipoteza ove disertacije jeste da će interferencija maternjeg jezika uticati na to da studenti izbegavaju upotrebu nefinitnih klauza u engleskom jeziku. Ovakva hipoteza se zasniva na gramatičkoj literaturi oba jezika, iz koje se vidi da se u srpskom jeziku ne može sastaviti toliki broj nefinitnih klauza kao u engleskom, niti da se ove klauze mogu koristiti u svim sintaksičkim funkcijama, kao što je to slučaj sa nefinitnim klauzama u engleskom jeziku. Međutim, empirijsko istraživanje je pokazalo da se interferencija maternjeg jezika ne javlja prilikom upotrebe svih vrsta klauza. Najveća interferencija maternjeg jezika zapaža se kod prevođenja srpskih rečenica iz upitnika koje sadrže finitne nominalne klauze u sintaksičkoj funkciji komplementa. Studenti koji su radili upitnik, bez obzira na godinu studija i činjenicu da li su bili članovi eksperimentalne ili kontrolne grupe, preveli su ove rečenice, odnosno finitne nominalne klauze u njima, u velikoj meri pomoću engleskih finitnih nominalnih klauza.

Studenti treće godine studija sastavili su 214 (42,80%) prevoda na engleske nefinitne nominalne klauze a čak 280 (56,00%) na engleske finitne nominalne klauze. Studenti četvrte godine su takođe pokazali slične rezultate: 234 (46,80%) očekivanih nominalnih nefinitnih klauza i 261 (52,20%) neočekivana nominalna finitna klauza. Studenti iz kontrolne grupe sa obe godine studija su takođe pokazali slabije rezultate u pogledu prevoda na nefinitne

nominalne klauze, što se može videti iz tabele

Ovakvi rezultati i eksperimentalne i kontrolne grupe donekle potvrđuju jednu od hipoteza ove doktorske disertacije, a to je da interferencija maternjeg, srpskog jezika utiče na slabiju performansu studenata, i to naročito prilikom produkcije engleskih nominalnih nefinitnih klauza. Kao što je već objašnjeno u poglavljima 4.2.2.i 4.2.2.1.1., u srpskom jeziku se kao nefinitne nominalne klauze koriste samo infinitivne klauze i klauze sa glagolskim prilogom sadašnjim, i to u funkcijama subjekta i direktnog objekta. U engleskom jeziku se nominalne infinitivne i *-ing* klauze koriste u velikom broju sintaksičkih funkcija: subjekat, direktni objekat, komplement subjekta, objekat predloga, komplement prideva i komplement imenice. Ova velika razlika u broju sintaksičkih funkcija koje nominalne nefinitne klauze imaju u srpskom i engleskom jeziku jeste osnovni razlog zbog koga su studenti i treće i četvrte godine studija prevodili srpske nominalne finitne klauze engleskim nominalnim finitnim klauzama, odnosno oblicima koji nisu bili očekivani, naročito ne kao rezultat eksperimentalne grupe.

Rezultati dobijeni analizom studentskih prevoda ostale dve vrste zadatah klauza iz upitnika, relativnih i adverbijalnih, pokazuju da se tu interferencija maternjeg jezika nije javila u velikoj meri, mada se može reći da ona i tu postoji. Studenti, naročito oni koji su radili upitnik kao članovi eksperimentalne grupe, preveli su srpske finitne relativne klauze na veći broj engleskih nefinitnih relativnih klauza nego finitnih. Razlog jeste u činjenici da se analizom nefinitnih relativnih klauza u oba jezika mogu uočiti određene sličnosti. U engleskom jeziku se u funkciji postnominalnog modifikatora mogu upotrebiti sve vrste nefinitnih relativnih klauza (*-ing*, *-ed* i infinitivne relativne klauze). U srpskom jeziku se u nefinitnim relativnim klauzama može koristiti trpni glagolski pridev, kako u restriktivnim (koje tada imaju funkciju atributa), tako i u nerestriktivnim (koje imaju funkciju apozitiva) i to, kao i u engleskim *-ed* relativnim klauzama, bez relativne zamenice. Kada je reč o infinitivnim relativnim klauzama, one se u srpskom jeziku koriste i kao restriktivne i kao nerestriktivne sa potpuno istim funkcijama (atributa, odnosno apozitiva). Međutim, za razliku od engleskih infinitivnih relativnih klauza, u kojima je moguće izostaviti relativ, kao što je već navedeno, u srpskim infinitivnim relativnim klauzama nije moguće izostaviti relativ a neophodno je da se iza relativna koristi i neki modalni glagol (obično **treba**) pre infinitiva.

Interferencija maternjeg jezika se najmanje javila prilikom prevođenja srpskih rečenica koje sadrže finitne adverbijalne klauze. Studenti su sastavili znatno veći broj

engleskih nefinitnih adverbijalnih klauza naročito prilikom prevođenja srpskih finitnih klauza koje su po značenju vremenske. Razlog jeste činjenica da se u srpskom jeziku umesto ovih finitnih klauza vrlo često koriste nefinitne sa glagolskim prilogom prošlim i glagolskim prilogom sadašnjim. Interferencija maternjeg jezika se javila, mada ne u velikoj meri, prilikom prevođenja srpskih rečenica iz upitnika koje sadrže zavisne namerne klauze po značenju. Naime, u engleskom jeziku se u toj funkciji najčešće koriste infinitivne adverbijalne klauze kojima se vrši redukcija finitnih adverbijalnih klauza koje su po semantičkim kriterijumima namerne. U srpskom jeziku se infinitivna adverbijalna klauza takođe može koristiti kao nefinitna parafraza namerne zavisne klauze, ali je ovakva upotreba infinitiva vrlo retka. Kao što je već navedeno u poglavlju 3.3.4.1., u srpskom jeziku infinitiv može biti dopuna glagolima kretanja, s funkcijom i značenjem zavisne namerne rečenice: *Pošli su potražiti bolje mesto za kampovanje*. Međutim, takva upotreba nije tipična za savremeni srpski jezički standard, i do upotrebe infinitiva umesto namerne rečenice dolazi samo u onim slučajevima u kojima je identičan vršilac obeju radnji (Tanasić, 2005: 472). Prilikom prevođenja uzročnih zavisnih klauza, napravljen je manji broj nefinitnih adverbijalnih klauza, upravo zbog toga što se u srpskom jeziku vrlo retko koristi nefinitna parafraza za ovu vrstu adverbijalnih klauza. Naime, nefinitni glagolski oblici, glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli, mogu se upotrebiti za konstruisanje adverbijalnih nefinitnih klauza koje imaju uzročno značenje. Međutim, njihova osnovna značenja su vremenska (Piper i Klajn, 2013: 411, 412) pa se retko koriste za iskazivanje drugih značenja (uzročnosti ili uslovnosti).

Empirijsko istraživanje je, dakle, delimično potvrdilo prvu hipotezu a u potpunosti drugu hipotezu ove doktorske disertacije. Rezultati su pokazali da interferencija maternjeg jezika postoji prilikom upotrebe engleskih nefinitnih klauza kao prevodnih ekvivalenata srpskih finitnih klauza, čak i kod studenta viših godina studija. Međutim, ta interferencija je izraženija prilikom prevođenja srpskih nominalnih finitnih klauza nego prilikom prevođenja relativnih i adverbijalnih finitnih klauza. Interferencija postoji, ali u manjoj meri, naročito prilikom prevođenja srpskih finitnih adverbijalnih klauza koje su zavisne namerne i uzročne klauze po svom značenju. Rezultati studentskih prevoda ispitanika iz eksperimentalne grupe, bez obzira na godinu studija i akademsku godinu u kojoj je ispitivanje sprovedeno, u potpunosti su potvrdili tačnost druge hipoteze, odnosno pretpostavku da direktno predavanje utiče pozitivno na performansu studenata.

9. ZAKLJUČAK

9.1. Zaključna razmatranja

Prilikom proučavanja nekog jezika (u ovom istraživanju engleskog i srpskog), vrlo često se možemo zapitati zbog čega je bitno poznavati strukturu tog jezika, odnosno zbog čega treba učiti njegovu gramatiku. Veliki deo svog života provedemo u direktnom kontaktu sa jezikom – kroz razgovor, slušanje, pisanje i čitanje. Centralno mesto u jeziku zauzima njegova gramatika, tako da je od suštinske važnosti da je svako ko govori tim jezikom ili ga uči poznaje, naročito obrazovane osobe ili studenti jezika. Kako je jezik od suštinskog značaja za razvoj ljudske kulture, Palmer (1984:10) predlaže da se čovek najbolje može definisati kao *homo loquens* (čovek koji govori). Mada i druge životinje mogu da proizvode smislene zvukove, veza koja se uspostavlja između tih proizvedenih zvukova i onoga što oni znače nije tako sofisticirana i razvijena kao kod čoveka. Kod ljudi tu vezu uspostavlja gramatika, pa je čovek ne samo *homo loquens*, već i *homo grammaticus* (Palmer, 1984:10).

Jezik možemo i definisati kao sredstvo komunikacije. Međutim, time jeziku oduzimamo dosta od njegove složenosti i značaja. Sredstva prostog prenošenja informacija imaju, na primer, i pčele koje svojim složenim sistemom leta na određeni način prenose poruku vezanu za mesto gde se nalazi nektar ili za njegovu količinu. Takođe, mnoge životinje ispuštaju zvukove ili prave određene pokrete kako bi poslali signale ostalim članovima svoje zajednice ili svojim mladuncima gde se nalazi hrana. U svakodnevnom životu srećemo se sa različitim mehaničkim sredstvima komunikacije, kao što je, na primer, semafor, kojim se informacije prenose preko različitih svetlosnih signala. Ljudski jezik se, pak, razlikuje od svih ovih oblika komunikacije po tome što je njegova struktura izuzetno složena. Pokret, zvuk, promena boje ili svetlost mogu da pošalju samo jednu poruku, jedan signal koji znači opasnost, izvor hrane, da treba stati ili nastaviti sa kretanjem. Međutim, jedna rečenica sačinjena na bilo kom ljudskom jeziku u sebi nosi bezbroj različitih značenja. Fascinantna je činjenica da je svaka rečenica koju neko proizvede na ljudskom jeziku potpuno nova i da ni u kom slučaju nije identična rečenicama koje je neko drugi izgovorio ili napisao. Mi se, dakle, svakodnevno srećemo sa ogromnim brojem sasvim novih rečenica. Ta osobina jezika jeste kreativnost i ona krase svaki ljudski jezik. Naravno da ne možemo znati unapred sve rečenice koje će neko izgovoriti ili napisati na nekom jeziku, ali ih zato razumemo. Razumemo ih zbog toga što konstruisanjem svih rečenica na jednom jeziku upravlja jedan vrlo složen sistem koji je poseban za svaki jezik, te se jezici stoga i razlikuju. A u okviru tog složenog

sistema nalazi se složen skup odnosa koji povezuju zvuk sa njegovim značenjem, sa porukom koju želimo da prenesemo. Taj složeni skup odnosa, ta spona između izgovorene reči ili rečenice i značenja jeste gramatika. Da bismo razumeli prirodu same gramatike, treba uzeti u obzir tri vrlo bitne karakteristike svakog jezika: svaki jezik je jedan složen, produktivan i arbitraran sistem.

Složenost svakog jezika ogleda se u tome da se, na primer, ne može mehanički prevoditi sa jednog jezika na drugi, i pritom dobiti jedan zadovoljavajući i razumljiv prevod. Činjenica je da ne možemo naći potpune prevodne ekvivalente prilikom prevođenja, na primer, sa engleskog na srpski jezik, i obrnuto. Zadatak gramatike jeste da opiše i odredi sve te složene strukture koje čine osnovu jednog jezika. Ova osobina jezika predstavlja jedan od podsticaja da se osmisli i sprovede istraživanje koje čini osnovu ove doktorske disertacije, da se sačini upitnik sastavljen od srpskih rečenica koje čine korpus rada i da se opiše i analizira prevod tih zadatih rečenica. Srpski i engleski jezik odlikuju se vrlo složenim strukturama u pogledu zavisnih finitnih i nefinitnih klauza, koje su posebno posmatrane u ovom radu. Cilj rada jeste da se utvrdi u kojoj meri su srpske finitne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora, koje su sastavni deo srpskih rečenica iz upitnika, prevedene na engleske nefinitne klauze u tim istim funkcijama komplementa i modifikatora.

Svaki jezik je i produktivan, što znači da svako ljudsko biće može da proizvede bezbroj rečenica koje niko nikada ranije nije čuo ili izgovorio, a da one ipak budu razumljive govornicima tog jezika ili onima koji taj jezik uče. Gramatika treba, između ostalog, i da pokuša da objasni tu činjenicu, što je naravno pošlo za rukom najviše transformaciono-generativnoj gramatici. Ovo svojstvo jezika u velikoj meri određuje empirijski deo ove doktorske disertacije. Naime, zahvaljujući teorijama transformaciono-generativne gramatike, moguće je engleske nefinitne glagolske fraze tretirati kao klauze. Generativna lingvistika smatra da je jezik jedan unutrašnji sistem pravila koja povezuju zvuk i značenje, odnosno da je jezik jedan mentalni fenomen i kognitivno svojstvo svih živih bića. Pored opšteg pojma Jezika, kao mentalne sposobnosti svakog ljudskog bića da govori nekim jezikom, postoji i specifični pojam jezika, kao nekog konkretnog otelotvorenja te mentalne sposobnosti koje se ostvaruje kroz konkretan jezik, engleski ili srpski, na primer. Sintaksa zauzima centralno mesto u generativnoj lingvistici. Ona objašnjava kako je moguće proizvesti gramatički tačne rečenice ali i predvideti koje rečenice su tačne u određenom jeziku a koje se ne mogu prihvatiti jer su netačne.

Termini iz generativne lingvistike, kojima se opisuju sintaksičke strukture, takođe su vrlo bitni u ovoj doktorskoj disertaciji – stavovi da u jeziku postoji površinska struktura (ono što vidimo napisano ili čujemo), dubinska struktura (apstraktni, nevidljivi nivo jezika u kome se stvaraju ideje o tome šta će se izgovoriti ili napisati) i transformacije (sistem formalnih pravila koja povezuju površinsku i dubinsku strukturu). Na osnovu ovih postavki, engleske nefinitne fraze mogu se objasniti kao klauze, što je i centar istraživanja ove doktorske disertacije.

Svi jezici su i arbitrarni u smislu da između reči koje se izgovore i značenja ne postoji jedan jedinstven odnos, već se oni razlikuju od jezika do jezika, odnosno razlikuje se njihova gramatička struktura.

Kako rečenica predstavlja osnovnu gramatičku jedinicu, cilj gramatike i engleskog i srpskog jezika jeste da opiše ono što zovemo gramatičkom rečenicom. U prošlosti se smatralo da je definisanje i opis rečenice preduslov da se opiše gramatika, i obrnuto, da opis gramatike jednog jezika bezuslovno predstavlja sredstvo kojim se može definisati rečenica. Međutim (Quirk et al, 1985: 47), može se reći da rečenica nije bila tako striktno determinisana gramatička jedinica jer je, naročito u usmenom jeziku, ponekad nemoguće odrediti gde počinje a gde se završava, dok i sama gramatika jezika nije rigidno određena, pa se na pitanje: „Šta se smatra gramatičkom rečenicom u jeziku?“ ne može uvek dobiti jedan te isti odgovor. Naravno, to je uslovljeno time što je pitanje gramatičke prihvatljivosti određenih rečenica uslovljeno pitanjima koja se odnose na značenje, stil, leksiku, kontekst, itd.

Dakle, jedan od osnovnih ciljeva predavanja gramatike, posebno stranog jezika, jeste da se najpre predaju pravila koja se moraju poštovati ukoliko želimo da određeni jezik koristimo pravilno. Međutim, pored preskriptivne gramatike, treba predavati i deskriptivnu gramatiku, koja opisuje ono što izvorni govornici jednog jezika zaista kažu ili napišu, što može poslužiti za naučno istraživanje strukture tog jezika, odnosno pravila koja izvorni govornici instinktivno koriste (Jaspersen). Pored toga, na osnovu onoga što je već rečeno, gramatika jednog jezika mora da bude i eksplanatorna, odnosno da objasni zbog čega se neke strukture koriste na određeni način, kao i istorijska jer je neophodno da se obrati pažnja i na razvoj jezika kroz istorijske periode.

9.2. Sumarni zaključak

Ova doktorska disertacija bavi se opisom i analiziranjem grešaka koje studenti na tercijarnom nivou učenja engleskog jezika prave pri upotrebi nefinitnih glagolskih klauza u engleskom jeziku, i to nefinitnih glagolskih klauza koje imaju sintaksičku funkciju komplementa i modifikatora. Polazna pretpostavka jeste da su ovakve greške posledica ne toliko sistematskog neučenja ili nepoznavanja gramatike engleskog jezika, koliko interferencije maternjeg jezika studenata, odnosno srpskog jezika, prilikom upotrebe nefinitnih glagolskih klauza, te da je neophodno te propuste shvatiti kao proizvod razlika između dva jezička sistema. Osim toga, greške se tretiraju ne kao pogrešno upotrebljene engleske konstrukcije, već više kao strategija izbegavanja određenih engleskih konstrukcija, konkretno nefinitnih klauza. Izbegavanje upotrebe engleskih nefinitnih klauza identifikovano je na korpusu koji čine studentski prevodi rečenica na srpskom jeziku iz upitnika.

Pošavši od teorije kontrastivne analize i analize grešaka, kao i od gramatičke i sintaksičke literature iz engleskog i srpskog jezika, autorka ove doktorske disertacije je u empirijskom delu rada predstavila finitne i nefinitne engleske i srpske nominalne, relativne i adverbijalne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora. Pored deskripcije navedenih klauza, autorka je najpre poredila engleske nominalne, relativne i adverbijalne klauze na osnovu toga da li sadrže glagol u finitnom ili u nefinitnom obliku. Nakon toga je na isti način poredila srpske finitne i nefinitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze. Cilj ovakvog načina poređenja, a ujedno i kontrastiranja, bio je da se utvrdi u kojoj meri se nefinitnim klauzama mogu parafrazirati različite vrste finitnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora u engleskom jeziku, a u kojoj meri je to moguće uraditi u srpskom jeziku. Autorka disertacije je pribegla baš ovakvom načinu kontrastiranja kako bi na jednom mestu predstavila i direktno uporedila sve vrste engleskih i srpskih finitnih i nefinitnih klauza prema njihovim sintaksičkim funkcijama, što se tako predstavljeno ne može naći u gramatičkoj literaturi ovih jezika. Nakon poređenja i kontrastiranja ovih klauza unutar svakog jezika posebno, autorka je uradila kontrastivnu analizu engleskih i srpskih finitnih (nominalnih, relativnih i adverbijalnih) klauza i engleskih i srpskih nefinitnih klauza (nominalnih, relativnih i adverbijalnih) u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora. Time su sačinjena tri originalna kontrastivna modela (engleski, srpski i englesko-srpski), a u okviru njih po tri pomoćna modela:

1) ENGESKE FINITNE I NEFINITNE KLAUZE U KONTRASTU

- a) Nominalne klauze u sintaksičkoj funkciji subjekta i komplementa
- b) Relativne klauze u sintaksičkoj funkciji postnominalnog modifikatora
- c) Adverbijalne klauze u sintaksičkoj funkciji adverbijalnog i rečeničnog modifikatora

2) SRPSKE FINITNE I NEFINITNE KLAUZE U KONTRASTU

- a) Nominalne klauze u sintaksičkoj funkciji subjekta i komplementa
- b) Relativne klauze u sintaksičkoj funkciji postnominalnog modifikatora
- c) Adverbijalne klauze u sintaksičkoj funkciji adverbijalnog i rečeničnog modifikatora

3) ENGESKE I SRPSKE FINITNE I NEFINITNE KLAUZE U KONTRASTU

- a) Nominalne klauze u sintaksičkoj funkciji subjekta i komplementa
- b) Relativne klauze u sintaksičkoj funkciji postnominalnog modifikatora
- c) Adverbijalne klauze u sintaksičkoj funkciji adverbijalnog i rečeničnog modifikatora

Ovi kontrastivni modeli predstavljaju originalni doprinos kontrastivnoj analizi engleskog i srpskog jezika pošto su na jednom mestu opisane, klasifikovane i kontrastirane posmatrane finitne i nefinitne klauze. Ovakav način kontrastiranja doveo je i do određenih zaključaka. Uočena su **preklapanja** između engleskih i srpskih finitnih i nefinitnih klauza u okviru njihovih **opštih sintaksičkih funkcija**:

- Sintaksičku funkciju subjekta i komplementa u oba jezika vrše nominalne finitne i nefinitne klauze.
- Sintaksičku funkciju modifikatora (postnominalnog, adverbijalnog i rečeničnog) u oba jezika vrše relativne i adverbijalne finitne i nefinitne klauze.

Identifikovane su **razlike** između engleskih i srpskih finitnih i nefinitnih klauza vezane za **broj posebnih sintaksičkih funkcija** koje one vrše, **učestalost upotrebe** i **raznovrsnost forme**:

- Engleske nominalne nefinitne klauze (infinitivne i *-ing* klauze) imaju veći broj posebnih sintaksičkih funkcija od srpskih nominalnih nefinitnih klauza. Srpske infinitivne nominalne klauze imaju funkciju subjekta, direktnog objekta, indirektnog objekta i komplementa imenice, dok nefinitne klauze sa glagolskim prilogom

sadašnjim imaju funkciju subjekta. Engleske nominalne klauze, pored navedenih funkcija, imaju još i funkciju komplementa prideva i objekta predloga. Međutim, veća razlika je u raznovrsnosti formi engleskih nominalnih nefinitnih klauza, koje se mogu konstruisati od svih šest oblika infinitiva i četiri *-ing* oblika (videti Tabelu 1), dok u srpskom jeziku postoji samo jedan oblik infinitiva i jedan oblik glagolskog priloga sadašnjeg.

- Engleske relativne nefinitne klauze i srpske relativne nefinitne klauze imaju istu sintaksičku funkciju – funkciju postnominalnog modifikatora. U srpskom jeziku se ta funkcija deli na atributsku (ukoliko je klauza restriktivna) i apozitivnu (ukoliko je klauza nerestriktivna). Engleske relativne nefinitne klauze mogu se konstruisati od svih nefinitnih glagolskih oblika (infinitiva, *-ing* i *-ed* glagolskih oblika), u aktivnom i pasivnom stanju i progresivnom, perfektivnom i prošlom aspektu. Srpske relativne nefinitne klauze mogu se konstruisati od glagolskog priloga sadašnjeg (i to samo kao nerestriktivna relativna klauza u funkciji apozitiva), trpnog glagolskog prideva i infinitiva ispred koga se upotrebljava modalni glagol **trebati**. Razlika je i u tome što se u engleskom jeziku relativ može izostaviti u restriktivnim nefinitnim klauzama kada je relativ direktni objekat, dok se u srpskom jeziku relativna zamenica obavezno izostavlja u nefinitnim relativnim klauzama koje su nerestriktivne.
- Engleske adverbijalne nefinitne klauze mogu se konstruisati od svih nefinitnih glagolskih oblika (infinitiva, *-ing* i *-ed* oblika), takođe u aktivnom i pasivnom stanju i progresivnom, perfektivnom i prošlom aspektu. Klasifikovane prema semantičkom kriterijumu, one imaju funkciju adverbijalnog i rečeničnog modifikatora u svim značenjima, osim kada označavaju mesto u odnosu na glagol glavne klauze. Srpske adverbijalne nefinitne klauze mogu se konstruisati od manjeg broja nefinitnih glagolskih oblika: od glagolskog priloga sadašnjeg, glagolskog priloga prošlog, trpnog glagolskog prideva i infinitiva. Ipak, u poređenju sa prethodne dve vrste srpskih nefinitnih klauza, ove su najbrojnije i najraznovrsnije, te se i najčešće koriste u srpskom jeziku. Imaju istu sintaksičku funkciju kao i engleske adverbijalne nefinitne klauze, pa mogu biti adverbijali i rečenični modifikatori. Međutim, ovu sintaksičku funkciju mogu obavljati samo one adverbijalne nefinitne klauze koje su po značenju vremenske (i to za simultanost i posteriornost), uzročne, uslovne, namerne i načinske.

Ovako konstruisani modeli, zasnovani na teoriji kontrastivne analize i analize grešaka, kao i na gramatičkoj i sintaksičkoj literaturi engleskog i srpskog jezika, provereni su pomoću

eksperimentalnog istraživanja sprovedenog sa studentima viših godina anglistike. Upitnik je bio sastavljen od 25 rečenica na srpskom jeziku koje sadrže finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora, koje je trebalo prevesti na engleski jezik.

Rezultati dobijeni analizom studentskih prevoda potvrdili su delimično prvu hipotezu postavljenu na početku ove disertacije, a to je da srpski studenti engleskog jezika uglavnom izbegavaju da upotrebljavaju nefinitne glagolske klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora u engleskom jeziku, što je posledica interferencije maternjeg, srpskog jezika. Osim toga, rezultati istraživanja su u potpunosti potvrdili dve podhipoteze, odnosno očekivanje da će studenti viših godina studija anglistike, uprkos interferenciji maternjeg jezika, konstruisati veći broj prevoda sa nefinitnim klauzama a da će zanemarljivo mali broj studenata prevesti srpske finitne klauze iz upitnika na engleski jezik pomoću raznih vrsta fraza (imeničkih, glagolskih i predloških) ili da će ih prevesti gramatički neprihvatljivim ili potpuno netačnim engleskim konstrukcijama. Druga hipoteza disertacije, da direktno podučavanje o formama nefinitnih klauza i njihovoj funkciji u engleskom i srpskom jeziku utiče pozitivno na performansu studenata, u potpunosti je potvrđena.

9.3. Naučne i pedagoške implikacije

Ova doktorska disertacija ispituje upotrebu i izbegavanje upotrebe engleskih nefinitnih klauza u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora od strana studenata viših godina anglistike kojima je srpski maternji jezik. Osnovni zadatak u radu bio je dvojake prirode. S jedne strane, želeli smo da opišemo i ispitamo upotrebu finitnih, ali posebno nefinitnih klauza u savremenom engleskom i srpskom jeziku u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora, što je podrazumevalo ispitivanje njihovih sintaksičkih i semantičkih svojstava. S druge strane smo želeli da utvrdimo ekvivalente srpskih finitnih klauza u prevodu na engleski jezik, kako bismo utvrdili da li će studenti koristiti engleske nefinitne klauze koje se u engleskom jeziku češće koriste u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora.

Tako su implikacije disertacije dvojake: naučne i pedagoške. Prilikom opisa i analize nefinitnih klauza u engleskom i srpskom jeziku, ove klauze su neumitno kontrastirane, kako na osnovu njihove forme tako i na osnovu njihove sintaksičke funkcije u ovim jezicima. Rezultati dobijeni ovim kontrastiranjem detaljno su opisani u poglavljima 4.2.1.1. i 4.2.1.2., a naročito u poglavlju 4.2.2. gde se razlike i sličnosti između finitnih i nefinitnih klauza u

engleskom i srpskom jeziku mogu videti na primerima predstavljenim u tabelama 10, 11 i 12. Na taj način, direktnim kontrastiranjem naročito nefinitnih engleskih i srpskih klauza prema sintaksičkim kriterijumima, ova doktorska disertacija daje jedan skroman doprinos daljem razvoju gramatike, posebno sintakse, u engleskom i srpskom jeziku.

Pored toga, rezultati eksperimentalnog istraživanja imaju znatne pedagoške implikacije. Oni mogu biti od velikog značaja za saradnike i profesore na departmanima za anglistiku jer ukazuju na jednu pojavu prisutnu čak i kod studenata viših godina studija, a to je strategija izbegavanja određenih struktura engleskog jezika koje ili nisu uopšte prisutne u njihovom maternjem jeziku, ili se retko koriste. Zaključci izvedeni na osnovu empirijskog istraživanja i analize studentskih prevoda navode na mišljenje da sa studentima treba na časovima prevoda, ali i gramatike, više vežbati tekstove koji sadrže nominalne klauze u funkciji komplementa, a takođe i adverbijalne klauze koje su namerne i uzročne po semantičkim kriterijumima, kako bi oni bili u stanju da ih prepoznaju prilikom prevođenja ili transformisanja jedne konstrukcije u drugu, konkretno finitne u nefinitnu klauzu. Pored toga, studentima treba omogućiti ne samo vežbanje određenih struktura u engleskom jeziku, već i direktna predavanja na kojima će im se ukazati na strukturalne razlike između engleskog jezika, koji studiraju i srpskog jezika, koji je njihov maternji jezik. Proučavanje gramatičke i sintaksičke literature iz engleskog i srpskog jezika kao i empirijsko istraživanje pokazuju kako su forme i funkcije nefinitnih klauza u engleskom jeziku brojnije nego u srpskom jeziku, te je ovo jedna od oblasti na koju treba posebno ukazati prilikom predavanja.

9.4. Mogući pravci daljeg istraživanja

Ova doktorska disertacija je pokušala da opiše i analizira samo jedan segment gramatike engleskog i srpskog jezika, nefinitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora. Polazeći od metode kontrastivne analize i gramatičke i sintaksičke literature iz engleskog i srpskog jezika, kao teoretske osnove, osmišljeno je i sprovedeno empirijskog istraživanje načina prevođenja srpskih finitnih nominalnih, relativnih i adverbijalnih klauza na engleski jezik. Prvenstveno su posmatrani prevodi na engleske nefinitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze u navedenim sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora.

S obzirom na prirodu i obim ispitivanog korpusa, koji predstavlja prevod zadatih srpskih rečenica iz upitnika, opseg istraživanja bio je ograničen, odnosno analizirani su detaljno samo prevodi srpskih finitnih klauza u funkcijama komplementa i modifikatora na engleske nefinitne klauze u tim istim sintaksičkim funkcijama. Drugim rečima, bilo bi zanimljivo ispitati i ostala gramatička sredstva koja studenti koriste prilikom prevođenja srpskih finitnih klauza, kao što su razne vrste fraza (imeničke, glagolske i predložke), koje nisu bile predmet ispitivanja ove doktorske disertacije.

Takođe, bilo bi korisno detaljno analizirati pogrešne prevode i prevode koji nisu mogli da se prihvate zbog pogrešno prevedenog značenja. Naravno, ukoliko bi se sprovelo takvo jedno istraživanje, to bi zahtevalo izradu jedne nove disertacije.

Osim toga, ova dva jezika mogu se posmatrati i analizirati u kontrastu u još nekim oblastima gramatike, kao što su upotreba pasivnih oblika i gramatička sredstva koja se u engleskom i srpskom jeziku koriste radi isticanja određenih delova rečenice ili klauze. To su, pored već opisanih nefinitnih klauza, oblasti u kojima se engleski i srpski jezik prilično razlikuju, kako po formama koje se koriste, tako i po načinu i učestalosti upotrebe navedenih struktura.

Kao što se može videti, istraživanje koje je obavljeno za potrebe ove disertacije, otvara nova pitanja u vezi sa načinom upotrebe i klasifikacije nefinitnih klauza u engleskom i srpskom jeziku, ali takođe i u vezi sa podučavanjem upotrebe nefinitnih klauza u engleskom jeziku čime bi studenti pokazali veću kompetenciju i bolju performansu u ovoj oblasti, a samim tim i smanjili interferenciju svog maternjeg jezika.

LITERATURA

Agard, F., R. Di Pietro. 1965b. *The Grammatical Structures of English and Italian*. Chicago, University of Chicago Press.

Azar, B. 1989. *Understanding and Using English Grammar*, 3rd edition. New Jersey, Prentice Hall Regents, Eaglewood Cliffs.

Biber, D., Johanson, S., Leech, G., Conrad, S. and Finegan, E.. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London, Longman.

Blagojević, S. 2013. *Strani jezik na tercijarnom stepenu obrazovanja*. Niš, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu.

Bley-Vroman, R. 1989. "What is the logical problem of foreign language learning?". In Susan M. Gass and Jacquelyn Schachter (eds.). *Linguistic Perspectives on Second Language Acquisition*. Cambridge, Cambridge University Press, 41–69.

Brooks, N. 1960. *Language and Language Learning*. New York, Harcourt, Brace & World.

Brown, D. B. 1994. *Principles of Language Learning and Teaching*. New Jersey, Prentice Hall.

Brown, R. 1973. *A First Language*. MA: Harvard University Press.

Browne, W. 1987. "Classification of Subordinate Clauses in a Grammar of Serbo-Croatian for Foreign Users". In *Contrastive Analysis of English and Serbo-Croatian, Vol. III*. Filipović R. (ed.). Zagreb, Institute of Linguistics. 165–191.

Bugarski, R. 2003. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd.

Catford, J. C. 1968. "Contrastive analysis and language teaching". In J. E. Alatis (ed.), 159–173.

Chesterman, A. 1998. *Contrastive Functional Analysis*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.

Chomsky, N. 1957. *Syntactic Structures*. The Hague, Mouton.

Chomsky, N. 2006. *Language and Mind*. Cambridge, Cambridge University Press.

- Corder, S. P. 1967. "The Significance of Learner's Errors". In *International Review of Applied Linguistics*, V/4. Weinheim, Julius Beltz, 161–170.
- Curme, G. O. 1931. *A Grammar of the English Language, Vol. III, Syntax*. Boston, D. C. Heath.
- Dagut, M., and Laufer, B. 1985. "Avoidance of phrasal verbs – a case for contrastive analysis. In *Studies in Second Language Acquisition*, 7. 73–79.
- Dingfang, Z. Z. S. 1994. "The Study of L2 Learner Strategies and Its Implications for FLT". In *Modern Foreign Languages*, 03. Beijing, Guangzhou Institute of Foreign Languages.
- Dorđević, R. 1987. *Uvod u kontrastiranje jezika*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Dorđević, R. 1996. *Gramatika engleskog jezika*. Beograd,
- Ellis, R. 1982. "The Origins of Interlanguage". In *Applied Linguistics III (3)*, 207–223.
- Ellis, R. 1985. "Sources of Variability in Interlanguage". In *Applied Linguistics, Vol. 6, No. 2*, 118–131.
- Ervin-Tripp, Susan. 1969. Comments to "How and When do Persons Become Bilingual". In L. G. Kelly (ed.). *Description and Measurement of Bilingualism*, Toronto, University of Toronto Press.
- Foucault, M. 1984. *Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias*. Translated from French by Jay Miskowiec. Paris, Architecture/Mouvement/Continuite.
- Filipović, R. (ed.) 1975. *Contrastive Analysis of English and Serbo-Croatian, Vol. I*. Zagreb, Institute of Linguistics, Faculty of Philosophy, University of Zagreb.
- Filipović, R. (ed.) 1987. *Contrastive Analysis of English and Serbo-Croatian, Vol. III, Verbal Tenses*. Zagreb, Institute of Linguistics, Faculty of Philosophy, University of Zagreb.
- Filipović, R. 1975. „Kontrastivna lingvistika u svijetu i u nas”. Treći program Radio Beograda, 25, 415–432.
- Fisiak, J., ed. 1981. *Contrastive Linguistics and the Language Teacher*. Oxford, Pergamon Press.

- Fries, C. 1945. *Teaching and Learning English as a Foreign Language*. Michigan, Ann Arbor, University of Michigan Press.
- George, H. 1972. *Common Errors in Language Learning*. Rowley, MA, Newbury House.
- Greenbaum, S. 1996. *The Oxford English Grammar*. Oxford, Oxford University Press.
- Halliday, M. A. K., A. McIntosh & P. Strevens. 1964. *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. London, Longmans.
- Han, Z., Odlin, T. 2006. *Studies of Fossilization in Second Language Acquisition: Practice and Programs*. Washington, DC, Georgetown University Press.
- Hansen, T. L. And Ernest J. Wilkins. 1974. *Espanol a lo vivo*. Level 1, 3rd Edition. New York, John Wiley and Sons.
- Harris, Z. S. 1954. "Transfer Grammar". *International Journal of American Linguistics*, 20.4., 259–270.
- Harvey, D. 1989. "Postmodernism", *The Condition of Postmodernity*. Oxford, Basil Blackwell, 39–65.
- Huddleston, R. & G. K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Huddleston, R., and G. K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hulstijn, J., and Marchene, E. 1989. "Avoidance: grammatical or semantic causes". In *Studies in Second Language Acquisition*, 11. 241–255.
- Hyltenstam, K. 1988. "Lexical characteristics of near-native second-language learners of Swedish". In *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, Vol. 9, Issue 1–2, 67–84.
- Ivir, V. 1969. "Contrasting via Translation: Formal Correspondence vs. Translation Equivalence". In R. Filipović, 1969b, 12–25.
- Jakobovits, L. 1970. *Foreign Language Learnign*. Rowley, Newbury House.
- James, C. 1952. *The Structure of American English*. New York, Harcourt, Brace & Company.
- James, C. 1980. *Contrastive Analysis*. London, Longman.

James, C. 2013. *Errors in Language Learning and Use: Exploring Error Analysis*. London and New York, Routledge.

James, C. 1969. "Deeper contrastive studies". *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching (IRAL)* 7.2, 83–95.

Jaspersen, O. 1933. *Essentials of English Grammar*. London, Routledge.

Johansson, S. And K. Hofland. 1994. "Towards an English-Norwegian parallel corpus". In U. Fries, G. Tottie and P. Schneider (eds.). *Creating and using English language corpora*. Amsterdam and Atlanta, GA: Rodopi, 25–37.

Klajn, I. 2005. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Kleinmann, H. 1977. "Avoidance behaviour in adult second language acquisition". In *Language Learning*, 27. 93–107.

Kovačević, M. 2009. *Ogledi iz srpske sintakse*. Biblioteka Književnosti i jezik, knjiga 31. Beograd, Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.

Kovačević, M. 2015. *Kroz sintagme i rečenice*. Beograd, Jasen.

Kristal, D. 1987. *Enciklopedijski rečnici moderne lingvistike*. Ivan Klajn i Boris Hlebec (prev.). Beograd, Nolit.

Krzyszowski, T. P. 1985. "The so-called 'sign theory' as the first method in contrastive linguistics". In U. Pieper and G. Stickel (eds.), 485–501.

Krzyszowski, T. P. 1990. *Contrasting Languages. The Scope of Contrastive Linguistics*. Berlin and New York, Mouton de Gruyter.

Kurteš, S. 2005. "Contrastive linguistics: a 21st century perspective". In S. Marmaridou et al. (eds.). *Reviewing linguistic thought: converging trends for the 21st century*. (Trends in Linguistics: Studies and Monographs). Berlin, Mouton de Gruyter, 255–278.

Kurteš, S. 2009. "New horizons for contrastive analysis: grammatical prototypes as *tertium comparationis*". *Selected Papers from the 18th ISTAL*

Lado, R. 1957. *Linguistics across Cultures*. Ann Arbor, University of Michigan Press.

- Larsen–Freeman, D. & Long, M. 1991. *An introduction to Second Language Acquisition Research*. New York, Longman.
- Larsen–Freeman, D. 1978. “An explanation for the morpheme accuracy order of learners of English as a second language”. In E. Hatch (Ed.), *Second Language Acquisition: A Book of Readings*. Rowley, MA, Newbury House. 371–379.
- Laufer, B., and Eliasson, S. 1993. “What causes avoidance in L2 learning: L1–L2 difference, L1–L2 similarity, or L2 complexity?” In *Studies in Second Language Acquisition*, 15. 33–48.
- Lee, R. W. 1970. *The Dolphin English Course, Teacher's Companion*. London, Oxford University Press.
- Lee, R. W. 1974. “The Contribution of Contrastive Linguistics to the Preparation of Language-Teaching Materials”. In G. Nickel, 1974, 135–142.
- Lenneberg, E. H. 1966. *The Natural History of Language*. In Smith and Miller (eds.). *The Genesis of Language*, M. I. T. Press.
- Mac Neill, D. 1970. *The Acquisition of Language: The Stuff of Developmental Psycholinguistics*. New York, Harper and Row.
- Mackey, W. F. 1965. *Language Teaching Analysis*. London, Longman.
- Mathesius, V. 1964. “On linguistic characterology with illustrations from Modern English”. In J. Vachek (ed.). *A Prague School Reader in Linguistics*. Bloomington, Indiana University Press, 59–67.
- Mišeska Tomić, O. 1999. *Syntax and syntaxes*. Novi Sad, Futura publikacija.
- Mišić Ilić, B. 2004. „Primena teorije: šta savremena generativna sintaksa može da ponudi nastavi gramatike engleskog jezika“. *Primenjena lingvistika*, JDPL/Filozofski fakultet, Novi Sad, No. 4. 26–39.
- Mišić Ilić, B. 2008. *Syntax for EFL Students*. Niš, Filozofski fakultet Niš.
- Mišić Ilić. 2003. *Diskursne funkcije reda reči u engleskom jeziku*. Niš, Prosveta
- Mišić Ilić. 2008. *Od reči do diskursa. Ogledi iz anglističke lingvistike*. Niš, Filozofski fakultet Niš.

Mrazović, P. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci, Novi Sad, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Nakuma, Constancio K. 2006. "Researching Fossilization and Second Language (L2) Attrition: Easy Questions, Difficult Answers". In *Studies of Fossilization in Second Language Acquisition*. Han, Z., Odlin, T. (eds.). Toronto, Multilingual Matters LTD.

Nemser, W. 1971. "Recent Center activities in contrastive linguistics". In R. Filipović (ed.). *B. Studies, 4, Zagreb Conference on English Contrastive Projects, 7–9 December 1970. Papers and Discussions*. Zagreb, Institute of Linguistics, 11–30.

Nemser, W. 1971a. *An Experimental Study of Phonological Interference in the English of Hungarians*. The Hague, Mouton.

Nemser, W. 1971b. "Approximative systems of foreign learners". *International Review of Applied Linguistics*, 9, 115–124.

Novakov, P. 2005. *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad, Futura publikacije.

Novakov, P. 2005. *The English Verb System. Workbook*. Novi Sad, Filozofski fakultet Novi Sad, Futura publikacije.

Novakov, P. 2008. *A Guide to Time and Tense in English and Serbian*. Novi Sad, Futura publikacije.

Palmer, F. 1985. *Grammar*. Harmondsworth, Penguin Books.

Piper, P., I. Antić, V. Ružić, S. Tanasić, Lj. Popović, B. Tošović. 2005. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rečenica*. U redakciji Milke Ivić. Beograd, Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Matica srpska.

Piper, P., I. Klajn. 2013. *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi sad, Matica srpska.

Pollock, C. 1982. *Communicate What You Mean*. New Jersey, Prentice Hall, Eaglewood Hill.

Prčić, T. 2005. *Engleski u srpskom*. Novi Sad, Zmaj.

Quirk, R. et al. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London, Longman

Richards, J. 1971. "Error Analysis and Second Language Strategies". The text of an invited lecture given at Indiana University, Bloomington.

- Schachter, J. 1974. "An Error in Error Analysis". In *Language Learning*, Vol. 24, Issue 2. Amherst, Mass., 205–214.
- Selinker, L. 1969. "Language Transfer". In *General Linguistics* 9, 2. 67–92.
- Selinker, L. 1972. "Interlanguage". In *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, Vol. 10, Issue 1–4. 209–232.
- Selinker, L. 1992. *Rediscovering Interlanguage (Applied Linguistics and Language Study)*. London, Longman Group UK Limited.
- Selinker, L. 2008. *Second Language Acquisition*. New York and London, Routledge.
- Selinker, L. Susan M. Gass (eds.). 1992. *Language Transfer in Language Learning: Revised Edition*. Amsterdam and Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Selinker, L., Han, Z. 2001. "Fossilisation: Moving the concept into empirical longitudinal study". In *Experimenting with Uncertainty: Essays in Honour of Alan Davies*. Elder, C. et al. (eds.). Cambridge, Cambridge University Press.
- Skinner, B. F. 1957. *Verbal Behaviour*. Acton, Massachusetts, Copley Publishing Group.
- Spolsky, B. 1989. "Communicative Competence, Language Proficiency, and Beyond". In *Applied Linguistics*, 10 (2), 138–156.
- Stageberg, N. 1981. *An Introductory English Grammar*, 4th
- Stanojčić, Ž. 2010. *Gramatika srpskog književnog jezika*. Beograd, Kreativni centar.
- Stanojčić, Ž., i Lj. Popović. 1992. *Gramatika srpskog jezika. Udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole*. Beograd, Novi Sad, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Zavod za izdavanje udžbenika.
- Stevanović, M. 1979. *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma) I i II*, drugo izdanje. Beograd, Naučna knjiga.
- Stevanović, M. 1991. *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma) II Sintaksa*, peto izdanje. Beograd, Naučna knjiga.
- Tarone, E. 1988. *Variation in Interlanguage*. London, Edward Arnold.
- Wang, P. 2008. "Exploring Errors in Target Language Learning and Use: Practice Meets Theory". In *English Language Teaching*, Vol. 1, No. 2. 182–187.

Weinreich, U. 1953 – 1964. *Languages in Contact*. The Hague, Mouton.

Whitman, R., and Jackson, K. 1972. "The unpredictability of contrastive analysis". In *Language Learning*, 22. 29–41.

Whorf, B. L. 1941 – 1967. "Language and Logic". In J. B. Carroll (ed.), *Language, Thought and Reality, Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge (Mass.), M. I. T. Press, 233–245.

Wolfe, David K. "Some Theoretical Aspects of Language Learning and Language Teaching". In *Language Learning*, Vol. XVII, 3.4.

PRILOG: UPITNIK EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

- (1) Ovaj materijal predstavlja čvrst temelj na kome možemo dalje graditi.
- (2) Moraće da evakuišu ljude koji žive u blizini mesta zemljotresa.
- (3) Dok sam pospremala tavan, naišla sam na jedno pismo koje je napisao moj pradeda.
- (4) Kapetan je okrenuo kormilo na levo kako bi uplovio u luku.
- (5) Nakon što je nekoliko sati radila u bašti, stajala je pored kuće potpuno iscrpljena.
- (6) Dok je izlazio iz sobe, osuo ih je pogrđnim rečima.
- (7) Kako je rođena u Aberdinu, Sju nije bila nigde južnije od Edinburga.
- (8) Pošto su ga optužili za ubistvo s predumišljajem, ozloglašeni kriminalac je morao da služi doživotnu robiju.
- (9) Borac koji je ranjen u nogu odveden je u bolnicu.
- (10) Očekivao je da oni dođu na vreme.
- (11) Džon je pretpostavio da je stranac za šankom druželjubiv.
- (12) Neki nepoznati ljudi došli su u kancelariju mog oca da se raspitaju o njegovom novom projektu.
- (13) Nije znao gde prvo da ide.
- (14) Porekao je da je tamo ikada ranije bio.
- (15) Iznenada je postala svesna da je on posmatra.
- (16) Želeo sam da joj kažem istinu.
- (17) Bio je srećan što je pobedio u tri.
- (18) Važno je da ljudi imaju nadu.
- (19) Da li imate još pitanja sa kojima ćete početi?
- (20) Priznala je da nije uradila domaći zadatak.
- (21) Moguće je da je završio projekat na vreme.
- (22) Uvredio sam se jer su me prijatelji nazvali lažovom.
- (23) Dok sam išla kući, srela sam prijateljicu.
- (24) Pošto je telefonirao prijatelju, izleteo je iz sobe.
- (25) Sećam se da mi je, kada smo se prvi put sreli, pričala o svom poslednjem romanu.

BIOGRAFIJA AUTORA

Mr Ljiljana M. Janković rođena je 13.11.1963. godine u Nišu. Juna 1986. godine diplomirala je na Studijskoj grupi (danas Departmanu) za anglistiku Filozofskog fakulteta u Nišu. Tokom studija, nagrađena je Poveljom Univerziteta u Nišu kao najbolji student III godine anglistike, oktobra 1985. godine, dok je kao student IV godine učestvovao u radu seminara *Drama and the Changing Social Values* održanog u Centru za postdiplomske studije u Dubrovniku, Hrvatska. Postdiplomske studije započela je na Filološkom fakultetu u Beogradu a završila na Filozofskom fakultetu u Nišu odbranom magistarskog rada *Kulturološki aspekt u književnom delu Elis Voker*, novembra 2000. godine. Od oktobra 1993. godine radi na Departmanu za anglistiku Filozofskog fakulteta u Nišu, gde je birana u zvanje lektora za engleski jezik, a od 2003. godine i u zvanje višeg lektora. Tokom svog rada na departmanu radila je kao saradnik na većem broju predmeta iz oblasti Anglističke lingvistike, kao što su *Engleski jezik II*, stari program i *Engleski jezik IV*, stari program, zatim *Nauka o prevodenju*, *Savremeni engleski jezik 5*, *Savremeni engleski jezik 6*, *Savremeni engleski jezik 7* i *Savremeni engleski jezik 8*, a takođe i na predmetima iz oblasti Angloameričke književnosti i kulture, kao što su *Uvod u britanske studije*, *Engleska književnost do 1700* i *Američka književnost*.

Kao saradnik na Departmanu za anglistiku učestvovala je na većem broju domaćih i međunarodnih konferencija sa radom i objavila je veći broj radova u domaćim i međunarodnim časopisima, kao i knjigu sa gramatičkim vežbanjima *Advanced and Proficiency Usage for EFL Students* (2009. Niš, Filozofski fakultet). Do sada je objavila više prevoda sa srpskog na engleski jezik, ili kompletnih radova i pojedinačnih rezimea drugih autora objavljenih u zbornicima i časopisima, i radila lekture tih tekstova. Takođe, angažovana je kao zvanični prevodilac i lektor za engleski jezik za sve zbornike radova u izdanju Filozofskog fakulteta u Nišu, od kojih posebno izdvajamo rad na prevodu i lekturu radova i rezimea za zbornike sa međunarodnih konferencija *Nauka i savremeni univerzitet* i *Dani primenjene psihologije*. Osim toga, angažovana je kao zvanični prevodilac planova i programa, diploma, dodatka diplomu, kao i tema završnih radova na svim nivoima studija, osnovnim, master i doktorskim, za sve departmane na Filozofskom fakultetu u Nišu.

Marta 2002. godine, učestvovala je u radu Svetske konferencije za američke studije održane u Bordou, Francuska. U periodu od 26. juna do 8. avgusta 2006. godine boravila je na Univerzitetu u Luivilu, Kentaki, SAD, gde je kao stipendista Američke vlade i Fulbrajt fondacije aktivno učestvovala u radu Instituta za savremenu američku književnost (*Institute on Contemporary American Literature*) u organizaciji Komonvelt Centra za društvene nauke Univerziteta u Luivilu (*The Commonwealth Center for the Humanities and Society, University of Louisville*).

Decembra 2009. godine prijavila je doktorsku disertaciju pod nazivom *Analiza grešaka pri upotrebi nefinitnih klauza kod studenata anglistike* na Filozofskom fakultetu u Nišu, pod mentorstvom Prof. dr Biljane Mišić Ilić, redovnog profesora Filozofskog fakulteta u Nišu. Rad na disertaciji je odobren 16. juna 2010. godine odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Nišu. Aktivni je član Udruženja Fulbrajtovih stipendista.

Прилог 6. Изјаве аутора докторских дисертација

Изјава 1.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

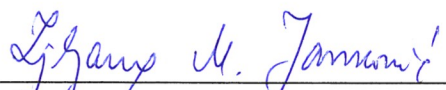
Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом *Анализа грешака при употреби нефинитних клауза код студената англистике* која је одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивала на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредила ауторска права, нити злоупотребила интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 17.2.2017.

Потпис аутора дисертације:

(Име, средње слово и презиме)

Изјава 2.

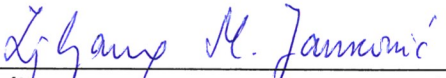
**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ЕЛЕКТРОНСКОГ И ШТАМПАНОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Наслов дисертације: *Анализа грешака при употреби нефинитних клауза код студената англистике*

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам предала за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу**, истоветан штампаном облику.

У Нишу, 17.2.2017.

Потпис аутора дисертације:

(Име, средње слово и презиме)

Изјава 3:

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

Анализа грешака при употреби нефинитних клауза код студената англистике

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучила.

1. Ауторство **(CC BY)**
2. Ауторство – некомерцијално **(CC BY-NC)**
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде **(CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима **(CC BY-NC-SA)**
5. Ауторство – без прераде **(CC BY-ND)**
6. Ауторство – делити под истим условима **(CC BY-SA)⁴**

У Нишу, 17.2.2017.

Потпис аутора дисертације:

(Име, средње слово и презиме)

---

⁴ Аутор дисертације обавезан је да изабере и означи (заокружи) само једну од шест понуђених лиценци; опис лиценци дат је у наставку текста.

doktorske disertacije. Kako se za analizu korpusa dobijenog od studentskih prevoda srpskih rečenica iz posebno konstruisanog upitnika koristi kontrastivna metoda, u ovom poglavlju dat je širok prikaz kontrastivne analize kao discipline i metode, a posebno njene komponente koja se bavi analizom grešaka pri učenju stranog jezika. U okviru analize grešaka, posebno se razmatra pojam međujezika, koji studenti stvaraju prilikom učenja stranog jezika, a takođe i ostali pojmovi koji su vezani za proces učenja stranog jezika, a koji se javljaju kao deo međujezika: fosilizacija, prekomerna generalizacija i strategija izbegavanja.

U trećem poglavlju dat je pregled literature koja je konsultovana kao teorijska osnova empirijskog istraživanja. Ovde su predstavljene gramatike engleskog i srpskog jezika sa posebnim osvrtom na tretman glagolske grupe u oba jezika. Opisani su finitni i nefinitni glagolski oblici u engleskom i srpskom jeziku, sa posebnim naglaskom na funkcijama nefinitnih glagolskih oblika. Forme i funkcije srpskih nefinitnih glagolskih oblika detaljno su opisane i ilustrovane u ovom poglavlju, dok su forme i funkcije engleskih nefinitnih glagolskih oblika i klauza ovde samo pregledno pomenute jer su vrlo iscrpno analizirane i opisane u petom poglavlju ove disertacije.

Četvrto poglavlje predstavlja teorijski i metodološki okvir empirijskog istraživanja. Opisane su metode i način analize korpusa, odnosno studentskih prevoda zadatih srpskih rečenica iz upitnika. Teorijsku osnovu empirijskog istraživanja čini opis zavisnih klauza u engleskom i srpskom jeziku, koje su analizirane prema formi i funkciji. Finitne i nefinitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze u engleskom i srpskom jeziku opisane su i ilustrovane kroz primere. Ove klauze su posmatrane u funkcijama komplementa i modifikatora, a u fokusu su bile nefinitne klauze u tim funkcijama. Kontrastiranjem engleskih i srpskih nefinitnih klauza u funkcijama komplementa i modifikatora došlo se do zaključka da se engleski jezik odlikuje većom upotrebom i raznovršnošću nefinitnih klauza, dok se u srpskom jeziku nefinitne klauze koriste samo u ograničenom broju sintaksičkih funkcija i manjem broju formalnih realizacija.

Peto poglavlje iscrpno opisuje i ilustruje sve tipove nefinitnih klauza u engleskom jeziku, kako prema morfološkim, tako i prema sintaksičkim i semantičkim kriterijumima. Pregled nefinitnih klauza je posebno usmeren na njihove sintaksičke funkcije, pri čemu se ove klauze razmatraju kao nominalne u funkciji subjekta i raznih vrsta komplemenata, kao relativne u funkciji postnominalnog modifikatora i kao adverbijalne u funkcijama adverbijalnog i rečeničnog modifikatora.

Šesto poglavlje, naslovljeno *Tipovi srpskih finitnih klauza u upitniku*, detaljno prikazuje sve tipove srpskih finitnih klauza koje su sadržane u rečenicama iz posebnog upitnika koje su studenti prevodili. Na samom početku poglavlja predstavljen je način analize dobijenih prevoda i spisak zadatih srpskih rečenica. Zatim su rečenice iz upitnika razmatrane prema vrstama i sintaksičkim funkcijama. Najpre opisane rečenice iz upitnika koje sadrže srpske nominalne finitne klauze u funkcijama direktnog objekta, komplementa prideva i subjekta. Nakon toga su analizirane rečenice iz upitnika koje sadrže srpske relativne finitne klauze u funkciji postnominalnog modifikatora, i na kraju rečenice koje u svom sastavu imaju adverbijalne finitne klauze u funkcijama rečeničnog i adverbijalnog modifikatora. Srpske rečenice iz upitnika koje sadrže adverbijalne finitne klauze analizirane su i prema semantičkim svojstvima, tako da su posmatrane vremenske, namerne i uzročne klauze. Na kraju poglavlja data je tabela sa klasifikacijom srpskih finitnih klauza iz upitnika prema njihovim funkcijama u srpskom jeziku.

U sedmom poglavlju, *Prevodi srpskih finitnih klauza iz upitnika na engleski*, kandidatkinja je navela moguće prevode zadatih srpskih rečenica iz upitnika, koje sadrže finitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze, tako da se na engleskom jeziku dobiju rečenice koje sadrže nefinitne nominalne, relativne i adverbijalne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i

modifikatora. U tabeli su prevodi srpskih finitnih klauza na engleske nefinitne klauze klasifikovani prema njihovim funkcijama u engleskom jeziku. Takođe, dat je i prevod zadatih srpskih rečenica iz upitnika na engleske rečenice koje sadrže finitne klauze u sintaksičkim funkcijama komplementa i modifikatora. Klasifikacija tih prevoda i njihovih funkcija u engleskom jeziku takođe je prikazana u tabeli. Ovo poglavlje daje značajne teorijsko-kontrastivne sinteze i kroz tabele i uporedni pregled daje kontrastivni prikaz tipova srpskih finitnih klauza i njihovih mogućih prevodnih ekvivalenata koji sadrže kako nefinitne, tako i finitne klauze, kako bi se uočile izvesne pravilnosti i preferencije, vezano za formu i funkciju klauza.

U osmom poglavlju, koje predstavlja glavni deo empirijskog istraživanja, analizirani su studentski prevodi srpskih rečenica iz upitnika. Najpre je detaljno prikazan način sprovođenja istraživanja, u kome su studenti bili podeljeni na eksperimentalnu i kontrolnu grupu, kao i način šifriranja upitnika. Rezultati dobijeni analizom studentskih prevoda predstavljani su sumarno i detaljno kroz brojne tabele i opise. Sumarni prikaz rezultata obuhvata rezultate dobijene analizom prevoda prema nekoliko kriterijuma: pripadnost eksperimentalnoj ili kontrolnoj grupi, godina studija ispitanika i akademska godina u kojoj je istraživanje sprovedeno. Detaljni prikaz rezultata zasniva se na sledećim kriterijumima: vrsta posmatranih i prevedenih klauza, njihova funkcija i značenje. Diskusija rezultata eksperimentalnog istraživanja na kraju poglavlja pokazuje da rezultati dobijeni analizom studentskih prevoda u potpunosti potvrđuju drugu postavljenu hipotezu, o tome da direktno podučavanje pozitivno doprinosi boljoj performansi pri upotrebi nefinitnih klauza, a delimično potvrđuju prvu hipotezu da studenti izbegavaju korišćenje nefinitnih klauza i zamenjuju ih finitnim u prevodenju srpskih finitnih klauza, što je posledica interferencije.

U poslednjem, devetom poglavlju kandidatkinja daje najpre opšta zaključna zapažanja koja se odnose na gramatiku i njen značaj, kao i na jezik uopšte. Nakon toga je dat sumarni zaključak istraživanja. Na samom kraju predstavljene su i naučne i pedagoške implikacije ove disertacije. Kontrastiranjem formi i funkcija zavisnih klauza u engleskom i srpskom jeziku, posebno nefinitnih klauza, dobijeni su rezultati koji mogu doprineti daljem razvoju deskriptivne, kontrastivne i pedagoške gramatike oba jezika, posebno sintakse. Osim toga, rezultati eksperimentalnog istraživanja mogu uticati na poboljšanje nastave gramatike na departmanima za anglistiku i doprineti još boljoj gramatičkoj kompetenciji studenata na najvišem nivou učenja engleskog jezika.

Vrednovanje doktorske disertacije

Doktorska disertacija *Analiza grešaka pri upotrebi nefinitnih klauza kod studenata anglistike* kandidatkinje mr Ljiljane Janković predstavlja rezultat teorijski dobro osmišljenog i empirijski pedantno sprovedenog eksperimentalnog i korpusnog istraživanja, urađenog na osnovu relevantne kritički proučene i komentarisane literature, kako bi se postavile hipoteze i analitički okvir.

Predmet istraživanja predstavlja opis i analiza grešaka koje studenti na tercijarnom nivou učenja engleskog jezika prave pri upotrebi nefinitnih glagolskih klauza u engleskom jeziku, i to nefinitnih glagolskih klauza koje imaju funkciju komplementa i modifikatora. Greške u upotrebi engleskih nefinitnih klauza definisane su ne samo kao morfosintaksičke nepravilnosti već prvenstveno kao odsustvo nefinitnih klauza, tj. kao izbegavanje upotrebe nefinitnih klauza umesto kojih studenti koriste neke druge konstrukcije, uglavnom finitne. Pošto se radi o studentima čiji je maternji jezik srpski, polazna pretpostavka je da se radi o greškama interferencije jer u srpskom jeziku ne postoji toliko raznovrsnih tipova nefinitnih klauza niti one imaju toliki spektar sintaksičkih funkcija kao u engleskom a evidentno je da srpski jezik uglavnom favorizuje upotrebu finitnih glagolskih oblika. Zbog toga je postavljena polazna hipoteza da će studenti radije

upotrebiti finitne klauze u onim slučajevima u kojima engleski jezik favorizuje nefinitne, a posebno u slučajevima kada su nefinitne klauze u funkciji modifikatora u okviru imeničke i glagolske fraze, u funkciji rečeničnog modifikatora i u funkciji komplementa u okviru rečenice. Druga osnovna hipoteza je pedagoške prirode i pretpostavlja da direktno podučavanje o funkcijama nefinitnih glagolskih klauza kao i o njihovoj raznovrsnosti u engleskom jeziku direktno pozitivno utiče na performansu studenata. Ovu hipotezu je kandidatkinja zasnovala na empirijskom pilot istraživanju koje je pokazalo da studenti engleskog jezika na tercijarnom nivou učenja u velikoj meri koriste nefinitne glagolske klauze pri produkciji engleskih rečenica, bilo u prevodenju sa srpskog na engleski, bilo u pisanju eseja, nakon predavanja na kome im se ukaže na upotrebu ovih oblika u engleskom jeziku, naročito na sve nijanse značenja i na sve stilove i registre u kojima se oni koriste.

Kandidatkinja mr Ljiljana Janković je u ovom istraživanju koristila primarno kontrastivnu i empirijsku metodu eksperimentalnog tipa, kao i deskripciju i klasifikaciju, na osnovu gramatičke literature za oba jezička sistema. Empirijski deo zasnovan na ispitivanju korpusa činili su studentski prevodi sa srpskog na engleski jezik posebno sastavljenih rečenica za potrebe istraživanja, a koje su radili studenti podeljeni u dve grupe. Prva, eksperimentalna grupa imala je eksplicitno predavanje o nefinitnim klauzama u engleskom jeziku i njihovoj funkciji pre prevodenja zadatah rečenica, dok je druga, kontrolna grupa prevodila te iste posebno sastavljene rečenice bez ikakvih prethodnih uputstava. Neposredna svrha ovog eksperimentalnog dela istraživanja jeste da se potvrde dve bitne pretpostavke – da li su rezultati koji su dobijeni kontrastiranjem tačni i da li eksplicitno predavanje ima uticaja na kompetenciju studenata i u kojoj meri.

Detaljan gramatički opis konstrukcija koje su predmet istraživanja, u engleskom i srpskom jeziku, zasnovan je prvenstveno na strukturalističkom modelu i bavi se morfosintaksičkim i sintaksičkim formama i sintaksičkim funkcijama posmatranih konstrukcija. Takođe, po potrebi, uključivana su i saznanja i iz nekih drugih teorijskih modela (tradicionalnog, za opis srpskog jezika i delimično generativnog, za engleski jezik). Kandidatkinja je na osnovu obrađene gramatičke literature za svaki jezik posebno, napravila originalni kontrastivno-sintetički prikaz odnosa srpskih finitnih klauza u funkciji komplementa i modifikatora prema engleskim finitnim i, posebno, nefinitnim klauzama u funkciji komplementa i modifikatora, što čini teorijski naučni doprinos.

Disertacija je u potpunosti opravdala postavljene ciljeve: 1) dat je detaljni opis finitnih i nefinitnih klauza u engleskom i srpskom jeziku i načina na koji se nefinitne klauze koriste u engleskom, urađen je kontrastivni sintaksički prikaz i izvedeni zaključci o sličnostima i razlikama i uslovima u kojima se ispoljavaju; b) analiziran je korpus studentskih prevoda posebno sastavljenih srpskih rečenica, pri čemu su uočeni i klasifikovani tipovi kako korišćenih nefinitnih klauza, tako i formalno-funkcionalnih varijanti, mogućih na osnovu sistema engleskog jezika; c) izvedeni su zaključci o mogućim uzrocima i vrstama interferencije, d) sagledane su pedagoške implikacije rezultata istraživanja, a u cilju poboljšavanja nastave gramatike i gramatičkih opisa engleskog jezika i nastavnih materijala namenjenih studentima čiji je maternji jezik srpski.

Disertacija *Analiza grešaka pri upotrebi nefinitnih klauza kod studenata anglistike* kandidatkinje mr Ljiljane Janković urađena je u skladu sa ciljevima postavljenim u obrazloženju i sadrži sve neophodne elemente, odgovarajuću teorijsku i metodološku osnovu, valjano sprovedeno empirijsko istraživanje i sistematično predstavljanje rezultata.

Značaj ove disertacije je kako teorijski tako i praktičan, prvenstveno zbog kontrastivnog sagledavanja sistema engleskih nefinitnih glagolskih klauza u odnosu na srpske, kao i empirijskih podataka o tome kako studenti anglistike koriste, odnosno izbegavaju da koriste taj sistem u celosti. U jednom širem kontekstu definisanja ciljeva nastave engleskog na najvišem

nivou, rezultati ovog istraživanja mogu doprineti ideji da cilj učenja engleskog kod studenata anglistike ne može biti isključivo komunikativna kompetencija već i potpuno ovladavanje svim jezičkim nivoima, uključujući i najviši nivo upotrebe gramatičkih konstrukcija. Greške izbegavanja upotrebe engleskih nefinitnih klauza i njihove zamene finitnim, mada ponekad ne utiču na gramatičnost rečenice i ne zasnivaju se na pogrešno naučenom i primenjenom gramatičkom pravilu, ipak jesu greške interferencije i njihovo otklanjanje doprinosi najvišem nivou gramatičke kompetencije, gde studenti ovladavaju gramatičkim sistemom najpribližnijim onom kod obrazovanih izvornih govornika engleskog jezika.

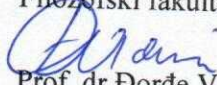
Zaključak i predlog komisije:

Na osnovu date analize doktorske disertacije *Analiza grešaka pri upotrebi nefinitnih klauza kod studenata anglistike* kandidatkinje mr Ljiljana Janković komisija zaključuje da se radi o tezi sa jasno definisanim predmetom, metodama i ciljevima istraživanja. Teza je teorijski dobro utemeljena u gramatičkoj literaturi i metodologiji kontrastivne analize, dat je dobar sintetički kontrastivni prikaz odnosa srpskih finitnih klauza prema engleskim finitnim i nefinitnim klauzama, a samo istraživanje je empirijski dosledno izvedeno sa kvantitativno i kvalitativno precizno obrađenim i komentarisanim rezultatima istraživanja. Tekst je izložen logično i pregledno, sa brojnim komparativnim i kvantitativnim tabelama i teza u potpunosti zadovoljava predviđene standarde.

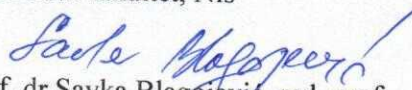
Komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta u Nišu da prihvati ovaj Izveštaj i da kandidatkinji mr Ljiljani Janković odobri javnu odbranu doktorske disertacije pod naslovom *Analiza grešaka pri upotrebi nefinitnih klauza kod studenata anglistike*.

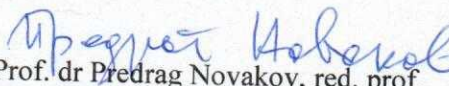
Prof. dr Biljana Mišić Ilić, red. prof.
Filozofski fakultet, Niš

Prof. dr Đorđe Vidanović red. prof.
Filozofski fakultet, Niš

Prof. dr Savka Blagojević, red. prof.
Filozofski fakultet, Niš

Prof. dr Predrag Novakov, red. prof.
Filozofski fakultet, Novi Sad

Doc. dr Maja Vukić, docent
Filozofski fakultet, Niš

U Nišu i Novom Sadu, 26. septembra 2016. godine